પ્રાસ્તાવિક.

ભારતીય સંસ્કૃતિના અનેક પ્રધાન અંગોમાં, ભાષા સંસ્કાર નામનું એક મુખ્ય અંગ છે. તે અંગમાં **ભારતીય મહા આર્ય પ્રજાની** માનસિક વિચાર શ્રેણિના આંદોલનો વ્યક્ત કરવા માટે કઇ કઇ જાતની ઉત્તમોત્તમ અને સમૃદ્ધ સાધન સામગ્રી રહેલી છે ? તેનો વિચાર ઘણોજ ગહન અને દૂરગામી છે. એ ભાષા–સંસ્કારમાં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા મુખ્ય ભાગ ભજવે છે. ભાષાઓના શબ્દે શબ્દમાં ભારતીય સસ્કૃતિની અપૂર્વ ઘટના, સર્વ સામાન્યલોકવ્યવહાર, સૂક્ષ્મતમમનોભાવો, સૂક્ષ્મતમ કાયિક વ્યાપારો, સ્થૂલ અને સૂક્ષ્મ આજુબાજુની પરિસ્થિતિઓ, અને કુદરતી સંજોગો વિગેરેની સર્વદેશીય પરિભાષાઓ વણાયેલી છે, જેનું વર્ગીકરણ આ સંક્ષિપ્ત પ્રસ્તાવનામાં આપણે ન કરી શકીએ

તેમજ, યદ્યપિ અહીં સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાની ઐતિહાસિક મીમાંસા કરવાનું યે પાલવશે નહીં. તો પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે–એ બન્ને ભાષાઓ પોતપોતાના ભિન્ન ભિન્ન વિભાગોમાં પરસ્પરની ઘટક અને ઉપાદાન સ્વરૂપે ગુંથાયેલી છે, અને તેથીજ ભારતવર્ષમાં પ્રચલિત આધુનિક કોઇપણ આર્ય ભાષાનું બંધારણ સમજવાને એ સંસ્કૃત–પ્રાકૃત ભાષાઓનો તલસ્પર્શી અભ્યાસ આવશ્યક થઈ પડે છે. એ બન્ને ભાષાઓની તલસ્પર્શી તુલના પછીજ **હીંદી, બંગાળી, મરાઠી, ગૂજરાતી, પંજાબી,** વગેરે આધુનિક પ્રચલિત

ભાષાઓના વ્યાકરણને લગતા નિર્ણયાત્મક નિયમો અને વ્યુત્પત્તિ–વ્યુત્પાદનો સાંગોપાંગ તૈયાર કરી શકાય છે. તથા આર્ય સંસ્કૃતિનો આત્મા સમજાવનારૂં સાહિત્ય ઉકેલવાને પણ એ બન્ને ભાષાઓના અભ્યાસની પરમ આવશ્યકતા રહે છે. સંસ્કૃત ભાષામાં સાહિત્યની દરેકે દરેક શાખાઓનો જેમ વિવિધ પ્રકારનો ગ્રંથ સંગ્રહ મળી આવે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પણ હોવાનો સંભવ છે, જેમાંનો કેટલોક ભાગ હાલ મોજુદ છે. તેના કરતાં અનેક ગણો સંગ્રહ પ્રાચીનકાળે વિદ્યમાન હોવાના પુરાવા મળે છે.

સંસ્કૃત અને પ્રાકૃતઃ એ બન્ને ય ભાષાનું સાહિત્ય જૈન બૌદ્ધ અને વૈદિકઃ ભારતના એ ત્રણેય પ્રધાન દર્શનોના અનુયાયિ વિદ્વાનોએ સબળ પ્રયત્નોથી ખીલવ્યું છે. કોઈએ જરા પણ ન્યૂનતા રાખી હોય, એવા પુરાવા જણાતા નથી.

તો પણ જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મનું પ્રધાન ધાર્મિક સાહિત્ય ખાસ કરીને એક જાતની પ્રાકૃત ભાષાઓમાં લખાયેલું છે. અને વૈદિક ધર્મનું સાહિત્ય મોટા પ્રમાણમાં સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલું છે. તેથી પ્રાચીનકાળમાં બન્ને ભાષાઓનો અભ્યાસ સતત ચાલુ હતો. દરેક સૈકાનો ઇતિહાસ તપાસીશું તો સંસ્કૃત ભાષાના અભ્યાસીઓ જેમ સંખ્યાબંધ મળી આવે છે, તેમ પ્રાકૃત ભાષાના પૂર્વકાલે સંખ્યાબંધ અને પાછળથી વિરલ વિરલ પણ અભ્યાસીઓ મળી આવે છે.

ભારતમાં બ્રિટીશ રાજ્ય પછી તે રાજ્યના પ્રધાન અંગ તરીકે અને આધુનિક સંસ્કૃતિના પ્રાણાધાર રૂપે આ-

ધુનિક શિક્ષણ-પ્રણાલીનો પ્રચાર કરનારી યુનિવર્સીટીઓ જુદા જુદા પ્રાંતોમાં સ્થપાયા પછી એ સંસ્કૃતિની ખીલવણીમાં ઉપયોગી થઈ શકે એ દૃષ્ટિથી પ્રથમ **સંસ્કૃત** અને **પાલી-ભાષાનો** અભ્યાસ આ દેશમાં ખૂબ પ્રચારવામાં આવ્યો છે. લગભગ એ દૃષ્ટિથી એ બન્ને **ધર્મોનું** સાહિત્ય પણ ઘણું ખેડાઈ ગયું છે. [જો કે-**ભારતની** પ્રાચીન પ્રણાલીકાથી થતાં પઠન-પાઠનને એટલો બધો ધક્કો લાગ્યો છે, કે જેને પરિણામે **ભારતીય સંસ્કૃતિની** દૃષ્ટિથી નવા નવા તત્ત્વ સંશોધનનું કાર્ય લગભગ બંધ પડતું જાય છે.]

તે **યુરોપીય** વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય હવે **પ્રાકૃત ભાષાના** અને **જૈન ધર્મના** સાહિત્યના અભ્યાસ તરફ ગયું છે. તેના લાભાલાભની મીમાંસામાં અત્રે ઉતરીશું નહીં. તોપણ જીજ્ઞાસુઓએ **જીવનવિકાસ** અને **વિશ્વાવલોકન** નામના અમારા ગ્રંથના ભાગ. ૧ ખંડ ૧, અને પુસ્તક પ્રથમના પૃષ્ઠ વાંચી જવા.

આ **પ્રવેશિકા** લખવાનો અમારો મુખ્ય ઉદ્દેશ હાલ કેટલાક વર્ષોથી સંસ્કૃત ભાષાના પઠન-પાઠનને જાહેરમાં વેગ મળવાથી આપણા સંઘમાં પણ અનાયાસેજ વેગ આવ્યો હતો. છતાં આપણને ઉપયોગી પ્રધાન પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસનો વેગ વધારે ધીમો પડી ગયો હતો. પરિણામે કેટલાક મુનિમહારાજાઓ અને સાધ્વીજી મહારાજાઓને ગ્રંથ વાચનમાં જ્યાં પ્રાકૃત ભાગ આવે ત્યાં મુશ્કેલી ઉભી થાય છે, તેમજ સંસ્કૃત અધ્યાપકો પણ તેવે સ્થળે સ્ખલિત થાય છે, એવો ખાસ અનુભવ છે.

તેથી, સામાન્ય રીતે **ગૂજરાતી** ભાષા જાણનારાઓ માટે સરળતાથી પ્રાકૃત ભાષામાં પ્રવેશ કરવા-નામ અને

ધાતુઓના રૂપાન્તરો વિગેરેના સ્પષ્ટીકરણ સાથેનું-કોઇ ખાસ પુસ્તક ન હોવાથી, તે ભાષાનો અભ્યાસ રસમય બનાવવા આ પ્રાથમિક પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે. તેથી આશા છે કે-આ પ્રયત્ન અભ્યાસીઓને આશીર્વાદરૂપ થઇ પડી આદર પાત્ર થશે.

યદ્યપિ-કલિકાળ **સર્વજ્ઞ આચાર્ય મહારાજ શ્રી હેમચંદ્રાચાર્ય પ્રણીત શ્રી સિદ્ધહેમચંદ્ર** વ્યાકરણનો **અષ્ટમ-અધ્યાય,** પ્રાકૃત વિગેરે પ્રાચીન ભાષાઓનું વિશાળ પ્રસ્થાન સાંગોપાંગ વ્યક્ત કરનાર એક અપૂર્વ ગ્રંથ તરીકે જગતમા સાબિત થઇ ચૂકેલ છે. અને **સિદ્ધહેમચંદ્ર** વ્યાકરણના સંસ્કૃત વિભાગના સાત અધ્યાયના અભ્યાસીઓને તેની પરિભાષા, શૈલી, અને રચના ખૂબ માફક આવે તેવી છે. પરંતુ સંસ્કૃત ભાષા અને સંસ્કૃત વ્યાકરણોની શૈલીના અનભિજ્ઞ તથા સામાન્ય શક્તિના વિદ્યાર્થીઓને તે ગ્રંથ દુર્ગમ થઇ પડે તેવો હોવાથી, પ્રાથમિક વિદ્યાર્થીઓ તેનો અભ્યાસ કરવાનું લગભગ માંડીજ વાળે છે. પ્રાકૃત ભાષા શીખવાના બીજા કેટલાક છુટા છવાયા સાધનો જો કે જોવામાં આવે છે, પરંતુ તેમાંનું કોઇપણ સાધન અભ્યાસ કરવાને તેટલું સરળ, સ્પષ્ટ, સંગીન અને પદ્ધતિસર હોવાનું જાણવામાં નથી.

વિદ્યાર્થી વગર હરકતે ક્રમે ક્રમે જાણ્યા ઉપરથી અ-જાણ્યા વિષયમાં પ્રવેશ કરી ઉત્સાહ અને આનંદપૂર્વક વગર કંટાળ્યે આગળ વધતો જાય તેવું પાઠ્ય પુસ્તક હોય, તો ચોક્કસ ઘણા અભ્યાસીઓ અભ્યાસ કરવા લલચાય એ સ્પષ્ટ વાત છે. એ ઉદ્દેશ લક્ષ્યમાં રાખી યથાશક્તિ આ પ્રયાસ

કર્યો છે. ઉદ્દેશની સિદ્ધિ કેટલા પ્રમાણમાં થઇ છે ? તે વિષે અભ્યાસીઓ અને અધ્યાપકોનો અનુભવ વધારે પ્રમાણભૂત ગણાશે.

ગ્રન્થ રચના દિગ્દર્શન

આ પુસ્તકની સંકલના, વિષય, વિભાગો અને ક્રમ રચનામાં ઘણીજ કાળજી રાખવામાં આવી છે. સરળ સરળ વિષયો સરળ સરળ રીતે પ્રથમ પ્રથમ આપવામાં આવ્યા છે, કઠિન કઠિન વિષયો ક્રમસર પાછળ પાછળ મૂકવામાં આવ્યા છે. જેથી કરીને વિદ્યાર્થી વિના પ્રયાસે અને વિના હરકતે આગળ આગળ વધી શકશે. કોઇપણ વિષય શરૂ કરતાં પહેલાં પ્રથમ તે વિષયને લગતા ભાષાપરિચય માટે સરળ સરળ વાકયો આપી વિદ્યાર્થીઓના માનસ સાથે ભાષાનો સીધો સંબંધ જોડવામાં આવે છે, પછી તેનું સ્પષ્ટીકરણ કરનારા નિયમો અને તે ઉપરથી ઉપજતા રૂપો આપવામાં આવ્યા છે. અંતે પ્રાકૃત અને ગુજરાતી એ બન્ને પ્રકારના પરીક્ષા–વાકયો આપવામાં આવ્યા છે. એમ કરવાથી એકનો એક વિષય જુદી જુદી રીતે અભ્યાસી સન્મુખ મૂકાતો હોવાથી અનાયાસેજ તેનો દૃઢ પરિચય મળી જવાનો અને મગજમાં ઠસી જવાનો સંભવ છે. છતાં વિદ્યાર્થીની બુદ્ધિને કસોટીએ ચડાવવા ખાતરજ સાધનિકીઓ આપવામાં આવેલી નથી, તોપણ ગોઠવણ એવી રાખવામાં આવી છે કે–અભ્યાસી સરળતાથી તે સાધી શકશેજ.

પ્રાકૃત–વ્યાકરણો ઘણે ભાગે સંસ્કૃત ભાષાના પરિચયવાળાને ઉપયોગી થાય તેવી શૈલિથી રચાયેલા માલૂમ

પડે છે. ત્યારે અમે પ્રાથમિક પાઠોમાં ગૂજરાતી ભાષામાં વપરાતા પ્રાકૃત અને લગભગ ગૂજરાતીસમ પ્રાકૃત શબ્દોનો ખાસ કરીને સંચય કર્યો હોય છે, જેથી કરીને વિસ્તૃત શબ્દ-કોષ અજાણ્યો ન થઇ પડતાં કંટાળારૂપ ન થાય, તેમજ તે યાદ કરવામાં વિશેષ પરિશ્રમ પણ ન પડે. રોજની બોલાતી ભાષામાંના પ્રચલિત શબ્દો યાદ રાખવામાં પરિશ્રમ ન પડે એ સ્વાભાવિક છે. આગળ ઉપર **સંસ્કૃત–તદ્ભવ** શબ્દો સમજાવવા માટે પણ જેમ બને તેમ ગૂજરાતી ભાષામાં વપરાતા સરળ અને પ્રસિદ્ધ સસ્કૃત શબ્દો ઉપરથી પ્રાકૃત સ્વરૂપ બનાવવાનું શીખવી, ખાસ પ્રસિદ્ધ જેવા સંસ્કૃત શબ્દો આપીને જ અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો આપી પ્રાકૃત ભાષામાં રૂપાન્તર સમજાવવા આગળ વધવામાં આવ્યું છે. આ જાતની ગોઠવણથી ગૂજરાતી ભાષા–ભાષીને પ્રાકૃત શીખવાની ઘણી મુશ્કેલી ઓછી થવાનો ખાસ સંભવ છે.

રૂપો અને પ્રયોગો જેમ બને તેમ સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે. પ્રાકૃત ભાષાના રૂપો વિકલ્પબહુલ હોવાથી તેનો તાગ મેળવવાને વિદ્યાર્થી ગભરાય છે. તેથી તે વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યા છે. જેમ બને તેમ તેમાં અસ્પષ્ટતા કે સંદિગ્ધતા ન રહેવા પામે અને ચોકસાઇ વધારે કેળવાય તે તરફ ખાસ લક્ષ્ય આપવામાં આવ્યું છે.

ભાષા પરિચયના વાકયો અને **પરીક્ષા–વાકયો** જેમ બને તેમ પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી પસંદ કરવામાં આવ્યા છે, એ વિદ્વાનો સ્પષ્ટ જોઈ શકશે. છતાં પ્રાથમિક પાઠોમાં બન્ને પ્રકારના વાકયો સ્વયં બનાવીને મૂકવા પડયા છે, કારણકે પ્રાથમિક પાઠોની શરતો પૂરી પાડે તેવા સરળ

વાકયો પ્રાચીન સાહિત્યમાંથી મળવા લગભગ દુર્લભ હતા. તેમાં થોડા ઘણા ફેરફાર કર્યા વિના તેનો ઉપયોગ લગભગ અશકય જેવો હતો. આગળ ઉપર પ્રાચીન સાહિત્યની નાની નાની વાર્તાઓ અને રોચક પ્રસંગો સળંગ આપવામાં આવ્યા છે.

સંસ્કૃત-શિક્ષિકાની શૈલી અનુસાર બન્ને પ્રકારના વાકયો થોડાં આપવાથી પ્રાથમિક અભ્યાસીની બુદ્ધિ જેવી જોઇએ તેમ કસોટીએ ચડતી નથી, કારણકે પાઠમાં આપવામાં આવેલા પ્રયોગો અને વિષયોનું પુનરાવર્તન અલ્પ થતું હોવાથી વિષય કાચો અને અસ્પષ્ટ રહી જવા સભવ રહે છે. એ અનુભવ ઉપરથી **સંસ્કૃત માર્ગોપદેશિકાની** શૈલિ અનુસાર વાકયોની સંખ્યા વધારે પ્રમાણમાં આપવામાં આવી છે. વળી **દક્ષિણા મૂર્તિ** વાળા **પ્રથમ અને દ્વિતીય** સંસ્કૃત પુસ્તકની પેઠે માત્ર ભાષા પરિચય આપનારા વાકયો આપવા જતાં ભાષાનું બંધારણ સમજવાની ઇચ્છા વિદ્યાર્થીના દિલમાં જાગ્રત થાય છે, છતાં તે અપૂર્ણ જ રહી જાય છે. એટલે ભાષા પરિચયના વાકયો પછી તુરતજ તેનું પૃથક્કરણ કરનારા નિયમો, રૂપો, અને શબ્દકોષ તેની વિવેચનારૂપે આપવામાં આવ્યા છે. જેથી કરીને પરસ્પર બન્ને વિભાગોના-ભાષા અને બંધારણ-ના જ્ઞાનમાં બુદ્ધિ, ચોક્કસાઇ, સ્પષ્ટતા અને વિશદતા અનાયાસેજ કેળવાશે

પ્રાચીન કાળમા પ્રાથમિક અભ્યાસીઓ શબ્દ રૂપાવળી તથા **ધાતુ રૂપાવળી** અને કોઇક નાનો શબ્દ કોષ મોઢે કરી લઈ સાહિત્યમાં પ્રવેશ કરતા હતા. વળી પ્રાકૃત ભાષાના વિકલ્પ-બહુલ રૂપો વિષે સંશય ન રહે માટે જેટલા થઇ

શકતા હોય, તે સઘળા દાખલારૂપ એક એક શબ્દના રૂપોની, સ્પષ્ટીકરણ માટે અને મુખ-પાઠ કરવા માટે વિસ્તારથી **રૂપાવળી** આપવામાં આવી છે. તેને લીધે પુસ્તકનું કદ વધી જવાની અગવડ ક્ષમ્ય ગણી લેવી પડી છે.

પ્રાથમિક અભ્યાસીઓને **વ્યાકરણશાસ્ત્રની** સામાન્ય પરિભાષાઓ અને નિયમોનો જોઇએ તેવો પરિચય અસંભવિત માની લઇ પ્રસંગે પ્રસંગે તે વિષે પણ કૌંસમાં સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવ્યું છે. તથા કવચિત્ તે તે વિષય શીખવવાની પદ્ધતિસૂચક સંક્ષિપ્ત સૂચનાઓ પણ કરવામાં આવી છે.

સમાસ અને **કૃદન્ત** જેવા બહુ જ ઉપયોગમાં આવતા વિષયો ઘણાજ વ્હેલા આપવામાં આવ્યા છે, પરંતુ તે એવી રીતે સરળતાથી આપ્યા છે, કે વિદ્યાર્થીને કઠણ પડવા સંભવ નથી. સરળતા ખાતર કેટલાક પ્રથમ આવી ગયેલા વિષયોનો સંબંધ સમજાવીને આગળ ઉપર તેમાં વિસ્તાર કરવામાં આવ્યો હોય છે. આવી પુનરુક્તિઓ સરળતા ખાતર જ કરવામાં આવી હોય છે.

પ્રાકૃત ભાષામાં અક્ષર પરિવર્તનનો વિષય કઠણ, વિસ્તૃત અને ગુંચવણ ભરેલો છે. પ્રાચીન વ્યાકરણોમાં તેના ઘણા બારીક બારીક નિયમો છે. જો કે તે સઘળા અહીં આપી ન શકાય તો પણ ઉપયોગી તો આપવાજ જોઇએ; તે આપવા જતાં પણ બહુ જ વિસ્તાર થઇ જવાનો સંભવ હતો. એટલે તેની સામાન્ય ભૂમિકાઓ અને સમગ્ર એકીકરણ મગજમાં ઠસાવીને પછી તેનું ઉચિત પૃથક્કરણ કરવામાં આવ્યું છે. દાખલા તરીકે-અક્ષર પરિવર્તનના કુલ પ્રકારો એક પાઠમાં બતાવ્યા છે, અને પછી દરેક પ્રકારનું વિવેચન જુદા

જુદા પાઠોમાં ટુંકામાં છતાં સ્પષ્ટ રીતે આપવામાં આવેલ છે. જેમ બને તેમ નિયમો થોડા અને વિષયનો સંગ્રહ વધારે થાય તેવી કાળજી રાખવામાં આવી છે. તે, સંસ્કૃત સ્વરોના પ્રાકૃત સ્વર પરિવર્તન વિષેના નિયમો જોવાથી સ્પષ્ટ સમજાશે. તેજ પ્રમાણે અક્ષર પરિવર્તનના દરેક પ્રકારો વિષે છે. આગળ ઉપર તેના પણ ઉપયોગી અપવાદો કોષ્ટકના રૂપમાં આપવામાં આવેલ છે. તેથી અભ્યાસીઓ અક્ષર પરિવર્તન જેવા વિષયનું એકીકરણ તથા પૃથક્કરણ ઉચિત પ્રમાણમાં જોઇ શકશે.

સંખ્યા વાચક શબ્દો વિસ્તારથી આપવામાં આવ્યા છે. **સર્વ નામના** રૂપાન્તરોની ભિન્નતા માટે એક જાતનો ક્રમ ઠરાવી એકીકરણ અને સમાન ધોરણ એવી રીતે ગોઠવવામાં આવેલ છે, કે જેથી કરીને તેની સાધનિકા અને રૂપોની વિવિધતામાં વગર હરકતે વિદ્યાર્થી પદ્ધતિસર પ્રવેશ કરી શકે–એટલે કે જેમ બને તેમ તેની કઠિનતાને હળવી કરવામાં આવી છે. ધાતુઓ અને પ્રયોગો વિષે પણ એવી જ રીતે સંક્ષેપમાં છતાં સર્વતોમુખ પરિચય આપવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

ઉપયોગી **અવ્યયો** અને **તદ્ધિત પ્રત્યયો** પણ છોડવામાં આવ્યા નથી. છેવટે **આર્ષ પ્રયોગો**, બહુલંનાપ્રયોગો, **દેશ્ય પ્રયોગો** તથા બીજી **પ્રાકૃત** ભાષાને લગતી વિવિધતાઓ, જાતિનું ધોરણ વિગેરે પરચુરણ વિષયો ટુંકમાં આપવામાં આવ્યા છે. **પ્રાકૃત છંદોનો** પરચય અને નિયમો આપવાનું પણ જતું કરવામાં આવ્યું નથી. **છંદઃશાસ્ત્ર પ્રસિદ્ધ** આઠ ગણો સહેલાઇથી યાદ રહી શકે માટે **લક્ષ્ય–લક્ષણ સૂચક** ટુંકું ચક્ર શોધી કાઢવામાં આવ્યું છે*

* રા. બળવંતરાય ઠાકોરનું પદ ૧૯૮૯ના ચૈત્રના "કુમાર" માં–યમાતારાજભાનસલગા–આ પ્રમાણે હમણાં પ્રસિદ્ધ થયું છે

પરિશિષ્ટમાં પ્રાકૃત ભાષાના ગદ્ય–પદ્ય મય જુદી જુદી જાતના નમુનાઓ આપવામાં આવ્યા છે. તેમાંના કઠિન શબ્દો અને પ્રયોગોનું એક સંક્ષિપ્ત ટીપ્પણ પણ સાથે જોડવામાં આવ્યું છે. છેવટે ગૂજરાતી ભાષામાં પરિચિત હોય તેવા દેશ્ય શબ્દોનો થોડો કોષ અને સંસ્કૃત ધાતુઓના પ્રાકૃત આદેશાન્તરો આપવામાં આવ્યા છે.

આ ઉપરથી વિદ્વદ્ગણ જોઇ શકશે કે પ્રાકૃત ભાષાના વ્યાકરણમાં આપવામાં આવેલા દરેકે દરેક સ્થુલ કે સૂક્ષ્મ વિષયોનો ઉપયોગી સંગ્રહ કરવામાં આવ્યો છે. અને સરળતા સાથે આ પ્રવેશિકાને ઉપયોગી બનાવવા પ્રયત્ન કર્યો છે.

યદ્યપિ આ પુસ્તકમાં લગભગ ૪૦૦૦ હજાર જેટલા શબ્દોનો સંગ્રહ આપવામાં આવ્યો છે. છતાં તેની સંપૂર્ણ શબ્દ-સૂચિ પાછળ આપી શકયા નથી. કારણ કે–પુસ્તકનું આથી વિશેષ કદ વધવા દેવું વધારે અનુચિત હતું.

કોઇ કોઇ સ્થળે વિષય સંકલના અને ક્રમ ખામી ભરેલા જણાશે. તેનું કારણ એ છે કે–પાછળના અર્ધા ગ્રંથનો પ્રાથમિક ખરડો મુસાફરીમાં ગુમ થવાથી ફરીથી બીજી સંકલના કરવા જતાં કયાંક કયાંક સ્ખલનાઓ રહી જવા પામી છે. તેમજ દૃષ્ટિ દોષથી તથા કંપોઝીટરોની શરત ચૂકથી કેટલીક અશુદ્ધિઓ રહી જવા પામી છે. તેમાંના ખાસ મહત્ત્વના ભાગનું શુદ્ધિ પત્રક આપવામાં આવ્યું છે.

તો પણ રહી ગયેલી ખામીઓ હવે તો બીજી આવૃત્તિમાંજ સુધારી શકાશે. કારણ કે આવા ગ્રંથો પાછળની આવૃત્તિમાં જ બરાબર સુધારી શકાય છે, અને સુધારી શકાયા છે. તેમજ અધ્યાપકો અને અભ્યાસીઓ તરફના અનુભવોની

જુદી જુદી સૂચનાઓની પણ આવશ્યકતા રહે છે તે મળ્યા પછી ઘણા સુધારા વધારા કરવા પડે છે. એટલે હાલ પ્રથમ દર્શને તો આ ગ્રંથને એક કાચો ખરડો ગણવામાં આવશે, તો પણ ચાલશે. પરંતુ બીજી ત્રીજી આવૃત્તિમાં ચોક્કસ સ્વરૂપ ઘડાઇ જવા સંભવ છે.

ખાસ મુશ્કેલી તો એ હતી કે સ્થાનાન્તર સ્થિતિ જેવી પરિસ્થિતિમાં પ્રાકૃત સાહિત્યના ગ્રંથોની દુર્લભતાથી બેચાર ગ્રંથો ઉપરથી જ આખી ઇમારત ઉભી કરવામાં આવી છે. તેથી પણ ઘણી ત્રુટિઓ જોવામાં આવશે. પરંતુ તે અનિવાર્ય સમજી વિદ્વાનો હાલ તુરતમાં દરગુજર કરશે, એવી આશા છે.

અંતમાં-પ્રાકૃત ભાષાના રસિકો, અભ્યાસીઓ, અને અધ્યાપકો, અમારા આ યત્કિંચત્ પ્રયત્નનો સાદર ઉપયોગ કરી યથાયોગ્ય સૂચનાઓ આપી ભવિષ્યમાં સાંગોપાંગ બનાવવા સહાયક થશે, એવી આશા સાથે વિરમીએ છીએ.

મ્હેસાણા
જૈન પાઠશાળા
સંવત્ ૧૯૮૯ ના ચૈત્ર વદી ૧૩

પ્રભુદાસ બેચરદાસ પારેખ

ખાસ ઉપયોગી શુદ્ધિપત્રક.

[આ શુદ્ધિપત્રક પ્રમાણે પ્રથમ દરેક પૃષ્ઠ ઉપર સુધારો કરી લો. ૧૨૪ મા પૃષ્ઠ પરનું પત્રક રદ સમજો.]

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧	૩	वयामि	वेमि
૭	૧૩	जाणिम	जाणम
,,	૧૬	०	अम्हे नमेम
,,	૧૭	०	अम्ह हसेमो
૮	૧૬	०	तु पिवेसे
૯	૧૪	भणह	भणेह
૧૦	૧૨	वोलए	वोलेए
૧૩	૧	दशमो	दसमो
૧૩	૧૧	०	पडेसे
,,	૧૬	०	पढेग
૧૪	૧	०गारह	०गारहो
,,	૨૩	से અને ए સિવાય	०
૧૫	૮	સ્વરની	સ્વરાન્ત ધાતુ
,,	૨૧	हससे; ०	हससे; हसेसे
૧૬	૩	हसए	हसए हसेए
,,	૧૦	वोहेज्ज	वोहेज्ज
૧૮	૧	वारह	वारहो
,,	૪	दामो	निद्दामो
,,	૫	दाअह	निद्दाअह
,,	૬	दाह	निद्दाह
,,	૯	जाअए	जाएए

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૯	૧	तेरह	तेरहो
,,	૧૪	इं	अत्थि
૨૦	૧	०इह	इहो
,,	૩	लुच्छ्	लुञ्छ्
,,	૪	ખાતું. પછી–	[બહુ વચનમાં खाद्]
,,	૧૨	સ્વરાન્ત	અકારાન્ત શિવાયના સ્વરાન્ત
૨૧	૧૬	વર્તમાન કાળ	સર્વ કાળના સર્વ
,,	૧૯	રૂપો	રૂપો વિકલ્પે
૨૬	૧૦	*	गाएसे
,,	૧૧	*	गाज्जेसे
,,	૧૨	*गाएज्जसे,	गाएज्जसे, गाएज्जेसे
૨૮	૯	*	गाएए
,,	૧૦	*	गाज्जेए
,,	૧૧	०	गाएज्जेए
૩૦	૩	म्हि	म्हि, अत्थि
,,	૩	म्हो	म्हो, अत्थि
,,	૪	सि	सि, अत्थि
,,	૯	सेणे०	सुणेइत्था
,,	૨૧	મરે છે	ચરે છે
૩૧	૧	०रह	रहो
,,	૫	करीअ	काहीअ
,,	૧૩	निद्दासी	निद्दाअसी
૩૨	૧	सोलह	सोलहो
,,	૫	इअ	ईअ
,,	૧૪	घुम्	घुम्म्
૩૩	૨	૧ ભૂત૦ વિગેરે	આખો નિયમ કાઢી નાંખો.

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
,,	૧૫	०	ठासी ठाअही ठाअहीअ [આ રૂપો એકવચન તથા બહુ વચનમાં દરેક પુરુષો-માં વિકલ્પે કરવા.]
૩૪	૧૩	नखि ज्ज	न खिज्जेइरे
૩૫	૧૩	રહ્યા,	રહ્યા, ત્યાં તેઓ ઉડયા
,,	૧૫	મુઆ	પડયા.
૩૬	૩	रह	रहो
૩૭	૧	रह	रहो
,,	૬	खाएज्ज०	खादेइरे
૩૯	૧૨	अस्थि	अत्थि
૪૧	૧૧	सुहु	सुहु
,,	૧૫	वुह	वुहे
૪૩	૧૧	हिं हिं	हिं, हिँ
૪૪	૧૫	કોઇ બીજાને	કોઇ બીજા-કે તે
૪૬	૧૯	૨. બહુ	૨ 'इ' શિવયના બહુ
૫૧	૧૩	દોડવું .	દોડવું.[બહુ વચનમાં धाव्]
૬૧	૧૯	વિકલ્પે अ	વિકલ્પે દીર્ઘ થાય છે અને अ
૬૨	૧૦	आहार [त]	आहार [સ]
૬૩	૧૪	कारण [त]	कारणं [સ]
૬૪	૨૬	छीड्	छोड्
,,	૨૯	०	सुंघ् [दि] સુંઘવું
૬૯	૯-૧૦	षगं! षक्कं!	षग! षक!
૭૩	૧૨	सुणिस्सं	सोच्छं
૭૪	૯	,,	,,
૭૯	૨૧	जिहा	जीहा

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૮૩	૯–૧૦	हसिज्ज, हसिज्जा	[આ બે રૂપો ભવિષ્યકાળના દરેક રૂપોમાંથીકાઢીનાંખવા]
૮૪	૬	गाइज्जस्सं	[ज्ज, ज्जा પ્રત્યયપર છતાં इज्ज, इज्जावाળા દરેક રૂપો કાઢી નાંખવા]
૯૨	૯–૧૦	વચ્ચે ૦	[ભવિષ્ય૦ अस् ના अत्थि લખવા.]
૧૦૦	૧૯	गाइहिस्सामो	गाइहिस्सा
૧૦૬	૯	सुछच्ली	सुलच्छी
૧૧૦	૧૫	धणि	પછી निवद्द વાંચો
,,	૨૬	विहि	विहि પછી वेरि વાંચો
૧૧૨	૯	पिअर ના–૫૦	पिअर ન૦
,,	૧૬	जुवाण	जुवाण પછી झाड વાંચો
,,	૨૪	सगर	सगर પછી सत्य વાંચો
૧૧૬	૮	हसेमाण	हसिमाण
૧૧૭	૧૭	मणिहिं	मणीहि, मणीहिं,मणीहिँ
૧૨૭	૮–૯	૯ દ્વિગુ ..यं	×એ બન્ને લીંટી કાઢી નાંખો
૧૩૬	૫–૬–૭	૮ દ્વિગુ...થાય છે	×એ ત્રણેય લીંટી કાઢી નાંખો
૧૪૬	૨૦	नरिन्द्स्स	नरिन्दस्स
૧૪૯	૧૫	ફેરફારથી	ફેરફાર કરવાથી
૧૫૨	૧	च्	व्
૧૫૬	૮	× ×	वि० ज्जइ,ज्जइ, ज्जइ,ज्जेइ
,,	૧૩	× ×	,, ,, ,, ,, ,,
,,	૧૬	× ×	,, ,,
૧૫૯	૩	घिट्ट	घट्ट
૧૬૩	૪	વિશેષણ	સંખ્યાપૂરક વિશેષણો

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૬૯	૧૩	रिद्धीआ	रिद्धीआ
૧૯૦	૨	हुई	एई
,,	૪	मआ	एसा
૨૦૪	૩	पक्कलो	पक्कलो
૨૦૬	૧૦	विकाणइ	विक्किणइ
૨૩૭	૧	×	ન્ નો અનુસ્વાર.
૨૪૦	૧૦	विणत्ति	विण्णत्ति
૨૯૯	૨૩	तुज्झसु, तुज्झसुं	तुज्झेसु, तुज्झेसुं
,,	૨૪	तुम्हसु, तुम्हसु	तुम्हेसु, तुम्हेसु
૩૧૯	૧૨	હલાવવું घू	હલાવવું घ्र
૪૩૫	૧૫	चं	चंप्
૩૫૨	૧૮	कोट्टायरि	कोट्टोवरि
,,	૧૯	मुच	मुंच
૩૫૪	૧૬	चइऊण	रज्जं चइऊण
૩૬૦	૧૧	वहिरस	वहिम्मं
૩૬૧	૫	जय-गुरू	जय-गुरु
,,	૮	प्पसंतीणं	प्पमंतिणं
,,	૯	संतिणं	संतिणं
૩૬૨	૧૯	वितिभिर सूर	वितिमिर-सूर
,,	૧૯	नमसिअं	नमसिअं
૩૬૪	૩	ससंभमोरण	ससंभमोअरण
,,	,,	कुण्डले गय	कुण्डलंगय
,,	૧૭	वह	वहु
૩૬૫	૩	घमा ।	कमा
૩૬૫	૧૩	पिंडिअयाहिँ	पिंडिअयाहिं
,,	૧૪	च्छरस्सा	च्छरसा

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
,,	१५	पंडिअयाहिँ	पंडिअयाहि
,,	१७	घटिआहि	घंटिआहिँ
,,	१८	नट्टिआहि	नट्टिआहिँ
,,	,,	प्पगारएहि	प्पगारएहिँ
,,	,,	नच्चि ऊण	नच्चिऊण
,,	,,	हारएहि	हारएहिँ
३६६	३	-मुत्तमं	-मुत्तम
,,	६	जुव	जुअ
३७६	७	पुसिस	पुरिस
३७८	१३	दढापइण्णा	दढा पइण्णा
३८१	६	खेडं	खेड्डं
,,	,,	,,	,,
,,	,,	,,	,,
,,	१०	साहमेण	साइमेण
३८२	१०	विदारए	वि दारए
३८४	१	माणदग	माण-दग
३८४	१३	विपणं	विएणं, उज्जम

પ્રસ્તાવના

५ १४	५४	५३ १४६.

આ પ્રવેશિકા લખવાની પ્રાથમિક પ્રેરણા મળવા માટે પન્યાસજી મહારાજ શ્રી શ્રી શ્રી ૧૦૦૮ શ્રી વિજ્ઞાન વિજયજી મહારાજશ્રીના શિષ્ય, પ્રાકૃત ભાષાના અભ્યાસી મુનિ મહારાજ શ્રી કસ્તુરવિજયજી મહારાજશ્રીનો ઋણી છું.

પ્ર. બે. પારેખ

॥ नमो अरिहंताणं ॥

सिरि पाइय-प्पवेसिया

पढमा.

हं नमामि सिरिवीरं,
तुम्हे वि सया तं नमह.
हं सिक्खावयामि तुम्हे
पाइयं भासं, तुम्हे इह सिक्खेज्जा.

पढमं पगरणम्.

अक्खर-वियारो.

——:o:——

प ढ मो पा ढो.

स्वरो.

अ आ, इ ई, उ ऊ, ए [ऐ], ओ [औ].

व्यंजनो—

क वर्ग—	क्	ख्	ग्	घ्	[ङ्]
च वर्ग—	च्	छ्	ज्	झ्	[ञ्]
ट वर्ग—	ट्	ठ्	ड्	ढ्	ण्
त वर्ग—	त्	थ्	द्	ध्	न्
प वर्ग—	प्	फ्	ब्	भ्	म्
		य्	र्	ल्	व्
				स्	ह्
			ं		

१ प्राकृत भाषामां उपर प्रमाणे ज स्वरो अने व्यंजनो वपराय छे.

२ [ ] कौंसमां बतावेला अक्षरो कोइक वखतेज वपराय छे.

३ ऋ, ॠ, ऌ, ॡ, श, ष, ळ्, क्ष, ज्ञ, एटला अक्षरो प्राकृतभाषामां वपरातां ज नथी.

———

वीओ पाढो.

જોડેલા અક્ષરો—

क्+क्=क्क. सक्करा, સાકર.
क्+ख्=क्ख. दुक्खं, દુઃખ.
ग्+ग्=ग्ग. मग्गो, માર્ગ.
ग्+घ्=ग्घ. विग्घं, વિઘ્ન
ङ्+क=ङ्क, ङ्क. पङ्क, પાંક.
ङ्+ख्=ङ्ख, ङ्ख. सङ्खो, શંખ.
ङ्+ग्=ङ्ग, ङ्ग. सङ्गो, સંગ.
ङ्+घ्=ङ्घ, ङ्घ. सङ्घो, સંઘ.
च्+च्=च्च. सच्चं, સાચું.
च्+छ्=च्छ. पच्छा, પછી.
ज्+ज्=ज्ज. अज्ज, આજ.
ज्+झ्=ज्झ. मज्झे, મધ્યે.
ञ्+च्=ञ्च. चञ्चु, ચાંચ.
ञ्=छ्=ञ्छ. वाञ्छा, વાંછા.
ञ्+ज्=ञ्ज. अञ्जली, આંજળી.
ञ्+झ्=ञ्झ. सञ्झा, સંધ્યા.
ट्+ट्=ट्ट. उट्टो, ઉંટ.
ट्+ठ्=ट्ठ हेट्ठ, હેઠું.
ड्+ड्=ड्ड. लड्डुओ, લાડવો.
ड्+ढ्=ड्ढ. वुड्ढो, બુઢ્ઢો.
ण्+ट्=ण्ट. कण्टओ, કાંટો
ण्+ठ्=ण्ठ. कण्ठो, કાંઠો.
ण्+ड्=ण्ड. पेण्डो, પેંડો.
ण्+ढ्=ण्ढ सण्ढो, સાંઢ.
ण्+ण्=ण्ण चुण्णो, ચુનો.
ण्+ह्=ण्ह. विण्हु, વિષ્ણુ.

त्+त्=त्त. पत्तो, પહોંત્યો.
त्+थ्=त्थ. पत्थरो. પથરો.
द्+द्=द्द. सद्दो, શબ્દ.
द्+ध्=द्ध. दुद्धं, દૂધ.
न्+त्=न्त अन्तरं, આંતરૂં.
न्+थ्=न्थ. पन्थो, પંથ.
न्+द्=न्द. चन्दो, ચાંદો.
न्+द्+र्=न्द्र. चन्द्रो, ચંદ્ર.
न्+ध्=न्ध. खन्धो, ખાંધ.
न्+न्=न्न. कन्ना, કન્યા.
न्+ह्=न्ह. उन्हं, ઉનું.
प्+प्=प्प. सप्पो, સર્પ.
प्+फ्=प्फ. पुप्फं, પુષ્પ.
ब्+ब्=ब्ब. बब्बुलो, બાવળ,
ब्+भ्=ब्भ. उब्भं, ઉભું.
म्+प्=म्प. कम्पो, કંપ.
म्+फ्=म्फ. वम्फइ, વળેછે.
म्+ब्=म्ब. निम्बो, લીંબડો.
म्+भ्=म्भ. बम्भणो, બ્રાહ્મણ.
म्+म्=म्म. धम्मो, ધર્મ.
म्+ह्=म्ह. अम्हे, અમે. —
य्+ह्=य्ह. तुय्हे, તમે.
ल्+ल्=ल्ल. मल्लो, મલ્લ.
ल्+ह्=ल्ह. कल्हार, કલાર.
व्+व्=व्व. सव्वं, સર્વ.
स्+स्=स्स. रस्सी, રાશ.

૧ પ્રાકૃત ભાષામાં ખાસકરીને ઉપર ગણાવેલાજ જોડેલા અક્ષરો વપરાય છે. જેની સંખ્યા [૫૨.] બાવન છે.

૨ સમજુતિ :—

અ. વર્ગનો પહેલો અક્ષર પહેલા અને બીજા અક્ષર સાથે જોડાય છે.

આ. વર્ગનો ત્રીજો અક્ષર ત્રીજા અને ચોથા અક્ષર સાથે જોડાય છે.

इ. અનુનાસિક અક્ષર પોતાના વર્ગના અક્ષર સાથે જોડાય છે.

ई. ण् સાથે ण्, न् સાથે न्, અને म् સાથે म् જોડાય છે.

उ. ण्, न्, म्, य्, અને ल् સાથે ह् જોડાય છે.

ऋ. ल् સાથે ल्, व् સાથે व् અને स् સાથે स् જોડાય છે.

ऋ. चन्द्र શબ્દમાં न्+द्+र ત્રણેય અક્ષરો સાથે જોડાય છે.

Page 4, 87, -51 to 52, 112 - 158-60

विइज्जं पगरणं

किरिया-पयाइं

त इ ओ पा ढो.

हं. बोल्लामि.
हं. हसेमि.
हं. कहेमि.
हं. रुवेमि.
हं. जेममि.
हं. भमेमि.
हं. पढामि.
हं. नमामि.
हं. पिवामि.
हं. भणामि.
हं. भणमि.
हं. भणेमि.
हं. कहेज्ज.
हं. भणेज्जा.

चउत्थो पाढो.

अम्हे	बोल्लामो.
अम्हे	भमामो.
अम्हे	भणामो.
अम्हे	रुवामो.
अम्हे	करामो.
अम्हे	बीहामो.
अम्हे	जाणामो.
अम्हे	पडिम.
अम्हे	जेमिमु.
अम्हे	कहिमु.
अम्हे	जाणिम.
अम्हे	पडेज्ज.
अम्हे	करेज्जा.

पंचमो पाढो.

तुं भणसि.
तुं वन्दसि.
तुं वोल्लसि.
तुं चल्लसि.
तुं पिवसि.
तुं जाणसि.
तुं हससि.
तुं कहसि.
तुं पिवसे.
तुं वोल्लसे.
तुं पडसे.
तुं भणेसि.
तुं पिवेज्ज.
तुं जाणेज्जा.

छट्ठो पाढो.

तुम्हे	कहह.
तुम्हे	पिवह.
तुम्हे	चल्लह.
तुम्हे	हसह.
तुम्हे	जाणह.
तुम्हे	पडह.
तुम्हे	वीहित्था.
तुम्हे	करित्था.
तुम्हे	भणित्था.
तुम्हे	कहेइत्था.
तुम्हे	होइत्था.
तुम्हे	होह.
तुम्हे	भणह.
तुम्हे	कहेज्ज.
तुम्हे	वन्देज्जा.

सत्तमो पाढो.

स	हसइ.
स	वसइ.
स	पडइ.
स	करइ.
स	पडए.
स	भणेइ.
स	देक्खइ.
स	बीहइ.
स	जेमइ.
स	भणए.
स	बोल्लेए.
स	हसेइ.
स	भणाइ.
स	देक्खेज्ज.
स	जेमेज्जा.

अट्ठमो पाढो.

ते	फासन्ति.
ते	करन्ति.
ते	जाणन्ति.
ते	चरन्ति.
ते	देक्खन्ति.
ते	पडन्ति.
ते	पिवन्ते.
ते	वसन्ते.
ते	चल्लिरे.
ते	रुविरे.
ते	कहिरे.
ते	फासेन्ति.
ते	फासेन्ते.
ते	हसेइरे.
ते	होन्ति.
ते	होइरे.
ते	वसेज्ज.
ते	चलेज्जा.

नवमो पाढो.

हं	बोल्लामि,
अहं	बोल्लामि.
अम्हे	बोल्लामो,
अम्ह	बोल्लामो.
तुं	बोल्लसि,
तं	बोल्लसि.
तुम्हे	बोल्लह,
तुब्भे	बोल्लह.
स	बोल्लइ,
सो	बोल्लइ.
ते	बोलन्ति.

दशमो पाढो.

हं पडमि, हं पडामि, हं पडेमि;
हं पडेज्ज; हं पडेज्जा.

अम्हे पडम, अम्हे पडाम,
अम्हे पडिम, अम्हे पडेम;
अम्हे पडमु, अम्हे पडामु,
अम्हे पडिमु, अम्हे पडेमु;
अम्हे पडमो, अम्हे पडामो,
अम्हे पडिमो; अम्हे पडेमो;
अम्हे पडेज्ज; अम्हे पडेज्जा.

तुं पडसि, तुं पडेसि; तुं पडसे;
तुं पडेज्ज; तुं पडेज्जा.
तुम्हे पडह, तुम्हे पडेह;
तुम्हे पडित्था, तुम्हे पडेइत्था;
तुम्हे पडेज्ज; तुम्हे पडेज्जा.

सो पडइ, सो पडेइ; सो पडए;
सो पडेज्ज; सो पडेज्जा.
ते पडन्ति, ते पडेन्ति;
ते पडन्ते, ते पडेन्ते;
ते पडिरे, ते पडेइरे;
ते पडेज्ज; ते पडेज्जा.

———

इ गा र हो पा ढो.

વર્તમાન કાળ.

પ્રત્યયો.

એક વચન.	બહુ વચન.
૧ લો પુ૦ मि, ज्ज, ज्जा.	म, मु, मो, ज्ज, ज्जा.
૨ જો પુ૦ सि,से, ज्ज, ज्जा.	ह, इत्था, ज्ज, ज्जा.
૩ જો પુ૦ इ, ए, ज्ज, ज्जा.	न्ति, न्ते, इरे, ज्ज, ज्जा.

સર્વનામ.

૧ લો પુ૦ हं, अहं = હું.	अम्ह, अम्हे, अम्हो=અમે.	
૨ જો પુ૦ तुं, तं = તું.	तुम्हे, तुब्भे.	=તમે.
૩ જો પુ૦ स, सो = તે.	ते.	=તેઓ.

ધાતુઓ.

कर् = કરવું.	नम् = નમવું.	भम् = ભમવું.
कह् = કહેવું.	पड् = પડવું.	रुय् = રોવું.
चर् = ચરવું.	पीव् = પીવું.	वन्द् = વંદવું.
चल् = ચલવું.	फास् = સ્પર્શ કરવો.	वस् = વસવું.
जाण् = જાણવું.	बीह् = બીવું.	हस् = હસવું.
जेम् = જમવું.	बोल् = બોલવું.	हो = હોવું.
देक्ख् = દેખવું.	भण् = ભણવું.	

સામાન્ય નિયમો:—

१ વ્યઞ્જનાન્ત ધાતુઓને अ લગાડ્યા પછી પ્રત્યયો લગાડવા.

२ से અને ए (सि) શિવાય દરેક પ્રત્યયો પર છતાં વિકલ્પે, અને ज्ज, ज्जा. પ્રત્યયો પર છતાં નિત્ય, ધાતુના છેલ્લા अ નો ए થાય છે.

૩ બહુવચનના સ્વરાદિ પ્રત્યયો પર છતાં ઘણે ભાગે अ નો લોપ થાય છે.

વર્તમાન કાળને લાગતા નિયમો.

१ ज्ज, ज्जा. શિવાયના પહેલા પુરૂષના દરેક પ્રત્યયો પર છતાં अ નો आ વિકલ્પે થાય છે. અને પહેલા પુરૂષના બહુવચનના પ્રત્યયો પર છતાં अ નો इ વિકલ્પે થાય છે.

૨ से અને ए પ્રત્યય अ શિવાય કોઈ પણ સ્વરની પછી આવતા નથી.

વર્તમાનકાળના રૂપો.

વ્યંજનાન્ત ધાતુ.

हस्.

	એકવચન.	બહુવચન.
૧ લો પુ०	हसमि,	हसम, हसाम, हसिम, हसेम;
	हसामि,	हसमु, हसामु, हसिमु, हसेमु;
	हसेमि;	हसमो, हसामो, हसिमो, हसेमो;
	हसेज्ज;	हसेज्ज;
	हसेज्जा.	हसेज्जा.
૨ જો પુ०	हससि,	हसित्था, हसेद्त्था;
	हसेसि;	हसह, हसेह.
	हससे;	
	हसेज्ज;	हसेज्ज;
	हसेज्जा.	हसेज्जा.

૩ જો પુ૦	हसइ,	हसन्ति, हसेन्ति;
	हसेइ;	हसन्ते, हसेन्ते;
	हसए;	हसिरे, हसेइरे;
	हसेज्ज;	हसेज्ज;
	हसेज्जा.	हसेज्जा.

સુચના—આ રૂપો વિદ્યાર્થીએ બરાબર મોઢે કરવા, દરેક રૂપો નિયમોથી સિદ્ધ કરવા. ઉપરાન્ત બીજાપણ કેટલાક ધાતુઓના રૂપો અભ્યાસ ખાતર ખાસ તૈયાર કરવા, યાદ કરવા, અને નિયમોથી સિદ્ધકરી જવા.

પ્રાકૃત વાક્યો.

अम्हे वीहेज्जा ?
तुम्हे वीहेज्ज.
ते जेमेन्ते ?
अम्हे जेमिमो.
तुं देक्खेसि ?
हं देक्खामि.
फासिरे.
वसेइत्था.
चल्लेज्जा.
बोल्लेइ.
चोरेइरे.
हसेमु.
हं करेज्जा ?
तुं करेज्जा.

हरामि.
पडिम.
नमेमि.
नमेमु.
करेइ.
करइ.
कहसे.
जाणए.
जाणेसि.
फासित्था.
होइरे.
अम्हे वन्देज्ज
तुम्हे वन्देज्ज

ગુજરાતી વાક્યો.

અમે બીહીએછીએ.
તમે બોલો છો.
તેઓ અડકે છે.
તું જાણે છે.
હું જમું છું.
તમે થાઓ છો.
તું રહે છે.
તે ચરે છે.
તું નમે છે.

હું ચાલું છું.
હું ભણું છું.
તે નમે છે.
તેઓ ચાલે છે.
અમે ચરીયેછીએ.
તેઓ ભમે છે.
આપણે કરીએછીએ.
તમે પડો છો.
અમે હસીએછીએ.

સૂચનાઃ—જેટલી રીતે થાય તેટલી રીતે વાક્યો લખવા યા બોલવા.

बारह पाठो.

हं अज्ज गाअमि.
तुं गासि.
अम्हे खामो.
तुम्हे खाअह.
तुम्हे खाह.
ते जाएइरे.
ते नेइरे.
सो जाअए.
तुं जाएसि ?
हं नेमि.
हं नेएमि.
हं नेआमि.
अम्हे बाहिर जाइमो ?
अम्हे झट्ट जामो.
तुम्हे होइत्था.
तुम्हे होएज्जेइत्था.

तेरह पाठो.

सो	कहिं	निद्दाज्जइ ?
सो	न	निद्दाज्ज.
तुम्हे		निद्दाएज्जेइत्था.
तुम्हे	जहिं	निद्दाएइत्था,
अम्हे	तहिं	निद्दाज्जा.
तुम्हे		निद्दाएज्जा.
अम्हे		निद्दाएज्ज.
सो	अहुणा	सुणइ ?
सो	पच्छा	सुणेइ.
तुं		हरिससे.
तुं		हरिसेज्जा.
हं		म्हि.
तुं		सि.
ते		अत्थि ?
सो		अत्थि.
तुम्हे		अत्थि.
अम्हे		म्हो ?
अम्हे		म्ह.

चउद्दह पाढो.

ધાતુઓ.

अस्=હોવું.	तर्=તરવું.	लुच्च्=લુંછવું.
खा=ખાવું.	तुट्ट्=તૂટવું.	सिक्ख्=શીખવું.
गा=ગાવું.	निद्दा=ઉંઘવું.	सुण्=સાંભળવું.
जा=જાવું.	ने=લઇજવું.	हरिस्=હર્ષ પામવો

અવ્યયો.

अज्ज=આજ.	जहिं=જ્યાં.	ण, न=નહિં.
अहुणा=હમણાં.	झत्ति=જલ્દી.	पच्छा=પછી.
कहिं=ક્યાં ?	तहिं=ત્યાં.	बाहिर=બહાર.

સામાન્ય નિયમો:—

૧. સ્વરાન્ત ધાતુઓને પ્રત્યયો લગાડતાં अ વિકલ્પે લગાડવામાં આવે છે

૨. સ્વરાન્ત ધાતુઓને પ્રત્યયોની પૂર્વે પણ ज्ज, અને ज्जा. પ્રત્યયો વિકલ્પે ઉમેરાય છે.

સમજુતી—

अ. એટલે નીચે પ્રમાણે સ્વરાન્ત ધાતુઓના વર્તમાન કાળના પ્રત્યયો થશે.

એકવચન.	બહુવચન.
૧ લો પુ૦ मि, ज्जमि, ज्जामि; ज्ज; ज्जा.	म, ज्जम, ज्जाम; मु, ज्जमु, ज्जामु; मो, ज्जमो, ज्जामो; ज्ज; ज्जा.
૨ જો પુ૦ सि, ज्जसि, ज्जासि; से, ज्जसे; ज्ज; ज्जा.	ह, ज्जह, ज्जाह; इत्था, ज्जइत्था, ज्जाइत्था; ज्ज; ज्जा.
૩ જો પુ૦ इ, ज्जइ, ज्जाइ; ए, ज्जए; ज्ज; ज्जा.	न्ति, ज्जन्ति, ज्जान्ति; न्ते, ज्जन्ते, ज्जान्ते; इरे, ज्जइरे, ज्जाइरे; ज्ज; ज्जा.

आ. ज्ज પ્રત્યયના अ માં પણ પ્રત્યયો પર છતાં અગ્યારમા પાઠના બધા ફેરફારો થશે.

વર્તમાન કાળને લાગતા નિયમોઃ—

૩. अस् ધાતુના વર્તમાન કાળના રૂપો "अत्थि" કરવાથી થાય છે. પરંતુ सि પ્રત્યય પર છતાં "सि" રૂપ થાય છે. मि, म, અને मो પર છતાં "म्हि, म्ह, म्हो." રૂપો થાય છે.

વર્તમાન કાળ

સ્વરાન્ત

गा.

એક વચન.

પહેલો

મૂળ.	अ.	ज्ज.	ज्जा.
गामि;	गाअमि,	गाज्ज,	गाज्जा,
	गाआमि,		
	गाएमि,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
		गाज्जमि,	गाज्जामि,
		गाज्जामि,	गाएज्जामि,
		गाज्जेमि,	
		गाएज्जमि,	
		गाएज्जामि,	
		गाएज्जेमि;	

ના રૂપો.

ધાતુઃ—

બહુ વચન.

પુરૂષ.

મૂળ.	अ.	ज्ज.	ज्जा.
म–गाम;	गाअम,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाआम,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
,,	गाइम,		
,,	गाएम;	गाज्जम,	गाज्जाम,
,,		गाज्जाम,	
,,		गाज्जिम,	गाएज्जाम.
,,		गाज्जेम,	
,,		गाएज्जम,	
,,		गाएज्जाम,	
,,		गाएज्जिम,	
,,		गाएज्जेम;	
मु–गामु;	गाअमु,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाआमु,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
,,	गाइमु,	गाज्जमु,	

,,	गाएमु;	गाज्जामु,	गाज्जामु,
,,		गाज्जिमु,	गाएज्जामु,
,,		गाज्जेमु,	
,,		गाएज्जमु,	
,,		गाएज्जामु,	
,,		गाएज्जिमु,	
,,		गाएज्जेमु;	
मो—गामो;	गाअमो,	गाउज,	गाज्जा,
,,	गाआमो,	गाएज्जा,	गाएज्जा,
,,	गाइमो,	गाज्जमो,	गाज्जामो,
,,	गाएमो;	गाज्जामो,	गाएज्जामो.
,,		गाज्जिमो,	
,,		गाज्जेमो,	
,,		गाएज्जमो,	
,,		गएज्जामो,	
,,		गाएज्जिमो,	
,,		गाएज्जेमो;	

મૂળ	अ.	ज्ज.	ज्जा.
सि-गासि,	गाअसि,	गाज्ज,	गाज्जा,
"	गाएसि;	गाएज्ज,	गाएज्जा,
"		गाज्जसि,	गाज्जासि,
"		गाज्जेसि,	
"		गाएज्जसि,	
"		गाएज्जेसि;	गाएज्जासि;
से- *	गाअसे·	गाज्ज,	गाज्जा,
"	*	गाएज्ज,	गाएज्जा.
"		गाज्जसे,	*
"		गाएज्जसे;	

* से અને ए માટે પા. ૧૧ મા નોટ વર્તમાનકાળને લગતો નિયમ બીજો જુઓ.

पुरुष.

मूळ	अ.	ज्ज.	ज्जा.
इत्था-गाइत्था,	गाइत्था,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाएइत्था,	गाएज्ज,	गाएज्जा,
,,		गाज्जित्था,	गाज्जाइत्था,
,,		गाज्जेइत्था,	गाएज्जाइत्था;
,,		गाएज्जित्था,	
,,		गाएज्जेइत्था;	
ह—गाह;	गाअह,	गाज्ज.	गाज्जा,
	गाएह;	गाएज्ज,	गाएज्जा,
		गाज्जह,	गाज्जाह,
		गाज्जेह,	गाएज्जाह.
		गाएज्जह,	
		गाएज्जेह;	

त्रीजे

इ—गाइ,	गाअइ,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाएइ;	गाएज्ज,	गाएज्जा,
,,		गाज्जइ,	गाज्जाइ,
,,		गाज्जेइ,	गाएज्जाइ;
,,		गाएज्जइ,	
,,		गाएज्जेइ;	
ए— *	गाअए;	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	*	गाएज्ज,	गाएज्जा.
,,		गाज्जए,	*
,,		गाएज्जए;	

પુરુષ.

न्ति—गान्ति;	गाअन्ति,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाएन्ति;	गाएज्ज,	गाएज्जा,
,,		गाज्जन्ति,	गाज्जान्ति,
,,		गाज्जेन्ति,	गाएज्जान्ति,
,,		गाएज्जन्ति,	
,,		गाएज्जान्ति;	
न्ते—गान्ते;	गाअन्ते,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाएन्ते;	गाएज्ज,	गाएज्जा,
,,		गाज्जन्ते,	गाज्जान्ते,
,,		गाज्जेन्ते,	गाएज्जान्ते;
,,		गाएज्जन्ते,	
,,		गाएज्जेन्ते;	
इरे—गाइरे;	गाइरे,	गाज्ज,	गाज्जा,
,,	गाएइरे;	गाएज्ज,	गाएज्जा;
,,		गाज्जिरे,	गाज्जाइरे,
,,		गाज्जेइरे,	गाएज्जाइरे.
,,		गाएज्जिरे,	
,,		गाएज्जेइरे,	

સુચનાઃ—અગ્યારમા અને ચૌદમા પાઠના નિયમો ધ્યાનમાં લઇને ઉપરના રૂપો સિદ્ધ કરવા. શિક્ષકે આ રૂપો સિદ્ધ કરવામાં વિદ્યાર્થિઓને મદદ કરવી. આવીજ રીતે બીજા પણ ધાતુઓના રૂપો સિદ્ધ કરવા. અને ખૂબ સારી રીતે રૂપોનો અભ્યાસ થયા પછીજ આગળ વધવું.

अस्

એકવચન.	બહુવચન.
૧ પુ० म्हि.	म्ह, म्हो.
૨ પુ० सि.	अत्थि.
૩ પુ० अत्थि.	अत्थि.

પ્રાકૃત વાક્યો.

तुं बाहिर गाज्जा.	हं पच्छा नेज्जामि.
अम्हो गाएज्ज.	तुं होज्जसे.
सो निद्दाज्जा	तुम्हे सेणेइत्था.
अम्हे अज्ज निद्दाएमो.	निद्दाएज्जेइत्था.
सो अत्थि.	अत्थि.
अम्हो म्हो.	ते तहिं न अत्थि.
ते गाज्जेइरे.	खाज्जसे.
अहुणा जासि.	अज्ज झट्ट खाज्जइ.
जाज्जसे.	जाज्जाइ.
सुणेन्ते.	खाएइ.
अम्हे खाएज्जिमो.	जाअए

ગુજરાતી વાક્યો.

તમે જલ્દી જાઓછો.	તું છો.
તે ગાય છે.	તે ત્યાં લઇ જાય છે.
અમે જમીએછીએ.	તેઓ મરે છે.
તેઓ ક્યાં ઉંઘે છે ?	અમે હમણા તરીએ છીએ
તમે બોલો છો.	આપણે પછી હર્ષ પામીએ છીએ
આપણે બહાર પડીએ છીએ.	હું આજ જમું છું
તેઓ નમે છે.	હું જોઉં છું

સૂચના—જ, જ્જા ના પ્રત્યયો ખાસ વાપરવા.

पणरह पाढो.

हं	हसीअ.
तुं	हसीअ.
अम्हे	हसीअ.
तुम्हे	करीअ.
सो	तरीअ.
ते	तरीअ.
हं	गाही.
हं	गासी.
हं	गाहीअ.
सो	नेही.
ते	खासी.
तुम्हे	निद्दासी.
हं	आसि.
अम्हे	आसि ?
तुं	आसि.
तुं	अहेसि.
तुम्हे	अहेसि.
ते	अहेसि ?
सो	आसि.
सो	अहेसि.

सो ल ह पा ढो.

ભૂતકાળ.

પ્રત્યયો.

એક વચન. બહુ વચન.

૧ લો પુ૦ ૨ જો પુ૦ ૩ જો પુ૦	વ્યંજનાન્ત ધાતુઓને—इअ. લાગે છે. સ્વરાન્ત ધાતુઓને—सी, ही, हीअ. લાગે છે.

ધાતુઓ.

उंघ्=ઉંઘવું.	चड्=ચડવું.	ठा=ઉભા રહેવું, રહેવું.
उड्ड्=ઊડવુ.	चुक्=ચુકવું.	ढण्ढोल्=ઢંઢોળવું,ગોતવું
ओगाल्=ઓગાળવુ.	छज्ज्=શોભવું.	णी+हर्=નીકળવું.
खिज्ज्=ખીજવું.	छड्ड्=છોડવું.	मेल=મેલવું.
खिर्=ખરવું.	झख=ઝંખવું.ઠપકો દેવો,નિસાસો નાંખવો.	समार्=સમારવું,સુધારવું, રચવું.
घुम्= ઘુમવું.		
घोट्ट्=પીવું.	डर्=ડરવું.	सुमर्=યાદ કરવું.

સર્વનામ.

अम्हाणं=અમારૂં	ते=તે.	मे=મેં.
को=કોણ.	तुम्हं=તારૂં.	मम्हं=મારૂં.
जो=જે.	तुम्हाणं=તમારૂં.	
तुम=તને.	ममं=મને.	

અવ્યયો.

उयरि=ઉપર.	किं=કેમ.	
एत्थ=અહીં.	च, अ=અને.	मा=નહીં.
कत्तो=કયાંથી.	थू=થૂ થૂ.	रे=અરે.
		अरे=અરે.

ભૂતકાળને લગતા નિયમોઃ—

૧ ભૂતકાળના પ્રત્યયો લગાડતાં ધાતુને अ લગાડવાની જરૂર નથી.

૨ अस् ધાતુનાં "आसि" અને "अहेसि" આ બે રૂપો ભૂતકાળમાં દરેક ઠેકાણે વપરાય છે.

ભૂતકાળના રૂપો.

વ્યંજનાન્ત ધાતુ.

तुट्ट.

	એકવચન.	બહુવચન.
૧ લો પુ૦	तुट्टीअ.	तुट्टीअ.
૨ જો પુ૦	तुट्टीअ.	तुट्टीअ.
૩ જો પુ૦	तुट्टीअ.	तुट्टीअ.

સ્વરાન્ત ધાતુ.

ठा.

૧ લો પુ૦	ठासी, ठाही, ठाहीअ.	ठासी, ठाही, ठाहीअ.
૨ જો પુ૦	ठासी, ठाही, ठाहीअ.	ठासी, ठाही, ठाहीअ.
૩ જો પુ૦	ठासी, ठाही, ठाहीअ.	ठासी, ठाही, ठाहीअ.

अस्.

૧ લો પુ૦	आसि, अहेसि.	आसि, अहेसि.
૨ જો પુ૦	आसि, अहेसि.	आसि, अहेसि.
૩ જો પુ૦	आसि, अहेसि.	आसि, अहेसि.

પ્રાકૃત વાક્યો.

को वंधइ ? तुं उंघेज्जा.	ते बाहिर णीहरीअ.
अज्ज को लुच्छए ?	हं तुमं न खिज्जामि.
अहुणा हुं सिव्वामि.	तुं ममं सुमरसे.
तुं सिव्वीअ ?	कत्तो तुट्टीअ.
न, हुं न सिव्वीअ.	सो ममं तुमं च चुकई.
ते अहेसि ?	को उड्डहीअ ?
तुम्हे अहेसि.	तुं उडेसी.
सो बाहिर घुम्मइ.	तुम्हे थू थू करेज्ज.
पच्छा तुं ममं सुमरीअ.	अम्हे थू थू न करेज्जा.
अहुणा हं तुमं सुमरीअ.	जो चडइ, सो पडइ.
जहिं ठाही,तहिं ओगालीअ.	खिरेइरे.
तुम्हे ढण्ढोलेइत्था ?	खिज्जन्ते? ते नखि ज्जेइरे.
अम्हे मेल्लामो.	हं घोट्टीअ, तुं डरीअ, सो य
सो बाहिर णीहरीअ.	छड्डीअ.

ગુજરાતી વાક્યો.

અહીં કોણ બોલ્યો ?	મેં ખાધું, ને તેં પીધું.
તે ત્યાં ઉભો રહ્યો.	જે ખાય છે, તે હસે છે.
તે અહીં ન નમ્યો.	તમે જ્યાં ગાયું,
તું હતો ત્યાં હું હતો.	ત્યાં મેં સાંભળ્યું.

તે બહાર નીકળ્યો અને ગયો.

હું તને જાણું છું.

તમે મને જાણ્યો ?

અમે જમ્યા અને ભણ્યા.

તમે ક્યાંથી બીના ?

તે ભમે છે અને મને અડકે છે.

તું પડ્યો અને પછી રોયો.

તેઓ ખીજ્યા.

તમે મેલ્યું.

તે તુટ્યું.

તું શોભ્યો.

તમે હસ્યા, અમે ઉઘ્યા.

ત્યાં જે ગયા તે મુઆ.

અમે ડર્યાં નહીં.

તું છો, ને હું છું.

અરે ! કોણ ક્યાંથી નીકળ્યો ?

અરે ! તે ઉપર ચડ્યો.

હમણા તું મને નમ્યો.

હમણા હું તને ઝંખું છું.

તે મને ઠપકો દે છે.

જ્યાં હું બોલ્યો, ચૂક્યો, ડર્યો અને ધુમ્યો, ત્યાં તું ખીજ્યો, ચડ્યો, પડ્યો અને ઉડ્યો.

તમારૂં પડ્યું.

અમારૂં હતું.

તેઓ જ્યાં ઉભા રહ્યા, ત્યાં તેઓ ઉડ્યા.

કોણ તરતો હતો ?

तइयं पगरणं.

नाम–पयाइं

स त र ह पा ढो.

१

देवो देक्खइ.	देवा देक्खन्ति.
मोरो झट्ट जाहीअ.	मोरा झट्ट जाहीअ.
चन्दो णीहरइ.	चन्दा णीहरन्ति.
घोडो चरइ.	घोडा चरन्ते.
घडो पडेइ.	घडा पडेन्ते.
चोरो मेल्लइ.	चोरा मेल्लिरे.
भमरो पच्छा उड्डेइ.	भमरा पच्छा उड्डेएन्ते.
दंडो तुट्टइ.	दंडा तुट्टेन्ति.
जणो सोहइ.	जणा सोहिरे.
णरो जेमेइ.	णरा जेमेज्जा.
दीवो अत्थि.	दीवो न अत्थि.
पुत्तो जेमीअ.	पुत्ता जेमीअ.

२

ઘોડો જાય છે.	ઘોડાઓ જાય છે.
માણસ હસ્યો.	માણસો હસ્યા.
દેવ ગયો.	દેવો ગયા.
પુત્ર બીએ છે.	પુત્રો બીએ છે.
મોર નાચે છે.	ચોરો નાચે છે.
ચોર ખાય છે.	ચોરો ખાય છે.
ભમરો હતો.	ભમરા હતા નહીં.

अट्ठारह पाढो.

१

चोरो	रामं	देक्खइ.
वाला	लड्डुअं	खाएज्जेइरे.
हं	धम्मं	जाणामि.
अम्हे	महावीरं	वन्दामो.
रामो	देवं	पुच्छेज्जा.
कुंभारो	घडं	करेइ.
णरो	णरं	दण्डोल्लइ.

२

कुंभारो	घडे	करेइ.
कुंभारो	घडा	करेइ.
वाला	देवे	नमिरे.
वाला	देवा	नमिरे.
तुम्हे	दंडे	करित्था ?
अम्हे	दंडे	करिमो.

३

હું ઘડો કરૂં છું.
તું ઘડાઓ કરે છે.
તેઓ ઘડાઓ કરે છે.
રામ મોર જુએ છે.
દેવ મોરો જુએ છે.
બાળક માણસને પૂછે છે.
માણસો બાળકોને પૂછે છે.
અમે આજ, ઘોડા જોઇએછીએ.

अउणवीसो पाढो.

१

घरं पडइ.	घराणि पडिरे.
हं घरं देक्खेमि.	हं घराणि देक्खेमि.
एत्थ फुल्लं होइ.	एत्थ फुल्लाइँ होन्ति.
तुं फुल्लं देक्खसि ?	हं फुल्लाइं देक्खमि.
कहिं पत्ताइं भमन्ति.	तहिं पत्ताइं भमन्ति.
जहिं पत्ताणि भमन्ति,	तहिं कमलाइं देक्खमि.
रामो कमलाइँ न मेल्लइ,	पुत्तो कमलाणि मेल्लइ.
एत्थ आसणं होज्जा.	जणो आसणाणि करेइ.
घरं धणं रक्खइ.	धणं घरं करइ.

२

ફૂલ શોભે છે.	ફૂલો શોભે છે.
રામ ફૂલ જુએ છે.	બાળકો ફૂલો જુએ છે.
ઘર પડે છે.	ઘરો પડે છે.
પાંદડું ખરે છે.	પાંદડાં ખરે છે.
ઘોડો પાંદડાં ચરે છે.	ઘોડો ફૂલો ખાય છે.
આસનો તુટે છે.	હું આસનો સીવું છું.

वी सो पा ढो.

१

घडेण जलं पीवइ.
देवो रहेण जाइ.
कुंभारो दंडेण चक्कं भमाडेइ.
एगेण चक्केण रहो न चल्लइ.
सया धम्मेणं आणन्दं करेमि.
वणं फुल्लेहि छज्जइ.
हत्था दाणेहिं सोहेज्जा.
णयरं घरेहिं सोहइ.
जणा उट्टेहिँ धावेइरे.
सचेण वि धम्मो अत्थि.
तुम्हे केण देक्खित्था ?
अम्हे नेत्तेहिं देक्खिमो.
गुणेहिं छज्जमो.
तुम्हे पुत्तेहिं सह मन्दिरं जाज्जह ?
हा, अम्हे पुत्तेहिं सह मन्दिरं जाएज्जमो.
मम्ह मत्थअं घुम्मइ.
बम्हणा पुत्थअं भणन्ति.
आयरिया णाणेण तत्तं जाणीअ.
सीसा तत्तेण धम्मं सुणेइरे.

૨

માણસો ગુણોવડે શોભે છે.
પુરૂષો દાનવડે દેવો થાય છે.
કુંભારો ચક્રવડે ઘડાઓ કરે છે.
રથો ઘોડાઓવડે દોડે છે.
હું આંખોવડે તમારા હાથો જોઉં છું.
તે એક આંખવડે પુત્રોને જુએ છે,
અને એક આંખવડે દેવને જુએ છે.
શિષ્યો મસ્તકવડે નમે છે.
ચોરો સત્ય બોલતા નથી.
આસનોવડે મારૂં ઘર શોભે છે.
તમે ધનવડે ઘરો સમારો છો.
મોરોવડે વનો, અને વનોવડે નગરો શોભે છે.
તત્ત્વ વડે ધર્મ અને ધર્મ વડે માણસ શોભે છે.
છોકરો લાકડીવડે ઉભો રહે છે.
દંડવડે ચોર બહાર નીકળે છે.

एगवीसो पाढो.

१

पुत्तस्स अज्ज धणं देइ.
नरिंदो बम्हणाणं गामा देज्जाइ.
पुत्तो गामस्स जाएज्जेइ.
सुवण्ण भूसणाय होइ.

२

चन्दो नक्खत्ताइँ भूसइ.
देवो फुल्लेहिं तित्थयरे पूजीअ.
बुहा णाणं इच्छन्ति.
तु विणयेण सुट्ठ सोहसे.
सव्वे सिद्धे सया नमामो.
सव्वा आयरिया सया वन्दामो.
सो एग घटं पाणीयेण भरइ.
बुहा बुह जाणन्ते, किं मुक्खा?
एग जाणइ सो सव्व जाणइ.
सव्व जाणइ सो एग जाणइ.
करेमि सामाइयं.
तुब्भे जाणह, अहं ण जाणामि.
जइ इच्छह परमपय, ता सया धम्मेण किं न वट्टित्था?

३

આચાર્યો શિષ્યોને ધર્મ સમજાવે છે. તીર્થંકરો સત્ય કહે છે.
રાજાઓ બ્રાહ્મણને દાન આપે છે. બ્રાહ્મણો લાડુ જમે છે.
તે એક આંખે અંધ છે. તુ ક્યાંથી ઉઠ્યો ?

दुवीसो पाढो.

વિભક્તિના પ્રત્યયો.

નર જાતિ.

અકારાન્ત

એક વચન.	બહુ વચન.
૧ લી० ओ.	०.
૨ જી० म्.	०, ए.
૩ જી० ण, णं.	हि, हिं, हिँ.
૪ થી० य, स्स.	ण, णं.
૫ મી० त्तो, उ, ओ, हि, हिन्तो, ०.	त्तो, उ, ओ, हि, हिन्तो, सुन्तो.
૬ ઠ્ઠી० स्स.	ण, णं.
૭ મી० ए, म्मि.	सु, सुं.
સંબોધન ०, ओ, ×.	०.

ઇકારાન્ત.

૧ લી० ०.	अउ, अओ, णो, ०.
૨ જી० म्.	णो, ०.
૩ જી० णा.	हि, हिं, हिँ.
૪ થી० णो, स्स.	ण, णं.
૫ મી० णो, त्तो, ओ, उ, हिन्तो.	त्तो, ओ, उ, हिन्तो, सुन्तो.
૬ ઠ્ઠી० णो, स्स.	ण, णं.

૭ મી૦	म्मि.	सु, सुं.
સંબોધન	×, ०.	अउ, अओ, णो, ०.

નાન્યતર જાતિ.

૧ લી૦	म्.	इं, इँ, णि.
૨ જી૦	म्.	,, ,, ,,
સંબોધન	×.	,, ,, ,,

બાકીની વિભક્તિમાં તે તે નરજાતિ પ્રમાણે પ્રત્યયો સમજવા

નારી જાતિ.

૧ લી૦	०.	उ, ओ, ०.
૨ જી૦	म्.	उ, ओ, ०.
૩ જી૦	अ, इ, ए.	हि, हिं, हिँ.
૪ થી૦	अ, इ, ए.	ण, णं.
૫ મી૦	अ,इ,ए,त्तो,ओ,उ,हिन्तो.	त्तो,ओ,उ,हिन्तो,सुन्तो.
૬ ઠ્ઠી૦	अ, इ, ए.	ण, णं.
૭ મી૦	अ, इ, ए.	सु, सुं.
સંબોધન	०.	उ, ओ, ०.

સૂચના—ઉપર આપેલા સામાન્ય પ્રત્યયો વિદ્યાર્થીએ બરાબર મુખપાઠ કરવા.

વિભક્તિઓનો ઉપયોગ કરવા વિષેના કેટલાક સામાન્ય નિયમો.

૧. अ. કર્તરિ પ્રયોગમાં કર્તાને નામાર્થમાં પહેલી વિભક્તિ લાગે છે.

आ. કર્મણિ પ્રયોગમાં કર્મને નામાર્થમાં પહેલી વિભક્તિ લાગે છે.

૨. अ. કર્તરિ પ્રયોગમાં ક્રિયાપદના કર્મને બીજી વિભક્તિ લાગે છે.

आ. જ્યાં જવું હોય તે સ્થાન વાચક નામને પહોંચ્યા ન હોઇએ ત્યાં સુધીમાં બીજી વિભક્તિ લાગે છે.

૩. अ. કર્મણિ પ્રયોગમાં કર્તાને ત્રીજી વિભક્તિ લાગે છે.

आ. અને ક્રિયાના સાક્ષાત્ મદદગાર સાધન (કરણ) ને ત્રીજી વિભક્તિ લાગે છે.

इ. सह સાથે જોડાયેલા નામ ત્રીજી વિભક્તિ લાગે છે.

૪. अ. કોઇ ચીજને જેની બનતી હોય, તેને ચોથી વિભક્તિ નો य પ્રત્યય લાગે છે.

आ. ૪. अ. માં જણાવેલા પ્રસંગ શિવાય પ્રાકૃત ભાષામાં ચોથીને ઠેકાણે છઠ્ઠી લાગે છે.

૫. अ. કર્તા, કર્મ, અને ક્રિયાનું સાક્ષાત્ રીતે કે બુદ્ધિથી જેનાથી જુદા પડવાનું સમજાતું હોય, તે અપાદાન કહેવાય છે. અપાદાન અર્થમાં પાંચમી વિભક્તિ લાગે છે.

आ. કોઈ વખતે ત્રીજીના અર્થમાં પણ પાંચમી વપરાય છે.

૬. કોઈ પણ જાતના સંબંધના અર્થમાં, તેમજ ચોથી વિભક્તિ વાપરવા ને જ્યાં પ્રસંગ હોય, નામયોગી અવ્યયનો સંબંધ હોય ત્યાં છઠ્ઠી વિભક્તિ વપરાય છે.

૭. અ. કર્તા, કર્મ અને ક્રિયાના આધાર એટલે અધિકરણ ને સાતમી વિભક્તિ લાગે છે.

આ. સમુદાયમાંથી અમુક ભાગને જુદોપાડી બતાવવાનો હોય, ત્યારે સમુદાયવાચકને છઠ્ઠી કે સાતમી લાગે છે. તેને નિર્ધારણ છઠ્ઠી કે સાતમી કહેવાય છે.

ઇ. સતિ–[છતાં] અર્થમાં સાતમી વિભક્તિ વપરાય છે.

૮. કોઇ ને બોલાવવા માટે કેટલાક ફેરફાર સાથે પહેલી વિભક્તિ વપરાય છે, તેને સંબોધન કહે છે.

૯. પ્રાકૃત ભાષામાં કોઈ કોઈ વખત—

અ. બીજી ત્રીજી વિગેરેને સ્થાને કોઇવાર છઠ્ઠી વપરાય છે.

આ. બીજી અને ત્રીજીને બદલે ક્યાંક સાતમી પણ વપરાય છે.

ઇ. ક્યાંક પાંચમીને બદલે ત્રીજી અને સાતમી વપરાય છે.

ઈ. ક્યાંક સાતમી અને પહેલીને બદલે બીજી વિભક્તિ લાગે છે.

સૂચના—શિક્ષકે કયા વાકયમા કઇ વિભક્તિ કયા અર્થમા વપરાઈ છે ? તે વિષે વિદ્યાર્થીઓને પ્રશ્ન કરવા, અને ઉપરના નિયમો સચોટ સમજાવવા. આ ભાગમાં સામાન્ય રીતે ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા ધોરણ પ્રમાણે કામ લેવું ઠીક પડશે.

तेवीसो पाढो.

અકારાન્ત નામો.

વિભક્તિના પ્રત્યયો.

નર જાતિ.

	એક વચન.	બહુ વચન.
१ લી०	ओ.	०. [ए]
२ જી०	मृ.	०, ए.
३ જી०	ण, णं.	हि, हिं, हिँ.
४ થી०	स, स्स.	ण, णं. (सिं)

નાન્યતર જાતિ.

१ લી०	मृ.	इं, इँ, णि.
२ જી०	मृ.	इं, इँ, णि.
३ જી० / ४ થી०	} નર જાતિ પ્રમાણે.	

નિયમો :—

१. પાંચમી વિભક્તિ શિવાયના સ્વરાદિ પ્રત્યયો પર છતાં નામના અન્ત્ય સ્વરનો લો થાય છે. આ નિયમ નારીજાતિમાં લાગતો નથી.

२. બહુ વચનના પ્રત્યયો, ०, અને स प્રત્યય લાગતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે.

૩. म् નો અનુસ્વાર થાય છે.

૪. ત્રીજી વિભક્તિના દરેક પ્રત્યયો અને બહુ વચનના म् થી શરૂ થતા પ્રત્યયો પર છતાં નામના अ નો ए થાય છે.

૫. [ ] ચોરસ કૌંસમાં બતાવેલા પ્રત્યયો સર્વનામને નિત્ય લાગે છે, અને ( ) ગોળ કૌંસમાં બતાવેલા પ્રત્યયો વિકલ્પે લાગે છે.

અકારાન્ત નરજાતિ.

देव.

૧ લી૦	देवो.	देवा.
૨ જી૦	देवं.	देवा, देवे.
૩ જી૦	देवेण, देवेणं.	देवेहि, देवेहिं, देवेहिँ.
૪ થી૦	देवाय, देवस्स.	देवाण, देवाणं.

અકારાન્ત નાન્યતરજાતિ.

घर.

૧ લી૦	घरं.	घराइं, घराइँ, घराणि.
૨ જી૦	घरं.	घराइं, घराइँ, घराणि.
૩ જી૦	घरेण, घरेणं.	घरेहि, घरेहिं, घरेहिँ.
૪ થી૦	घराय, घरस्स.	घराण, घराणं.

અકારાન્ત સર્વનામના રૂપો.

નર જાતિ.

सव्व.

૧ લી० सव्वो.	सव्वे.
૨ જી० सव्वं.	सव्वा, सव्वे.
૩ જી० सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिँ.
૪ થી० सव्वाय, सव्वस्स.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.

નાન્યતર જાતિ.

सव्व.

૧ લી० सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.
૨ જી० सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.
૩ જી० सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिँ.
૪ થી० सव्वस्स, सव्वाय.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.

સમજુતી :—

૧. પ્રાકૃત ભાષામાં ત્રણ જાતના શબ્દો વપરાય છે.

અ. સંસ્કૃત શબ્દો ઉપરથી અને સંસ્કૃત રૂપો ઉપરથી બનેલા હોય, એવા જે શબ્દો પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે, તે **તદ્ભવ** કહેવાય છે; અને તેની ટુંકી સંજ્ઞા [त] રાખવામાં આવી છે.

आ. સંસ્કૃત શબ્દો અને સંસ્કૃત રૂપો સંસ્કૃત જેવાજ પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે. તે **સંસ્કૃત સમ** કહેવાય છે. તેની ટુંકી સંજ્ઞા [स] રાખવામાં આવી છે.

૬. અને કેટલાક શબ્દો જુદા જુદા દેશોના લોકોની બોલીમાં વપરાયેલા અને પ્રાકૃત ભાષામાં દાખલ થયેલા, તે **દેશ્ય** શબ્દો કહેવાય છે, તેની ટુંકી સંજ્ઞા [दे] રાખવામાં આવી છે.

નરજાતિ નામો

[त०] આનંદ.
[त०] આચાર્ય.
,, ઉંટ.
,, કુંભાર.
,, ગામ.
[स०] ગુણ.
[त०] ઘડો.
,, ઘોડો.
,, ચંદ્રમા.
[स०] ચોર.
[त०] માણસ.
,, જીન પ્રભુ.
,, પુરુષ.
,, તીર્થંકર.
,, લાકડી.
,, દીવો.
स०] ૧. રાજા. ૨. દેવ.
त०] ધર્મ.

नरिन्द [त०] રાજા.
पुत्त ,, પુત્ર.
बम्हण ,, બ્રાહ્મણ.
बाल [स०] છોકરો.
वुह [त०] ડાહ્યો માણસ.
भत्त ,, ભક્ત, ભગત. ૨. ભાત, ભાતું.
भमर ,, ભમરો.
भार [स०] બોજો, ભાર.
महावीर ,, મહાવીરસ્વામી.
मुरुक्ख [त.] મૂર્ખ.
मेह [त.] વરસાદ.
मोर ,, મોર.
रह ,, રથ.
राम [स०] રામ.
लड्डुअ [त०] લાડવો.
विणय ,, વિનય, નમ્રતા.
सिद्ध [स०] સિદ્ધ થયેલ, મોક્ષ પામેલ.
सीस [त०] શિષ્ય.
हत्थ ,, હાથ.

નાન્યતર જાતિ નામો.

अन्न	[स०]	અનાજ.	पत्त	[त०]	પાંદડું, ૨. કાગળ
आसण	[त०]	આસન.	परमपय	,,	મોક્ષ.
कमल	[स०]	કમળ.	पाणिय	,,	પાણી.
घर	[त०]	ઘર.	पुत्थय	,,	પુસ્તક.
चक्क	,,	ચક્ર, પૈડુ	फुल्ल	[स०]	ફૂલ.
छत्त	[स०]	છત્રી.	भूसण	[त०]	ઘરેણું.
जल	[त०]	પાણી	मत्थय	,,	માથું.
तत्त	,,	તત્ત્વ.	मन्दिर	[स०]	મંદિર, દેહેરૂં.
दाण	,,	દાન.	रुप्प	[त०]	રૂપું.
धण	,,	ધન.	वण	,,	વન.
नक्खत्त	,,	નક્ષત્ર.	वत्थ	,,	લુગડું, વસ્ત્ર.
नयर	,,	શહેર,	सच्च	,,	સાચું.
नाण	,,	જ્ઞાન.	सय	,,	સો.
निव्वाण	,,	મોક્ષ.	सामाइय	,,	સામાયિક.
नेत्त	,,	આંખ,	सुवण्ण	,,	સોનું.

સર્વ નામ.

अन्न	[त०]	બીજું.	ज	[त०]	જે.
एग, एक्क	,,	એક.	त, ण.	[त०]	તે.
क	,,	કોણ.	सव्व	[त०]	સર્વ, બધું.

વિશેષણ.

अन्ध	[स०]	આંધળું.	थोव	[त०]	થોડું.
उत्तम	[स०]	સારૂં.	मिट्ठ	[त०]	મીઠું.
काण	[स०]	કાણું.	सार	[स०]	સારૂં.

સર્વનામ અને વિશેષણોના વિશેષ્યની જાતિ પ્રમાણે ત્રણે ય જાતિમાં રૂપો થાય છે.

અવ્યય.

अइ [त०] અરે, सया [त०] હમ્મેશ, રોજ.
जइ [त०] જો. सह [स०] સાથે.
तया [त०] ત્યારે. सुट्ठु [त०] સારી રીતે.
ता [त०] તો.

ધાતુઓ.

इच्छ् [स०]	ઇચ્છવું.	फुट्ट [दे०]	ફૂટવું.
गण् ,,	ગણવું.	भमाड् [त०]	ભમાડવું.
घड् [त०]	ઘડવું, કરવું.	भूस् [त०]	શણગારવું.
डह् ,,	બળવું, બાળવું.	रक्ख् ,,	રાખવું, બચાવવું.
दे, दी ,,	દેવું.	रोअ ,,	રુચવું, ગમવું.
दय् ,,	દયાકરવી.	रोव ,,	રોવું.
चोप्पड् [दे०]	ચોપડવું	वट्ट् ,,	વર્તવું.
धाव् [स०]	દોડવું.	वड्ढ् ,,	વધવું.
नच्च् [त०]	નાચવું.	वरिस् ,,	વરસવું
पास् ,,	જોવું.	सोह् ,,	શોભવું.
पुच्छ् ,,	પૂછવું.	सिक्ख् ,,	૧ શીખવું.
पूज् [स०]	પૂજવું.		૨ શીખવવું.

પ્રાકૃત વાક્યો.

चोरे देवो भणइ. हं बाराइं पाढं भणामि.
अइ ! नयरं गच्छामो. देवावि तं जिणं नमन्ति,
को सि तुं ? कहिं गच्छसि ? वालो रहेण सह चलइ.
सो चोरो नयरं जाही. धणं धणेण वड्ढइ.
एगो हं घराइँ करेमि. मोरा नचन्ति.
चोया णरा किं करेन्ति ? नरिन्दा रहेण आयरियं ढण्ढुल्लेइरे.

तुम्हे दीविहिँ किं पासित्या ? वत्थाणि पत्ताणि वा ?
रामस्स फुल्लाइँ रोपन्ति, बम्हणाणं च लड्डुआ.

ગુજરાતી વાક્યો.

તમે પુસ્તકો વડે બધું જાણો છો.
અમે ઘોડાઓ વડે નગર તરફ જઈએછીએ.
તમે રથ વડે ગામ તરફ જાઓ છો.
જ્ઞાન નિર્વાણ માટે થાય છે.
તે આંખે કાણો છે.
હું બ્રાહ્મણોને વસ્ત્ર આપું છું.
તે બ્રાહ્મણોને દાન આપે છે.
આચાર્યો પણ તીર્થંકરોને નમે છે.
જે એક આંખે જુએ છે, તે કાણો છે.

શિષ્ય કહે છે—"આચાર્યો આજ શિષ્યો સાથે બીજે ગામ ગયા."

સારૂં થયું તું ઝટ ગયો, અને જમ્યો.
અમારા ઘોડા ક્યાં છે ?

જ્યાં તમારો રથ છે, ત્યાં તમારા ઘોડા ચરે છે.

એક શહેર હતું, ત્યાં એક રાજા હતો. તે બ્રાહ્મણોને રોજ ફૂલો અને વસ્ત્રો આપતો હતો, તેઓ તેને તત્ત્વ કહેતા હતા, અને તે બ્રાહ્મણોને સારી રીતે પૂજતો હતો. ત્યાં વરસાદ સારો વરસતો હતો.

च उ वी सो पा ढो.

१

एक्काओ घराओ बीअं घरं कुदेइ वाणरो.
रामो एकत्तो हत्थत्तो सप्पं फासीअ.
एक्काउ चन्दाउ निक्कलेइरे किरणा.
एक्काहि घोडाहि बालो पडीअ.
एक्काहिन्तो कुवाहिन्तो घडेहिँ पाणियं पीवामि.
एक्का मोरा पिच्छं गेण्हामि.
दीवाओ वत्थाइँ पासेमि.
जणाउ पडिउत्तरं सुणेइ.
मुहत्तो णरे उवलक्खेमो.
रक्खसाहि णरा डरेन्ते.
घरेहि पत्थरा पडीअ.
गामाहिन्तो नगरं जाएइ नरिन्दो.
वग्घेहिन्तो सव्वे बीहेन्ते.
भमरा खज्जुरासुन्तो रसं पीवीअ.
कमलेसुन्तो भमरा उड्डेन्ते.
वणत्तो ठगा धावीअ.
तलावाउ पाणियं भरइ.
छोयरो लाभा चुक्कइ.

૨

અમે ચોરોથી બીહીએ છીએ.
શિષ્યો આચાર્ય પાસેથી શીખે છે.
તેઓ બાળકપાસેથી લાડુ લે છે.
ઘરમાંથી દૂધ પીધું.
પંડિતોથી મુર્ખો નાસે છે.
ચોર પત્થરપરથી પડે છે.
કુવાઓમાંથી પાણી મીઠું નીકળે છે.
હાથમાંથી દીવા પડે છે.
પુસ્તકોમાંથી સત્ય જાણે છે.
રથમાંથી ચક્રો પડ્યાં.
તે આસનેથી દોડ્યો.
ઘરપાસેથી ચોર દોડ્યો.
છોકરાઓ પાસેથી વાન્દરાઓ ખજુર મેળવે છે.
પાણીમાંથી કમળો નીકળ્યા.
દીવાઓમાંથી પ્રકાશ નીકળ્યો.
વનમાંથી વાઘ દોડ્યો.
દૂધમાંથી ઘી થાય છે.
ગામથી શહેર દૂર છે.

पंचवीसो पाढो.

१

तुज्झ फुल्लस्स वासं सुंघेमि.
वणत्तो अंबस्स फलं आणेएज्जिमि.
रामस्स भूसणं हं ण देक्खेमि.
सारो चोरो बम्हणाणं धणं ण चोरए.
मन्दिरस्स सेहराओ मोरो उड्डीअ.
नयरस्स बालाणं नरिन्दो हरिसेण लड्डुए देइ.
सव्वेसिं घोडाणं पल्लाणं न होइ.
हं तंबस्स पत्तं देक्खीअ.
अम्हाणं घराणं अंगणं सुन्देरं होइ.
अरिट्ठस्स फलेहिँ वत्थं धोवेन्ते.
ठिण्णं घयं मम हत्था पडीअ.
णमो अरिहंताणं.
णमो सिद्धाणं.
णमो आयरियाणं.
णमो उवज्झायाणं.
मंगलाणं च सव्वेसिं पढमं हवइ मंगलं.
वद्धमाणस्स भावत्तो एक्कोवि नमुक्कारो णरं तारेइ.
जो आयारं न पालेइ. सो तत्तं न जाणेइ.
सव्वाण रहाण चक्काइँ भमन्ति.

दीवाणं पयासो तत्थ न पडीअ.
सावया सया सामाइयं करेन्ति.
बम्हणा सया ण्हाणं करेइरे.
अम्हाणं कोट्ठाराओ धणं णेइ चोरो.
सव्वस्स समुद्दस्स पाणियं खारं,कुवस्स उ मिट्टं होएज्जाइ.
समुद्दस्स पाणियं कयावि मिट्टं होइ ?
लोगस्स उज्जोयगरे सव्वे जिणे वन्दिमो.
निंबस्स पत्ताइँ कडुआइं अत्थि.
अरिट्ठस्स फलाइं छुंदइ छोयरो.
सारो माणसो आयारं ण छोडइ.
रमणस्स मोरो तडफ्फडइ.
तिलाणं सारं तेल्लं.
झुट्टस्स झगडस्स फलं सारं होइ न.

२

અમે લીંબડાના પાંદડાં ગણીએ છીએ.
અમે રાજાઓના કોઠારમાંથી ધન ન લીધું.
આચાર્યના હાથમાંથી શિષ્યે પુસ્તક લીધું.
ઉપાધ્યાયોને નમસ્કાર હો.
હું શ્રાવકોના ધર્મ જાણું છું.
મીઠા પાણીનો ઘડો અહીં ફૂટ્યો.
તું બ્રાહ્મણોનો આચાર શીખે છે.

શરીરનું ભૂષણ શું ? સારો આચાર.

હાથનું ભૂષણ શું ? દાન.

વનનું ભૂષણ શું ? ફૂલ.

તે ચડ્યો, અને રથોના ચક્રો ભમ્યા.

ઘરના દીવા પ્રકાશ કરે છે.

મોરનું પીછું સુંદર છે.

શાહેરના બાળકો ભણે છે.

પત્થરોનું ઘર પડતું નથી.

જે દેવોનો પણ દેવ છે, તે મહાવીરને વંદુ છું.

આપણા દેશના માણસો આપણા દેશનું ધન બચાવે છે.

ફળોના રસથી શરીરનું સારૂં તત્ત્વ વધે છે.

પાણીના ખારનું મીઠું થાય છે.

લીંબડાના ફળો કડવા હોય છે, અને આંબાના મીઠા હોય છે.

પંડિતોનું મ્હોં ગમે છે, અને મૂર્ખાઓનું મ્હોં ગમતું નથી.

થોડા ઝગડામાંથી ઘણો ઝગડો થાય છે.

ભમરો તડફડ્યો.

અમે તલ ખાઇએછીએ.

લીંબડાના ફળોમાંથી તેલ નીકળે છે.

ધનથી ધન વધે છે.

छव्वीसो पाढो.

१

पत्थरे तेल्लं थालो चोप्पडइ.
अज्जिणणे भोयणं वीसं.
मम हत्थे पुत्थयाणि अत्थि.
वग्घो वणे चरइ.
सव्वसिं वच्छे पत्ताइं अत्थि.
बालो वणम्मि बव्बुलस्स वच्छत्तो गुंदं उक्खुडेइ.
मम खोले बालो सुवेइ.
तस्स कण्ठम्मि भूसणाइ अत्थि.
दीवे तेल्लं न अत्थि, तिले तेल्लं होइ.
पुरिसा मत्थये वत्थं विण्टेइरे.
सव्वेसु रुक्खेसु मोरा रहेन्ते.
पुत्थयेसु णाणं होइ.
सिद्धा लोगस्स मत्थये वसन्ति.
सव्वेसुं णयरेसुं जंताइं अन्नं न दलन्ति.
घरे घरे गच्छन्ति भिक्खुआ.
सव्वम्मि जले मिट्ठं न होइ.
सव्वहिं अंबे मिट्ठाइं फलाइँ न होएज्जेइरे.
दिणे दिणे वड्ढेइरे माणसा.
हे देव ! अम्हे पावं न करिमु.

हे रामो ! तुं किं करेसि ?
हे तित्थयरा ! तुम्हे अम्हाणं धम्मं कहित्था.
हे सीसा ! तुम्हे पाढं सुट्ठु जाणेज्जा, भणेज्जेह य.
हे समुद्दा ! तुं मिट्टं जलं किं न देएज्जए ?
हे समुद्दस्स जल ! तुं किं खारं होइ ?
एगो हं संसारे नत्थि मे कोवि.
गोह्रमाणं लोट्टस्स रोट्टगेसुं घयं चोप्पडीअ.
मगरो समुद्दे रहइ, ण्हाइ, तरेइ य.
तलायम्मि पाणियं खुट्टइ.
एगम्मि कच्चोले दुद्धं, एगस्सिं य घयं होइ.
मम हत्थस्सुवरि कच्छरो पडीअ.
तुज्झ पाये कच्चो लग्गीअ.

२

હું ઘડામાં થોડું પાણી જોઉં છું.
અમે રોજ ઘરમાં સુઇએ છીએ.
મંદિરોમાં ઘીના દીવા બળે છે.
રામ દેવના રથ ઉપર ચડે છે ?
આંબાના ફળ માટે રાજા રથવડે ઘેરથી
વનમાં જાય છે.
ઘોડાઓ શહેરના માર્ગોમાં દોડે છે.

હે પુરુષો ! તમે ધર્મ કેમ સાંભળતા નથી ?
હે પુત્રો ! તમે શું જમો છો ?
હે મૂર્ખાઓ ! તમે રુવો છો કે હસો છો ?
હે બાળક ! તું લાડુ ખાય છે, કે ઘી ખાય છે ?
હે પાપો ! તમે મને કેમ છોડતા નથી ?
હે વન ! તેં ફળો કેમ ન આપ્યાં ?
હે કમળ ! તું કેમ શોભતું નથી ?
ઘરમાં બાળકો આનંદ કરે છે.
તારા માથા ઉપર ફૂલ શોભે છે.
તારી આંખોમાંથી પાણી કેમ પડે છે ?
તેઓ હાથમાં હાથ મેળવે છે.
હું તે વનમાં આંબા જોઉં છું.
હે પુત્રો ! તે રાજા તીર્થંકરોને ફૂલોથી પૂજે છે.
હે નરેન્દ્ર ! તે બ્રાહ્મણ રામના વનમાંથી દેવ માટે
હાથ વડે સુંદર ફૂલો શહેરમાં લઈ જાય છે.
મેં કચોળામાં તેલ ભર્યું અને હવે હાથે ચોપડું છું.
વનમાં વાઘથી છોકરાઓ બીએ છે.
રોટલો અને દૂધ ખાઉં છું.

सत्तावीसो पाढो.

અકારાન્ત નામો [ચાલુ.]

વિભક્તિના પ્રત્યયો.

નર જાતિ.

	એક વચન.	બહુ વચન.
૫ મી.	त्तो, उ, ओ, हि, हिन्तो, ०.	त्तो, उ, ओ, हि, हिन्तो, सुन्तो.
૬ ઠી.	स्स.	ण, णं, (सिं).
૭ મી.	ए, म्मि, (स्सि, हिं, त्थ.)	सु, सुं.
સંબોધન.	ओ, ०, ×.	०.

નાન્યતર જાતિ.

૫ મી. ૬ ઠી. ૭ મી.	નર જાતિ પ્રમાણે જ.	
સંબોધન.	×	इ, इँ, णि.

૧. પાંચમીના—

त्तो શિવાયના—

अ. એકવચનના પ્રત્યયો લાગતાં પૂર્વનો સ્વર નિત્ય દીર્ઘ થાય છે. અને—

आ. બહુવચનના વ્યંજનાદિ પ્રત્યયોમાં વિકલ્પે अ નો ए થાય છે.

[પાઠ ૨૩ માનો ૨ જો નિયમ જુઓ.]

૨. પ્રાકૃત ભાષામાં જોડાક્ષરની પૂર્વનો સ્વર હ્રસ્વજ થાય છે, માટે त्तो પ્રત્યય પર છતાં હ્રસ્વ થાય છે, ને હ્રસ્વ રહે છે.

૩. સાતમી વિભક્તિનો य પ્રત્યય સર્વનામને લાગતો નથી.
[પાઠ ૨૩ વીશમાંનો ૫ મો નિયમ જુઓ]
૪ પ્રાકૃતમાં બે સ્વરો પાસે પાસે આવે તો ઘણી વખત પહેલો સ્વર ઉડી જાય છે. न+अत्थि=नत्थि

નર જાતિ નામ

अरिहन्त [त.]=અર્હુત પ્રભુ
अरिट्ठ [त]=અરીઠાનુ ઝાડ
अंब [त]=આંબાનુ ઝાડ
आयार [त]=આચાર.
आहार [त]=ખોરાક.
उवज्झाय [त]=ઉપાધ્યાય
कच्छ [त]=કાચ
कच्चोल [त]=કચોળું, વાટકો
कच्छर [त]=કચરો, કાદવ.
कण्ठ [स.]=ગળુ
काग [त]=કાગડો
किरण [स]=કિરણ
कुच [त]=કુવો
कोइल [त]=કોયલ.
कोट्ठाआर [त]=કોઠાર
कोह [त]=ક્રોધ.
खज्जुर [त.]=ખજૂર
खोल [दे]=ખોળો.
गुद [दे.]=ગુદર
गोहूम [त]=ઘઉં.
ठग [त.]=ઠગ
छोयर [दे]=છોકરો.
झाड [दे] ઝાડ.
झगड [दे]=ઝગડો, તોફાન.
तल [स]=તળીયું.
तिल [स]=તલ.
दव [स]=દાવાનલ
नमोक्कार [त]=નમસ્કાર
निम्ब [स.]=લીબડાનુ ઝાડ
पडिउत्तर [त]=જવાબ.
पण्डिय [त]=પંડિત, વિદ્વાન
पत्थर [त.]=પથરો
पयास [त]=પ્રકાશ.
पाढ [त.]=પાઠ.
बक्कर [त]=બકરો
वब्बुल [त]=બાવળનું ઝાડ
भाव [स]=મનનો ભાવ.
भिक्खुअ [त]=ભિક્ષુક.
मगर [त]=મઘર.
रोट्टग [दे]=રોટલો
मग्ग [त]=માર્ગ.
माणस [त]=મનુષ્ય.
रक्खस [त]=રાક્ષસ.

रुक्ख [त.]=ઝાડ.
लाभ [स.]=ફાયદો.
लोग [त.]=૧ લોક ૨ જગત્.
लोट्ट [दे.]=લોટ.
वग्घ [त.]=વાઘ.
वच्छ [त.]=ઝાડ, વૃક્ષ.
वद्धमाण[त]=વર્ધમાનસ્વામી.
वाणर [त.]=વાંદરો.
वास [स.]=૧.સુગંધ,૨.રહેઠાણ.
विणास [त.]=વિનાશ, નાશ.
सप्प [त]=સાપ.
समीव [त]=સામે.
समुद्द [त]=સમુદ્ર.
संसार [स]=સંસાર, દુનિયાદારી.
सावय [त.]=શ્રાવક.
सिद्धत्थ [त]=સિદ્ધાર્થનામના રાજા.
हरिस [त]= હર્ષ.

નાન્યતર જાતિ નામ.

अंगण [त.]=આંગણું.
कज्ज [त.]=કામ.
कम्बल [स.]=કાંબળી.
कारण [त.]=કારણ.
घय [त.]=ઘી.
ण्हाण [त.]=સ્નાન.
तंब [त]=તાંબું.
तलाव [दे.]=તળાવ.
तेल्ल [त.]=તેલ.
दुद्ध [त]=દૂધ.
धन्न [त.]= ધાન્ય, અનાજ.
पलाण [त.]=પલાણ.
पाव [त.]=પાપ. ખોટું કાર્ય.
पिच्छ [स.]=પીંછું.
पुण्ण [त.]=પુણ્ય, સત્કાર્ય.
भोयण [त.]=ભોજન.
मंगल [त.]=મંગળ, કલ્યાણ.
मिट्ठ [त.]=મીઠું.
वयण [त.]=૧ વચન. ૨ મ્હોં.
वीस [त.]=ઝેર.
सेहर [त.]=શિખર.
हियय [त.]=હૃદય.

સર્વનામ.

तुज्झ [त.]=તારૂં.

વિશેષણ.

अजिण्ण [त.]=અજીર્ણ.
असुह [त.]=અશુભ.
उज्जोयगर[त.]=પ્રકાશ કરનાર.
कडुअ [त.]=કડવું.
खार [त.]=ખારૂં.
झुट्ठ [दि.]=જુઠું.
धवल [त.]=ધોળું.
झिण्ण [त.]=ક્ષીણ.
दूर [म.] દૂર, છેટે.
पढम [त.]=પહેલું.
रत्त [त.]=રાતું.
सुन्देर [त.]=સુંદર, સરસ.

અવ્યયો.

उ [त.]=તો.
कहं [त]=કેમ ?
जया [त.]=જ્યારે.
णमो [त.]=નમસ્કાર.
तत्तो [त.]=તેથી, તે પછી.
कया [त.]=ક્યારે.
मिच्छा [त.]=મિથ્યા. નકામું.
वा [त.]=કે. અથવા.
वि. अवि. [त.]=પણ.

ધાતુઓ.

उक्खुड [त.]=ઉખેડવું.
उब्भ् [त.]=ઉભારહેવું.
कुद् [त.]=કૂદવું.
खुट्ट [त.]=ખૂટવું.
गच्छ् [त.]=જવું.
चड् [त.]=ચડવું.
चोप्पड् [दि.]=ચોપડવું.
छिन्न् [त.]=કાપવું.
छुन्द् [दि.]=છુંદવું.
छोड् [दि.]=છોડવું.
उत्+ठा=उट्ठ [त.]=ઉઠવું.
ण्हा [त.]=નાવું.
आ+णे [त.]=આણવું, લાવવું
तडफ्फड् [दि.]=તડફડવું.
तार् [त.]=તારવું.
धोव [दि.]=ધોવું.
निक्कल् [त.]=નીકળવું.
पाल् [त.]=પાળવું.
पिक्क [त.]=પાકવું.
रह [दि.]=રહેવું.
उव+लक्ख् [त.]=ઓળખવું.
लग्ग् [त.]=લાગવું.
विण्ट् [दि.]=વીંટવું.
सुव् [त.]=સૂવું.

અકારાન્ત નામના રૂપો.

એકવચન.	બહુવચન.
देव.	
देवो.	देवा.
देवं.	देवे, देवा.
देवेण, देवेणं.	देवेहि, देवेहिं, देवेहिँ.
देवाय, देवस्स.	देवाण, देवाणं
देवत्तो, देवाउ, देवाओ;	देवत्तो, देवाउ, देवाओ;
देवाहि, देवाहिन्तो; देवा.	देवाहि, देवेहि; देवाहिन्तो, देवेहिन्तो, देवासुन्तो, देवेसुन्तो.
देवस्स.	देवाण, देवाणं.
देवे, देवम्मि.	देवेसु, देवेसुं.
हे देवा ! हे देवो ! हे देव !	हे देवा !
घर.	
घरं.	घराइ, घराइँ, घराणि.
घरं.	घराइं, घराइँ, घराणि.
घरेण, घरेणं.	घरेहि, घरेहिं, घरेहिँ.
घरस्स, घराय.	घराण, घराणं.
घरत्तो, घराउ, घराओ;	घरत्तो, घराउ, घराओ;

घराहि, घराहिन्तो; घरा.	घराहि, घरेहि;
	घराहिन्तो, घरेहिन्तो;
	घरासुन्तो, घरेसुन्तो.
घरस्स.	घराण, घराणं.
घरे, घरम्मि.	घरेसु, घरेसुं.
हे घर !	घराइं ! घराइँ ! घराणि !

सव्व.

नरजाति.

सव्वो.	सव्वे.
सव्वं.	सव्वा, सव्वे.
सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिँ.
सव्वस्स, सव्वाय.	सव्वेसिं; सव्वाण, सव्वाणं.
सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ;	सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ;
सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वा.	सव्वाहि, सव्वेहि;
	सव्वाहिन्तो, सव्वेहिन्तो;
	सव्वासुन्तो, सव्वेसुन्तो;
सव्वस्स.	सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
सव्वम्मि, सव्वहिं, सव्वस्सिं, सव्वत्थ.	सव्वेसु, सव्वेसुं.

નાન્યતર જાતિ.

सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.
सव्वं.	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.
सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहि॑.
सव्वस्स, सव्वाय;	सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ;	सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ;
सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वा.	सव्वाहि, सव्वेहि;
	सव्वाहिन्तो, सव्वेहिन्तो;
	सव्वासुन्तो, सव्वेसुन्तो;
सव्वस्स.	सव्वेसिं, सव्वाण, सव्वाणं.
सव्वम्मि, सव्वस्सिं, सव्वहिं, सव्वत्थ.	सव्वेसु, सव्वेसुं.

एग, एक्क.

નરજાતિ.

एगो. एक्को.	एगे. एक्के.
एगं. एक्कं.	एगे, एगा. एक्के, एक्का.
एगेण, एगेणं. एक्केग. एक्केणं.	एगेहि, एगेहिं, एगेहि॑.
	एक्केहि, एक्केहिं, एक्केहि॑.
एगस्स, एगाय. एकस्स, एक्काय.	एगेसिं, एगाण, एगाणं.
	एक्केसिं, एक्काण, एक्काणं.
एगत्तो, एगाउ, एगाओ;	एगत्तो, एगाउ, एगाओ;
एगाहि, एगाहिन्तो, एगा.	एगाहि, एगेहि,
	एगाहिन्तो, एगेहिन्तो;
	एगासुन्तो, एगेसुन्तो.

एकत्तो, एकाउ, एकाओ;	एकत्तो, एकाउ, एकाओ,
एकाहि, एकाहिन्तो;	एकाहि, एकेहि;
एका.	एकाहिन्तो, एकेहिन्तो.
	एकासुन्तो, एकेसुन्तो.
एगस्स. एकस्स.	एगेसिं, एगाण, एगाणं.
	एकेसिं, एकाण, एकाणं.
एगत्थ, एगस्सिं, एगम्मि, एगहिं.	एगेसु, एगेसुं.
एकत्थ, एकस्सिं, एकम्मि, एकहिं.	एकेसु, एकेसुं.
हे एग ! एगो ! एगा !	एगा !
हे एक ! एको ! एका	एका !

नान्यतर जाति.

एगं. एकं.	एगाइं एगाइँ, एगाणि.
	एकाइं, एकाइँ, एकाणि.
एगं. एक्कं.	एगाइं, एगाइँ, एगाणि.
	एक्काइं, एक्काइँ, एक्काणि
एगेण, एगेणं. एक्केण, एक्केणं.	एगेहि, एगेहिं; एगेहिँ.
	एक्केहि, एक्केहिं, एक्केहिँ
एगस्स, एगाय. एक्कस्स, एक्काय.	एगेसिं, एगेण, एगेणं.
	एक्केसिं, एक्काण, एक्काणं
एगत्तो, एगाउ, एगाओ;	एगत्तो, एगाउ, एगाओ;
एगाहि, एगाहिन्तो एगा.	एगाहि, एगेहिं;
	एगाहिन्तो, एगेहिन्तो;
	एगासुन्तो, एगेसुन्तो.

एक्कत्तो, एक्काउ, एक्काओ;	एक्कत्तो, एक्काउ, एक्काओ;
एक्काहि, एक्काहिन्तो, एक्का.	एक्काहि, एक्केहि,
	एक्काहिन्तो, एक्केहिन्तो;
	एक्कासुन्तो, एक्केसुन्तो.
एगस्स, एक्कस्स.	एगेसिं, एगाण, एगाणं.
	एक्केसिं, एक्काण एक्काणं.
एगत्थ, एगम्मि, एगस्सि, एगहिं.	एगेसु, एगेसुं.
एक्कत्थ, एक्कम्मि, एक्कसिं, एक्कहिं.	एक्केसु, एक्केसुं.
हे एगं !	एगाइं ! एगाइँ ! एगाणि !
हे एक्कं !	एक्काइं ! एक्काइँ ! एक्काणि !

थोव વિશેષણ.

નર જાતિ.

१ લી.	थोवो.	थोवा.
२ જી.	थोवं.	थोवा, थोवे.
३ જી.	थोवेण, थोवेणं.	थोवेहि, थोवेहिं, थोवेहिँ.
४ थी.	थोवाय, थोवस्स.	थोवाण, थोवाणं.
५ મી.	थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ; थोवाहि, थोवाहिन्तो, थोवा.	थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहि, थोवेहि; थोवाहिन्तो थोवेहिन्तो, थोवासुन्तो थोवेसुन्तो.

૬ ઠી. थोवस्स.	थोवाण, थोयाणं.
૭ મી. थोवे, थोवम्मि.	थोवेसु, थोवेसुं.
સંબોધન थोवो ! थोवा ! थोव !	थोवा !

નાન્યતર જાતિ.

૧ લી. थोवं.	थोवाइं, थोवाइँ, थोवाणि.
૨ જી. थोवं.	थोवाइं, थोवाइँ, थोवाणि.
૩ જી. थोवेण, थोवेणं.	थोवेहि, थोवेहिं, थोवहिँ.
૪ થી. थोवाय, थोवस्स.	थोवाण, थोवाणं.
૫ મી. थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ; थोवाहि, थोवाहिन्तो, थोवा.	थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहि, थोवेहि, थोवाहिन्तो, थोवेहिन्तो, थोवासुन्तो, थोवेसुन्तो.
૬ ઠી. थोवस्स.	थोवाण, थोवाणं.
૭ મી. थोवे, थोवम्मि.	थोवेसु, थोवेसुं.
સંબોધન. हे थोव !	थोवाइं ! थोवाइँ ! थोवाणि

પ્રાકૃત વાક્યો.

राम ! तुं वणम्मि कहं वासं करेसि ?
रक्खसाणं विणासाय मम वासो होइ.
तित्थयरं महावीरं वद्धमाणं देवं तुं उवलक्खेसि ?
सिद्धत्थस्स नरिन्दस्स पुत्तं उवलक्खेमि.
मोरो उड्डेइ, पच्छा वाणरो कुद्देइ, रुक्खो य कम्पइ.
तुम्हे सावयाणं आयारं वोल्लीअ, अहुणा आयरियाणं आयारं वोल्लेइत्था ?

सारा णरा थोवा अत्थि, सव्वे वि णरा सारा नत्थि.

समुद्दस्स जलाओ तावेण मिट्ठं पिक्केइ.

तुम्हे केणं कारणेणं बहुसो पाढं भणेह ?

एगंम्मि कुवम्मि सव्वेसिं जणाणं घडे जलेण
मणीलालो भरए.

अहं सव्वं सुणेमि. तुं सुवेसि.

नेत्तेणं काणं काणं कहं न कहसि ?

तस्स हिययम्मि कोहो जाएइ, तत्तो न कहेमि.

छिन्नइ असुहं कम्मं.

समुद्दम्मि एगत्थ ठाणे पाणीयं वट्टए, एक्कस्सिं ठाणम्मि
दवो वट्टेज्जा.

सव्वासुन्तो आहाराहिन्तो बुहा दुद्धस्स आहारं
उत्तमं गणीअ.

देवदासो मोरं भमाडेइ. मोरो नच्चइ. नमो णाणस्स.
तस्स मुहस्स भरिमो. रेहेसु मग्गे जाएइ.
वालो चोरेण बीहइ. कुंवे पाणीयं निकलेइ.

ગુજરાતી વાક્યો.

અમે શું કરીએ છીએ, તે તમે ઝટ ન કહ્યું.

હું ઉભો રહ્યો, ત્યારે તે ઉઠયો; અને હું ઉઠયો ત્યારે તો તે સુઇ ગયો. પછી મેં એક ચોર જોયો. તે દોડયો અને ઘરની

પાછળ ગયો. હું ત્યાં ગયો, ત્યારે તે જલદી ત્યાંથી નીકળ્યો, દોડયો, કુવાની સામે ગયો અને તેમાં પડયો.

એક હતો બ્રાહ્મણ, તે લીંબડાના ઝાડ નીચે ઉભો હતો. તેની સામે એક બકરો ઝાડના પાંદડાં ચરતો હતો, મેં પૂછ્યું. "તે બકરો તારો છે?" તેણે કહ્યું, "ના મારો નથી. કોઈકનો છે."

મેહ વરસ્યો છે, ધાન્ય પાક્યું છે. ધાન્ય પણ ધન છે.

એક હાથે કામ સારી રીતે થતું નથી.

તુ ખારૂં પાણી પીએ છે, ને મીઠું કેમ પીતો નથી?

તમારા ગામનો રાજા લોકોની રક્ષા કરે છે?

જે ફૂળ પડયું, તે મેં જોયું.

ભમરો કમળમાંથી વાસ સુંઘે છે.

કાગડા કરતાં કોયલનો કંઠ મીઠો કેમ હોય છે?

ધોળો ઉંટ અને રાતો ઘોડો માર્ગમાં દોડયા.

મેં જે જે પાપ કર્યું, તે પુણ્યથી મિથ્યા થયું.

તું કોની સાથે જીનના મંદિરમાં ગયો?

જ્યારે અમે સમુદ્રમાં પડયા, ત્યારે ચંદ્રનો
પ્રકાશ ન હોતો.

કારણ વિના કાર્ય થતું નથી.

કોઇ પણ કાર્યનું કાંઇ પણ કારણ હોય જ છે.

अट्ठावीसो पाढो.

१

ताय ! एसा गंगा ? पुत्त ! एसा गंगा.
ताय ! एसा कोइला ? पुत्त ! एसा कोइला.
हे माआ ! मम्हं लड्डुअं देहिसि ?
बालाउ पाढसालं जाहिन्ते ?
बालाओ पाढसालं जाह्निन्ति.
अज्ज सव्वा दिसा हरिसेज्जा.
हं मालाउ देक्खेमि.
तुं पंडाघाओ उड्डाविहिसे.
अम्हे माउसिआ वन्देज्जा.
मम पसंसं हं न सुणिस्सं.

२

तुम्हे छुरिआअ साकं समारिहित्था.
अम्हे डोलाए हिंडोलीअ.
सक्कराइ सह दुद्धं पीवेइ.
सिंघो दाढाहि तोडइ.
नावाहिं समुद्दं तरेन्ति जणा.
दुव्वाहिं कन्नाओ नरिन्दं वड्डावेहिरे.
इट्टाअ मट्टिअं आणेस्सं.
पडिमाइ सारा सिला णीहरीअ.
नणंदाए वत्थं देइ.
मालाणं पुप्फाइं ढण्ढोलामि.
माउसिआणं साडिआओ देएज्जेन्ते.

अउणतीसो पाढो.

१

सेज्जत्तो राम भारिआ सिआ उट्ठेइ.
मालाअ फुल्लं पडइ.
माआइ सक्करं लहेइ.
अम्हे सहाए उट्ठासी.
नावाओ पाणीअं निक्कलइ.
कन्नाहिन्तो कहं सुणीअ.
वीसाउ बालाहिन्तो वीणं सुणिस्सं.
सव्वाहिन्तो दिसासुन्तो पभा पसरइ.
तीसत्तो सेज्जाओ उट्ठाही णरा.
साराउ भाउजायासुन्तो पडायं सिक्खिहिमि.
अज्ज कक्कडिआअ सार्क खाज्जस्सामि.
कल्ले बालाणं परिक्खा होज्जहिए.
वुहुक्खाए दुक्खं बहु.
तिसलाइ माआए पुत्तो सिरिवद्धमाणो होज्जाहिए.
कोइलाणं सद्दं सव्वे सुणेइरे.
धवलाए चन्दिआअ पयासो आणंदं देइ.

२

बालो गड्डाए पडीअ ? नावाइ पडीअ, गड्डाअ न.
वासवदत्ते ! हलिद्दाए मिट्ठं होइ ? सरला ! हलद्दाअ मिट्ठं नत्थि.

निसासु सिंघो तराए धावइ.
सिरिवीरस्स आणासु सद्दहामो.
छरिआणं धारासुं थोवं पाणीयं अत्थि.
बाला ! तुम्हे सिक्खं सुणेह.
माउसिआओ ! इट्ट किं न जाही ?
ओ माआउ ! तुम्हाणं आसिसं इच्छामो.
हे माअरा ! संपयाओ इच्छामो.
वीसाए सह वीसाइ चालीसा होइ.
वीसाइ सह तीसाअ पन्नासा होइ.
चउवीसं जिणाणं वन्दामि.

ती सो पा ढो.

અમે શ્રી વીરની પ્રતિમાને વંદન કરીએછીએ.
ગંગા સમુદ્રને મળે છે.
જાણે દિશાઓ ચંદ્રિકા વડે હસે છે.
સરલા ! તારી છરીની ધાર ખરી પડશે.
અમે કાલે કોયલડીઓ શોધી શું.

આજે કન્યામાટે સાડીઓ આપીશું.
માશીઓ પથારીઓમાં સૂશે.
તમે ખાડામાં ક્યારે માટી ઓગાળશો?
સાકરથી માટી જુદી છે.
માની શીખામણમાં હું શ્રદ્ધા રાખીશ.

હે કન્યાઓ! સમુદ્રના પાણીમાંથી મીઠું ક્યારે કરશો!
વાસવદત્તા ઉપર સરલા ખીજે છે.

તેં કાકડી ખાધી? ના. મેં સાકર ખાધી.
નણંદની પ્રશંસા હું કાલે સાંભળીશ.
તેઓ ઈંટો ઉપર ઈંટો ગોઠવે છે.
તું હોડી ઉપર ચડે છે.
સરલા સાડીથી શોભે છે.
તે મારી પ્રશંસાથી ડરશે.
તેઓ પ્રતિમાઓને ફૂલોથી પૂજશે.
હોડીમાંથી ચોરને છોડશે.

તેઓ શીખામણમાંથી ચૂકશે, તો ખાડામાં પડશે.

બાળાઓ! હિંડોળા ઉપરથી પડશો.
તેને મારી ડાઢમાં રાખીશ.
હે માસી! મારી મા ક્યાં ગઇ?
હે બાલા! તારી મા મન્દિરે ગઇ?

एगंतीसो पाढो.

આકારાન્ત નારી જાતિ નામો,

અને

ભવિષ્ય કાળ.

પ્રત્યયો—

આકારાન્ત નારી જાતિના,

	એક વચન.	બહુ વચન.
૧ લી०	०.	०, उ, ओ.
૨ જી०	म्.	०, उ, ओ.
૩ જી०	अ, इ, ए.	हि, हिं, हिँ.
૪ થી०	अ, इ, ए.	ण, णं. (सिं)
૫ મી०	अ,इ,ए,त्तो,उ,ओ,हिन्तो.	त्तो,उ,ओ,हिन्तो,सुन्तो.
૬ ઠ્ઠી०	अं, इं, ए.	णं, णं. (सिं)
૭ મી०	अ, इ, ए.	सु, सुं.
સંબોધન	०.	०, उ, ओ.

ભવિષ્ય કાળના,

૧લો પુ०	स्सं, स्सामि, हामि, हिमि, ज्जं, ज्जा.	स्सामो, हामो, हिमो, स्सामु, हामु, हिमु, स्साम, हाम, हिम, हिस्सा, हित्था, ज्ज, ज्जा.
૨જો પુ०	हिसि, हिसे, ज्ज, ज्जा.	हित्था, हिए, ज्ज, ज्जा.
૩જો પુ०	हिइ, हिए, ज्ज, ज्जा.	हिन्ति,हिन्ते,हिरे,ज्ज,ज्जा.

આકારાન્ત નારી જાતિને લગતા નિયમો :—

१. અકારાન્ત સર્વનામ, વિશેષણ, અને સંખ્યાવાચક નામોને પણ સામાન્ય રીતે આ લગાડવાથી નારીજાતિ અંગ બને છે. અને તે આવન્ત નારી જાતિ કહેવાય છે.

૨. આવન્ત નારી જાતિ નામને સંબોધનમાં વિકલ્પે આ નો ए થાય છે.

૩. બીજી વિભક્તિનો म् પ્રત્યય લાગતાં નારીજાતિમાં સ્વર હ્રસ્વ થાય છે.

૪. त्ति પ્રત્યય લાગતાં આ નો ए થાય છે.

ભવિષ્યકાળને લગતા નિયમો :—

१. ભવિષ્ય કાળના પ્રત્યયો લાગતાં ધાતુના અન્ત્ય अ નો इ અને ए થાય છે.

૨. સ્વરાન્ત ધાતુઓને ज्ज, ज्जा શિવાયના પ્રત્યયો લાગતાં દરેક પ્રત્યયોની પૂર્વે ज्ज, ज्जा પ્રત્યયો વિકલ્પે ઉમેરાઇ વધારે પ્રત્યયો બને છે. (પૃ૦ ૧૪ નો.૧, ૨ અને પૃ૦ ૨૦ નો ૧, ૨. નિયમ જુઓ.)

અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો:—

[આપણી ગુજરાતી ભાષામાં ઘણા સંસ્કૃત શબ્દો વપરાય છે. તેના પ્રાકૃત શબ્દો બનાવવાના જો કે ઘણા બારીક નિયમો છે. તો પણ કેટલાક સામાન્ય નિયમો અહીં આપીએ છીએ.]

१. अ. સ્વરથી પર હોય— } એવા વ્યંજનોમાંના—
आ. પદની શરૂઆતમાં ન હોય—
इ. અને જોડાયેલા ન હોય—

(१.) क्, ग्; च्, ज्; त्, द्; प्; य्, व्; ઉડી જાય છે.

આકારાન્ત નારી જાતિને લગતા નિયમો :—

૧. અકારાન્ત સર્વનામ, વિશેષણ, અને સંખ્યાવાચક નામોને પણ સામાન્ય રીતે आ લગાડવાથી નારીજાતિ અંગ બને છે. અને તે आ વન્ત નારી જાતિ કહેવાય છે.

૨. आ વન્ત નારી જાતિ નામને સંબોધનમાં વિકલ્પે आ નો ए થાય છે.

૩. બીજી વિભક્તિનો म् પ્રત્યય લાગતાં નારીજાતિમાં સ્વર હ્રસ્વ થાય છે.

૪. त्ति પ્રત્યય લાગતાં आ નો ए થાય છે.

ભવિષ્યકાળને લગતા નિયમો :—

૧. ભવિષ્ય કાળના પ્રત્યયો લાગતાં ધાતુના અન્ત્ય अ નો इ અને ए થાય છે.

૨. સ્વરાન્ત ધાતુઓને ज्ज, ज्जा શિવાયના પ્રત્યયો લાગતાં દરેક પ્રત્યયોની પૂર્વે ज्ज, ज्जा પ્રત્યયો વિકલ્પે ઉમેરાઇ વધારે પ્રત્યયો બને છે. (પૃ૦ ૧૪ નો.૧, ૨. અને પૃ૦ ૨૦ નો ૧, ૨. નિયમ જુઓ.)

અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો:—

[આપણી ગુજરાતી ભાષામાં ઘણા સંસ્કૃત શબ્દો:વપરાય છે. તેના પ્રાકૃત શબ્દો બનાવવાના જો કે ઘણા બારીક નિયમો છે. તો પણ કેટલાક સામાન્ય નિયમો અહીં આપીએ છીએ.]

૧. अ. સ્વરથી પર હોય—
आ. પદની શરૂઆતમાં ન હોય—
इ. અને જોડાયેલા ન હોય— } એવા વ્યંજનોમાંના—

(૧.) क्, ग्; च्, ज्; त्, द्; प्; य्, व्; ઉડી જાય છે.

*तीसा [त.]=ત્રીશ.
दाढा [त.]=ડાઢ.
*दिसा [त.]=દિશા. दिश.
दुज्झा [त.]=ધો.
धारा [त.]=ધાર.
*नणंदा [त.]=નણંદ.
*नावा [त.]=નાવ, હોડી.
निसा [त.]=નિશા, રાત્રિ. निशा.
*पन्नासा [त०]=પચાસ.
पडाया [त.]=પતાકા, ધજા, પડાઈ पताका
पडिमा [त.]=પ્રતિમા
पत्तिआ [त.]=પત્રિકા,કાગળ.
परिक्खा [त.]=પરીક્ષા.
पससा [त.]=પ્રશંસા प्रशंसा.
पाढसाला [त.]=પાઠશાળા पाठशाला.
बाला [स.]=બાળિકા.
बुहुक्खा [त.]=ભૂખ.
भज्जा / भारिया [त.]=ભાર્યા.
भाउजाया [त.]=ભાભી.
मट्टिआ [त.]=માટી.
*माअरा [त.]=માતાજી.
*माआ [त.]=મા. माता.
*माउसिआ [त.]=માશી.
माला [स.]=માળા.
रम्भा [स.]=૧ રંભાનામ, ૨ કેળ.
वाडिआ [त.]=વાડી. वाटिका.
वासवदत्ता [स०]=વાસવદત્તા નામની સ્ત્રી.
वीणा [स०]=વીણા.
*वीसा [त.]=વીશ.
सक्करा [त.]=સાકર.
सरला [स०]=તે નામની સ્ત્રી
सहा [त.]=સભા. सभा.
सपया [त.]=સંપત્તિ. सपद्.
साडिआ [त.]=સાડી. शाटिका.
सिक्खा [त.]=શિક્ષા, શિખામણ.
सिला [त.]=પત્થર. शिला.
सीआ [त.]=સીતા. सीता.
सुहा [त.]=૧ ચુનો, ૨ અમૃત. सुधा.
सोहा [त.]=શોભા. शोभा.
हलद्दा / हलिद्दा [त.]=હળદર.

નામો.

जम्म न२० [त.] જન્મ.
ताय न२० [त.] તાત, પિતા. तात.
दुह, दुक्ख ना०५० [त.] દુઃખ. दुःख.
देविन्द न२० [त.] તે નામનો માણસ.
नाम ना०५० [त.] નામ.
सवण ना०५०[त] સાંભળવું તે.
साक ना०५० [त] શાક.
सिंघ न२० [त.] સિંહ.
सुबोह न२० [त.] સારોબોધ. सुबोध.

નારીજાતિ સર્વનામ.

इमा [त.] આ.
एगा, एका [त] એક.
एता [त.] આ. [૧લી૦ એ૦ एसा.]
का [त] કઇ.
जा [त.] જે.
ता, णा [त.] તે. [૧ લી૦ એ૦ વ૦ सा. णा.]
मम મારૂં.

વિશેષણ.

केत्तिल [त.] કેટલું.
जेत्तिल [त.] જેટલું.
तेत्तिल [त.] તેટલું.
धवल [त.] ધોળું.
{ तिक्ख [त.] તીખું.
{ तिण्ह [त.] તિક્ષ્ણ.અણીદાર
बहु [त.] ઘણું.

અવ્યયો.

ધાતુઓ.

उड्डाव् [त] ઉડાડવું.
उलंघ् [त.] ઓળંગવું.
कड्ढ् [त.] કાઢવું.
तोड् [त.] તોડવું.
पडाव् [त.] પડાવવું.
पसर् [त.] પ્રસરવું, ફેલાવું
लह् [त.] મેળવવું, લેવું.
वड्ढाव् [त.] વધાવવું.
सद्दहा [त] શ્રદ્ધા રાખવી
हिंडोल् [त.] હીંચકવું.
हिल् [त.] હલવું.

સૂચના--શબ્દોમાના અક્ષરોના પરિવર્તન તરફ ધ્યાન ખેચી શિક્ષકે નિયમો બનાવતા શિખવવું.

નારી જાતિ નામના રૂપો.

આવન્ત આકારાન્ત શબ્દ.

माला.

१ माला.	माला, मालाउ, मालाओ.
२ मालं.	माला, मालाउ, मालाओ.
३ मालाअ, मालाइ, मालाए.	मालाहि, मालाहिं, मालाहिँ.
४ मालाअ, मालाइ, मालाए.	मालाण, मालाणं.
५ मालाअ, मालाइ, मालाए, मालत्तो, मालाउ, मालाओ, मालाहिन्तो.	मालत्तो, मालाउ, मालाओ, मालाहिन्तो, मालासुन्तो.
६ मालाअ, मालाइ, मालाए.	मालाण, मालाणं.
७ मालाअ, मालाइ, मालाए.	मालासु, मालासुं.
सं. माले ! माला !	माला ! मालाउ ! मालाओ !

સૂચના—નારી જાતિના વિશેષ રૂપો. ૮૯, ને ૯૦, મા પૃષ્ઠ ઉપર જુઓ.

ભવિષ્યકાળના રૂપો.

વ્યંજનાન્ત ધાતુ–

हस्.

	એકવચન.	બહુવચન.
૧ લો પુ૦	हसिस्सं, हसेस्सं;	हसिस्सामो, हसेस्सामो,
	हसिस्सामि, हसेस्सामि;	हसिहामो, हसेहामो;
	हसिहामि, हसेहामि;	हसिहिमो, हसेहिमो;
	हसिहिमि, हसेहिमि;	हसिस्सामु, हसेस्सामु;
	हसिज्ज, हसेज्ज;	हसिहामु, हसेहामु;
	हसिज्जा, हसेज्जा.	हसिहिमु, हसेहिमु;
		हसिस्साम, हसेस्साम;
		हसिहाम, हसेहाम;
		हसिहिम, हसेहिम;
		हसिहिस्सा, हसेहिस्सा;
		हसिहित्था, हसेहित्था.
		हसिज्ज, हसेज्ज.
		हसिज्जा, हसेज्जा.
૨ જો પુ૦	हसिहिसि, हसेहिसि;	हसिहित्था, हसेहित्था;
	हसिहिसे, हसेहिसे;	हसिहिह, हसेहिह;
	हसिज्ज, हसेज्ज;	हसिज्ज, हसेज्ज;
	हसिज्जा, हसेज्जा.	हसिज्जा, हसेज्जा.
૩ જો પુ૦	हसिहिइ, हसेहिइ;	हसिहिन्ति, हसेहिन्ति.
	हसिहिए, हसेहिए;	हसिहिन्ते, हसेहिन्ते;
	हसिज्ज, हसेज्ज;	हसिहिरे, हसेहिरे;
	हसिज्जा, हसेज्जा.	हसिज्ज, हसेज्ज;
		हसिज्जा, हसेज्जा.

સૂચના:—ભવિષ્યકાળના ખાસ રૂપો માટે ૯૨ મા પૃષ્ઠ ઉપર ધ્યાન આપો.

સ્વરાન્ત
ગા.

એકવચન.

૧ લો

गास्सं	गाइस्सं	गाज्जस्सं	गाज्जास्सं
	गाएस्सं	गाइज्जस्सं	गाइज्जास्सं
		गाएज्जस्सं	गाएज्जास्सं
		गाज्जिस्सं	
		गाइज्जिस्सं	
		गाएज्जिस्सं	
		गाज्जेस्सं	
		गाइज्जेस्सं	
		गाएज्जेस्सं	
गास्सामि	गाइस्सामि	गाज्जस्सामि	गाज्जास्सामि
	गाएस्सामि	गाइज्जस्सामि	गाइज्जास्सामि
		गाएज्जस्सामि	गाएज्जास्सामि
		गाज्जिस्सामि	
		गाइज्जिस्सामि	
		गाएज्जिस्सामि	
		गाज्जेस्सामि	
		गाइज्जेस्सामि	
		गाएज्जेस्सामि	

ધાતુ.

બહુવચન.

પુરૂષ.

गास्सामो	गाइस्सामो	गाज्जस्सामो	गाज्जास्सामो
	गाएस्सामो	गाइज्जस्सामो	गाइज्जास्सामो
		गाएज्जस्सामो	गाएज्जास्सामो
		गाज्जिस्सामो	
		गाइज्जिस्सामो	
		गाएज्जिस्सामो	
		गाज्जेस्सामो	
		गाइज्जेस्सामो	
		गाएज्जेस्सामो	
गाहामो	गाइहामो	गाज्जहामो	गाज्जाहामो
	गाएहामो	गाइज्जहामो	गाइज्जाहामो
		गाएज्जहामो	गाएज्जाहामो
		गाज्जिहामो	
		गाइज्जिहामो	
		गाएज्जिहामो	
		गाज्जेहामो	
		गाइज्जेहामो	
		गाएज्जेहामो	

गाहामि	गाइहामि	गाज्जहामि	गाज्जाहामि
	गाएहामि	गाइज्जहामि	गाइज्जाहामि
		गाएज्जहामि	गाएज्जाहामि
		गाज्जिहामि	
		गाइज्जिहामि	
		गाएज्जिहामि	
		गाज्जेहामि	
		गाइज्जेहामि	
		गाएज्जेहामि	
गाहिमि	गाइहिमि	गाज्जहिमि	गाज्जाहिमि
	गाएहिमि	गाइज्जहिमि	गाइज्जाहिमि
		गाएज्जहिमि	गाएज्जाहिमि
		गाज्जिहिमि	
		गाइज्जिहिमि	
		गाएज्जिहिमि	
		गाज्जेहिमि	
		गाइज्जेहिमि	
		गाएज्जेहिमि	
गाज्ज	गाइज्ज		गाज्जा
	गाएज्ज		गाइज्जा
			गाएज्जा

गाहिमो	गाइहिमो	गाज्जहिमो	गाज्जाहिमो
	गाएहिमो	गाइज्जहिमो	गाइज्जाहिमो
		गाएज्जहिमो	गाएज्जाहिमो
		गाज्जिहिमो	
		गाइज्जिहिमो	
		गाएज्जिहिमो	
		गाज्जेहिमो	
		गाइज्जेहिमो	
		गाएज्जेहिमो	
गास्सामु	गाइस्सामु	गाज्जस्सामु	गाज्जास्सामु
	गाएस्सामु	गाइज्जस्सामु	गाइज्जास्सामु
		गाएज्जस्सामु	गाएज्जास्सामु
		गाज्जिस्सामु	
		गाइज्जिस्सामु	
		गाएज्जिस्सामु	
		गाज्जेस्सामु	
		गाइज्जेस्सामु	
		गाएज्जेस्सामु	
गाहामु	गाइहामु	गाज्जहामु	गाज्जाहामु
	गाएहामु	गाइज्जहामु	गाइज्जाहामु
		गाएज्जहामु	गाएज्जाहामु
		गाज्जिहामु	

આકારાન્ત શબ્દ.

दिसा.

१ दिसा.	दिसा, दिसाउ, दिसाओ.
२ दिसं.	दिसा, दिसाउ, दिसाओ.
३ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसाहि, दिसाहिं, दिसाहिँ.
४ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसाण, दिसाणं.
५ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए, दिसत्तो, दिसाउ, दिसाओ, दिसाहिन्तो.	दिसत्तो, दिसाउ, दिसाओ, दिसाहिन्तो, दिसासुन्तो.
६ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसाण, दिसाणं,
७ दिसाअ, दिसाइ, दिसाए.	दिसासु, दिसासुं.
सं. दिसा !	दिसा ! दिसाउ ! दिसाओ !

आवन्त સર્વનામ.

सव्वा.

१ सव्वा.	सव्वा, सव्वाउ, सव्वाओ.
२ सव्वं.	सव्वा, सव्वाउ, सव्वाओ.
३ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाहि, सव्वाहिं, सव्वाहिँ.
४ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
५ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए, सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ, सव्वाहिन्तो.	सव्वत्तो, सव्वाउ, सव्वाओ. सव्वाहिन्तो, सव्वासुन्तो.
६ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
७ सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वेसु, सव्वेसुं.
सं. सव्वे ! सव्वा !	सव्वा ! सव्वाउ ! सव्वाओ !

		गाइञ्जिहामु	
		गाएञ्जिहामु	
		गाञ्जेहामु	
		गाइञ्जेहामु	
		गाएञ्जेहामु	
गाहिमु	गाइहिमु	गाञ्जहिमु	गाञ्जाहिमु
	गाएहिमु	गाइञ्जहिमु	गाइञ्जाहिमु
		गाएञ्जाहिमु	गाएञ्जाहिमु
		गाञ्जिहिमु	
		गाइञ्जिहिमु	
		गाएञ्जिहिमु	
		गाञ्जेहिमु	
		गाइञ्जेहिमु	
		गाएञ्जेहिमु	
गास्साम	गाइस्साम	गाञ्जस्साम	गाञ्जास्साम
	गाएस्साम	गाइञ्जस्साम	गाइञ्जास्साम
		गाएञ्जस्साम	गाएञ्जास्साम
		गाञ्जिस्साम	
		गाइञ्जिस्साम	
		गाएञ्जिस्साम	
		गाञ्जेस्साम	
		गाइञ्जेस्साम	

एगा.

१	एगा.	एगा, एगाउ, एगाओ.
२	एगं.	एगा, एगाउ, एगाओ.
३	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगाहि, एगाहिं, एगाहिँ.
४	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगाण, एगाणं, एगेसिं.
५	एगाअ, एगाइ, एगाए, एगत्तो, एगाउ, एगाओ, एगाहिन्तो.	एगत्तो, एगाउ, एगाओ, एगाहिन्तो, एगासुन्तो.
६	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगाण, एगाणं, एगेसिं.
७	एगाअ, एगाइ, एगाए.	एगासु, एगासुं.
सं.	एगे ! एगा !	एगा ! एगाउ ! एगाओ !

थोवा.

१	थोवा.	थोवा, थोवाउ, थोवाओ.
२	थोवं.	थोवा, थोवाउ, थोवाओ.
३	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवाहि, थोवाहिं थोवाहिँ.
४	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवाण, थोवाणं.
५	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए, थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहिन्तो.	थोवत्तो, थोवाउ, थोवाओ, थोवाहिन्तो, थोवासुन्तो.
६	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवाण, थोवाणं.
७	थोवाअ, थोवाइ, थोवाए.	थोवासु, थोवासुं.
सं.	थोवे ! थोवा !	थोवा ! थोवाउ ! थोवाओ !

गाहाम	गाइहाम	गाञ्जहाम	गाञ्जाहाम
	गाएहाम	गाइञ्जहाम	गाइञ्जाहाम
		गाएञ्जहाम	गाएञ्जाहाम
		गाञ्जिहाम	
		गाइञ्जिहाम	
		गाएञ्जिहाम	
		गाञ्जेहाम	
		गाइञ्जेहाम	
		गाएञ्जेहाम	
गाहिम	गाइहिम	गाञ्जहिम	गाञ्जाहिम
	गाएहिम	गाइञ्जहिम	गाइञ्जाहिम
		गाएञ्जहिम	गाएञ्जाहिम
		गाञ्जिहिम	
		गाइञ्जिहिम	
		गाएञ्जिहिम	
		गाञ्जेहिम	
		गाइञ्जेहिम	
		गाएञ्जेहिम	
गाहिस्सा	गाइहिस्सा	गाञ्जहिस्सा	गाञ्जाहिस्सा
	गाएहिस्सा	गाइञ्जहिस्सा	गाइञ्जाहिस्सा
		गाएञ्जहिस्सा	गाएञ्जाहिस्सा
		गाञ्जिहिस्सा	

१ कर् करवुं ए धातुनुं भूतकाळ अने भविष्यकाळमां का रूप थाय छे.

२ भविष्यकाळमां कर अने दा धातुने पहेला पुरुष एकवचन- मां हं प्रत्यय वधारे लागे छे.

एकवचन.

१ ला पु० नुं रूप.

काहं,	हुं करीश.
दाहं,	हुं आपीश.

सूचनाः—बाकीना रूपो गा प्रमाणे समजवाना छे.

३ अ. नीचे लखेला धातुओनां बाजुमां बताव्या प्रमाणे शब्दो बनावीने पछी भविष्यकाळना रूपो दच्छ प्रमाणे करवा. परंतु हि प्रत्यय विकल्पे लगाडीने रूपो करवा.

सुण	सांभळवुं	सोच्छ.	वच्	बोलवुं	वोच्छ.
गच्छ्	जवुं	गच्छ.	छिन्द्	कापवुं	छेच्छ.
रुव्	रोवुं	रोच्छ.	भिन्द्	जुदु करवुं	भेच्छ.
दरिस्	जोवुं	दच्छ.	भुञ्	खावुं, भोगववुं	भोच्छ.
मुक्	मुकवुं	मोच्छ.			

आ. उपरना शब्दोना उपर प्रमाणे रूपो करीने पहेला पुरुष एकवचनमां मात्र अम् प्रत्यय लगाडीने एक रूप वधारे करवुं.

जेम के:—

१ लो० पु० एकवचन.:—

सोच्छं. सोच्छिस्सं, सोच्छेस्सं; सोच्छिस्सामि, सोच्छेस्सामि; सोच्छिहामि, सोच्छेहामि; सोच्छिहिमि, सोच्छेहिमि सोच्छिमि, सोच्छेमि; सोच्छिज्ज, सोच्छेज्ज; सोच्छिज्जा, सोच्छेज्जा.

सूचनाः—आ धातुओना पण रूपो बनी शके तो विद्यार्थिए बराबर बनावीने तैयार करवां.

बीजो

गाहिसि	गाइहिसि	गाज्जहिसि	गाज्जाहिसि
	गाएहिसि	गाइज्जहिसि	गाइज्जाहिसि

		गाइञ्जिहिस्सा	
		गाएञ्जिहिस्सा	
		गाञ्जेहिस्सा	
		गाइञ्जेहिस्सा	
		गाएञ्जेहिस्सा	
गाहित्था	गाइहित्था	गाञ्जहित्था	गाञ्जाहित्था
	गाएहित्था	गाइञ्जहित्था	गाइञ्जाहित्था
		गाएञ्जहित्था	गाएञ्जाहित्था
		गाञ्जिहित्था	
		गाइञ्जिहित्था	
		गाएञ्जिहित्था	
		गाञ्जेहित्था	
		गाइञ्जेहित्था	
		गाएञ्जेहित्था	
गाञ्ज	गाइञ्ज		गाञ्जा
	गाएञ्ज		गाइञ्जा
			गाएञ्जा

पुरुष.

गाहित्था	गाइहित्था	गाञ्जहित्था	गाञ्जाहित्था
	गाएहित्था	गाइञ्जहित्था	गाइञ्जाहित्था

		गाएज्जहिसि	गाएज्जाहिसि
		गाज्जिहिसि	
		गाइज्जिहिसि	
		गाएज्जिहिसि	
		गाज्जेहिसि	
		गाइज्जेहिसि	
		गाएज्जेहिसि	
गाहिसे	गाइहिसे	गाज्जहिसे	गाज्जाहिसे
	गाएहिसे	गाइज्जहिसे	गाइज्जाहिसे
		गाएज्जहिसे	गाएज्जाहिसे
		गाज्जिहिसे	
		गाइज्जिहिसे	
		गाएज्जिहिसे	
		गाज्जेहिसे	
		गाइज्जेहिसे	
		गाएज्जेहिसे	
गाज्ज	गाइज्ज		गाज्जा
	गाएज्ज		गाइज्जा
			गाएज्जा

ત્રીજો

गाहिइ	गाइहिइ	गाज्जहिइ	गाज्जाहिइ
	गाएहिइ	गाइज्जहिइ	गाइज्जाहिइ
		गाएज्जहिइ	गाएज्जाहिइ

		गाएज्जहित्था	गाएज्जाहित्था
		गाज्जिहित्था	
		गाइज्जिहित्था	
		गाएज्जिहित्था	
		गाज्जेहित्था	
		गाइज्जेहित्था	
		गाएज्जेहित्था	
गाहिह	गाइहिह	गाज्जहिह	गाज्जाहिह
	गाएहिह	गाइज्जहिह	गाइज्जाहिह
		गाएज्जहिह	गाएज्जाहिह
		गाज्जिहिह	
		गाइज्जिहिह	
		गाएज्जिहिह	
		गाज्जेहिह	
		गाइज्जेहिह	
		गाएज्जेहिह	
गाज्ज	गाइज्जा		गाज्जा
	गाएज्जा		गाइज्जा
			गाएज्जा

पुरुष.

गाहिन्ति	गाइहिन्ति	गाज्जहिन्ति	गाज्जाहिन्ति
	गाएहिन्ति	गाइज्जहिन्ति	गाइज्जाहिन्ति
		गाएज्जहिन्ति	गाएज्जाहिन्ति

		गाज्जिहिइ	
		गाइज्जिहिइ	
		गाएज्जिहिइ	
		गाज्जेहिइ	
		गाइज्जेहिइ	
		गाएज्जेहिइ	
गाहिए	गाइहिए	गाज्जहिए	गाज्जाहिए
	गाएहिए	गाइज्जहिए	गाइज्जाहिए
		गाएज्जहिए	गाएज्जाहिए
		गाज्जिहिए	
		गाइज्जिहिए	
		गाएज्जिहिए	
		गाज्जेहिए	
		गाइज्जेहिए	
		गाएज्जेहिए	
गाज्ज	गाइज्ज		गाज्जा
	गाएज्ज		गाइज्जा
			गाएज्जा

સૂચનાઃ—નિયમો લગાડવાથી જો કે રૂપો ઉપર પ્રમાણે થાય છે. તો પણ તેમાના કેટલાક વપરાશમાં આવતા નથી.

		गाज्जिहिन्ति	
		गाइज्जिहिन्ति	
		गाएज्जिहिन्ति	
		गाज्जेहिन्ति	
		गाएज्जेहिन्ति	
		गाएज्जेहिन्ति	
गाहिन्ते	गाइहिन्ते	गाज्जहिन्ते	गाज्जाहिन्ते
	गाएहिन्ते	गाइज्जहिन्ते	गाइज्जाहिन्ते
		गाएज्जहिन्ते	गाएज्जाहिन्ते
		गाज्जिहिन्ते	
		गाइज्जिहिन्ते	
		गाएज्जिहिन्ते	
		गाज्जेहिन्ते	
		गाइज्जेहिन्ते	
		गाएज्जेहिन्ते	
गाहिरे	गाइहिरे	गाज्जहिरे	गाज्जाहिर
	गाएहिर	गाइज्जहिरे	गाइज्जाहिर
		गाएज्जहिरे	गाएज्जाहिरे
		गाज्जिहिर	
		गाइज्जिहिरे	
		गाएज्जिहिरे	
		गाज्जेहिरे [પાછળ જુઓ]	

गाइज्जेहिरे
गाएज्जेहिरे

गाज्ज	गाइज्ज	गाज्जा
	गाएज्ज	गाइज्जा
		गाएज्जा

પ્રાકૃત વાક્યો.

सीआ रामं सुमरेइ, रामो य सीअं,

डोलाए इं मम वीणं मेल्लीअ, अहुणा तत्थ नत्थि, कहिं होइज्जिहिइ ?

इमाओ वाला सिक्खाउ सोच्छिहिन्ते.

हे निसे ! चन्दिआए सह चन्दं कहिं देक्खीअ ?

हे नरिन्दो ! हे तिसले ! अम्हे दुव्वाहिं
चड्डाविहिस्सामो.

सव्वेसिं दिसाणं सोहं दच्छिहित्था.

सव्वाण छुरिआणं धाराउ तिण्हाओ होज्जहिरे.

वीसाहिन्तो गड्डासुन्तो इहा कावीअ.

अम्हाणं नावाओ समुद्दं तरीअ

ગુજરાતી વાક્યો.

પાઠશાળાઓ સર્વ પ્રજાઓના પોષણ માટે થશે ?

વાસવદત્તા જ્યારે વીણા સાથે ગાશે, ત્યારે દિશાઓ પણ સ્થિર થઇ જશે.

સરલા માટે રંભા દૂર્વા લાવે છે, અને રંભા માટે દેવેન્દ્રની ભાર્યા હળદર અને સાકર લાવે છે.

મા અને માશી માતાજીના મંદિરમાં ગયા, ત્યાંથી પાઠશાળાઓમાં જશે.

બ્રાહ્મણ સભામાં કથાઓ કહે છે.

વાટિકામાં શશિકલા કોકિલાનું મધુર ગાન સાંભળશે.

મઠની સમીપે કુપમાંથી ગોદાવરી, યશોધરા અને ગજસારા અરઘટ્ટના ઘડા વડે પાણી કાઢે છે.

અમે જમીએ છીએ, અમે જમ્યા અને અમે જમીશું.

અમે નિદ્રા લઇએ છીએ, અમે નિદ્રા લીધી અને તમે નિદ્રા લેશો.

સૂચના:—શબ્દ પરિવર્ત્તનના નિયમો લગાડી વાક્યો કરવા, અને છેલ્લા બે વાક્યો જેટલા થાય તેટલા તમામ રૂપો કરીને કરાવવાં.

दुतीसो पाढो

१

रत्तो मणी मे दिट्ठो.
घणा मुणओ झाडस्स हेट्ठं सुत्ता.
हं विण्हुं णमिउण जोगी नमीअ.
छोयरो घरस्स बाहिर वाउणा उंचेइ.
केसरिं सिंघं लहिउं कन्तिणा सह संती गिरी चडेहिइ.
जोगी तत्तं बुज्झा विट्ठ मुणिणो कहाओ कहेइरे.
सत्तू पारक्केरं मच्चुमिच्छइ.
मसुवरि पाणियस्स बिन्दूइँ पडिआइं.
विज्जुणा अग्गिणाव्व अमवो सव्वे वणस्सउ वलिआ.
मे महु चक्खिअं, साउं होही.
अमुं दहिं साउ सुगन्धि य अत्थि.
वेरीहिं एत्थ रसो मुक्किओ होइ.
इच्छामि हे मुणउ! वन्दिउं.
जो नराणं पई होइहिइ, सो निवई होएहिइ.
किसराए भगवो होन्ते.
अज्ज अम्हो कारवेछस्स सागेण सह
किसरं खाइहिस्सामो.
जे गया, ते भिक्खवो होएहिन्ते, ण भिक्खारओ.

मे तुज्झ चक्खओ उग्घाडिआ.
तेसिमेगो अक्खिणा काणो अत्थि.
चक्खूहिं देक्खन्ति मणुस्सा.
अमूणो तरू जन्तूहिं फलेहिं सोहन्ते.
तुज्झ चक्खूणि चोक्खाइं होएज्जेइरे.
पहिलो मोरो णच्चिउणुट्ठिओ.
वाहीहिं थक्किआ म्हो.
जंबू सामी अयोज्झाए विहरइ.

૨

સારથિ ઉંઘે છે. વીજળી પડે છે.
તરુઓ વાયુવડે કંપે છે.
અગ્નિવડે વનસ્પતિઓ બળે છે.
શાંતિ જમીને ઉઠ્યો, પછી કાંતિ જમવા બેઠો છે.
અમે યોગિઓ સાથે પર્વતો જોવા ગયા.
હે સાધુઓ ! અમે વંદન કરીએ છીએ.
તમે મધ પીશો ? ના, અમે જાંબુઓ ખાઇશું.
ભિક્ષુઓ સાથે ભિખારીઓ મગ લઇને ગયા.
સરલા પતિ સાથે મંદિર તરફ જશે.
અમે તંતુઓવડે દોરડાઓ કરીશું.
મારી ચક્ષુઓ ચંદ્રના પ્રકાશવડે હર્ષ પામે છે.
હાથી દોડીને તળાવમાં પડ્યો.

હું ખીચડીમાં ઘી મેળવીને જમ્યો, ને દૂધ પીધું.
અગ્નિવડે સર્વ બળે છે. વાયુવડે સર્વ ઉડે છે.
અગ્નિએ ઘર બાળ્યું હોય, તોપણ તેના વિના ચાલતું નથી.

તે ત્રી સો પા ઠો.

१

मच्चुत्तो बीहेमि, ता परमेट्ठिणो सुहं लहेमि.

भाणूओ अग्गीउ व्व पयासो पसरइ.

तुज्झ चक्खुणो आसू पडन्ता दिट्ठा.

सव्वण्णूहिन्तो हरिसन्तेण हिययेण धम्मो सुणेयव्वो.

तुज्झ बहूसुन्तो सत्तूहिन्तो धाविउणं हं एत्थ आगओ म्हि.

कईहिन्तो सत्थं जाणणीयं.

भाणुत्तो ससी रमणीयो होइ.

तुज्झ बाहूउ मम बाहू धवलो होइ.

हरिसमाणेण हिययेण सया दाणं देज्जं.

नमो लोए सव्व-साहूणं.

सेट्ठिणो पुत्तो हत्थित्तो नासेइ.

खत्तिस्स बालो धणुओ बाणं उत्तारेइ.

एसो बालो दहिम्मि सक्करं मेलविउण पिवीअ.

बीए दिणे मन्तिणा तहेच कज्जं कयं.

मम सामीहिन्तो आगओ सारही.

कहंसु कालिदासो महाकई.

इसिस्स सिसो भाणुस्स पयासं वन्दइ.

पडमाणस्स भिक्खुणो खणखणन्तं पत्तं पडिअं.

हे सामी ! जहा वाही मम, तहा अकज्जं कज्जं पीडेइ.

हसमाणा सरला जंबूणं रसं हसमाणं पेमिलं देइ.

हे ! इसउ ! तओ हं इओ तओ भमन्तो इह आगओ.

तओ सिरिकन्ताए समं सुहं माणन्तस्स गच्छन्ति दिणा

“ रे रे दयालु ! वरधणू ! निवइ ! कहिं गओ बंभदत्तो ?” त्ति भणन्तेहिं सुभडेहिं हं पुच्छिओ.

महाभागा ! इसिणो ! दयालवो मुणी ! कहिं मग्गे हिंडियव्वं ?

हे कइ ! किंवि नत्थि तुम्हं कहणीयं ?

हे सयंभओ ! जोगउ !, हे दयालओ ! साहूणो !, हे दीग्घाअउ ! निवओ, हे सव्वण्णू ! पहू ! मम तुम्हाणं सरणं.

२

કવિઓ પાસેથી કવિતા, સાધુઓ પાસેથી શાસ્ત્ર અને ઋષિઓ પાસેથી ધર્મ સાંભળીશું.

મણિ, અગ્નિ અને ભાનુમાંથી પ્રકાશ પ્રસરે છે.

સ્વયંભૂ પ્રભુ ઋષિઓથી સર્વજ્ઞ છે.

આ તરુ ઉપરથી ફણિધર ઉતર્યો.

ભિખારીથી ભિક્ષુ ઉત્તમ છે, મુનિથી પણ ઋષિ દયાળુ છે.

પ્રેમિલા પતિ પાસે દોડતી દોડતી આવી, અને સરલા કવિ પાસેથી રોતી રોતી ચાલી ગઇ.

શત્રુઓના માણસો મારી આંખમાં ઝેરનાં બિંદુઓ પાડે છે.

આજે સૂર્યનો પ્રકાશ ઘણો નથી.

સાંભળવા યોગ્ય કથાઓ સાંભળવાને શાંતિ હસતો હસતો ઉઠીને કાંતિને આસને બેઠો.

અમે મગમાં દહિં ભેળવતા નથી, પણ દહિમાં સાકર ભેળવીએ છીએ.

સર્વ મણિઓમાં આ મણિ રમણીય છે.

હે વાયુ! હે અગ્નિ! હે ભાનુ! હે મૃત્યુ! હે સ્વયંભૂ પરમેષ્ઠિ! હે દયાળુ ઋષિયો! હે દીર્ઘાયુષી સાધુઓ! હે મુનિઓ! હે યોગિઓ! હે લજ્જાળુ રાજાઓ! હે કવિઓ! હે સારા શેઠો! તમે સર્વે જન્તુઓના શરણ થાઓ.

चउतीसो पाढो.

ઇકારાન્ત અને ઉકારાન્ત નામો.

ઇકારાન્ત અને ઉકારાન્ત નરજાતિ તથા નાન્યતર જાતિ નામોને લાગતા પ્રત્યયો.

નર જાતિ

	એકવચન.	બહુવચન.
૧ લી	०.	अउ, अओ, णो, ०. [अवो.]
૨ જી	म्.	णो, ०.
૩ જી	णा.	हि, हिं, हिँ.
૪ થી	णो, स्स.	ण, णं.
૫ મી	त्तो, णो, ओ, उ, हिन्तो.	त्तो, ओ, उ, हिन्तो, सुन्तो.
૬ ઠ્ઠી	णो, स्स.	ण, णं.
૭ મી	म्मि.	सु, सुं.
સંબોધન	०, ×	अउ, अओ, णो, ०. [अवो.]

નાન્યતર જાતિ.

	એકવચન.	બહુવચન.
૧ લી, ૨ જી	म्.	इं, इँ, णि.
સંબોધન	×	इं, इँ, णि.

બાકીની વિભક્તિઓના પ્રત્યયો ઉપર પ્રમાણે છે.

નિયમો:—

૧ अवो પ્રત્યય उकारान्त નામોને જ વિકલ્પે લાગે છે.

૨ णो પ્રત્યય પર છતાં अ શિવાય સ્વર દીર્ઘ થતોજ નથી.

૩ * આવા નિશાનીવાળા શબ્દોના પહેલી તથા બીજીના એકવચન અને દ્વિવચનના રૂપો થતા નથી.

૪ દીર્ઘ ઈકારાન્ત અને ઊકારાન્ત નર જાતિના કેટલાક, અને નાન્યતર જાતિના બધા–નામોનો અન્ત્ય સ્વર હ્રસ્વ થાય છે. અર્થાત્ હ્રસ્વ ઇકારાન્ત ઉકારાન્ત નામો બને છે.

જેમકેઃ— अग्गणी = अग्गणि નર૦ નાન્ય૦
सयंभू = सयंभु નર૦ નાન્ય૦

પરંતુ— सुलच्छी નર૦ માં સારી લક્ષ્મીવાળો.
सुलच्छि નાન્ય૦ માં સારી લક્ષ્મીવાળું.

કૃદન્તો.

હેત્વર્થક કૃદન્ત, અવ્યય રૂપ સંબંધક ભૂત કૃદન્ત, વર્તમાન કૃદન્ત અને યોગ્યાર્થક (વિધ્યર્થક) કૃદન્ત.

૧. કોઈપણ ક્રિયા કરવાનો હેતુ જણાવવા માટે જે કૃદન્ત વપરાય છે, તે હેત્વર્થક કૃદન્ત કહેવાય છે. આ કૃદન્ત અવ્યય તરીકે વપરાય છે.

૨. અ. એક ક્રિયા કરીને પછી તુરત જ બીજી ક્રિયા કરવાની હોય છે, એવો સંબંધ બતાવવાને જે કૃદન્ત વપરાય છે તે સંબંધક કૃદન્ત કહેવાય છે.

આ. આ કૃદન્ત ભૂતકાળ સૂચવે છે. માટે ભૂત કૃદન્ત પણ કહેવાય છે.

ઇ. અને તે પણ અવ્યય તરીકે વપરાય છે. "માટે અવ્યયરૂપ સંબંધક ભૂત કૃદન્ત" આવું નામ ધારણ કરે છે.

૩. અ. ભૂતકાળના અર્થમાં જે કૃદન્ત વપરાય છે, તે ભૂત કૃદન્ત કહેવાય છે.

આ. આ ભૂત કૃદન્ત છે, અને તે વિશેષણ નામ તરીકે વપરાય છે.

इ. ભૂત કૃદન્ત-કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે એ ત્રણેય પ્રયોગમાં વપરાય છે. તેથી તે કર્તરિ ભૂત કૃદન્ત કર્મણિ અને ભાવે ભૂતકૃદન્ત પણ કહેવાય છે.

૪. અ. વર્તમાન કાળના અર્થમાં જે કૃદન્તો વપરાય છે, તે વર્તમાન કૃદન્ત કહેવાય છે.

આ. વર્તમાન કૃદન્તો પણ વિશેષણ નામ તરીકે વપરાય છે.

૫. અ. "[અમુક ક્રિયા કરવા] યોગ્ય" "અને [અમુક ક્રિયા કરવી] જોઇએ" એવા અર્થમાં જે કૃદન્તો વપરાય છે. તે યોગ્યાર્થ (કે વિધ્યર્થક) કૃદન્તો કહેવાય છે.

આ. આ કૃદન્તો પણ વિશેષણ નામ તરીકે વપરાય છે.

इ. આ કૃદન્તો કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે પ્રયોગમાં વપરાય છે.

પ્રત્યયો.

૧ હેત્વર્થક કૃદન્તના— तुं, उं.

૨ અવ્યય રૂપ સંબંધક ભૂત કૃદન્તના— त्वा; तुं, उं; अ; तूण, तूणं; तुआण, तुआणं; ऊण, ऊणं; उआण, उआणं.

૩ ભૂત કૃદન્તના— अ, य.

૪ વર્તમાન કૃદન્તના—

નરજાતિ અને નાન્યતર જાતિમાં न्त, माण.

નારી જાતિમાં ई, न्ता, न्ती; माणा, माणी.

યોગ્યાર્થક કૃદન્તના— १ य, ज्ज.

२ अव्व.

३ अणिज्ज, अणीय.

નિયમો.

१. કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડતાં પહેલાં સામાન્ય રીતે વ્યંજનાન્ત ધાતુને अ લગાડવામાં આવે છે.

२. હેત્વાર્થ કૃદન્તનો પ્રત્યય, સંબંધક ભૂત કૃદન્તના પ્રત્યયો અને अव्व પ્રત્યય પર છતાં अ નો इ અને ए થાય છે.

३. ભૂત કૃદન્તનો પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વના अ નો इ થાય છે.

४. વર્તમાન કૃદન્તના પ્રત્યયો પર છતાં પૂર્વના अ નો ए વિકલ્પે થાય છે.

સૂચના:—કૃદન્તોનો ભાષામાં ઘણો ઉપયોગ હોવાથી જો કે અત્રે આપવામાં આવ્યા છે. પરંતુ સંસ્કૃત ઉપરથી त्वा तु तव्य, य, પ્રત્યય વિગેરે લાગીને થએલા કૃદન્તોમાં અક્ષરોના ઘણા ફેરફારો થાય છે. તે પછીના પાઠોમાં સમજાશે. તોપણ એવા ફેરફારો ન સમજાય છતા ઉપયોગમાં લેવા કેટલાક કૃદન્તો કોષમાં આપવા ઉચિત ગણ્યા છે.

કૃદન્તના રૂપો.

१ હેત્વર્થ:— हसिउं, हसेउं, घेत्तुं.

२ સંબંધક:— हसित्ता, हसेत्ता, सोचा, बुज्झा.

हसितुं, हसेतुं; हसिउं, हसेउं.

हसिअ, हसेअ.

हसितूण, हसितूणं; हसेतूण, हसेतूणं.
हसिऊण, हसिऊणं; हसेऊण, हसेऊणं.
हसितुआण, हसितुआणं; हसेतुआण, हसेतुआणं
हसिउआण, हसिउआणं; हसेउआण, हसेउआणं.

ભૂત કૃદન્તઃ— हसिओ, हसिआ, हसिअं.
गओ, गयो; गआ, गया; गअं, गयं;
छुड्डो, डड्डो, मुक्को, सुक्को, सुत्तो, पत्तो. } વિગેરે.

વર્તમાન કૃદન્તઃ—

अ. નરજાતિ— हसन्तो, हसेन्तो; हसमाणो, हसेमाणो.

आ. નાન્યતરજાતિ— हसन्तं, हसेन्तं; हसमाणं, हसेमाणं.

इ. નારીજાતિ— हसई, हसेई.
हसन्ती हसेन्ती; हसन्ता, हसेन्ता.
हसमाणा, हसेमाणा, हसमाणी, हसेमाणी

યોગ્યાર્થકઃ—

१ हस्सो, हस्सं, हस्सा. कज्जं, देज्जं, किच्चं, વગેરે.

२ हसिअव्वो, हसेअव्वो; हसिअव्वं, हसेअव्वं; हसिअव्वा, हसेअव्वा.

३ हसणिज्जो, हसणीओ; हसणिज्जं, हसणीअं; हसणिज्जा, हसणीआ.

સૂચનાઃ १ અકારાન્ત કૃદન્તના નરજાતિના રૂપો દેવ જેવા,
२ ,, ,, નાન્યજાતિના રૂપો ઘર જેવા,
३ આકારાન્ત ,, નારીજાતિના રૂપો માળા જેવા,
४ ઈકારાન્ત ,, નારીજાતિના રૂપો વાહિણી જેવા થાય છે.

નરજાતિ નામો.

ઇકારાન્ત

अक्खि [त.] આંખ,

अगणि }
अग्गि } [त.] અગ્નિ.

इसि, रिसि [त.] ઋષિ.

कइ [त.] કવિ, कवि.

केसरि [त.] કેસરી સિંહ.

कन्ति [त.] કાન્તિલાલ.

खत्ति [त.] ક્ષત્રિય.

गिरि [त.] પર્વત.

गंठि [त.] ગાંઠ, ग्रंथि.

चक्कवट्टि [त.] ચક્રવર્તિ રાજા.

जोगि [त.] યોગી, योगिन्

धणि [त.] ધનવાળો. धनिन्

मणि [त.] મણિ, રત્ન.

मन्ति [त.] મંત્રી, દિવાન.

मुणि [त.] મુનિ. मुनि

मुरारि [स] મુર નામના રાક્ષસને મારનાર–કૃષ્ણ.

रस्सि [त.] ૧ દોરડી, રાશ ૨ કિરણ.

वणस्सइ [त] વનસ્પતિ. वनस्पति

वाहि [त] વ્યાધિ. પીડા. व्याधि

विहि [त.] બ્રહ્મા, વિધિ. विधि

निवइ [त.] રાજા.

निहि [त.] ભંડાર, નિધિ. निधि

पइ [त.] પતિ, માલિક, पति

परमेट्ठि [त.] પરમેષ્ઠી, ઉચ્ચ અધિકારી

पक्खि [त.] પક્ષિ.

फणि [त] સાપ.

वलि [त.] બળિરાજા.

भाइ [त.] ભાઇ.

भिक्खारि [दे०] ભીખ માગનાર.

वेरि [त.] વૈરી, શત્રુ.

ससि [त.] શશિ, ચંદ્ર. शशिन्

संति [त.] શાંતિલાલ.

सामि [त.] માલિક, સ્વામી.

सारहि [त.] સારથિ, રથ હાંકનાર. सारथि

सेट्ठि [त.] શેઠ.

हत्थि [त] હાથી.

हरि [त.] ૧. કૃષ્ણ, ૨. ઇંદ્ર, ૩. સિંહ, ૪. વાંદરો.

ઉકારાન્ત

आसु [त] આંસુ.
गुरु [स] ગુરૂજી, વડિલ.
चक्खु [त.] આંખ.
जण्हु [त] જહ્નુ નામનો રાજકુમાર.
जंतु [त.] જીવડું, પ્રાણી.
जंबु [त.] જંબુ સ્વામી, જાંબુનું ફળ, ને ઝાડ.
जियसत्तु [त.] તે નામનો રાજા.
*जामाउ [त.] જમાઇ
तंतु [त.] તાંતણો.
तरु [स.] ઝાડ.
*देउ [त.] દિયર.
धणु [त.] ધનુષ્ય.
पसु [त.] પશુ.
पहु [त.] પ્રભુ.
*पिउ [त.] પિતા.
बाहु [स.] હાથ.
भाणु [त.] ભાનુ, સૂર્ય.
भिक्खु [त.] ભિક્ષુ, સાધુ.
*भाउ [त] ભાઈ.
मग्गु [त.] મગ.
वरधणु [त.] તે નામનો રાજપુત્ર
वाउ [त] વાયુ, પવન.
विज्जु [त.] વિજળી.
विण्हु [त.] વિષ્ણુ.
सत्तु [त.] શત્રુ.
साहु [त.] સાધુ.
हिंगु [त.] હિંગ.
हिंगुलु [त.] હિંગળો.
हिंदु [दे.] હિંદુ.

નાન્યતરજાતિ નામો.

ઇકારાન્ત

अक्खि [त.] આંખ.
अट्ठि [त.] હાડકું.
दहि [त.] દહિં. दधि

ઉકારાન્ત

अंसु [त.] આંસુ.
इन्दधणु [त.] ઇંદ્રધનુષ.
चक्खु [त.] આંખ.
जंबु [त.] જાંબુડું, જાંબુનું ફળ.
धणु [त.] ધનુષ.
बिंदु [त.] ટીપું, બિંદુ.
महु [त.] મધ. मधु
मच्चु [त.] મૃત્યુ, મરણ.
विआलिउ [दे] વાળુ

નામો.

अजिअ न० [त.] અજિત નામના તીર્થંકર.

अट्ठावय न० [त.] અષ્ટાપદ નામનો પર્વત.

अप्प } अप्पाण } न० [त.] આત્મા, પોતે.

अयोज्झा ना. [त.] અયોધ્યા. નામની નગરી.

कारवेल्ल नान्य० [दे] કારેલું.

कालिदास न० [स.] તે નામનો કવિ.

किसरा ना० [त.] ખીચડી.

जामायर न० [त.] જમાઇ.

जुव } जुवाण } न० [त.] યુવાન.

भायर नर० [त.] ભાઇ.

मग्ग न० [स.] માર્ગ.

रक्खण नान्य० [त.] રક્ષણ.

राय } रायाण } न० [त.] રાજા.

सक्करा ना० [त] સાકર.

सगर न० [स.] સગર નામનો રાજા.

झाड नान्य [दे.] ઝાડ.

णाण नान्य० [त.] જ્ઞાન.

दाण नान्य० [त.] દાન.

दिण नान्य० [त.] દિવસ.

देवर न० [त.] દિયર, દેર.

पास नान्य० [त] પડખું, બાજુ.

पत्त नान्य० [त.] વાસણ, પાત્ર.

पिअर नान० [त.] પિતા.

पेमिला ना० [त] પ્રેમિલા.

बंभदत्त न० [त.] બ્રહ્મદત્ત,

भयण नान्य० [त.] ભજન, ભક્તિ. भजन

भरद्द न० [त] ભરત. भरत.

भवण नान्य० [त.] ઘર, મકાન, भवन.

सत्थ नान्य० [त-] १ શાસ્ત્ર; ૨. હથિયાર.

सरण नान्य० [त] શરણ.

साग नान्य० [त.] શાક.

सिरिकन्ता ना० [त.] શ્રીકાંતા.

सिंघ न० [त.] સિંહ.

सुभड न०[त.] સુભટ. सुभट.

सुह नान्य० [त.] સુખ. सुख.

हियय नान्य० [त.] હૃદય.

સર્વનામ.

अमु [त.] આ.

तुम्मेहिं [त.] તમે, તમોએ.

વિશેષણ.

ઇકારાન્ત

अग्गणि [त] અગ્રેસર, આગળ ચાલનાર.

*गामणि [त.] ગામનો મુખી.

सुगन्धि [स.] સુગંધવાળું.

सुरहि [त.] સુગંધિ સુરભિ.

{[सुलच्छी] सुलच्छि} [त.] સારી લક્ષ્મીવાળું.

ઉકારાન્ત

*कत्तु [त.] કરનાર.

कयण्णु [त.] કૃતજ્ઞ.

चारु [स.] સારૂં, સુંદર.

दयालु [स.] દયાળુ.

*दाउ [त.] દેનાર.

दिग्घाउ [त.] લાંબા આયુષ્યવાળું.

बहु [स.] ઘણું.

लज्जालु [स] શરમાળ.

सयंभु [त.] જાતે ઉત્પન્ન થયેલ.

साउ [त] સ્વાદિષ્ટ.

અકારાન્ત

एरिस [त.] આવું.

कत्तार [त.] કરનાર.

काण [त.] કાણું.

घण [त.] ઘણું.

चोक्ख [त.] ચોખું.

दायार [त.] આપનાર.

धवल [त.] ધોળું.

पहिल [दे.] પહેલું.

पारक्केर [स] પારકું.

बीअ [त.] બીજું.

महाभाग [स.] ભાગ્યશાળી.

रत्त [त.] રાતું.

અવ્યયો.

इओ [त.] આમ.
इओतओ [त.] આમતેમ.
इह [स.] અહીં.
कहं [त.] કેમ ?
कहिं [त.] ક્યાં.
तओ [त.] તેથી, તે પછી.
तहेव [त.]તેમજ.
त्ति [त.] ઇતિ, એમ.
नमो [त.] નમસ્કાર હો.
रे रे [स.] અરે.
व्व [त.] પેઠે.
हे [स.] હે, એ.
समं [त.] સાથે.

ધાતુઓ.

आ + गम् = આવવું.
उ + ग्घाड [त.] ઉઘાડવું.
उ + ट्ठा [त.] ઉઠવું.
उ + त्तार [त.] ઉતારવું.
खण् [त.] ખોદવું.
खणखण् [दे.] ખણખણ અવાજ કરવો.
गम् गच्छ [स.] જવું.
गिण्ह [त.] ગ્રહણ કરવું, પકડી લેવું.
चक्ख [दे.] ચાખવું.
णच्च [त.] નાચવું.
णि + हाल [त.] નિહાળવું, જોવું.
नास् [त.] નાસવું.
थक्क [दे.] થાકવું, કંટાળવું
दिस् [त.] દેખાવું.
धाव् [स.] દોડવું. [એકવચનમાં धा]
प + सर् [त.] ફેલાવું.
पीड [त.] પીડવું.
बल् [दे.] બળવું.
बुह् [त.] જાણવું.
बेस् [दे.] બેસવું.
मेलव् [दे.] ભેળવવું.
माण् [दे.] માણવું.
मुक्क [त.] મુકવું.
रम् [स.] રમવું.
लग्ग् [त.] લાગવું, વળગવું.
लह् [त.] લેવું.
प + विस् [त.] પ્રવેશ કરવો.
वि + हर् [त.] વિહાર કરવો.
सुव [स.] સુવું.
हिंड [त.] હિંડવું, જવું, ચાલવું.

કૃદન્તો.

ભૂત કૃદન્ત.

आगय कर्तृ० [आ + गम्] આવ્યું, આવેલું.
उग्घाडिय कर्म० ઉઘાડ્યું, ઉઘાડેલું.
उड्डिय कर्त० [उ + डा] ઉડ્યું, ઉડેલું.
कअ कर्म० [कर्] કર્યું, કરેલું.
गअ कर्तृ० [गम्] ગયું, ગએલું.
चक्खिअ कर्म० [चक्ख्] ચાખ્યું, ચાખેલું,
जाअ कर्तृ० [जा] જન્મેલું, જન્મ્યું, થયું.
डड्ढ कर्तृ०[डह्]બળેલું.બળ્યું.
तोडिअ कर्म० [तोड्] તોડ્યું તોડેલું.
थक्किअ कर्त० [थक्] થાક્યું, થાકેલું.
दिट्ठ कर्म०[दिस्] દીઠું, દીઠેલું.
पडिअ कर्तृ०[पड्]પડ્યું,પડેલું.
पुच्छिअ कर्म० [पुच्छ्] પુછ્યું, પૂછેલું.
वलिअ कर्तृ० [वल्] બળ્યું, બળેલું.
विट्ठ कर्तृ० [वेस्] બેઠું. બેઠેલું
वीहिय कर्तृ० [विह्] બીક પામ્યું, બીક પામેલું.
मुक्किअ कर्म०[मुक्]મુક્યું.મુકેલું.
लग्ग कर्तृ०[लग्]લાગેલું, લાગ્યું.
सुक्क कर्तृ०[सुस्]સુકાયું, સુકાયેલું.
सुत्त कर्तृ० [सुव्] સુતું, સુતેલું

હેત્વર્થ કૃદન્ત.

घेत्तुं[त.]લેવાને. [गिण्ह्‌નો घेत्]
लहिउं [लह्] લેવાને.
वन्दिउं [वन्द्] વાંદવાને,
काउं [कर्] કરવાને.

સંબંધક ભૂત કૃદન્ત.

गिण्हित्ता [गिण्ह्] ગ્રહણ કરીને, પકડીને.
णच्चिऊण [णच्च्] નાચીને.
धाविऊण [धाव्] દોડીને.

नमिऊण [नम्] નમીને.
बुज्झा [त] [बुह्] જાણીને.
मेलविऊण [मेलय्] મેળવીને.
सोच्चा [त.][सुण्] સાંભળીને
हसिउण [हस्] હસીને.
काऊण [कर्] કરીને.

વર્તમાન કૃદન્ત.

खणखणंत ખણુખણુ અવાજ કરતું
थक्कन्त થાકતું.
पडेन्त } पडमाण } પડતુ.
वलंत બળતું.
भणन्त ભણતું, બોલતુ.
भमन्त ભમતુ.
माणन्त માણતુ, ભોગવતું.
हरिसंत } हसेमाण } હર્ષ પામતુ.
हसन्त } हसमाण } હસતુ.

યોગ્યાર્થ – વિધ્યર્થ કૃદન્ત.

अव्व

सुणिअव्व કર્મ० સાંભળવા યોગ્ય, સાંભળવુ જોઇએ.

हिंडिअव्व કર્મ० ભાવ० જવા યોગ્ય, જવુ જોઇએ.

कायव्व કર્મ० કરવા યોગ્ય કરવુ જોઈએ.

[હિતવર્ધક, સાધક અને अव्व પ્રત્યય પર છતા कर્નો काय થાય છે.]

दायव्व કર્મ० દેવીયોગ્ય, દેવું જોઈએ.

अणिज्ज अणीय

करणीय કર્મ० કરવા યોગ્ય, કરવું જોઇએ.

जाणणीय } जाणणिज्ज } કર્મ० જાણવા યોગ્ય, જાણવું જોઇએ.

रमणीय કર્મ०કર્તૃ०રમવા યોગ્ય રમવુ જોઇએ, મનોહર.

ज्ज – य

कज्जं કર્મ०કરવા યોગ્ય,કાર્ય,કામ.
किच्च કર્મ० ,,
चेज्ज दिज्ज કર્મ०દેવા યોગ્ય,દાન.

નરજાતિના રૂપો.

इकारान्त

मणि.

	એકવચન	બહુવચન
૧ લી	मणी.	मणउ, मणओ, मणिणो, मणी.
૨ જી	मणिं.	मणिणो, मणी.
૩ જી	मणिणा.	मणिहि, मणिहिं, मणिहिँ.
૪ થી	मणिणो, मणिस्स.	मणीण, मणीणं
૫ મી	मणिणो, मणित्तो, मणी. मणीओ, मणीहिन्तो.	मणित्तो, मणीउ, मणीओ, मणीहिन्तो, मणीसुन्तो
૬ ટ્ઠી	मणिणो, मणिस्स	मणीण, मणीणं.
૭ મી	मणिम्मि	मणीसु, मणीसुं.
સંબોધન	हे मणी ! मणि !	हे मणउ ! मणओ ! मणिणो ! मणी !

उकारान्त

तरू

૧ લી	तरू.	तरवो, तरउ, तरओ, तरुणो, तरू.
૨ જી	तरुं	तरुणो, तरू.
૩ જી	तरुणा,	तरूहि, तरूहिं, तरूहिँ.
૪ થી	तरुणो, तरुस्स.	तरूण, तरूणं.
૫ મી	तरुणो, तरुत्तो, तरूउ, तरूओ, तरूहिन्तो.	तरुत्तो, तरूउ, तरूओ, तरूहिन्तो, तरूसुन्तो.

६ ट्ठी तरुणो, तरुस्स.	तरूण, तरूणं.
७ मी तरुम्मि.	तरूसु, तरूसु
સંબોધન हे तरू! तरु!	हे तरवो! तरउ! तरओ! तरुणो! तरू

નાન્યતર જાતિના રૂપો.

ઇકારાન્ત

दहि

१ લી दहिं.	दहीइ, दहीइं, दहीणि.
२ જી दहिं.	दहीइ, दहीइं, दहीणि.
३ જી दहिणा.	दहीहि, दहीहिं, दहीहिँ.
४ थी दहिणो, दहिस्स.	दहीण, दहीणं.
५ मी दहिणो, दहित्तो, दहीउ, दहीओ, दहीहिन्तो.	दहित्तो, दहीउ, दहीओ, दहीहिन्तो. दहीसुन्तो.
६ ट्ठी दहिणो, दहिस्स.	दहीण, दहीणं.
७ मी दहिम्मि.	दहीसु, दहीसुं.
સંબોધન हे दहि!	हे! दहीइ! दहीइं! दहीणि!

ઉકારાન્ત

विन्दु

એકવચન	બહુવચન
१ લી बिन्दुं.	बिन्दूइ, बिन्दूइं, बिन्दूणि.
२ જી बिन्दुं.	बिन्दूइ, बिन्दूइं, बिन्दूणि.
३ જી बिन्दुणा.	बिन्दूहि, बिन्दूहिं, बिन्दूहिँ.

४ થી बिन्दुणो, बिन्दुस्स. बिन्दूण, बिन्दूणं.
५ મી बिन्दुणो, बिन्दुत्तो, बिन्दुत्तो, बिन्दूउ, बिन्दूओ,
बिन्दूउ, बिन्दूओ, बिन्दूहिन्तो. बिन्दूहिन्तो, बिन्दूसुन्तो.
६ ઠ્ઠી बिन्दुणो, बिन्दुस्स बिन्दूण, बिन्दूणं.
૭ મી बिन्दुम्मि. बिन्दूसु, बिन्दूसुं.
સંબોધન हे बिन्दु ! हे बिन्दूइ ! बिन्दूइं ! बिन्दूणि !

સર્વ નામના રૂપો.

ઉકારાન્ત.

अमु.

નર જાતિ.

१ લી अमू, अह. अमवो, अमउ, अमओ, अमुणो, अमू.
२ જી अमुं. अमुणो, अमू.
३ જી अमुणा. अमूहि, अमूहिं, अमूहिँ.
४ થી अमुणो, अमुस्स. अमूण, अमूणं.
५ મી अमुणो, अमुत्तो, अमूउ, अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूहिन्तो,
अमूओ, अमूहिन्तो. अमूसुन्तो.
६ ઠ્ઠી अमुणा, अमुस्स. अमूण, अमूणं.
૭ મી अमुम्मि,अयम्मि, इयम्मि. अमूसु, अमूसुं.
સંબોધન हे अमु ! अमू ! अमवो ! अमउ ! अमओ ! अमुणो ! अमू !

નાન્યતર જાતિ.

૧ લી	अमुं, अह.	अमूइ, अमूइं, अमूणि.
૨ જી	अमुं.	अमूइ, अमूइं, अमूणि.
૩ જી	अमुणा.	अमूहि, अमू हिं, अमूहिँ.
૪ થી	अमुणो, अमुस्स.	अमूण, अमूणं.
૫ મી	अमुणो, अमुत्तो, अमूउ, अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूहिन्तो, अमूओ, अमूहिन्तो.	अमूसुन्तो
૬ ઠ્ઠી	अमुणो, अमुस्स.	अमूण, अमूणं.
૭ મી	अमुम्मि,अयम्मि,इयम्मि.	अमूसु, अमूसुं.
સંબોધન	हे अमु !	अमूइ, अमूइं, अमूणि.

વિશેષણના રૂપો.

इकारान्त

सुगन्धि.

નરજાતિ

	એકવચન	બહુવચન
૧ લી	सुगन्धी.	सुगन्धउ, सुगन्धओ, सगन्धिणो, सुगन्धी.
૨ જી	सुगन्धिं.	सुगन्धिणो, सुगन्धी.
૩ જી	सुगन्धिणा.	सुगन्धीहि [illegible]न्धीहिं, सुगन्धीहिँ.

૪ થી	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
૫ મી	सुगन्धिणो, सुगन्धित्तो, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीहिन्तो.	सुगन्धित्तो, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीहिन्तो, सुगन्धिसुन्तो.
૬ ઠ્ઠી	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
૭ મી	सुगन्धिम्मि.	सुगन्धीसु, सुगन्धीसुं.
સંબોધન	हे सुगन्धि ! सुगन्धी !	हे सुगन्धउ ! सुगन्धओ ! सुगन्धिणो ! सुगन्धी !

નાન્યતર જાતિ

૧ લી	सुगन्धिं.	सुगन्धीइ, सुगन्धीइं, सुगन्धीणि.
૨ જી	सुगन्धिं.	सुगन्धीइ, सुगन्धीइं, सुगन्धीणि.
૩ જી	सुगन्धिणा.	सुगन्धीहि, सुगन्धीहिं, सुगन्धीहिँ.
૪ થી	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
૫ મી	सुगन्धिणो, सुगन्धित्तो, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीहिन्तो.	सुगन्धित्तो, सुगन्धीउ, सुगन्धीओ, सुगन्धीहिन्तो, सुगन्धीसुन्तो.
૬ ઠ્ઠી	सुगन्धिणो, सुगन्धिस्स.	सुगन्धीण, सुगन्धीणं.
૭ મી	सुगन्धिम्मि.	सुगन्धीसु, सुगन्धीसुं.
સંબોધન	हे सुगन्धि !	हे सुगन्धीइ ! सुगन्धीइं ! सुगन्धीणि !

ઉકારાન્ત શબ્દ—

वहु

નરજાતિ.

એકવચન	બહુવચન.
૧ લી वहू.	वहवो, वहउ, वहओ, वहुणो, वहू.
૨ જી वहुं.	वहुणो, वहू.
૩ જી वहुणा	वहूहि, वहूहिं, वहूहिँ,
૪ થી वहुणो, वहुस्स.	वहूण, वहूणं.
૫ મી वहुणो, वहुत्तो, वहूउ, वहूओ, वहूहिन्तो.	वहुत्तो, वहूउ, वहूओ, वहूहिन्तो, वहूसुन्तो.
૬ ઠ્ઠી वहूणो, वहूस्स.	वहूण, वहूणं.
૭ મી वहुम्मि.	वहूसु, वहूसुं.
સંબોધન हे वहू ! वहु !	हे वहवो ! वहउ ! वहओ ! वहुणो ! वहू !

નાન્યતર જાતિ.

૧ લી वहुं.	वहूइ, वहूइं, वहूणि.
૨ જી वहुं.	वहूइ, वहूइं, वहूणि.
૩ જી वहुणा.	वहूहि, वहूहिं, वहूहिँ.
૪ થી वहुणो, वहुस्स	वहूण, वहूणं.
૫ મી वहुणो, वहुत्तो, वहूउ, वहूओ, वहूहिन्तो.	वहुत्तो, वहूउ, वहूओ, वहूहिन्तो, वहूसुन्तो.

६ ठ्ठी वहुणो, वहुस्स.	वहूण, वहूणं.
७ मी वहुम्मि.	वहूसु, वहूसुं.
સંબોધન हे ! वहु !	वहूइ, वहूइं, वहूणि.

પ્રાકૃત વાક્યો.

अत्थि अयोज्झा णयरी। तत्थ जियसत्तू निवई। तस्स पुत्तो जाओ अजिओ त्ति नाम वीओ तित्थयरो। तस्स भाई सगरो नाम चक्कवट्टी। तस्स कुमारो जण्हू आसि। गओ सो अट्ठावयगिरिम्मि। तत्थ वन्दिऊण जिणिन्दे पुच्छिओ मंती जण्हुणा कुमारेणः–" केण कारियं अमुं जिणमन्दिरं ?" कहिआ तेण मन्तिणा भरहस्स चक्कवट्टिणो कहा। तं सुणिऊण भणियं जण्हुणाः–" अम्हे वि अन्नं गिरिं ढण्ढोल्लिऊण तत्थ मन्दिरं कारवेमो "। मणुस्सेहिं कहिअं.–"निवई ! एरिसो नत्थि अन्नो गिरी"। जण्हुणा भणियं.–"जइ एवं, ता अमुस्स गिरिस्स रक्खणं करेमो"। सव्वे सगरस्स पुत्ता दंडं गिण्हित्ता गिरिस्स पासेसु लग्गा खणिउं। दंडो फणीणं भवणेसु लग्गो। वीहिआ फणिणो। गया ते सव्वे फणीण पइं। कहिअं चः– " सामि ! अम्हाणं भवणाइं केणावि तोडिआइ। " सो वि उट्ठिओ। आगओ तत्थ, जत्थ सगरस्स पुत्ता अहेसि; भणियं चः–" अरे ! किं कयं तुब्भेहिं? कहं अम्हाणं भवणाइँ तोडिआइँ ?" ॥

अहवा जं च कायव्वं तं कयमेव सामिणा।
गुंजंता महुरं भमन्ति भमरा झाडाउ झाडं तया।

ગુજરાતી વાકયો.

હું ભજન કરીશ હરિનું સદા સુખે.
પશુ, પંખી, વન, વૃક્ષ, નિહાળ્યા.
મારૂં તો હૈયું ગુરુ ! જ્ઞાનમાં આજ લાગ્યું.
કયારે સમરીશ પ્રભુ ? હવે તું કયારે સમરીશ પ્રભુ ?
રે દેવ ! મુરારિ ! પ્રભુ ! શરણુ તમારૂં મારે.
છુટે નહિં ગાંઠ લાગી તે, તમારી સાથ મારી જે.
પ્રભુ ! મને બધું સુખ દીધું, દૂધ, પુત્ર, અન્ન, ધન દીધું.
સર્પના માથાપર મણિ હોય છે.

શુદ્ધિપત્રક

[આ શુદ્ધિપત્રક વાંચો અને દરેક સ્થળે તે પ્રમાણે સુધારી લો]

પૃષ્ઠ.	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૧૨	आणिम.	ज़ाणम.
,,	૧૩	–	अम्हे नमेम
,,	૧૪	–	अम्हे हसमो.
૯	૧૫	भणह.	भणेह.
૧૩	૧	दशमो	दसमो
૧૪	૧૬	ચલતુ.	ચાલવું.
૧૬	૧૦	घीहेज्जा ?	वीहेज्जा ?
૧૮	૪	खामो.	निद्दामो.
,,	૯	खाअह.	निद्दाअह.
,,	૬	खाह.	निद्दाह.

चउत्थं पगरणम्.

पयाणं समासा.

पंचतीसो पाढो.

१. દ્વન્દ્વ સમાસઃ—

माअं वप्पं च वन्दामि; माअ-वप्पे वन्दामि.
हत्था पाया य धोया; हत्थ-पाया धोया.
हत्थी घोडा रहा उट्टा य जुद्धे धावन्ति;
हत्थि-घोड-रह-उट्टा जुद्धे धावन्ति.

२. તત્પુરૂષ સમાસઃ—

અ. તૃતીયા તત્પુરૂષ સમાસઃ—

दोरेण सिव्विअं=दोर-सिव्विअं कप्पडं पहिरइ.
गुरुणा कहिया =गुरु-कहिआ कहा सुणिआ.
छुरियाए कट्टिअं=छुरिआ-कट्टिअं सागं रन्धेमि.

આ. ચતુર્થી તત્પુરૂષ સમાસઃ—

खंभाय कट्ठं = खंभ-कट्ठं आणीयं.
पडिमाए सीला=पडिमा-सीला मिल्लिआ.

ઇ. પંચમી તત્પુરૂષ સમાસઃ—

वग्घत्तो बीहिओ = वग्घ-बीहिओ बालो धावइ.
झाडत्तो पडिअं=झाड-पडिअं फलं खाएसि.

ઈ. ષષ્ઠી તત્પુરૂષ સમાસઃ—

रामस्स भारिया = राम-भारिया सीया गया.

कारवेल्लस्स सागं = कारवेल्ल-सागं आणेमो.

उ. સપ્તમી તત્પુરુષ સમાસઃ—

जुद्धे कुसलो = जुद्ध-कुसलो कया होइज्जिहिसि?

ઊ. પ્રાદિ તત્પુરુષ સમાસઃ—

सारो-पुत्तो=सु-पुत्तो, दुट्ठो पुत्तो=दु-उत्तो.

दु-पुत्ताओ सु-पुत्तो सारो.

ऋ. नञ् तत्पुरुष समास —

न सच्चा = अ-सच्चा भासा न भासियव्वा.

न धम्मो = अ-धम्मो न आयरियव्वो.

ऋ. કર્મધારય તત્પુરુષ સમાસઃ—

૧. સમાનાધિકરણ કર્મધારય સમાસઃ—

गंगा नई = गंगा-नई हिमालयत्तो पव्वयत्तो = हिमालय-पव्वयत्तो णीहरइ.

૨. વિશેષણ વિશેષ્ય કર્મધારય સમાસઃ—

रत्तो घोडो = रत्त-घोडो धावइ.

धवलो हत्थी = धवल-हत्थी तलावे पडिओ.

૩. વિશેષણ વિશેષણ કર્મધારય સમાસઃ—

मे बहुं खारं = बहु-खारं जलं चक्खिअं.

૪. વિશેષણ ઉત્તરપદ કર્મધારય સમાસઃ—

कमलं व कोमलो = कमल-कोमलो तव हत्थो होइ.

૫. ઉપમાનોત્તરપદ કર્મધારય સમાસઃ-૧ લો પ્રકાર.

अज्ज तव मुहं एव चन्दो = मुह-चन्दो देक्खिओ.

૬. ૨ જો પ્રકારઃ—

मुहं कमलं व = मुह-कमलं विकसइ.

૭. પહેલી અને પછી થતી ક્રિયાવાળો કર્મધારયઃ—

पढमे ण्हाओ पच्छा जेमिओ=ण्हाअ-जेमिओ गओ

૮ દ્વિગુ કર્મધારય સમાસઃ—

नवण्हं टंकाणं समूहरूवेण तोलेण तोलिअं घयं देमि=नव-टंकाए तोलिअं घअं देमि.

पंचण्हं सेराणं समूहरूवेण तोलेण तोलिअं तेल्लं आणीअं=पंच-सेराए तोलिअं तेल्लं आणीअं.

૯. દ્વિગુ નહીં, પણ સંખ્યાવાચક વિશેષણ પૂર્વપદ કર્મધારય સમાસ.—

सत्तहिं टंकेहिं=सत्त-टंकेहिं तोलेमि घयं.

ગુજરાતી વાકયો.

હું રાજા, બ્રાહ્મણ અને આચાર્યને નમ્યો.
હાથે તોડેલું ફૂલ હું સુંઘું છું.
કાળીદાસ કવિએ કરેલું શાસ્ત્ર ભણું છું.
સિંહથી બીએલી સરલા માને યાદ કરે છે.
રાજાના ઘોડાઓ રથના ભારથી ચાલશે નહીં.
અમે સારા ઘોડાની અને ખરાબ ઘોડાની પરીક્ષા કરી.
દુર્જનોની પ્રશંસાથી અપ્રસંશા જ સારી.
છરીની તીણી ધાર વડે લાકડું કાપ્યું.
તારૂં વસ્ત્ર ભમરા જેવું કાળું છે.
અમે સગર રાજાને જ પિતા તરીકે વંદન કરીએ છીએ.
તમે નવટાંક મધ કયાંથી મેળવ્યું ?
અમે સાત આંબાનું ઝુમખું અને આઠ બાવળો જોયા.

छ त्ती सो पा ढो.

૩. બહુવ્રીહિ સમાસઃ—

अ. સમાનાધિકરણ બહુવ્રીહિ સમાસઃ—

मिट्ठो सद्दो जस्स, तं मिट्ठ-सद्दं गीअं गामि.
दढो धम्मो जस्स, सो दढ-धम्मो;
तं दढ-धम्मं गुरुं वन्दामि.

दढं सीलं जाए, सा दढ-सीला;
दढ-सीला सीया रामं मिल्लिआ.
रत्तं मुहं जस्स, सो रत्त-मुहो वाणरो कुद्दइ.

आ. વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ સમાસ.—

हत्थे दंडो जस्स, सो दंड-हत्थो कुंभारो धावइ.
मोरो धजे जस्स, सो मोर-धजो;
चन्दो सीसे जस्स, सो चन्द-सीसो;
मोर-धजो रायाणो चन्द-सीसं देवं वन्दइ.

इ. ઉપમાન પૂર્વપદ બહુવ્રીહિ સમાસઃ—

चन्दो इव मुहं जीए, सा चन्द-मुही बाला गया.
कमलाइं इव नेत्ताइं जस्स, सो कमल-नेत्तो बालो जाइ.

ई પ્રાદિ બહુવ્રીહિ સમાસ —

विगओ मलो जस्स, सो वि-मलो;
तं वि-मलं जिणं वन्दामो.

सुट्ठु धम्मो जस्स, सो सु–धम्मो सामी विहरइ.

उ. નઞ્ બહુવ્રીહિ સમાસઃ—

न अत्थि सच्चं जाए, सा अ-सच्चा;
अ–सच्चा भासा न भासियव्वा.

न अत्थि कलंकं जम्मि, सो अ–कलंको;
अ–कलंकं अ–दोसं महावीरं नमीअ.

ऊ. સહાર્થ બહુવ્રીહિ સમાસઃ—

पुत्तेण सह = स–पुत्तं पिअरं देक्खिमो.

૪. અવ્યયીભાવ સમાસઃ—

घरे घरे = पइ–घरं साहवो गच्छन्ति.
दिणे दिणे = पइ–दिणं वड्ढन्ति माणवा.

૫. એકી સાથે એકથી વધારે સમાસોઃ—

भरिय–महुर–दुद्ध–दहि–घय–तंब–वासणो गो-
पाल–चिट्ठो नयर–दुवारे पविसइ.

अ. दुद्धं च दहिं च घयं च–दुद्ध–दहि–घयाणि [દ્વન્દ્વ સમાસઃ]

आ. तंबस्स वासणाणि = तंबवासणाणि [ષષ્ઠી તત્પુરુષઃ]

इ. महुराणि च ताणि दुद्ध–दहि–घयाणि = महुर–दुद्ध–दहि –घयाणि [વિશેષણ વિશેષ્ય કર્મધારય સમાસઃ]

ई. महुर–दुद्ध–दहि–घयाणं तंब–वासणाणि=महुर–दुद्ध–दहि –घय–तंब–वासणाणि [ષષ્ઠી તત્પુ૫ સમાસઃ]

उ. भरियाणि महुर–दुद्ध–दहि–घय–तंब–वासणाणि जेण = सो भरिय–महुर–दुद्ध–दहि–घय–तंब–वासणो.

अ. गोवालस्स चिट्ठो = गोवाल–चिट्ठो [ષષ્ઠી તત્પુ૦]

आ. नयरस्स दुवारं = नयर–दुवारं [ષષ્ઠી તત્પુ૦]

ગુજરાતી વાકયો.

કાળા મુખ વાળો વાંદરો ઘરેઘર કુદે છે.

હાથમાં લાકડીવાળો છોકરો મોર સાથે સારા માણસોવાળી સભામાં જાય છે.

ધર્મમાં ચિત્તવાળો રાજા ધોળા રંગવાળું કપડું પહેરે છે.

મધુર વચનોવાળો ઋષિકુમાર ભરતને મળ્યો.

શુદ્ધપરિણામવાળા, જાણેલ છે–શાસ્રોનો અર્થ જેઓએ, તથા તપ અને સંયમવડે ભાવિત આત્માવાળા મુનિઓ દરેક ગામે વિહાર કરે છે.

સાધુના વચન વડે ઉત્પન્ન થયેલું છે જ્ઞાન જેને, એવો રાજકુમાર આંબા અને લિંબડાના સમૂહવાળા વનમાં ગયો.

સત્તતીસો પાઠો.

સમાસો, સંધિ અને સંખ્યાવાચક શબ્દો.

[સમજુતીઃ—

મનનો વિચાર બીજાને જણાવવા માણસો બોલે છે, તે ભાષા કહેવાય છે.

ભાષામાં ઉતારેલા વિચાર સંગ્રહને **ગ્રંથ, પ્રબંધ, પુસ્તક** વિગેરે કહેવાય છે.

ગ્રંથના ભાગોને **પ્રકરણ, પરિચ્છેદ, અધ્યાય કે પાઠ** કહેવાય છે.

ભાષામાં એક અર્થ પુરો સમજાય તેવા ભાગને **વાકય** કહે છે.

વાકય પદોનું બનેલું હોય છે. અર્થાત્ વાકયમાં વપરાયેલા શબ્દો તે **પદો** કહેવાય છે.

પદોનો વિચાર જેમાં પદ્ધતિસર કરવામાં આવ્યો હોય, તેને **વ્યાકરણશાસ્ત્ર** કહે છે.

ભાષાના બંધારણનો જેમાં વિચાર કરવામાં આવ્યો હોય તેને **સાહિત્યશાસ્ત્ર કે અલંકારશાસ્ત્ર** કહે છે.

× × × ×

જેમાંથી કાંઈક અર્થ નીકળતો હોય એવા **શબ્દોને** નામની કે ક્રિયાપદની વિભક્તિ લાગીને **પદો** બને છે. એ પદોનો જ વાકયમાં ઉપયોગ થાય છે.

પદો ૭ જાતના છેઃ **નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, કૃદન્ત, અવ્યય અને ક્રિયાપદ.**

તેમાંના પહેલા પાંચ જાતના પદોને જો કે નામની વિભક્તિ લાગેલીજ હોય છે, પરંતુ અવ્યયને લાગીને ઉડી જાય છે. છેલ્લાને ક્રિયાપદની વિભક્તિ લાગે છે. માટે એ છએ જાતના પદો છે.

× × × ×

ભાષાઓ જગત્માં ઘણી છે. પરંતુ આ પુસ્તકમાં પ્રાકૃત

ભાષાનો વિચાર કરવામાં આવ્યો છે, જેને મહારાષ્ટ્રી પણ કહેવામાં આવે છે.

સંસ્કૃત અને તેની સાથે સંબંધ રાખતી પ્રાકૃત વગેરે ભાષાઓની રચનામાં સમાસોનો ઉપયોગ ઘણો વધારે છે. તેથી તે સંબધી કંઇક ખ્યાલ આપવા આ પાઠો આપવામાં આવ્યા છે.

વાક્યોમાં છુટા પદો પણ વપરાય છે, તેમજ કેટલાક છુટા પદોનું એક પદ બનાવીને પણ વપરાય છે. અર્થાત્ 'અનેક પદોના એક સમૂહને સમાસ કહે છે.' દાખલા તરીકેઃ—

देवस्स राया पणमइ; देवराया पणमइ
सारा वाला पढन्ति; सारवाला पढन्ति.

देवस्स અને राया એ બે પદો અને सारा અને वाला એ બે પદોનો સમાસ થઇ એક પદ થયા છે.

× × × × ×

ભાષાનું બંધારણ જોતાં સમાસોના અનેક પ્રકારો છે. તો પણ ઘણા ખરા પ્રકારોનો ૪ પ્રકારમાં સમાવેશ કરવામાં આવેલો છે.

૧. દ્વન્દ્વ ૨. તત્પુરુષ. ૩. બહુવ્રીહિ. ૪. અવ્યયીભાવ.

૧. દ્વન્દ્વ સમાસના ઈતરેતર દ્વન્દ્વ અને ૨. સમાહાર દ્વન્દ્વ એવા બે પ્રકાર છે.

૨. તત્પુરુષના મુખ્ય પ્રકારો નીચે પ્રમાણે છેઃ—

૧ દ્વિતીયા તત્પુરુષ.
૨ તૃતીયા તત્પુરુષ.
૩ ચતુર્થી તત્પુરુષ.
૪ પંચમી તત્પુરુષ.
૫ ષષ્ઠી તત્પુરુષ.
૬ સપ્તમી તત્પુરુષ.
૭ પ્રાદિ તત્પુરુષ.
૮ નઞ્ તત્પુરુષ.
૯ કર્મધારય તત્પુરુષ—

૧ સમાનાધિકરણ કર્મધારય.
૨ વિશેષણ અને વિશેષ્યનો કર્મધારય.
૩ વિશેષણ ઉત્તરપદ કર્મધા૦
૪ વિશેષણજ વિશેષ્ય કર્મ૦
૫ ઉપમાન ઉત્તરપદ કર્મધારય.
૬ ઉપમાન ઉત્તરપદ કર્મધારય
૭ પહેલી અને પછીથી થતી ક્રિયાનો કર્મધારય
૮ દ્વિગુ કર્મધારય.

૩. બહુવ્રીહિ સમાસના મુખ્ય પ્રકારો:—

૧. સમાનાધિકરણ બહુવ્રીહિ.	૪. નઞ્ બહુવ્રીહિ.
૨. વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ.	૫. પ્રાદિ 'બહુવ્રીહિ.
૩. ઉપમિત બહુવ્રીહિ.	૬. સહાર્થ બહુવ્રીહિ.

૪. અવ્યયીભાવના પ્રકારો:—૧. નિત્ય અવ્યયી ભાવ.

૨. અનિત્ય અવ્યયી ભાવ.

સમાસમા ખ્યાલ રાખવા જેવા ઉપયોગી ખાસ શબ્દો:—

૧. પૂર્વપદ—આગલુ પદ.

૨. ઉત્તરપદ—છેલ્લું પદ.

૩. અન્યપદ—સમાસમાં વપરાયેલા પદો શિવાયનું પદ.

૪ મુખ્ય પદ—ક્રિયાપદ સાથે સંબધ ધરાવતું પદ

૫. ગૌણપદ—ક્રિયાપદ સાથે સીધો સંબધ ન રાખતું પદ.

૬. નિત્ય સમાસ—સમાસજ વપરાય. જેનો વિગ્રહ ન થાય.

૭. અનિત્ય સમાસ—સમાસ અને છુટા પદો બન્ને વપરાય.

૮. વિગ્રહ—અર્થ સમજાવવા માટે સમાસમાં વપરાયેલા શબ્દો છુટા પાડવા.

૯. સમાસ વિધિ—સમાસ થવાથી શબ્દોમા થતા ફેરફારો.

૧૦ સમાસાન્તવિધિ——સમાસ થયા પછી સમાસને અંતે થતા ફેરફાર.

૧૧. સમાસમાં જાતિ વિચાર.]

સમાસને લગતા નિયમો:—

૧. દ્વન્દ્વ સમાસ:—

૧ પહેલી વિભક્તિમાં વપરાયેલા બે કે તેથી વધારે નામપદોના સમાસને દ્વન્દ્વ સમાસ કહેવો.

૨ દ્વન્દ્વ સમાસમાં બધા પદો મુખ્ય હોય છે.

૩ દ્વન્દ્વ સમાસના વિગ્રહમાં દરેક નામને પહેલી વિભકિત

લાગે છે. ને દરેક પદની વચ્ચે च કે य ઉભયાન્વી અવ્યય મૂકાય છે. हत्था य पाया य, हत्थ-पाया.

૪ દ્વન્દ્વ સમાસમાં છેલ્લા નામની જાતિ આખા સમાસની જાતિ ગણાય છે

૫ ઈતરેતર દ્વન્દ્વ સમાસ બહુવચનમાં, સને સમાહાર દ્વન્દ્વ સમાસ એક વચનમાં હોય છે.

૨. તત્પુરુષ સમાસઃ—

૧. બીજીથી સાતમી સુધીની વિભક્તિ જેને લાગી હોય, એવું પૂર્વપદ, પહેલી વિભક્તિ વાળા ઉત્તર પદ સાથે સમાસ પામે છે. તે દ્વિતીયાતત્પુરુષ સમાસથી માંડીને સપ્તમી તત્પુરુષ સમાસ સુધી કહેવાય છે.

૨. તત્પુરુષ સમાસમાં ઉત્તર પદ મુખ્ય હોય છે. એટલે જાતિ, વચન, વિભક્તિ ઉત્તર પદ પ્રમાણે આખા સમાસને લાગે છે.

૩. નઞ્ તત્પુરુષ-न અવ્યય સાથે નામનો સમાસ થાય છે. તેને નઞ્ તત્પુરુષ સમાસ કહે છે.

કોઈ પણ સમાસમાં વપરાયેલા न અવ્યય પછી સ્વર આવે, તો તેનો अन् થાય છે અને વ્યંજન આવે તો તેનો अ થાય છે.

૪. પ્રાદિ તત્પુરુષઃ—પ્રાદિ એટલે ઉપસર્ગો, ઉપસર્ગ સાથે નામનો તત્પુરુષ સમાસ થાય છે. તે પ્રાદિ તત્પુરુષ સમાસ કહેવાય છે.

૫. કર્મધારય તત્પુરુષ સમાસઃ—

૧. કર્મધારય સમાસમાં ઘણે ભાગે બન્ને પદો એક સરખી વિભક્તિમાં વપરાયેલા હોય છે. તેથી સામાન્ય રીતે

આ સમાસ સમાનાધિકરણજ હોય છે.

૨. એક વિભક્તિમાં વપરાયેલા નામોનો ઉત્તરપદની મુખ્યતાવાળો સમાસ, સમાનાધિકરણ કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. गंगानदी.

૩. પૂર્વપદ વિશેષણ હોય અને ઉત્તર પદ વિશેષ્ય હોય, ત્યારે વિશેષણ વિશેષ્ય કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. मिट्ठ-जल.

૪. પૂર્વપદ નામ હોય અને ઉત્તરપદ સમાન ગુણ જણાવનાર પદ હોય, ત્યારે વિશેષણ ઉત્તરપદ કર્મધાર સમાસ કહેવાય છે. कमल-कोमलो हत्थो.

[ચંદ્ર જેવું સુંદર મુખઃ આ વાક્યમાં ચંદ્રઃ ઉપમાન છે. મુખઃ ઉપમેય છે. સુંદરઃ બન્નેનો સમાનગુણ જણાવે છે. જેવુંઃ સમાનતા સૂચક શબ્દ છે, અને આ રીતની ઘટનાવાળું વાક્ય ઉપમા કહેવાય છે.]

૫. વિશેષણનું પણ વિશેષણ પૂર્વપદમાં હોવાથી મૂખ્ય વિશેષણ વિશેષ્ય તરીકે વપરાયેલ હોય, ત્યારે વિશેષણ જ વિશેષ્ય કર્મધારય સમાસ કહેવાય છે. बहु-धारं

૬. ઉપમાન ઉત્તર પદમાં હોય અને ઉપમેય પૂર્વપદમાં હોય ત્યારે ઉપમાન ઉત્તરપદ કર્મધારય સમાસ કહેવો. તેના બે પ્રકાર છે.

૧ ઉપમેયને ઉપમાનજ માનવું. ते मुहं एव चन्दो = मुहचन्दो.

૨ ઉપમાન સાથે ઉપમેયની સમાનતા કરવી. ते मुहं कमलं वम्मुह-कमलं.

૭. પહેલા એક કાર્ય થયું હોય અને પછી બીજું કામ થયું હોય, એમ બતાવવા ઘણે ભાગે કૃદન્તોનો સમાસ થાય છે. તે પહેલી ક્રિયા અને પછીની ક્રિયાનો કર્મધારય તત્પુરુષસમાસ કહેવાય છે.

૮ દ્વિગુકર્મધારય સમાસ—પૂર્વપદ સંખ્યાવાચક હોય, અને આખા સમાસમાંથી સમૂહનો અર્થ નીકળતો હોય ત્યારે દ્વિગુ કર્મધારય તત્પુરુષસમાસ કહેવાય છે. દ્વિગુસમાસ ઘણે ભાગે નારી જાતિમાં વપરાય છે.

૩. બહુવ્રીહિ સમાસઃ—

૧. સમાસમાં વપરાયેલા ઉત્તરપદ અને પૂર્વપદ શિવાયનુ અન્યપદ આ સમાસમાં મુખ્ય હોય છે. એટલે આખો સમાસ વિશેષણ બની જાય છે. અને અન્યપદ પ્રમાણે વિભક્તિ, વચન, તથા જાતિ આખા સમાસને લાગે છે. એ ખાસ ખ્યાલમાં રાખવું.

૨. બહુવ્રીહિ સમાસનો વિગ્રહ "જ" સર્વ નામને પહેલી શિવાયની દરેક વિભક્તિ લગાડીને કરી શકાય છે.

૩. બન્ને પદો પહેલી વિભક્તિમાં હોય તો તે સમાનાધિકરણ બહુવ્રીહિ સમાસ કહેવાય છે. दढो धम्मो जस्स, सो दढ-धम्मो मुणी.

૪. બન્ને પદો એક સરખી વિભક્તિમાં ન હોય પણ જુદી જુદી વિભક્તિમાં હોય, ત્યારે તે વ્યધિકરણ બહુવ્રીહિ સમાસ કહેવાય છે. दंडो हत्थे जस्स, सो दंड-हत्थो कुमारो.

૫. ઉપમાન પૂર્વપદ અને ઉપમેય ઉત્તર પદ હોય અને

અન્યપદ મુખ્ય હોય ત્યારે ઉપમિત બહુવ્રીહિ સમાસ કહેવાય છે. चन्दो इव मुहं जाए, सा चन्द-मुही वाला.

६. न અવ્યય, પ્રાદિ ઉપસર્ગો અને सह અવ્યય સાથે અન્ય પદની મુખ્યતાવાળો સમાસ થયો હોય, ત્યારે તે નઞ્ બહુવ્રીહિ, પ્રાદિ બહુવ્રીહિ અને સહાર્થ બહુ-વ્રીહિ કહેવાય છે.

न होइ दोसो जम्मि, सो अ-दोसो वीरो पहू.

वि गओ मलो जस्स, सो वि-मलो जिणो.

पुत्तेण सद्ध=स-पुत्तो जाइ.

સમાસમાં सद्धनो स થાય છે.

૪. અવ્યયીભાવ સમાસઃ—

૧. અવ્યય અને નામનો સમાસ થઈ આખો સમાસ પણ ઘણે ભાગે એક જાતનું અવ્યયપદ બની જાય છે. તેથી તે અવ્યયીભાવ સમાસ કહેવાય છે.

૨. સમાસ પામેલા પદોનો વિગ્રહ થઇ શકે, તો તે અનિત્ય સમાસ કહેવાય છે.

गंगाए मज्झे = मज्झे-गंगं नावा वहइ.

૩. સમાસ પામેલા પદોનો વિગ્રહ ન થાય, તો તે નિત્ય સમાસ કહેવાય છે.

घरे घरे गच्छइ = पइ-घरं गच्छइ.

पइ અને घरनो વિગ્રહ થતો નથી. પણ ઘરે ઘરે એમ કરીને સમાસનો અર્થ સમજાવવો પડયો છે.

સંખ્યાવાચક શબ્દોના નિયમો.

૧. अट्ठारह સુધીના સંખ્યાવાચક શબ્દો બહુવચનમાં વપરાય છે, અને તેને પહેલી તથા બીજી વિભક્તિના પ્રત્યયો નથી

૨. ચોથી તથા છઠ્ઠીના બહુવચનમાં ण्ह, ण्हं, પ્રત્યયો જ લાગે છે.

૩. બાકીના રૂપો देव જેવા થાય છે. પરન્તુ सु પ્રત્યયપર છતાં अનો ए થતો નથી.

સંધિને લગતા નિયમો:—

૧. બે અક્ષરો મળીને થતા કોઇ પણ જાતના ફેરફારને સંધિ કહે છે.

૨. પ્રાકૃત ભાષામાં:—

જુદા જુદા પદોમાં બે સ્વરો પાસે પાસે આવે, તો કોઇક વાર સંધિ કરી શકાય છે. અને કાઇક વાર એક પદમાં પણ બે સ્વરોની સંધિ થતી જોવામાં આવે છે.

૩. સંધિઓ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

अ. अ કે आ પછી अ કે आ આવે તો, आ; इ કે ई આવે તો ए; અને उ કે ऊ આવે તો ओ; વિકલ્પે થાય છે.

आ. इ કે ई પછી इ કે ई આવે તો ई; અને उ કે ऊ પછી उ કે ऊ; આવે તો ऊ, વિકલ્પે થાય છે.

૪. પરંતુ—

अ. ઉદ્વૃત્ત સ્વર પર છતાં તેની પૂર્વના સ્વર સાથે, અને ક્રિયાપદને અંતે આવેલા કોઇ પણ સ્વરની તેની પછી આવેલા કોઇ પણ સ્વર સાથે; સંધિ થતી નથી.

૫. સમાસમાં હ્રસ્વનો દીર્ઘ અને દીર્ઘનો હ્રસ્વ સ્વર કરી શકાય છે.

નામો.

अत्थ નo [त.] ધન, વસ્તુ.
आसा નાo [त] આશા, आशा.
कट्ठ નાન્યo [त.] લાકડું.
कप्पड નાન્યo [दे.] કપડું.
कलंक નાન્યo [स.] કલંક, ડાઘ.
खेत्त નાન્યo [त.] ખેતર.
गब्भ નo [त.] ગર્ભ.
गब्भिणी નાo [त.] ગર્ભિણી.
गहण નાન્યo [त.] ગ્રહણ, ધરણ.
गावी નાo [दे.] ગાય.
गिहि નo [त.] ગૃહસ્થ, ઘરધણી
गोवाल નo [त.] ગોવાળ; गोपाल.
जण्णदत्ता નાo [त.] યજ્ઞદત્તા નામની સ્ત્રી.
टंक નo [दे.] પૈસા(ભાર).
तण નo [त.] ઘાસ.
तोल નo [त.] તોળવાનું સાધન.
दुवार નાન્યo [त.] બારણું.
दोर નo [त.] દોરો.
दोस નo [त.] દોષ.
धूया નાo [दे.] દીકરી.
नड નo [त.] નટ. नट.
निमित्त નાન્યo [स.] કારણ, હેતુ, પ્રયોજન.
वप्प નo [दे.] બાપ.
विट्ट નo [दे.] દીકરો, બેટો.
भासा નાo [स.] ભાષા, બોલી.
रोहिणी નાo [स.] તે નામની ગાય.
वसुभूइ નo [त.] વસુભૂતિ બ્રાહ્મણ.
वासण નાન્યo [दे.] વાસણ.
विवाह નo [स.] વિવાહ, લગ્ન.

वंठ न० [दे.] વંઠેલો પુરુષ.
सालि न० [त] ડાંગર.
सील नान्य० [त] શોયળ. સદાચાર.
सीस नान्य० [त.] માથું.
सेर न० [दे.] શેર.
सोमसम्म न० [त.]સોમશર્મા.
सोमसम्मा ना० [त.] સોમશર્મા નામની છોકરી.
संसग्ग न० [त.] સંસર્ગ.

વિશેષણ.

कुसल [त.] કુશળ.
कोमल [स.] કોમળ.
दढ [त] દૃઢ.
दरिद्द [त.] દરિદ્ર, ગરીબ.
दीण [त.] ગરીબ.
दुट्ठ [त.] દુષ્ટ.
महुर [त.] મધુર.

સંખ્યાવાચક.

पंच [त.] પાંચ
छ [त.] છ.
सत्त [त.] સાત.
अट्ठ [त.] આઠ.
नव, णव [त.] નવ.
दस, दह [त.] દશ.
एगारह, एगादस [त.] અગ્યાર.
बारह, बारस, दुवालस [त.] બાર.
तेरह, तेरस [त.] તેર.
चउद्दस, चउद्दह, चोद्दह [त.] ચૌદ.
पण्णरस, पण्णरह [त.] પંદર.
सोलह, सोलस [त.] સોળ.
सत्तरह, सत्तरस [त.] સત્તર.
अट्ठारह, अट्ठारस [त.] અઢાર.

અવ્યયો.

अन्नहा [त.] અન્યથા, બીજી રીતે.

णं પ્રાકૃતભાષામાં વાક્યની શોભા માટે વપરાય છે.

पिव, मिव, विव, विअ, च, व्व. } [त.] પેઠે.

इव [स.] પેઠે.

કૃદન્તો.

आयरियव्व વિ૦ કૃ૦ आ + चर + अव्व = આચરવા-યોગ્ય, આચરવું જોઇએ.

आपुच्छिअ કર્મ ભૂ૦ કૃ૦ आ + पुच्छ् + अ = પૂછાયેલું, પૂછ્યું.

उप्पन्न उ + प अ + अ [न] ઉત્પન્ન થયેલું.

कट्टिअ કર્મ ભૂ૦ કૃ૦ कट्ट् + अ = કાપેલું, કાપ્યું.

जाणिअ ,, जाण् + अ જાણેલું.

जेमिअ કર્તૃ ,, जेम् + अ જમેલું, જમ્યો

ण्हाअ ,, ण्हा + अ ન્હાએલું.

तोलिअ ,, तोल् + अ = તોળેલું, તોળ્યું.

दिण्ण ,, दा [दि] + अ [ण] = આપેલું, આપ્યું

धोय ,, धोव् + अ = ધોયેલું, ધોયું.

नीससिऊण અ૦ સં૦ ભૂ૦ કૃ૦ नि + सस् + ऊण = નિશ્વાસ, મૂકીને.

परिणमिय કર્તૃ૦ ભૂ૦ કૃ૦ परि + णम् + अ = પરિણ-મેલું, પરિણમ્યું.

वीहिअ કર્તૃ ભૂ૦ કૃ૦ वीह् + अ = બીહેલું.

भासियव्व वि० કૃ૦ भास् + अव्व = બોલવા યોગ્ય, બોલવું જોઇએ.

रुत्त કર્મ ભૂ૦ કૃ૦ रोव् + अ [त] = રોપેલું, રોપ્યું.

रोविऊण અ૦ સં૦ ભૂ૦ કૃ૦ रोव् + ऊण = રોપીને.

ધાતુઓ.

पत्थ् [त.] પ્રાર્થના કરવી.	रुन्ध् [स.] રોંધવું.
परि + वस् [स.] રહેવું.	वि + हर् [त.] વિચરવું.
पहिर् [दि.] પહેરવું.	सुंघ् [दि.] સુંઘવું.

પ્રાકૃત વાક્યો.

ते णं काले णं ते णं समये णं नंदपुरं नाम नयरं.

तत्थ वसुभूई नाम बंभणो परिवसइ.

तस्स भज्जा जन्नदत्ता नाम.

तेसिं सोमसम्मो पुत्तो, धूया य सोमसम्मा. रोहिणी य गावी.

सो य बंभणो दरिद्दो.

तस्स य एक्केण धम्मसमणेण गिहिणा खेत्तं दिण्णं.

तेण य तहिं साली रुत्तो.

रोवेऊण पुत्तं कहइ–"पुत्त ! अहं नयरं गच्छामि.

जया चन्दग्गहणं भविस्सइ, तया साहु–पुरिसं धण-निमित्तं पत्थेमि, तुमं तु एअस्स खेत्तस्स रक्खणं करेज्जासि.

ततो एएणं धणेणं, जं च धणं हं आणेहामि, तेण तव सोमसम्माए य विवाहो होइज्जिहिइ.

रोहिणी य वियाइस्सइ." एवं कहिऊणं गओ सो.

तत्थ नयरे आगया नडा। सोमसम्मो नडसंसग्गत्तो नडो जाओ, सोमसम्मा य वंठेण पुरिसेण गब्भिणी जाआ, रोहिणी य पडियगब्भा जाता, खेत्तसाली वि तणा जाया.

सो वि य वंभणो अकयपुण्णो अधणो एव सालिखेत्त-स्स रोहिणीए य आसाए पच्छा आगओ.

वंभणी य दीणवयणा घरं पविट्ठेण वंभणेण दिट्ठा.

सा उट्ठिआ. दिण्णासणा य तेण पुच्छिआ. "कहं दुम्मणा?"

ताए नीससिऊण सव्वं कहियं.

सव्वं सुणिऊण तेण कहियं–"अन्नहा चिन्तिया अत्था अन्नहा परिणमिया.

साली रत्तो तणो जाओ, रोहिणी न वियाइया, ।
सोमसम्मो नडो जाओ, सोमसम्मा य गब्भिणी. ॥"

गएसु वारससु वासेसु कुमारो पिअरं चिंतेउमारद्धो.

पुण्णेसु नवसु मासेसूत्तमं पुत्तं पजणयइ.

तुम्हे पंच बाला अट्ठण्हं घडाणं कत्तारे अट्ठ कुंभारे देक्खह?

ગુજરાતી વાકયો.

વસુદેવે પરલોકમાં પુણ્યનું ફળ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કર્યું?

ધર્મ–અર્થ–કામ અને મોક્ષનો ઉપદેશ હું સાંભળીશ.

સર્વ અલંકારો વડે શણગારેલા શરીરવાળો રાજા ભોજનગૃહમાં પિતા સાથે જમે છે.

યુદ્ધમાં કુશળ ચોરોનો સેનાપતિ આંબાના વનમાં મળ્યો.

દેવળનાં બારણામાં તે ભાર્યા સહિત બેઠો.

માણસો રોટલા માટેનો લોટ વાસણમાં ભરે છે.

શિખરપર ધજાવાળા મંદિરમાં રાક્ષસનાં મ્હોં જેવાં મ્હોં વાળા એક માણસને જોયો.

આ વાંદરો પહેલાં દરેક વાડીમાં ભમ્યો, અને પછી દરેક ઝાડે કુદ્યો.

अ ट्ठ ती सो पा ढो.

१

આસક્ત મુગ્ધ અને નિષ્ઠુર મનુષ્ય ખડ્ગ અને મુદ્ગરથી પણ ડરતો નથી.

आसत्तो, मुद्धो णिट्ठुरो य मणुस्सो खग्गत्तो मोग्गराओ य वि न डरइ.

ઉત્પલમાં ગુપ્ત ષટ્પદ નિશ્ચલ સુપ્ત હો.

उप्पलम्मि गुत्तो छप्पओ निच्चलो सुत्तो होउ.

સ્નેહ પણ દુઃખ છે. **नेहो वि दुक्खं होइ.**

ઘનશ્યામના લગ્નમાં મહાચક્રના રશ્મિઓ અને શબ્દો પ્રસરો.

घणसामस्स लग्गम्मि महाचक्कस्स रस्सिओ सद्दा य पसरेन्तु.

દ્વિપ-કલ્પમાં વિપ્લવ-સમયે પણ વલ્કલો અને પક્વ ફળો સર્વ શિલ્પિઓને મળો.

दिअ-कप्पे विप्पव-समये वि वक्कलाइं पक्काइं च फलाइं सव्वेसिं सिप्पीणं मिलन्तु.

તું દુગ્ધ અને ધાન્યનું યોગ્ય ભોજન જમ.

तुं दुद्धस्स धन्नस्स य जुग्गं भोयणं जेमसु.

અરણ્યમાં નગ્ન શિષ્ય અને વિક્ષિપ્ત પુત્રને વ્યાઘ્ર વિઘ્ન ન કરો.

अरण्णे नग्गस्स सीसस्स विहलस्स य पुत्तस्स वग्घो विग्घं न करेउ.

તારો આત્મા મનોહર દેશમાં ઉત્પન્ન હો.

तव अत्ता मणोहरे देसे उप्पन्नो होएज्जउ.

રાજ્યનો સ્વામી હું દુર્બળ શત્રુને કેમ ન છુદું?

रज्ज-सामी हं दुब्बलं सत्तुं कहं न छुन्देमु ?

२

પૃથ્વીમા ભિક્ષુઓ સત્ય જ્ઞાન આપો.

पिच्छीए भिक्खवो सच्चं णाणं देन्तु.

પશ્ચિમમાં ચિકિત્સકો અપ્સરાઓને મિથ્યા માને છે.

पच्छिमे चिइच्छआ अच्छराउ मिच्छा मन्नन्ति.

વિદ્વાન્ વૈદ્યો વત્સરાજની ક્ષીણ ભાર્યાની પરીક્ષા શય્યામાં કરો.

विज्जा वेज्जा वच्छ-रायस्स छीणीए भज्जाए परिक्खं सेज्जाए करेज्जा.

સહ્ય પર્વતના મધ્યમાં નર્તકીનો ધ્વનિ સાંભળીશું.

सज्झ-पव्वयस्स मज्झे नट्टइए झुणिं सोच्छिस्सा.

સૌરાષ્ટ્રમાં પ્રવિષ્ટ અષ્ટ પ્રતિસ્પર્ધિ બ્રાહ્મણો અંધક વૃષ્ણિ નરેન્દ્રને પુષ્પો અને કુડ્મળો અર્પો.

सुरट्ठे पविट्ठा अट्ठ पाडिप्फद्धिणो बम्हणा अंधगवण्हिणो नरिन्दस्स पुप्फाइं कुम्पलाइं च अप्पन्तु.

પ્રદ્યુમ્નનો હસ્ત રુક્મિના હસ્ત જેવો મનોજ્ઞ નથી, પણ તેની જીહ્વા આહ્લાદકરી છે, એમ મર્યાદે અભિમન્યુને કહ્યું.

पज्जुण्णस्स हत्थो रुप्पिणो हत्थो व्व मणुण्णो नत्थि, जिब्भा उ तस्स अल्हायकरी " त्ति सव्वज्जुणा अहिमन्नुं कहिअं.

કાશ્મીર દેશોમાં વિસ્મયકર સ્મશાન જોઇ, પૂર્વાહ્ણમાં પુષ્કર તળાવમાં સ્નાન કરેલો કૃષ્ણ વાણિયો, જીષ્ણુ નામના બ્રાહ્મણને જહ્નુ પુત્રના જન્મ સંબંધી એક પ્રશ્ન યુગ્મ શિઘ્ર પુછો.

कम्हारासु देसेसु विम्हययरं मसाणं देक्खिअ, पुव्वण्हे पुक्खरे तलावे ण्हाओ किण्हो वाणियगो पासेणं जिण्हुं बम्भणं जण्हुपुत्तजम्मस्स एगं पण्हजुग्गं सिग्घं पुच्छेज्जा.

તેં સ્કંદિલને સ્કંધે તીણી ખીલી કેમ મારી?

ते खंदिलस्स खंधे तिण्हा खीली कह्ं मारिआ?

રત્ન દ્વિપના પદ્મ રથ રાજા શ્રી અર્હત્ ના ભવ્ય ચૈત્યના દ્વાર સામે, મૂર્ખ કવિ વજ્રગુપ્તના ગર્હ્ય શ્લોકો વડે શુક્લ પક્ષમાં સુદર્શન રાજાની ક્રિયા અને વીર્ય આ વર્ષે ન નિંદો.

रयण-दिअस्स पउम-रहो रायाणो सिरो-अरुहन्तस्स भवियचेइयस्स दुवारसमीवे मुरुक्ख-कइ-वइर-गुत्तस्स गरिहेहिं सिलोएहिं सुक्किले पक्खे सुदरिसणस्स रायस्स किरियं वीरियं च अमुम्मि वरिसे न निन्दउ.

લીંબડાના વૃક્ષ અને આંબાના વૃક્ષની અધઃ, તથા ગૃહની બહિ., તારો ધોળો માર્જાર, મારો મોટો માર્જાર અને વિષ્ણુનો કાળો માર્જાર દંષ્ટ્રા વડે લઘુક લઘુક શુક્તિ કાપે છે. અને સ્તોક ઘી, સ્તોક લાડુ, સ્તોક રોટલો અને સ્તોક દહિં ખાય છે.

निंबरुक्खस्स अंबवच्छस्स य हेट्ठं, तह घरस्स बाहिरे तुज्झ धउलो मज्जरो. मम महा-वज्जरो भ-ट्टिअस्स य कसिणो मज्जारो दाढाए हलुअं हलुअं सिप्पं कट्टइ, थोक्कं च घयं, थोवं लड्डुअं, थोअं रोट्टगं, थेवं च दहिं खाइ.

આ વનિતા કોની સ્ત્રી છે ? તે વનિતા ગૃહ-પતિની સ્ત્રી છે.

एसा विलया कस्स इत्थी ? सा वणिया गह-वइणो त्थी होइ.

તારી પિતૃઃસ્વસા તથા માતૃઃસ્વસાની દુહિતૃ મારી ભગિની છે, અને મારી પિતૃઃસ્વસા તથા માતૃઃસ્વસાની દુહિતૃ તારી ભ-ગિની છે.

तव पिउच्छाए माउच्छाए अ दुहिआ मम भ-इणी अत्थि. मम च पिउ-सिआए माउ-सिआए अ धुआ तव बहिणी अत्थि.

મહારાષ્ટ્રના અચલપુરમાં ગુર્વી કરેણુ (હાથણી) ઉપર બેઠેલો વાણારસીનો ધૃષ્ટદ્યુમ્ન રાજા લલાટે હસ્ત મુકી સહ્ય પર્વતમાં એક ગુહ્ય છિદ્ર જોવા લાગ્યો.

मरहट्ठस्स अलचपुरम्मि गुरुईए कणेरूए विट्ठा वाराणसीए धिट्ठज्जुणो रायो णडाले हत्थं मुक्किअ सज्झ-पव्वए एगं गुज्झं छिद्दं देक्खिउं लग्गीअ.

एगुण चालीसो पाढो.

[સમજુતી:–પ્રાકૃત ભાષામાં તત્સમ, તદ્ભવ અને દેશ્ય: એ ત્રણ જાતના શબ્દો વપરાય છે. એ વાત પહેલાં આવી ગઈ છે. તેમાં તદ્ભવ શબ્દો વિષે આ પાઠમાં વિચાર કરવાનો છે. એટલે કે સંસ્કૃત શબ્દો અને રૂપોમાં ફેરફાર કરીને પ્રાકૃતમાં શબ્દો અને રૂપો વપરાય છે, તથા વાપરી શકાય છે; તેના બારીક અને ઘણા નિયમો છે. તે બધાં અહીં આપવા જતાં પુસ્તકનું કદ ઘણું વધી જવા સંભવ છે. અને પ્રાથમિક વિદ્યાર્થીઓ ગુંચવણમાં પડી જાય, એમ લાગે છે. તો પણ તેના મુખ્ય મુખ્ય નિયમો ટૂંકાંમાં નીચે આપવામાં આવે છે, જેથી તે વિષે કંઈક ખ્યાલ બાંધી શકાશે, અને સાદો ઉપયોગ પણ કરી શકાશે.

સંસ્કૃત–પ્રકૃતિ—મૂળ—ઉપરથી પ્રાકૃત રૂપાન્તરકરવાના મુખ્ય ૧૨ પ્રકાર છે—

૧. છેલ્લા વ્યંજનમાં ફેરફાર કરવાથી:– यशस्, जसो. गिर्,गिरा.

૨. म् અને અનુસ્વારમાં ફેરફારથી:– वक्र, वंक. सन्ध्या, संझा.

૩. સ્વરોમાં ફેરફાર કરવાથી:– उत्तम,उत्तिम. कृपा,किवा.

૪. સ્વર સહિત, શરૂઆતમાં ન હોય એવા વ્યંજન સાથે પ્રથમના સ્વરમાં ફેરફાર કરવાથી:– त्रयोदश, तेरह. बदर, बोर.

૫. પદની શરૂઆતમાં ન આવેલા છતાં સ્વરથી પર આવેલા એક વ્યંજનમાં ફેરફાર કરવાથી:– सभा, सहा. प्रथम, पढम.

૬. સ્વર સહિત એકલા વ્યંજનનો લોપ કરવાથી:– देव–कुलं, दे–उलं. उदुम्बरो, उम्बरो.

૭ જોડાના વ્યજનોમા ફેરફાર કરવાથી –	स्तम्भो, थभो ठभो शब्दो, सद्दो
૮ જોડાના વ્યજનામા સ્વર ઉમેરવાથી –	शौर्य, सोरिअ मूर्खो, मुरुक्खो
૯ શબ્દોના અક્ષરમા ઉલટ પાલટ કરવાથી –	अचलपुर, अलचपुर करेणू, कणेरू
૧૦ શબ્દોને ઠેકાણે કાઈક ફેરફારવાળા શબ્દો વાપરવાથી –	वनिता, विलया दंष्ट्रा, दाढा
૧૧ શબ્દોને લાગેના પ્રત્યયોના ફેરફાર કરવાથી –	परकीय, पारकेर विद्युत्, विज्जू, विज्जुला
૧૨ જુદીજ જાતના શબ્દોનો ઉપયોગ કરવાથી –(દેશ્ય શબ્દો વાપરવાથી)	गो, गोणो गावी विष्णु भट्टिओ शाखा, साहुली

૧ અન્ત્ય વ્યજનનો ઘણે ભાગે લોપ થાય છે, અને સ્ત્રીલિંગમા ઘણે ભાગે આ થાય છે

૨. म् નો અનુસ્વાર થાય છે સ્વર પર હોય તો म् કાયમ રહે છે તથા ક્યાક અનુસ્વાર ઉમેરાય છે, ને ક્યાક હોય તે પણ લોપાય છે

૩-૪ ફેરફાર વિષે આગળના પાઠોમા જણાવીશુ,

૫ ૨૧ મા પાઠમા ૭૮ મા પૃષ્ઠ પર સામાન્ય નિયમો આપ્યા છે

૬ આગળ પર આપીશુ ખાસ વધારે નિયમો નથી

૭ ૮, ૯, ૧૦ આ ચાર જાતના ફેરફારો વિષે આ પાઠોમાજ વિચાર કરવામા આવ્યો છે

૧૧-૧૨ વિષે પ્રસગે પ્રસગે જણાવેલ છે, ને જણાવીશુ

આ પુસ્તકમા આપવામા આવેલા અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો પ્રમાણેજ અક્ષરોમા ફેરફાર થાય છે, એમ ન સમજવુ તેમા પણ ઘણા જુદા જુદા નિયમો છે અને ઘણા શબ્દોમા એ રીતે નિયમો ન લાગતા જુદી રીતે પણ લાગે છે તો પણ સામાન્ય ધોરણ આ પ્રમાણે છે]

૧. અક્ષર પરિવર્તનના સાતમા પ્રકારના નિયમો.

જોડાયેલા અક્ષરોના પરિવર્તન વિષેના નિયમો—

૧ જોડાયેલા અક્ષરોમાં ખાસ નીચે પ્રમાણે ફેર ફારો થાય છે—

૧ વ્યજનનો લોપ થાય છે

૨ જોડાયેલા વ્યજનને ઠેકાણે બીજો કોઈ વ્યંજન થાય છે

૩ લોપ અને બીજો કોઇ વ્યંજન થયા પછી પણ તેમાં ફેરફાર થાય છે.

૪ જોડાયેલા વ્યજનોમાં વચ્ચે સ્વર ઉમેરાય છે.

૨ વ્યંજનનો લોપ ત્રણ રીતે થાય છે—

૧ પહેલા વ્યંજનનો, ૨ પછીના વ્યજનનો, અને ૩ પહેલા તેમજ પછીના બન્ને વ્યંજનનો લોપ થાય છે.

અ. क्, ग्, ट्, ड्, त्, द्, प्, : ; श्, ष्, स् જોડાયેલા વ્યંજનોમાં પહેલા હોય તો લોપાય છે

આ. म्, न्, य् જોડાયેલા વ્યંજનોમાં પછી આવેલા હોય તો લોપાય છે.

ઇ. ल, य्, व, र्. પહેલાં કે પછીઃ જ્યાં આવ્યા હોય ત્યાં ઘટતી રીતે લોપાય છે.

૩. ૨ જામાં જણાવ્યા પ્રમાણે લોપ ન પામતા વ્યંજનો તથા લોપ પામતા વ્યંજનોનો લોપ ન કરવો હોય તેવે પ્રસંગે કેટલાક જોડાયેલા વ્યંજનોને સ્થાને નીચેના વ્યંજનો થાય છે. [કક્કાના અનુક્રમ પ્રમાણે આપ્યા છે.]

१ क्ष	नो	ख.
२ त्य, त्व	,,	च.
३ क्ष, थ्व અને હ્રસ્વ સ્વરથી પર थ्य, श्च, त्स, प्स	,,	छ.
४ द्व, द्य, य्य, र्य	,,	ज.
५ क्ष, ध्व, ध्य, ह्य	,,	झ.
६ र्त	,,	ट.
७ ष्ट	,,	ठ.
८ म्न, ज्ञ	,,	ण.
९ स्त	नो	थ.
१० ड्म, क्म	,,	प.
११ ष्प, स्प	,,	फ.
१२ ह्व	,,	भ.
१३ न्म, ग्म	,,	म.
१४ श्म, ष्म, स्म, ह्म	,,	म्ह.
१५ श्न, ष्ण, स्न, ह्न, ह्ण, क्ष्ण	,,	ण्ह.
१६ ह्ल	,,	ल्ह.

નિયમ ૨. જા પ્રમાણે લોપ થવાથી બાકી રહેલો વ્યંજન શેષ કહેવાય છે. અને જોડાયેલા વ્યંજનને ઠેકાણે નિયમ ૩. જા પ્રમાણે કરેલો અક્ષર આદેશ કહેવાય છે.

૪. અ. શેષ અને આદેશ જો પદની શરૂઆતમાં ન હોય તો બેવડાય છે. સમાસમાં વિકલ્પે બેવડાય છે.

આ. तैलादि શબ્દોમાં નિત્ય અને सेवादि શબ્દોમાં વિકલ્પે ઘટતા વ્યંજનો બેવડાય છે.

પરંતુઃ—

ઙ. દીર્ઘ સ્વર અને અનુસ્વાર પછી આવેલો શેષ અને આદેશ તથા—

ઈ. ર્, અને હ્. ક્યાંય બેવડાતા નથી.

शिष्यः सीसो. गर्हाः गरिहा.

घर्षः घंसं. सौन्दर्यः सुन्देरं.

૫. શેષ અને, આદેશ બેવડાયા પછી આગલો વ્યંજન વર્ગનો બીજો કે ચોથો વ્યંજન હોય તો, તેને ઠેકાણે અનુક્રમે પહેલો અને ત્રીજો વ્યંજન થાય છે.

૬. જેની આજુબાજુના ય્, ર્, વ્, શ્, ષ્, સ્ લોપ પામ્યા હોય, એવા શ્, ષ્, અને સ્ પર છતાં પૂર્વનો સ્વર દીર્ઘ થાય છે. એટલે પછી—૪. થાના ઙ. પ્રમાણે દીર્ઘ થયા પછી શેષ અને આદેશ બેવડાશે નહીં.

૨. અક્ષર પરિવર્તનના આઠમા પ્રકારના નિયમોઃ—

૧ કેટલાક જોડાયેલા વ્યંજનોમાં વચ્ચે અ,इ,उ,ई ઉમેરાય છે.

अ—रत्नं; रयणं.

स्नेहः; सणेहो, नेहो.

अग्निः अगणी, अग्गी.

इ—ई વાળા શબ્દોમાં,—श्री—ह्री—क्रिया, र्श, र्ष, વાળા, तप्त, વજ્રમાં, તથા ल् સાથે જોડાયેલા સંયુક્ત વ્યંજન, भव्य, चैत्य, चौर्य, सूर्य વિગેરે શબ્દોમાં તથા स्वप्न શબ્દમાં	આટલે સ્થળે इ ઉમેરાય છે.

गर्हा; गरिहा श्री, सिरी ह्री; हिरी क्रिया; किरिया
दर्शनं; दरिसणं वर्ष, वरिसं वर्षा, वासा. तप्त,
तविअं. वज्रम् वइर श्लोक , सिलोओ. शुक्ल; सुकिलं
भविअं चइत्तं चोरिअ सूरिओ सिविणो

अ ने इ–कसणो, कसिणो,कण्हो. કાળો રંગ, किण्हो વિષ્ણુ
अ, इ ને उ–अर्हन्, अरहो, अरिहो, अरुहो.
उ—पद्म, पउमं, पोम्म सूर्खो, मुरुक्खो, मुक्खो.
द्वारम्, दुवार, वारं, देरं, दारं.
गुर्वी गुरुवी, श्वः, सुवे स्व जनः, सुवो जणो
ई. ज्या, जीआ. ધનુષ્યની દોરી

૩. અક્ષર પરિવર્તનના નવમા પ્રકરના નિયમો:—

૧ અક્ષરોમાં ઉલટ પાલટ ફેર ફાર કરવાથી બનેલા કેટલાક શબ્દો—

करेणू, कणेरू. हरिताल, हलिआरो; हरिआरो.
वाराणसी, वाणारसी. लघुक, हलुअं.
अचलपुरं, अलचपुरं ललाट, णडालं णलाड
महाराष्ट्रम्, मरहट्ठ ह्य–નાળા– गुह्य, गुय्ह गुज्झ

૪. અક્ષર પરિવર્તનના દશમા પ્રકારના નિયમો:—

૧ કેટલાક શબ્દોના વધારે ફેર ફાર વાળા શબ્દો વપરાય છે

दुहितृ;	धुआ, दुहिआ.
भगिनी;	वहिणी, भइणी.
स्तोक;	थोक, थोव, थेव थोअ.
वृक्ष;	रुक्खो. वच्छो.
वनिता;	विलया, वणिआ.
स्त्री;	इत्थी, थी.
मार्जार;	मञ्जरो, वञरो, मज्जारो.
मलिनं;	मइल, मलिणं.
दंष्ट्रा;	दाढा.
बहिः;	बाहिं, बाहिर.
अधः;	हेट्ठं.
मातुःस्वसा;	माउच्छा, माउसिआ.
पितुःस्वसा;	पिउच्छा, पिउसिआ.
गृहं;	घरं, हरं.
गृहपतिः;	गहवई.

५. આજ્ઞાર્થ અને વિધ્યર્થને લગતા નિયમો.

૧. વ્યંજનાન્ત ધાતુને લાગતા પ્રત્યયોઃ

	એકવચન	બહુવચન
૧. પુ૦	मु, ज, ज्जा	मो, ज, ज्जा.

. પુ૦ सु, [इज्जसु, इज्जहि, इज्जे, ×.] ह, ज्ज, ज्जा.

हि, ज्ज, ज्जा.

. પુ૦ उ, ज्ज, ज्जइ, ज्जा. न्तु, ज्ज, ज्जा.

૨. अ શિવાયના સ્વરાન્ત ધાતુઓને લાગતા પ્રત્યયો.

	એકવચન	બહુવચન
૧ પુ૦	मु, ज्जमु, ज्जामु, ज्जिमु, ज्जेमु, ज्जामु, ज्ज, ज्जा.	मो, ज्जमो, ज्जामो, ज्जिमो, ज्जेमो, ज्जामो, ज्ज, ज्जा.
૨ પુ૦	सु, ज्जसु, ज्जेसु, ज्जासु, [इज्जसु, इज्जहि, इज्जे, ×]; हि, ज्जहि, ज्जेहि, ज्जाहि; ज्ज, ज्जा.	ह, ज्जह, ज्जेह, ज्जाह; ज्ज, ज्जा.
૩ પુ૦	उ, ज्जउ, ज्जेउ, ज्जइ, ज्जेइ, ज्ज, ज्जा.	न्तु, ज्जन्तु, ज्जेन्तु ज्जान्तु, ज्ज, ज्जा.

આવી ગયેલા નિયમોની સમજુતી:—

૧ વર્તમાનકાળની માફક આ પ્રત્યયો પર છતાં પણ વ્યંજનાન્ત ધાતુને નિત્ય અને સ્વરાન્ત ધાતુને વિકલ્પે अ વિકરણ પ્રત્યય લાગે છે. તથા અકારાન્ત શિવાયના સ્વરાન્ત ધાતુઓને ज्ज,

ज्जा પ્રત્યયોની પૂર્વે પણ अ વિકલ્પે મૂકાય છે. તથા ज्ज, ज्जा તથા બીજા પ્રત્યયો પર છતાં अ નો ए કરવાનો તથા मो, मु પ્રત્યયો પર છતાં, इ, आ, અને ए પણ વિકલ્પે એજ પ્રમાણે થાય છે.

૨ [ ] કૌંસમાં બતાવેલા પ્રત્યયો ધાતુને છેડે अ હોય કે अ પ્રત્યય લાગેલો હોય તોજ વધારાના લાગે છે. અને अ તથા इ મળીને ए થાય છે.

સુચના:—અક્ષર પરિવર્તનના ૭, ૮, ૯, ૧૦ મા પ્રકારના નિયમો લાગીને તદ્ભવ શબ્દો કેવી રીતે બને છે? તે શબ્દકોષ જોવાથી સમજાશે.

કેટલેક ઠેકાણે એ નિયમો વિકલ્પે લાગેલા છે. કેટલેક સ્થળે નિયમોથી વિરુદ્ધ પણ કાર્ય થયેલુ જણાશે

કેટલાક શબ્દોમાં અક્ષર પરિવર્તનના આવી ગયેલા અને હવે પછી વિસ્તારથી આપવાના બાકીના ૧૨ પ્રકારમાંના પ્રકારોના નિયમો પણ લાગેલા જણાશે. તે જરા વધારે ધ્યાન આપીને અભ્યાસીએ ખ્યાલમાં લેવા. એમ ને એમ આગળ ન વધવું.

અન્ત્યવ્યંજન, અનુસ્વાર, સ્વર સહિત અનાદિ વ્યંજન, અક્ષર લોપ, દેશ્ય શબ્દો વિગેરે પ્રકારના પણ કોઇ કોઇ શબ્દોમાં નિયમો લાગેલા જણાશે, તે ખૂબ ધ્યાનથી તપાસવા, સમજવા ને અભ્યાસવા.

નામો.

अलचपुर નાન્પ૦ अचलपुर.

अच्छरा, अच्छरसा ના૦ अप्सरस् અપ્સરા.

अरण्ण, रण्ण નાન્ય૦ अरण्य વન.

अरहन्त, अरिहन्त, अरुहन्त ન૦ अर्हत् અરિહંતપ્રભુ.

अहिमन्जु, अहिमज्जु, अहिमन्नु ન૦ अभिमन्यु. અભિમન્યુ, નામે અર્જુનનો પુત્ર.

अंधकवण्हि ન૦ अन्धवृष्णि તે નામે રાજા.

अत्त, अत्ताण, अप्प, अप्पाण ન૦ आत्मन् આત્મા.

उप्पल નાન્ય૦ उत्पल કમળ.

उम्बर, उउम्बर ન૦ उदुम्बर. ઉંબરાનું ઝાડ.

कुम्पल નાન્ય૦ कुड्मल કુંપળ.

कम्हारा, कम्भारा ન૦ कश्मीराः. તે નામનો દેશ.

किण्ह ન૦ कृष्ण. વિષ્ણુ.

किवा ના૦ कृपा. દયા.

किरिया ના૦ क्रिया.

खग्ग ન૦ खड्ग. તલવાર.

खन्दिल ન૦ स्कन्दिल. નામનો શિષ્ય.

खन्ध ન૦ स्कन्ध. ખભો.

खम्भो, थम्भो ન૦ स्तम्भ. થાંભલો.

गृह-वइ ન૦ गृहपति. ઘરનો માલિક.

गोवा ન૦ [दे] गो. ગાય.

गिरा ના૦ गिर् વાણી.

गोण ન૦ [दे] गो. બળદ.

घण-साम ન૦ घनश्याम. નામનો માણસ.

घर નાન્ય૦ गृह.

चइत्त, चेइअ નાન્ય૦ चैत्य. જૈન મંદિર. મૂર્તિ.

चिइच्छअ ન૦ चिकित्सक. વૈદ્ય.

छप्पअ ન૦ षट्पद. ભમરો.

छिद्द નાન્ય૦ छिद्र. કાણું.

जम्म ન૦ जन्मन्. જન્મ.

जस ન૦ यशस्. જસ.

जिण्हु ન૦ जिष्णु. તે નામનો માણસ.

जीहा
जिब्भा } ના૦ जिह्वा. જીભ.

जुग्ग
जुम्म } ના૦ન્ય૦ युग्म. બેનું જોડકું.

झुणि ન૦ ध्वनि. અવાજ.

णडाल
णलाड
णिडाल
णिलाड } ના૦ન્ય૦ ललाट. કપાળ.

तित्थ
तूह } ના૦ન્ય૦ तीर्थ. तीर्थ.

दाढा ના૦ दंष्ट्रा દાઢ.

तेल्ल ના૦ન્ય૦ तैल તેલ.

दमग ન૦ द्रमक બાળક.

दिअ-कप्प ન૦ द्विप-कल्प. ત્રણ બાજુ પાણીવાળો ખંડ.

दुआर
दुवार
दार
वार
दर } ના૦ન્ય૦ द्वार. બારણુ.

देव-उल
दे-उल } ના૦ન્ય૦ देवकुल. દેવળ.

धिट्ठ-ज्जुण ન૦ धृष्ट-द्युम्न નામનો માણસ.

धुआ
दुहिआ } ના૦ दुहितृ દીકરી.

निग्गह ન૦ निग्रह નાશ.

नेह
सणेह } ન૦ स्नेह. પ્રેમ.

पउम-रह
पोम्म-रह } ન૦ पद्मरथ. નામનો રાજા.

पक्ख ન૦ पक्ष પખવાડીયું.

पज्जुण्ण ન૦ प्रद्युम्न કૃષ્ણનો પુત્ર.

परिमाण ના૦ન્ય૦ માપ.

पण्ह ન૦ प्रश्न

पिउच्छा
पिउसिआ } ના૦ पितुःस्वसा ફુઈ.

पुव्वण्ह ન૦ पूर्वाह्ण દિવસનો બપોર સુધીનો ભાગ.

पोक्खर ના૦ન્ય૦ पुष्कर નામનું તળાવ.

वलाआ ना० वलाका બગલી.

वोर नान्य० वदर બોર.

भट्टिअ न० [दे] विष्णु.

भायण नान्य० भाजन વાસણ.

मज्जार
मञ्जर
वञ्जर } न० मार्जार બિલાડો.

मज्झ नान्य० मध्य. વચ્ચેનો ભાગ.

मरगय नान्य० मरकत નીલમ.

मरहट्ठ न० महाराष्ट्र દક્ષિણ દેશ.

मसाण नान्य० स्मशान

महिला [स] સ્ત્રી.

माउच्छा
माउसिआ } ना० मातुः स्वसा માશી.

माया [स] કપટ.

मोग्गर न० मुद्गर. મોઘરી.

रयण-दिअ न० रत्न-द्विप

रस्सि न० रश्मि १ રાશ, २ કિરણ.

रुप्पि न० रुक्मि. તે નામનો માણસ.

लग्ग न० लग्न વિવાહ.

वज्ज-गुत्त
वइर-गुत्त } न० वज्रगुप्त નામનો માણસ

वक्कल नान्य० वल्कल છાલનું વસ્ત્ર.

वग्घ न० व्याघ्र વાઘ.

वच्छ
रुक्ख } न० वृक्ष. ઝાડ.

वच्छराय न० वत्सराज તે નામનો રાજા.

वणिया
विलया } ना० वनिता સ્ત્રી.

वरिस नान्य० वर्ष વરસ

वाणियग न० वाणिजक વાણિયો.

विग्घ नान्य० विघ्न અડચણ.

विज्ज न० विद्वान् જાણકાર.

विप्पव न० विप्लव ઉથલ-પાથલ.

विण्हु न० विष्णु.

वीरिय नान्य० वीर्य વીર્ય, બળ.

वेज्ज न० वैद्य. वैद.

सज्झ } न० सह्य ते नामे
सय्ह } पर्वत

सद्द न० शब्द शब्द.

सव्वज्ज } न० सर्वज्ञ
सव्वण्णु } सर्व जाणनार

सिप्पि न० शिल्पिन् कारीगर

सिलोअ न० श्लोक कवितानी
कडी

सुदरिसण } ना-न० सुदर्शन
सुदंसण } सुदर्शनचक्र

सुरठ्ठ न० सौराष्ट्र सोरठ
देश.

सेज्झा ना० शय्या पथारी

सेव्वा } ना० सेवा सेवा.
सेवा }

सुन्देर } ना-न० सौन्दर्य
सुन्दरिअ } सुंदरपणुं

सोरिय ना-न० शौर्य
शुरातन.

संज्झा ना० सन्ध्या संध्या.

हिमवतो न० हिमवतः
हिमालयनुं

नारी जाति शब्दो.

इ. उ. ई. ऊ. अन्तवाळा.

अल्हायकरी आह्लादकरी
आनंद करनारी.

इत्थी } स्री.
थी }

कणेरू करेणू हाथणी.

खिली कीली खीली

गरुवी } गुर्वी
गरुई } मोटी

णट्टई नर्तकी नाचनारी

पिच्छी पृथ्वी पृथ्वी.

बहिणी } भगिनी
भइणी } ब्हेन

भिसिणी बिसिनी
कमलिनी

वाणारसी वाराणसी
काशी-बनारस

विज्जु विद्युत् विजळी

साहुली [दे] शाखा डाळी.

सिप्पि, सुत्ति शुक्ति छीप.

सिरी श्री श्री.

વિશેષણ.

उत्तिम	उत्तम સરસ.
खीण छीण झीण	क्षीण ક્ષીણ થયેલું.
गरिह	गर्ह्य નિંદવા લાયક.
गुज्झ गुय्ह	गुह्य છુપું રાખવા યોગ્ય.
जुग्ग	योग्य લાયક.
चरम चरिम	चरम છેલ્લું.
तिण्ह तिक्ख	तिक्ष्ण તીખું, તીણું.
थोक थोव थेव थोअ	स्तोक થોડું.
दत्तिअ	दातृक આપનાર.
दुब्बल	दुर्बल દુબળું.
दुहिअ	दुःखित દુઃખી.
नग्ग	नग्न નાગું.
निचल	निश्चल સ્થિર.
निट्ठुर	निष्ठुर નઠોર.
निप्फद	निष्पन्द સ્થિર.
निम्मल	निर्मल સ્વચ્છ.
पक्क पिक्क	पक्व પાકું.
पच्छिम	पश्चिम પાછલું.
अग्गिम आइम पुरिम	अग्रिम आदिम पूर्व પહેલું.
पडिप्फद्धि पाडिप्फद्धि	प्रतिस्पर्धिन् સ્પર્ધા કરનારું.
पारक परक्क पारकेर	परकीय પારકું.
बुद्धिमन्ता	बुद्धिमन्तः બુદ્ધિશાળીઓ
भविअ	भव्य સારું.
मणोज्ञ मणोण्ण	मनोज्ञ મનગમતું.
मणोहर	मनोहर મન હરે એવું.
मुक्ख मुरुक्ख	मूर्ख મૂર્ખું.
वंक	वक्र વાંકું.
विम्हयकर	विस्मयकर આશ્ચર્યકારક.

वेह्वल, वेब्भल, भेब्भल	विह्वल गભરાયેલું.	समत्थ	समर्थ
		सुक्किल, सुइल	शुक्ल ધોળું.

વિશેષણ.

पढम, पुढुम, पुढम, पुडुम	प्रथम પહેલું.	चउट्ठ, चउत्थ, चोत्थ, तुरिय	चतुर्थ ચોથું.
बिइय, बिइअ, बीअ, वीअ, बिइज्ज, विइज्ज, दुइय, दुइज्ज, बीज्ज, [दुच्चं]	द्वितीय બીજું.	पंचम	पञ्चम પાંચમું.
		छट्ठ	षष्ठ છઠ્ઠું.
		सत्तम	सप्तम સાતમું.
		अट्ठम	अष्टम આઠમું.
तिइय, तिइअ, तइज्ज, तिइज्ज, तीअ, [तिच्चं]	तृतीय ત્રીજું.	णवम	नवम નવમું.
		दसम, दहम	दशम દશમું.

કૃદન્તો.

ભૂતકૃદન્ત.

आसत्त	आसक्त આસક્ત, લુબ્ધ.	परिट्ठिअ	परिस्थित રહેલું.	
		पविट्ठ	प्रविष्ट પેઠેલું.	
उप्पन्न	उत्पन्न ઉત્પન્ન થયેલું.	मुद्ध	मुग्ध ભોળું, ભોળવાયેલું.	
गुत्त	गुप्त છુપાયેલું.	लग्ग	लग्न લાગેલું.	

વિધ્યર્થ કૃદન્ત.

गरिह गर्ह्य નિંદવાયોગ્ય.	हतव्व हन्तव्य મારવું
गुज्झ / गुय्ह } गुह्य છુપાવવા યોગ્ય.	મારવા યોગ્ય.

વર્તમાન કૃદન્ત.

अरहन्त / अरिहन्त / अरुहन्त } अर्हत् પૂજાતું.	विवड्ढमाण विवर्धमान આગળ વધતું.

અવ્યયો.

अलं [स] બસ.	सिग्घ शिघ्रम् જલ્દી
उअ [दे] જો.	हेट्ठ अधः નીચે.
वाहिं / वाहिर } वहिस् બહાર.	हलुअं / लहुअं } लघुकं હળવે, ધીમે.

ધાતુઓ.

अप्प् [त] આપવું.	पुलोअ [दे] જોવું.
लुन्द् [दे] હુમલો કરવો.	रेह् [दे] શોભવું.

આજ્ઞાર્થ તથા વિધ્યર્થના રૂપો.

વ્યંજનાન્ત ધાતુ—

हस्

	એકવચન	બહુવચન	
૧ પુ૦	हसमु,	हसमो,	हसेज्ज,

हसामु हसेज्ज, हसामो, हसेज्जा.

हसिमु, हसेज्जा. हसिमो,

हसेमु; हसेज्जइ [वि०] हसेमो; हसेज्जइ [वि०]

૨ પુ૦ हसमु, हसेसु; हसेज्ज, हसह, हसेह; हसेज्ज, हसेज्जा.

हसेज्जा, हसेज्जसु, हसे- हसेज्जइ [वि०]

ज्जहि, हसेज्ज, हस;

हसहि, हसेहि. हसेज्जइ [वि०]

3 પુ૦ हसउ, हसेउ. हसन्तु, हसेन्तु, हसेज्ज, हसेज्जा.

हसेज्ज, हसेज्जा. हसेज्जइ [वि०]

हसेज्जइ [विध्यर्थमांज]

સ્વરાન્ત ધાતુ.

गा.

એકવચન		બહુવચન	
૧ પુ૦ गामु,	अ—गाअमु,	गामो,	अ—गाअमो
गाज्जसु,	गाआमु,	गाज्जमो	गाआमो,
गाज्जामु,	गाइमु,	गाज्जामो,	गाइमो,
गाज्जिमु,	गाएमु,	गाज्जिमो,	गाएमो,
गाज्जेमु,	गाएज्जमु,	गाज्जेमो,	गाएज्जमो,
गाज्जामु,	गाएज्जामु,	गाज्जाम,	गाएज्जामो;
गाज्ज,	गाएज्जिमु,	गाज्ज,	गाएज्जिमो,

गाज्जा;	गाएज्जेसु,	गाज्जा;	गाएज्जेमो,
गाज्जइ / गाएज्जइ } [वि०]	गाएज्जासु; / गाएज्ज,	गाज्जइ / गाएज्जइ }	गाएज्जामो, / गाज्ज.
	गाएज्जा,		गाज्जा,

२ पु० गासु,	अ–गाअसु,	गाह,	अ–गाअह,
गज्जसु,	गाएसु,	गाज्जह,	गाएह,
गाज्जेसु,	गाएज्जसु,	गाज्जेह,	गाएज्जह,
गाज्जासु;	गाएज्जेसु,	गाज्जाह,	गाएज्जेह;
गाहि	गाएज्जासु.	गाज्ज,	गाएज्जाह,
गाज्जहि,	गाएज्जसु,	गाज्जा;	गाएज्ज,
गाज्जेहि,	गाएज्जहि,		गाएज्जा.
गाज्जाहि,	गाएज्जे,	गाज्जइ,	गाएज्जइ,

वि०

गाअ.
गाअहि,
गाएहि,
गाएज्जहि,
गाएज्जेहि,

गाज्ज, गाएज्ज,
गाज्जा, गाएज्जा.
गाज्जइ / गाएज्जइ } [वि०]

३ पु०	गाउ, अ—गाअउ,		गान्तु, अ—गाअन्तु,	
	गाज्जउ,	गाएउ,	गाज्जन्तु,	गाएन्तु,
	गाज्जेउ,	गाएज्जउ,	गाज्जेन्तु	गाएज्जन्तु,
	गाज्जाउ,	गाएज्जेउ,	गाज्जान्तु,	गाएज्जेन्तु,
	गाज्ज	गाएज्जइ, [वि०]	गाज्ज,	गाएज्जान्तु,
	गाज्जा		गाज्जा,	गाएज्ज,

गाज्जइ [वि०] गाएज्जाउ
गाएज्ज

गाज्जइ
गाएज्जइ } [वि०] गाएज्जे

गाएज्जा

પ્રાકૃત વાક્યો.

उअ णिच्चल-निफ्फंदा भिसिणी-पत्तम्मि रेहइ बलाआ।
णिम्मल-मरगय-भायण-परिट्ठिआ सङ्ख-सुत्तिव्व ॥
मा मे दमगस्स कहं कहेहि, मा गेण्ह नाम एयस्स;।
अक्खिहिं वि तेहिं अलं, जेहिं उ दमगं पुलोएमि ॥
गंगाए वालुयं, सायरे जलं, हिमवतो य परिमाणं।
जाणंति बुद्धिमन्ता, महिला-हिययं न जाणंति ॥
जो य न दुक्खं पत्तो, जो य न दुक्खस्स निग्गहसमत्थो,।
जो य न दुहिए दुहिओ, तस्स न दुक्खं कहेयव्वं ॥

उग्गसेणस्स धुआ सच्चभामा णाम कण्हस्स भज्जा.
" तस्स सेट्ठिस्स चारुदत्तो पुत्तो कय-निच्छओ निग्गओ नयराओ"त्ति ण्हाय-जिमिएणं मे भणिओ वसुदेवो.
विदब्भदेसे विज्जाहरपुरे पज्जुण्णं रुप्पिकुमारो देक्खइ.
विसेसेण मायाए सत्थेण य हंतव्वो अप्पणो विवड्ढमाणो सत्तू.
तो देविन्द-वन्दियं साहुं वन्दिऊण उवविट्ठो.

ગુજરાતી વાક્યો.

ગજપુરનગરે જિતશત્રુ રાજા, ધારિણી દેવી, અજિતસેન યુવરાજ છે. ત્યાં અર્હદ્દાસ શ્રેષ્ઠીની ભાર્યા પુષ્પશ્રીના ગર્ભમાં જ્યેષ્ઠ પુર્ણભદ્ર અને કનિષ્ઠ મણિભદ્ર થયા.

તે પછી તે બેય જણા ઘેર ગયા.

તેણે નિમિત્તબળે કહ્યું—" હે નૃપતિ ! શ્રીકાન્તા કન્યા વસુદેવની ભાર્યા થશે."

પુષ્કરપાળે વજ્રજંઘનું આગમન સાંભળ્યું.

તને જોઇને મને પુત્રસ્નેહ થયો. તું અર્થ નિમિત્તે કેમ ક્લેશ પામે છે ?

દિવસો જાય ઝટપટ, મનોરથો પડે પાછા,
મળ્યા સુખમાં માણો, 'થશે' એમ કહી બેસો મા

चा लीं सो पा ढो.

एसा हसन्तीआ तुज्झ इत्थी. हसन्तीओ य तुज्झ घरिणीओ इमीउ हत्थिणी देक्खन्ति.

हे रायाणो ! तुज्झ सत्तीअ. जुत्तीआ, सन्तीइ, नीईए य जं कयं, तं, मम बुद्धीअ-बुद्धीआ-बुद्धीइ-बुद्धीए ठिअं.

हे जुवई ! मुत्ति-वहु ! छिप्पीणं सद्दीअ . ओलित्तो, सत्तरीआ ओलीउ, असीईइ ओलीओ, णवईए ओलीसुन्तो वा मोत्तिआइं कड्ढसु.

हे मम पियरं ! भाय! जामायरो ! जुवणा रवणा सह अप्पणइआ भाउणा सत्तूणं राइणं बहुवीओ कुमारी आणिआउ.

हे राय ! आकिईअ, रिद्धीआ इड्ढीइ, बुद्धीए, कन्तित्तो य, तुज्झ दयालुअ माउआ, गरुइ तणूए, कोसम्बीअ णयरीआ, सुलच्छीइ पुहवीए, सुब्भूअ वहूआ, गरुवीइ कणेरूए चमूए य तुज्झ विहवो जाणिओ.

जेहिं राईहिं, मित्तरायेहिं, सुरायाणेहि य-मित्त राईणं, सुरायाणं, महारायाणं य-सत्तूहिन्तो

हिन्तो, महादुट्टरायाणाहि, समत्थेसुन्तो राईसुन्तो
-वीहिआ एकल्लोआ नारीओ रक्खिआउ, तेसु,
ईसु, सुरायेसु, महारायाणेसु य अम्हाणं वहुवीआ
ई जाआ.

हे ! दाय ! राय-पियरा ! देसे संतिकत्तार !
म माआए, माअराइभत्तीए आसत्ताअ ममपिउणो
ाऊआ, मम माइ-माईए य लच्छि वेणूओ य देहि.

जइ सुबुद्धि होज्ज, सुआलो होएज्जा.

जइ तु हसन्तो, ता हं पि हसमाणो.

ओ दक्खिणआए पारकेरं मिव अत्तणो सरीरं धारेइ.
मज्जे ! चीरं जीव, सोहणाणि भोयणाणि दत्तिआ
होहि.

ગુજરાતી વાક્યો

મણિ, મુક્તિ, યુવતિ અને સિદ્ધિ કુમારીમાં જે
શક્તિ છે, તે મિત્રથી, ધન લક્ષ્મી, ભાનુમતી અને
હિયરની વહુમાં નથી.

દાસીએ થાળીમાંથી દાળ અને ગાગરમાંથી સાલી

(છાલી-બકરી)નું દૂધ ચૌદશને દિવસે ચુલામાં નાંખ્યું હોત, તો યુવાનનો ક્રોધ વધત.

આપણી વાડીમાં કોહળીઓ, અને કેળા કુહાડીથી કાપી નથી.

પોપ્ફલી (સોપારી) હરડે અને હલદરની પોટલીઓ આ દાસીએ હત્થોડીવતી બારી તોડીને ઝાડની ડાળી પરથી રાજાના પિતાના ભાઇની વાવમાં જમાઇને માટે છુપાવી છે.

જો વૈદ્ય ન આવ્યા હોત, તો મારા સાસૂજી જીવત નહીં.

एग चालीसो पाढो.

[**સમજુતી**:—૧ પ્રાકૃતમાં નારી જાતિ નામોના નીચે પ્રમાણે પ્રકારો છે:—

૧. આકારાન્ત.	૩. इकारान्त	૬ उकारान्त
૨. आयन्त-आकारान्त	૪, ईकारान्त	૭ ऊकारान्त
	૫. ङीवाळा ईकारान्त	૮ ऊङ्वाळा ऊकारान्त

૨. आ કારાન્ત, ई કારાન્ત. ऊ કારાન્ત નામો કોષમાં * આવી નિશાનીથી બતાવ્યા છે. તે સિવાયના आयन्त, ङी વાળા, અને ऊङ् વાળા સમજવા.

૩ કેટલાક अ કારાન્ત, इ કારાન્ત અને उ કારાન્ત વિશેષણો, તથા જાતિવાચક સિવાયના अ કારાન્ત નરજાતિ નામોનું નારીજાતિ, ङी વિકલ્પે લગાડવાથી થાય છે. પરન્તુ अ કારાન્તને ङी ન લાગે, ત્યારે आ [चू] પ્રત્યય લાગે છે.]

૧. નારી જાતિને લગતા નિયમો:—

૧. નારી જાતિના પ્રત્યયો ૪૩ મા પૃષ્ઠ પર આપ્યા છે. તેમાં નીચે પ્રમાણે વધારો સમજવો:—

અ. इ, ई, उ, ऊ અન્તવાળા કોઈ પણ નારીજાતિ નામોને ત્રીજીથી સાતમી સુધી એક વચનમાં आ પ્રત્યય વધારે લાગે છે.

આ. ई અન્તવાળા નામોને પહેલીના એક વચનમાં અને પહેલી, બીજી તથા સંબોધનના બહુવચનમાં પણ आ પ્રત્યય વધારે લાગે છે.

इ. નારી જાતિમાં દરેક પ્રત્યય પર છતાં પૂર્વના સ્વર

દીર્ઘજ રહે છે, અને થાય છે. પરંતુ म् પ્રત્યય અને ત્તો પ્રત્યય પર છતાં સ્વર હ્રસ્વજ રહે છે, ને થાય છે.

ઈ. સંબોધનના એકવચનમાં:—

૧ इ કારાન્ત ને उ કારાન્ત નામો વિકલ્પે દીર્ઘ થાય છે.

૨ ई અંતવાળા અને ऊ અન્તવાળા હ્રસ્વજ થાય છે.

૨ अमु ના રૂપો उ કારાન્ત નારીજાતિ જેવા થાય છે. પરંતુ પહેલીના એકવચનમાં अह રૂપ વધારવું.

૨. સંસ્કૃત ऋ કારાન્ત નામોના આકૃત રૂપોના નિયમો:—

૧. * આવી નિશાનીવાળા उ કારાન્ત નર જાતિ ને નારી જાતિ નામો અને વિશેષણો સંસ્કૃતમાં ऋ કારાન્ત નામો છે.

૨. તેના રૂપો બે રીતે થાય છે.

૧ નર ને નાન્યતરમાં अर કે आर કરી अ કારાન્ત નામ જેવા, અને माआ, माअरा ના दिसा જેવા,

૨ તથા દરેકના उ કારાન્ત નામ જેવા થાય છે.

૩. જ્યારે अ કારાન્ત જેવા રૂપો કરવા હોય, ત્યારે નામમાં अर, અને વિશેષણમાં आर થાય છે

૪. मातृ શબ્દના माआ (મા), माअरा (માતાજી) माउ, माइ. બને છે. माइ ના રૂપો बुद्धि જેવા, અને माउ ના धेणु જેવા થાય છે.

૫. ऋ નો उ થયેલા નામોના પહેલી, બીજી અને સંબોધનના એક વચન તથા દ્વિવચનમાં રૂપો થતા નથી.

૬. સંબોધન વિષે:—

૧ એક વચનમાં देव જેવા રૂપો કરવા

૨ પરંતુ નામોમાં વિકલ્પે • અનુસ્વાર ઉમે-
રાય છે. તથા નામોનો વિકલ્પે र લોપાય છે.

हे पियर! हे पियरा! हे पियरो! हे! पियरं! हे पिय!

૩ વિશેષણોમાં आर નો अ વિકલ્પે થાય છે.

हे कत्तार! हे कत्तारा! हे कत्तारो! हे कत्त!

૭. નરજાતિ પહેલીના એકવચનમાં વિકલ્પે र લોપાઈ આ ઉમેરાય છે. पिआ, पिअरो.

૩. न् કારાન્ત નામોના રૂપોના નિયમોઃ—

૧. न् નો લોપ થાય છે, અને વિકલ્પે आण પણ થાય છે.

૨. બન્ને રીતે દ્વેવ જેવા રૂપો કરવા. પરંતુ,

૩. न् નો લોપ થયો હોય ત્યારે નીચે પ્રમાણે પ્રત્યયો વિકલ્પે વધારે લાગે છે.

अ. એકવચન		બહુવચન
૧ લી	आ	णो
૨ જી	[इणं]	णो
૩ જી	णा	
૪ થી	णो	[इणं]
૫ મી	णो	
૬ ઠ્ઠી	णो	[इणं]
સંબોધન		णो

आ. अप्प અને अत्त ને ત્રીજીના એકવચનમાં णिआ, णइआ પ્રત્યયો વિકલ્પે વધારે ઉમેરાય છે.

इ. णो પ્રત્યય પર છતાં अ નો आ થાય છે.

૨. [ ] કૌંસમા બતાવેલો इणं પ્રત્યય લગાડતાં પૂર્વના સ્વરનો લોપ કરવો, બીજો કોઈ ફેરફાર ન કરવો.

૩. राय શબ્દમાં નીચે પ્રમાણે ખાસ ફેરફારો થાય છે.

૧ णा, णो, અને म्मि પ્રત્યય પર છતાં य નો इ વિકલ્પે થાય છે, ને इणं લાગે ત્યારે લોપાય છે.

૨ ત્રીજીથી સાતમી સુધીના બહુવચનમાં य નો ई વિકલ્પે થાય છે.

૩ णा, અને પાંચમી છઠ્ઠીના णो પર છતાં राय નું रण् વિકલ્પે થાય છે.

૪. दाम વિગેરે નાન્ય૦ ના રૂપ કરતી વખતે ત્રીજીથી अन् અંતવાળા નરજાતિ જેવા અને પહેલી બે તથા સંબોધનમાં वन જેવા થાય છે.

૫. दामन् શિવાયના न्‌કારાન્ત અને शिरस्, नभस् શિવાયના स्‌કારાન્ત સંસ્કૃત નાન્યતર જાતિ નામો પ્રાકૃતમાં નર જાતિમાં ઘણે ભાગે વપરાય છે.

૪. આકારાન્ત નરજાતિઃ—

૬. પાંચમીના ૦, हि અને સાતમીના ए પ્રત્યય લાગતો નથી. સંબોધનના એક વચનમાં પહેલી પ્રમાણેજ રૂપ સમજવા, તથા બાકીની દરેક વિભક્તિમાં देव પ્રમાણે પ્રત્યયોલગાડીને ઘટતી રીતે રૂપો બનાવવા. आ નો ए ન કરવો.

૫. ક્રિયાતિપત્તિના નિયમોઃ—

૧ જ્યારે ક્રિયાની અતિપત્તિ એટલે-સંકેત પ્રમાણે ક્રિયા ન થઈ હોય-ત્યારે ધાતુને ક્રિયાતિપત્તિ પ્રત્યયો લાગે છે.

૨ પ્રત્યયોઃ—એકવચન, બહુવચન, તેમજ ૧લા, ૨જા, અને ૩જા પુરૂષમાંઃ—

ज्ज, ज्जा, न्त, माण.

३ આ પ્રત્યયો લગાડતાં વ્યંજનાન્તને નિત્ય, અને अ શિવાયના સ્વરાન્તને વિકલ્પે अ વિકરણ લાગે છે.
૪ ज्ज, ज्जा પ્રત્યયો પર છતાં નિત્ય અને न्त, माण, પ્રત્યયો પર છતાં વિકલ્પે अ નો ए થાય છે.
૫ न्त, माण, પ્રત્યયો લાગ્યા પછી, તે શબ્દ વિશેષણ બની જાય છે, તેથી તેને નામની વિભક્તિઓ લાગે છે.

નારીજાતિ નામો.

ઇકારાન્ત.

आकिइ [त.] આકાર. आकृति
असोइ [त.] એંશી. अशीति
अच्छि [त.] આંખ. अक्षि.
अञ्जलि [स,] અંજળી, ખોબો.
इड्ढि [त.] ઋદ્ધિ
उप्पत्ति [त] ઉત્પત્તિ.
कडि [त.] કેડ. कटि.
कन्ति [त.] તેજ. कान्ति.
कित्ति [त.] કીર્તિ. कीर्ति
कुच्छि [त.] પેટ. कुक्षि.
कोडि [त.] કોડ. कोटि.
गइ [त.] ગતિ. गति.
गंठि [त.] ગાંઠ. ग्रन्थि.
गोट्ठि [त.] ગોષ્ઠી. વાત. गोष्ठि.
चिइ [त.] ચિતા. चिति
छड्डि [त.] ઓડકાર. छर्दि,
छिप्पि [त.] છીપ. शुक्ति.
जाइ [त.] જાઈનું ફૂલ. याति. જન્મ જાતિ. जाति
जुत्ति [त.] યુક્તિ. युक्ति
जुवइ [त.] યુવાન સ્ત્રી. युवति
दिट्ठि [त.] નજર. दृष्टि.
धिइ [त.] ધીરજ. धृति.
धूलि [स.] ધૂળ.
नवइ / णवइ [त.] નેવું. नवति.
निहि [त.] ભંડાર. निधि.
निव्वुइ [त.] મોક્ષ. निवृत्ति.
नीइ [त.] नीति. नीति
पसिद्धि [त.] પ્રસિદ્ધિ. प्रसिद्धि
पीइ [त.] પ્રેમ. प्रीति.
पंति [त.] [illegible] पङ्क्ति
वुद्धि [illegible]

भत्ति [त.] ભક્તિ. भक्ति

भिउडि [त.] ભમ્મર નેણુ भ्रूकुटि.

भित्ति [स.] ભીંત. भित्ति.

भीइ [त.] બીક. भीति.

भूमि [स.] ભોંય. भूमि.

मइ [त.] મતિ. मति.

माइ [त.] . મા. मातृ.

मुट्ठि [त.] મુઠ્ઠિ. मुष्टि.

मुत्ति [त.] મુક્તિ. મોક્ષ.

मुत्ति. મૂરતી. मूर्त्ति.

रइ [त.] રતિ–પ્રેમ. रति.

रत्ति } [त.] રાત. रात्रि.
राइ }

रस्सि [त.] રાશ, દોરી. रश्मि

राइ [त.] રાજી, લીંટી. राजि.

रिद्धि [त.] રિદ્ધિ. ऋद्धि.

रीइ [त.] રીત. रीति.

विअड्डि [त.] વીતક, વીતઘડી. वितर्दि

विट्ठि } [त.] વરસાદ. वृष्टि.
वुट्ठि }

वुड्ढि [त.] વધારો. वृद्धि.

विहत्थि [त.] વેંત. वितस्ति

सामिद्धि } [त.] સમૃદ્ધિ.
समिद्धि }

सट्ठि [त.] સાઠ. षष्टि.

सत्तरि [त.] સીંતેર सप्तति.

सत्ति [त.] શક્તિ शक्ति.

सन्ति [त.] શાંતિ. शान्ति

सिप्पि } [त.] છીપ. शुक्ति.
सुत्ति }

सिद्धि [स.] સિદ્ધિ. सिद्धि.

વિશેષણો.

सुइ [त.] પવિત્ર. शुचि

सुगन्धि [त.] સુગંધવાળું. सुगन्धि

ઉકારાન્ત.

इक्खु [त] શેરડી. इक्षु

कंगु [त.] કાંગ कङ्गु.

तणु [त.] શરીર तनु.

घेणु [त.] ગાય. घेनु

पंसु [त.] ધૂળ पांसु

रज्जु [स.] દોરડી रज्जु

विज्जु [त] વીજળી. विद्युत

वेणु, वेलु } [त.] વાંસળી वेणु

हणु [त]દાઢી. હડપચી. हनु

વિશેષણો.

ईसालु [त] ઈર્ષ્યાવાળું ईर्ष्यालु

गुरु [त.] મોટું गुरु

दयालु [स.] દયાવાળું.

बहु [स.] ઘણું.

लज्जालु [स.] લાજવાળુ.

रिज्जु उज्जु, [त.]સરળ.ऋजु

लहु [त.] લઘુ, હલકું. लघु.

સર્વનામ.

अमु [त.] આ

ઈકારાન્ત

इत्थी, त्थी } [त.] સ્ત્રી स्त्री.

आली, ओली } [त.] લીટી, ઓળ. आली.

कत्तरी [त.] કાતર कर्तरी.

कयली, केली } [त.] કેળ. कदली

कुमारी, कुमरी } [त.] કુંવારી कुमारी.

कुल्लुरडी [दे.] કુલડી.

कुहाडी [दे.] કુહાડી.

कोमुई [त.] ચાંદની कौमुदी.

कोसंबी [त.] કૈશામ્બી નગરી. कौशाम्बी

कोहण्डी } [त] કોહળું
कोहली } कुष्माण्डी

-गग्गरी [दे.] ગાગર

गलोई [त] ગળો गडुची.

गोरी [त] સ્ત્રી, પાર્વતી गौरी

चउद्दसी } [त] ચૌદશ
चउद्दसमी }
चोद्दसी } चतुर्दशी

चुल्ली [स] ચુલ.

छाली [दे] બકરી.

छाया } [त] છાંયડો छाया
छाही }

झल्लरी [स] ઝાલર.

डाली [दे] ઝાડની ડાળ

थाली [त] થાળી. તપેલી
स्थाली

दाली [स] દાળ

दासी [स] દાસી

धाई } [त] ધાઈમા धात्री
धारी }

नारी [स] સ્ત્રી.

पत्ती [त] સ્ત્રી पत्नी

पिच्छी [न] પૃથ્વી पृथ्वी.

पुढवी }
पुहवी } [त] પૃથ્વી पृथिवी
पुहुवी }

पोप्फली [त] સોપારી.
पुगफली

पोट्टली. [द] પોટલી. ગાંઠડી.

बहिणी } [त.] બ્હેન भगिनी
भइणी }

बारी [दे] બારી

भिसिणी [त.] કમલિની, विसिनी

लच्छी [त] લક્ષ્મી लक्ष्मी

वाडी } વાડી वाटिका
वाडिआ }

वाराणसी [त.] કાશી, બનારસ
वाणारसी

वावी [त.] વાવ वापी

वेल्ली } [त.] વેલડી वल्ली
वल्ली }

सही [त] સખી सखी

सूई [त.] સોઈ. सूची

साही [त.] } ડાળી शाखा
साहुली [द] }

हत्थोडी [दे] હથોડી

हत्थिणी [त] હાથણી
हस्तिनी.

हरडई [त] હરડે हरीतकी

हलद्दी [त] હળદર हरिद्रा

વિશેષણો.

एकल्ली [त] એકલી एकाकिनी

गरुई }
गरुवी } [त.] મોટી गुर्वी

गामणी ગામની મુખીયણ. ग्रामणी

बहुघो [त.] ઘણી. बह्वी.

सुलच्छी [त.] સારી લક્ષ્મી-વાળી. सुलक्ष्मी

हसमाणी }
हसमाणा }
हसन्ता } [त.] હસતી हसन्ती
हसन्ती }

સર્વનામ.

इमा }
इमी } [त.] આ આ

एआ }
एई } ,, આ.

जा, जी=જે. या.

ती, ता, णा, णी=તે. सा, णा.

का, की=કોણ. का.

ऊकारान्त.

अज्जू [त.] સાસ. आर्या

अलाऊ }
लाऊ } [त.] તુંબડી. अलावू

कणेरू [त.] હાથણી. करेणू

चमू [त.] લશ્કર

कण्डू [स.] ખરજ.

बहू [त.] વહુ. वधू

सरऊ [त.] સરયૂ નદી. सरयू

सासू [त.] સાસુ श्वश्रू.

વિશેષણો.

खलपू [त.] મેલ સાફ કરનારી

पंगू [त] પાંગળી. पङ्गू

सुब्भू [त.] સારી ભમ્મર-વાળી सुभ्रू

સંસ્કૃત ऋકારાન્તના નામો.

નરજાતિ.

जामायर, जामाउ [त.] જમાઈ. जामातृ

पियर, पिउ [त.] પિતા. पितृ

देयर, देउ [त.] દિયર. देवृ

भत्तार, भत्तु [त.] ધણી भर्तृ

णर, णउ [त.] માણસ. नृ

भायर, भाउ [त.] ભાઇ भ्रातृ

णत्तर, णत्तु [त.] દીકરીનો દીકરો. नप्तृ

सवियर, सविउ सूर्य सवितृ

નારીજાતિ.

दत्तिया [त] દેનારી. दातृका

दुहिआ, धुआ [त] દીકરી दुहितृ

ननान्दा [त.] નણંદ. ननान्दृ

माआ [त.] મા, माइ ,, माउ ,, मायरा ,, માતાજી — मातृ

વિશેષણો.

कत्तार, कत्तु [त.] કરનાર कर्तृ

दायार, दाउ [त.] દેનાર दातृ

સંસ્કૃતમાં न્કારાન્તનામો.

નરજાતિ.

अप्प, अत्त, अप्पाण, अत्ताण — આત્મા, પોતે [त.] आत्मन्

जुव, जुवाण [त] યુવાન જુવાન युवन्.

महव, महवाण [त.] ઇંદ્ર मघवन्.

बम्ह, बम्हाण [त.] બ્રહ્મ ब्रह्मन्

राय, रायाण [त.] રાજા राजन्.

નાન્યતરજાતિ.

दाम [त,] માળા दामन्

आ કારાન્ત અને ई કારાન્ત નરજાતિ નામો.

गोवा [त] ગોવાળ गोपा   वायप्पमी[त] હરણ. वातप्रमी
हाहा [त.] ગંધર્વ हाहा

નારીજાતિ શબ્દોના રૂપો.

इ કારાન્ત.

बुद्धि.

बुद्धी.	बुद्धीउ, बुद्धिओ, बुद्धी.
बुद्धिं.	बुद्धिउ, बुद्धिओ, बुद्धी.
बुद्धीअ, बुद्धीआ बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धीहि, बुद्धीहिं, बुद्धीहिँ,
बुद्धअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धीण, बुद्धीणं.
बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धित्तो, बुद्धीओ, बुद्धीउ,
बुद्धित्तो,बुद्धीउ,बुद्धीओ,बुद्धीहिन्तो.	बुद्धीहिन्तो, बुद्धीसुन्तो.
बुद्धीअ बुद्धीआ बुद्धीइ बुद्धीए.	बुद्धीण, बुद्धीणं.
बुद्धीअ, बुद्धीआ, बुद्धीइ, बुद्धीए.	बुद्धीसु, बुद्धीसुं.
हे बुद्धी ! हे बुद्धि !	हे बुद्धीउ ! बुद्धीओ ! बुद्धी !

उ કારાન્ત.

धेणु

धेणू.	धेणूउ, धेणूओ, धेणू.
धेणु.	धेणूउ, धेणूओ, धेणू.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए.	धेणूहि, धेणूहिं, धेणूहिँ.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए.	धेणूण, धेणूणं.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए; धेणुत्तो, धेणूओ, धेणूउ, धेणूहिन्तो.	धेणुत्तो, धेणूउ, धेणूओ. धेणूहिन्तो, धेणूसुन्तो.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए.	धेणूण, धेणूणं.
धेणूअ, धेणूआ, धेणूइ, धेणूए.	धेणूसु, धेणूसुं.
हे धेणू ! हे धेणु !	हे धेणूउ ! धेणूओ ! धेणू !

ई કારાન્ત. (ડીઅન્તવાળાં.)

देवी.

देवी, देवीआ.	देवीउ, देवीओ, देवी, देवीआ.
देविं,	देवीउ, देवीओ, देवी, देवीआ.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए.	देवीहि, देवीहिं, देवीहिँ.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए.	देवीण, देवीणं.

देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए; देवित्तो, देवीउ, देवीओ, देवीहिन्तो.	देवित्तो, देवीओ, देवीउ, देवीहिन्तो, देवीसुन्तो.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए.	देवीण, देवीणं.
देवीअ, देवीआ, देवीइ, देवीए.	देवीसु, देवीसुं.
हे देवि !	हे देवीउ! देवीओ ! देवी! देवीआ !

ऊ કારાન્ત.

वहू.

वहू.	वहूउ, वहूओ, वहू.
वहुं.	वहूउ, वहूओ, वहू.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए.	वहूहि, वहूहिं, वहूहिँ.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए.	वहूण, वहूणं.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए; वहुत्तो वहूउ, वहूओ, वहूहिन्तो.	वहुत्तो, वहूउ, वहूओ, वहूहिन्तो, वहूसुन्तो.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए.	वहूण, वहूणं.
वहूअ, वहूआ, वहूइ, वहूए.	वहूसु, वहूसुं.
हे वहु !	हे वहूउ ! वहूओ ! वहू !

વિશેષણો.

इ કારાન્ત.

सुइ.

सुई.	सुईउ, सुईओ सुई.
सुइं.	सुईउ, सुईओ, सुई.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए.	सुईहि सुईहिं, सुईहिँ.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए.	सुईण, सुईणं.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए; सुइत्तो, सुईउ, सुईओ, सुईहिन्तो.	सुइत्तो, सुईउ, सुईओ; सुईहिन्तो, सुईसुन्तो.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए.	सुईण, सुईणं.
सुईअ, सुईआ, सुईइ, सुईए.	सुईसु, सुईसुं.
हे सुई ! हे सुइ !	हे सुईउ ! सुईओ ! सुई !

उ કારાન્ત.

बहु-बहुवी.

बहु	बहुवी	बहू,	बहुवी.
बहू;	बहुवी, बहुवीआ.	बहूउ, बहूओ, बहू;	बहुवीआ, बहुवीउ, बहुवीओ, बहुवी.
बहुं;	बहुविं.	बहूउ, बहूओ बहू;	बहुवीआ, बहुवीउ, बहुवीओ, बहुवी.
बहूअ, बहूआ, बहूइ, बहूए;	बहुवीअ, बहुवीआ. बहुवीइ, बहुवीए.	बहूहि, बहूहिं, बहूहिँ;	बहुवीहि, बहुवीहिं, बहुवीहिँ.

{ वहूअ, वहूआ, वहुवीअ, वहुवीआ, वहूण, वहूणं; वहुवीण, वहुवीणं.
{ वहूइ, वहूए; वहुवीइ, वहुवीए.

{ वहूअ, वहूआ, वहुवीअ, वहुवीआ. वहुत्तो, वहूउ, वहुवित्तो, वहुवीउ,
वहूइ, वहूए; वहुवीइ, वहुवीए. वहूओ, वहूहिन्तो, वहुवीओ, वहूवीहि-
वहुत्तो, वहूउ; वहुवित्तो, वहुवीउ, वहूसुन्तो: वहुवीसुन्तो. [न्तो,
वहूओ, वहूहि- वहुवीओ वहुवीवहि-
न्तो, न्तो.

{ वहूअ, वहूआ, वहुवीअ, वहुवीआ, वहूण, वहूणं; वहुवीण, वहुवीणं.
{ वहूइ, वहूए; वहुवीइ, वहुवीए.

{ वहूअ, वहूआ, वहुवीअ, वहुवीआ, वहूसु, वहूसुं; वहुवीसु, वहुवीसुं.
{ वहूइ, वहूए; वहुवीइ, वहुवीए.

{ हे वहू ! वहू ! हे वहुवि ! हे वहूउ! वहूओ ! हे वहुवीउ! वहुवीओ!
वहू ! वहुवीआ ! वहुवी !

ई કારાન્ત.

सुलच्छी.

सुलच्छी, सुलच्छीआ. सुलच्छीआ, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ, सुलच्छी.

सुलच्छि, सुलच्छीआ, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ, सुलच्छी.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीइ, सुलच्छीए. सुलच्छीहि, सुलच्छीहिँ, सुलच्छीहिं.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीण, सुलच्छीणं.

सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीइ, सुलच्छीए; सुलच्छित्तो, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ, सुलच्छीहिन्तो. सुलच्छित्तो, सुलच्छीउ, सुलच्छीओ. सुलच्छीहिन्तो, सुलच्छीसुन्तो.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ सुलच्छीण, सुलच्छीणं.

सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

सुलच्छीअ, सुलच्छीआ, सुलच्छीसु, सुलच्छीसुं.

सुलच्छीइ, सुलच्छीए.

हे सुलच्छि ! सुलच्छीआ ! सुलच्छीउ ! सुलच्छीओ ! सुलच्छीआ !

ऊ कारान्त.

सुब्भू.

सुब्भू. सुब्भू, सुब्भूउ, सुब्भूओ.

सुब्भुं सुब्भू, सुब्भूउ, सुब्भूओ.

सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए. सुब्भूहि, सुब्भूहिँ, सुब्भूहिं.

सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए. सुब्भूण, सुब्भूणं.

सुब्भूअ, सुब्भूआ, सुब्भूइ, सुब्भूए; सुब्भुत्तो, सुब्भूउ, सुब्भूओ,

सुम्भुत्तो, सुम्भूउ, सुम्भूओ, सुम्भूहिन्तो. सुम्भूहिन्तो, सुम्भूसुन्तो.
सुम्भूअ, सुम्भूआ, सुम्भूइ, सुम्भूए. सुम्भूण, सुम्भूणं.
सुम्भूअ, सुम्भूआ, सुम्भूइ, सुम्भूए, सुम्भूसु, सुम्भूसुं.
हे सुम्भु ! हे सुम्भू ! सुम्भूउ ! सुम्भूओ !

ई કારાન્ત.

गामणी.

गामणी, गामणीआ.	गामणीआ, गामणीउ, गामणीओ, गामणी.
गामणिं.	गामणी, गामणीउ, गामणीओ, गामणीआ.
गामणीअ, गामणीआ, गामणीइ, गामणीए.	गामणीहि, गामणीहिं, गामणीहिँ.
गामणीअ, गामणीआ, गामणीइ, गामणीए.	गामणीण, गायणीणं.
गामणीअ, गामणीआ, गामणीइ, गामणीए; गामणित्तो, गामणीउ, गामणीओ, गामणीहिन्तो.	गानणित्तो, गामणीउ, गामणीओ, गामणीहिन्तो, गामणीसुन्तो.

गामणीअ, गामणीआ,	गामणीण, गामणीणं.
गामणीइ, गामणीए.	
गामणीअ, गामणीआ,	गामणीसु, गामणीसुं.
गामणीइ, गामणीए.	
हे गामणि !	हे गामणी ! गामणीउ !
	गामणीओ ! गामणीआ !

ऊ કારાન્ત.

खलपू.

खलपू.	खलपू, खलपूउ, खलपूओ.
खलपुं.	खलपू, खलपूउ, खलपूओ.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए.	खलपूहि, खलपूहिं, खलपूहिँ.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए.	खलपूण, खलपूणं.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए;	खलपुत्तो, खलपूउ, खलपूओ,
खलपुत्तो, खलपूउ,	खलपूहिन्तो, खलपूसुन्तो.
खलपूओ, खलपूहिन्तो.	
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए.	खलपूण, खलपूणं.
खलपूअ, खलपूआ, खलपूइ, खलपूए.	खलपूसु, खलपूसुं.
हे खलपु !	हे खलपू ! खलपूउ ! खलपूओ !

સર્વનામ.

एआ-ईई.

एआ.	एई	एआ.	एई.
एआ;	एई, एईआ.	एआउ, एआओ, एआ;	एईआ, एईउ, एईआ, एई.
एअं.	एइं.	एआउ, एआओ, एआ,	एईआ, एईउ, एईआ, एई.
एआअ, एआइ, एआए;	एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआहि, एआहिं, एआहिँ;	एईहि, एईहिं, एईहि.
एआअ, एआइ, एआए,	एईआ, एईआ, एईअ, एईए.	एआण, एआणं;	एईण एईणं.
एआअ, एआइ, एआए, एअत्तो, एआउ,एआओ, एआहिन्तो.	एईअ, एईआ, एईइ, एईए; एइत्तो, एईउ, एईओ, एईहिन्तो,	एअत्तो, एआउ, एआओ,एआहिन्तो, एआसुन्तो;	एइत्तो, एईउ, एईओ, एईहिन्तो, एईसुन्तो.
एआअ,एआइ, एआए;	एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआण, एआणं;	एईण, एईणं.
एआअ, एआइ, एआए;	एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआसु, एआसुं;	एईसु, एईसुं.
हे एआ ! एए ! एइ !	एईआ !	एआउ ! एआओ ! एआ !	एईउ ! एईओ ! एईआ ! एई !

उ कारान्त.

अमु.

अमू, अह.	अमू, अमूउ, अमूओ.
अमुं	अमू, अमूउ, अमूओ.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूहि, अमूहिं, अमूहिँ.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूण, अमूणं.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए;	अमुत्तो, अमूउ, अमूओ,
अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूहिन्तो.	अमूहिन्तो, अमूसुन्तो.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूण, अमूणं.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूसु, अमूसुं.
हे अमू ! अमु !	हे अमू ! अमूउ ! अमूओ !

ऋकारान्त नामो.

नरजाति.

पिअर-पिउ.

पिअर	पिउ,	पिअर	पिउ.
पिआ, पिअरो.	०	पिअरा,	पिउणो, पिअवो, पिऊ, पिअउ, पिअओ.
पिअरं.	०	पिअरा, पिअरे;	पिउणो, पिऊ.
पिअरेण, पिअरेणं:	पिउणा.	पिअरेहि, पिअरेहिं, पिअरेहिँ:	पिऊहि, पिऊहिं, पिऊहिँ.

पिअराय, पिअरस्स,	पिउणो, फिउस्स, पिअवे.	पिअराण, पिअराणं;	पिऊण, पिऊणं.
पिअरत्तो, पिअराउ, पिअराओ, पिअराहि, पिअराहिन्तो, पिअरा;	पिउत्तो, पिउणो, पिऊओ, पिऊउ. पिऊहिन्तो.	पिअरत्तो, पिअराओ, पिअराउ, पिअराहि, पिअरेहि, पिअराहिन्तो, पिअरेहिन्तो, पिअरासुन्तो. पिअरेसुन्तो.	पिउत्तो, पिऊओ, पिऊउ, पिऊहिन्तो, पिऊसुन्तो.
पिअरस्स;	पिउणो, पिउस्स.	पिअराण, पिअराणं.	पिऊण, पिऊणं.
पिअरे, पिअरम्मि,	पिउम्मि,	पिअरेसु, पिअरेसुं,	पिऊसु, पिऊसुं.
हे पिअ! पिअरं ! पिअरो ! पिअरा ! पिअर !	०	हे पिअरा !;	पिऊणो! पिअवो! पिअओ! पिअउ! पिऊ !

વિશેષણ.
कत्तार-कत्तु.
નરજાતિ.

कत्तार	कत्तु	कत्तार	कत्तु
कत्ता, कत्तारो.	०	कत्तारा;	कत्तवो, कत्तउ, कत्तओ, कतुणो, कत्तू.
कत्तारं.	०	कत्तारा, कत्तारे;	कत्तुणो, कत्तू.

कत्तारेण,कत्तारेणं; कत्तुणा. कत्तारेहि, कत्तुहि,कत्तुहिं,
कत्तारेहिँ, कत्तारेहि; कत्तुहिँ.

कत्तारय,कत्तारस्स.कत्तुणो, कत्तुस्स.कत्ताराण,कत्ताराणं; कत्तूण, कत्तूणं.

कत्तारत्तो,कत्ताराउ, कत्तुत्तो,कत्तुणो कत्तारत्तो कत्ताराउ, कत्तुत्तो, कत्तूउ,
कत्ताराओ, कत्तुओ,कत्तुहिन्तो,

कत्ताराओ,कत्ताराहि; कत्तूउ,कत्तूओ, कत्ताराहि,कत्तारेहि, कत्तुसुन्तो.

कत्ताराहिन्तो,कत्तारा; कत्तूहिन्तो. कत्ताराहिन्तो, कत्तारेहिन्तो,
कत्तारासुन्तो; कत्तारेसुन्तो;

कत्तारस्स; कत्तुणो, कत्तुस्स. कत्ताराण,कत्ताराणं; कत्तूण, कत्तूणं.

कत्तारे; कत्तारम्मि; कत्तुम्मि. कत्तारेसु, कत्तारेसुं; कत्तूसु, कत्तूसुं.

हे कत्तार ! कत्तारा ! कत्तारा ! कत्तवो ! कत्तउ ! कत्तओ !

कत्तारो ! कत्त ! कअ ! कत्तुणो ! कत्तू !

नान्यतरजाति.

कत्तारं. कत्ताराइ, कत्ताराइँ, कत्ताराणि;
कत्तूइं, कत्तूइँ, कत्तूणि.

कत्तारं. कत्ताराइं, कत्ताराइँ, कत्ताराणि,
कत्तूइं, कत्तूइँ, कत्तूणि.

त्रीजीथी सातमी सुधी नरजाति प्रमाणे.

हे कत्तार ! हे कत्त ! हे कअ ! हे कत्ताराइ ! कत्ताराइं ! कत्ताराणि !
कत्तूइ ! कत्तूइं ! कत्तूणि !

નારીજાતિ.

माइ. माउ.

माई.	माई, माईउ, माईओ;
	माऊ, माऊउ, माऊओ.
माइं.	माई, माईउ, माईओ;
	माऊ, माऊउ, माऊओ.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए;	माईहि, माईहिं, माईहिँ;
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊहि, माऊहिं, माऊहिँ.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए;	माईण, माईणं;
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊण, माऊणं.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए; माइत्तो, माईउ, माईओ; माईहिन्तो; माईसुन्तो;	माइत्तो, माईउ, माईओ, माईहिन्तो,
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए; माउत्तो, माऊउ, माऊओ, माऊहिन्तो.	माउत्तो, माऊउ, माऊओ, माऊ-हिन्तो, माऊसुन्तो.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए;	माईण, माईणं;
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊण, माऊणं.
माईअ, माईआ, माईइ, माईए;	माईसु, माईसुं;
माऊअ, माऊआ, माऊइ, माऊए.	माऊसु, माऊसुं.
हे माई ! माइ !	हे माई ! माईउ ! माईओ !
हे माउ ! माऊ !	हे माऊ ! माऊउ ! माऊओ !

न्‌કારાન્ત નામોના રૂપો.

નરજાતિ

जुव.

जुवो, जुवा;	जुवाणो.	जुवा, जुवाणो;	जुवाणा.
जुवं,	जुवाणं.	जुवे, जुवा,	जुवाणे,
जुविणं;		जुवाणो;	जुवाणा.
जुवणा,	जुवाणेण,	जुवेहि,	जुवाणेहि,
जुवेण, जुवेणं;	जुवाणेणं.	जुवेहिं,	जुवाणेहिं,
		जुवेहिँ ;	जुवाणेहिँ .
जुवाणो	जुवाणाय,	जुवाण,	जुवाणाण,
जुवस्स,जुवाय;	जावाणस्स.	जुवाणं, जुविणं;	जुवाणाणं.
जुवाणो,	जुवाणत्तो,	जुवत्तो,	जुवाणत्तो,
जुवत्तो,	जुवाणाउ,	जुवाउ,	जुवाणाउ,
जुवाउ,	जुवाणाओ,	जुवाओ,	जुवाणाओ,
जुवाओ,	जुवाणाहि,	जुवाहि,	जुवाणाहि,
जुवाहि	जुवाणाहिन्तो,	जुवेहि,	जुवाणेहि,
जुवाहिन्तो,	जुवाणा	जुवाहिन्तो,	जुवाणाहिन्तो,
जुवा;		जुवेहिन्तो,	जुवाणेहिन्तो,
		जुवासुन्तो,	जुवाणासुन्तो,
		जुवेसुन्तो;	जुवाणेसुन्तो.

जुवाणो, जुवस्स; जुवाणस्स.		जुवाण, जुआणं; जुवाणाण, जवाणा- जुविणं.	
जुवम्मि,	जुवाणम्मि,	जुवेसु,	जुवाणेसु,
जुवे;	जुवाणे.	जुवेसुं;	जुवाणेसुं.
हे जुव !	जुवाण !	हे जुवा ! जुवाणो ! जुवाणा !	
हे जुवा !	जुवाणा !		
हे जुवो !	जुवाणो !		

अत्त-अप्प.

अप्पा, अप्पो;	अप्पाणो.	अप्पा, अप्पाणो;	अप्पाणा.
अप्पं; अप्पिणं;	अप्पाणं.	अप्पा, अप्पे, अप्पाणो;	अप्पाणे, अप्पाणा.
अप्पेण, अप्पेणं,	अप्पाणेण,	अप्पेहि, अप्पेहिं,	अप्पाणेहि,
अप्पणा;	अप्पाणेणं;	अप्पेहिँ;	अप्पाणेहिँ,
अप्पणिआ,	अप्पणइआ.		अप्पाणेहिं.
अप्पाय, अप्पस्स,	अप्पाणाय,	अप्पाण, अप्पाणं,	अप्पाणाण,
अप्पाणो,	अप्पाणस्स;	अप्पिणं;	अप्पाणाणं.
अप्पत्तो,	अप्पाणत्तो,	अप्पत्तो,	अप्पाणत्तो.

अप्पाणो;			
अप्पाउ,	अप्पाणाउ,	अप्पाउ,	अप्पाणाउ,
अप्पाओ,	अप्पाणाओ,	अप्पाओ,	अप्पाणाओ,
अप्पाहि,	अप्पाणाहि,	अप्पाहि, अप्पेहि,	अप्पाणाहि,
अप्पाहिन्तो,	अप्पाणाहिन्तो,		अप्पाणेहि,
अप्पा;	अप्पाणा.	अप्पाहिन्तो,	अप्पाणाहिन्तो,
		अप्पेहिन्तो,	अप्पाणेहिन्तो,
		अप्पासुन्तो,	अप्पाणासुन्तो,
		अप्पेसुन्तो;	अप्पाणेसुन्तो,
अप्पाणो,	अप्पाणस्स.	अप्पाण,	अप्पाणाण,
अप्पस्स;		अप्पाणं, अप्पिणं;	अप्पाणाणं.
अप्पम्मि,	अप्पाणम्मि,	अप्पेसु,	अप्पाणेसु,
अप्पे;	अप्पाणे.	अप्पेसुं;	अप्पाणेसुं.
हे अप्प !	हे अप्पाण !	हे अप्पा ! अप्पाणो!	अप्पाणा !
हे अप्पा !	हे अप्पाणा !		
हे अप्पो !	हे अप्पाणो !		

राय.

राया,	रायाणो.	राया, रायाणो,	रायाणा.
रायो;		राइणो;	

जुवाणो, जुवस्स; जुवाणस्स.		जुवाण, जुवाणं; जुवाणाण, जवाणा जुविणं.	
जुवम्मि,	जुवाणम्मि,	जुवेसु,	जुवाणेसु,
जुवे,	जुवाणे.	जुवेसुं;	जुवाणेसुं.
हे जुव !	जुवाण !	हे जुवा ! जुवाणो ! जुवाणा !	
हे जुवा !	जुवाणा !		
हे जुवो !	जुवाणो !		

अत्त–अप्प.

अप्पा, अप्पो;	अप्पाणो.	अप्पा, अप्पाणो;	अप्पाणा.
अप्पं; अप्पिणं;	अप्पाणं.	अप्पा, अप्पे, अप्पाणो;	अप्पाणे, आप्पाणा.
अप्पेण, अप्पेणं,	अप्पाणेण,	अप्पेहि, अप्पेहिं,	अप्पाणेहि,
अप्पणा;	अप्पाणेणं;	अप्पेहिँ;	अप्पाणेहिँ,
अप्पणिआ,	अप्पणइआ.		अप्पाणेहिं.
अप्पाय, अप्पस्स,	अप्पाणाय,	अप्पाण, अप्पाणं,	अप्पाणाण,
अप्पाणो,	अप्पाणस्स;	अप्पिणं;	अप्पाणाणं.
अप्पत्तो,	अप्पाणत्तो,	अप्पत्तो,	अप्पाणत्तो.

	रायासुन्तो,
	रायेसुन्तो, राईसुन्तो;
रायस्स, रायाणस्स.	रायाण, रायाणं, रायाणाण,
रायाणो,	राईण, राईणं रायाणाणं,
राइणो, रण्णो;	राइणं;
रायम्मि,राइम्मि, रायाणम्मि,	रायेसु, रायेसुं, रायाणेसु,
राये; रायाणे.	राईसु, राईसुं; रायाणेसुं.

हे राय ! हे रायो ! रायाण ! रायाणो ! हे राया ! रायाणो ! रायाणा !

हे राया ! रायाणा ! राइणो !

નાન્યતર જાતિ.

सुराय

१.२. सुरायं, सुरायाणं.	सुरायाणि, सुरायाइ, सुरायाइं;
	सुरायाणाइ, सुरायाणाइं,सुरायाणाणि.
સં. हे सुराय ! सुरायाण !	हे ,, ,,

दाम.

दामं.	दामाइं, दामाइँ, दामाणि.
दामं.	दामाइं, दामाइँ, दामाणि.
दामेण, दामेणं, दामणा.	दामेहि, दामेहिं, दामेहिँ.
दामाय, दामस्स, दामाणो.	दामाण, दामाणं.

	रायासुन्तो,
	रायेसुन्तो, राईसुन्तो;
रायस्स, रायाणस्स.	रायाण, रायाणं, रायाणाण,
रायाणो,	राईण, राईणं रायाणाणं,
राइणो, रण्णो;	राइणं;
रायम्मि,राइम्मि, रायाणम्मि,	रायेसु, रायेसु, रायाणेसु,
राये; रायाणे.	राईसु, राईसुं; रायाणेसुं.

हे राय ! हे रायो ! रायाण ! रायाणो ! हे राया ! रायाणो ! रायाणा !

हे राया ! रायाणा ! राइणो !

નાન્યતર જાતિ.

सुराय

१.२. सुरायं, सुरायाणं.	सुरायाणि, सुरायाइ, सुरायाइं;
	सुरायाणाइ, सुरायाणाइं,सुरायाणाणि.
सं. हे सुराय ! सुरायाण !	हे ” ”

दाम.

दामं.	दामाइं, दामाइँ, दामाणि.
दामं.	दामाइ, दामाइँ, दामाणि.
दामेण, दामेणं, दामणा.	दामेहि, दामेहिं, दामेहिँ.
दामाय, दामस्स, दामाणो.	दामाण, दामाणं.

गोवम्मि.	गोवासु, गोवासुं.
हे गोव ! हे गोवा ! हे गोवो !	हे गोवा !

ईकारान्त.

वायप्पमी.

वाअप्पमी.	वाअप्पमी
वाअप्पमीं.	वाअप्पमी
वाअप्पमीण, वाअप्पमीणं.	वाअप्पमीहि, वाअप्पमीहिं, वाअप्पमीहिँ.
वाअप्पमिस्स, वाअप्पम्मे.	वाअप्पमीण, वाअप्पमीणं.
वाअप्पमित्तो, वाअप्पमीउ,	वाअप्पमित्तो, वाअप्पमीउ, वाअप्पमीओ.
वाअप्पमीओ, वाअप्पमीहिन्तो	वाअप्पमीहिन्तो, वाअप्पमीसुन्तो.
वाअप्पमिस्स	वाअप्पमीण, वाअप्पमीणं.
वाअप्पमिम्मि	वाअप्पमीसु, वाअप्पमीसुं.
हे वाअप्पम्मि ! वाअप्पमी !	हे वाअप्पमी !

ક્રિયાતિપત્તિના રૂપો.

વ્યંજનાન્ત.

हस्

એકવચન		બહુવચન		
		न०	ना०	नान्य०
૧લો, ૨જો, ૩ જો પુરૂષ	हसेज्ज, हसेज्जा	हसन्तो,	हसन्ता, हसन्ती,	हसन्तं,
		हसेन्तो.	हसेन्ता, हसेन्ती.	हसेन्तं.
		हसमाणो,	हसमाणा,हसमाणी,	हसमाणं,
		हसेमाणो.	हसेमाणा,हसेमाणी.	हसेमाणं.

સ્વરાન્ત.

गा.

એકવચન		બહુવચન		
		नर०	नारी०	नान्य०
૧લો,૨જો પુરૂષ	गाज्ज, गाज्जा,	गान्तो,	गान्ती, गान्ता,	गान्तं,
૩જો પુરૂષ	गाएज्ज,गाएज्जा,	गाअन्तो,	गाअन्ती, गाअन्ता,	गाअन्तं,
		गाएन्तो,	गाएन्ती, गाएन्ता,	गाएन्त,
		गामाणो,	गामाणी, गामाणा,	गामाणं,
		गाअमाणो,	गाअमाणी, गाअमाणा,	गाअमाणं,
		गाएमाणो.	गाएणाणी, गाएमाणा.	गाएमाणं.

પ્રાકૃત વાક્યો

अन्नकईणं बुद्धीओ भमन्ति, कईन्दाणं उ हिययं अत्था सयं चेव आगच्छन्ति.

रुप्पिणी–पिउच्छाए एईं वत्तं सोउणं रुप्पिणी भणिआ.

देव ! नारिहसि मे भत्तारं विणासिउं, तुम्हं एस पुज्जो.

इच्चाइ महा–सईओ जयन्ति अकलंक–सील–कलिआओ ।
अज्ज वि वज्जइ जासिं जस–पडहो तिहुअणे सयले ॥

खामेमि सव्वजीवे, सव्वे जीवा खमन्तु मे ।
मित्ती मे सव्व–भूएसु वेरं मज्झं न केण वि ॥

सयेसु जायते सूरो सहस्सेसु य पंडिओ ।
वत्ता सय–सहस्सेसु य दाया जाअइ वा ण वा ॥

इंदियाण जये सूरो, धम्मं चरति पंडिओ ।
वत्ता सच्चवओ होइ, दाया भूअ–हिए रओ. ॥

ગુજરાતી વાક્યો

તે શહેરમાં પોતાના જુવાન રાજાને નગર નારીઓ ફૂલોની માળા વડે વધાવે છે.

ગોવાળીઆઓ પાસેથી પિતાના સમાચાર રાજાએ મેળવ્યા.

આ સારા રાજાવાળા રાજ્યમાં સારી લક્ષ્મીવાળી બ્હેન આ ગામની મુખિયણ છે.

वा या ली सो पाढो.

१.

इक्को, एगो, एक्को, इक्को, एओ, इगो, एकल्लो, एकल्लो चन्दो रेहइ, एगा साडी, एगं घरं.

दुवे, दोण्णि, दुण्णि, वेण्णि, विण्णि, दो, वे, हत्था, सप्पस्स जिब्भा, नेत्ताइं च.

तिण्णि देवा, सत्तीओ, रयणाणि भुवणाइँ च

चउरो, चत्तारो, चत्तारि वेया, कसाया, समुद्दा, दिसाओ, मङ्गलाइ च.

पञ्च, पण बाणा, समिईओ, इन्दियाणि य

छ पया, रसा, गुणा, भासाओ, मुहाइँ च.

सत्त कुलगरा, सरा, इसिणो, माअराओ, पुई-ओ, कुलाइं य.

अट्ठ दिग्गआ, दिसाओ, पवयणमायराओ, म-ङ्गलाइँ च.

णव नव णन्दराया, गहा, णिहओ, बंभचेर-गुत्तीओ.

दस, दह, समणधम्मा, दिसाओ.

एगारस, एआरस, एगारह,एआरह रुद्दा,सावय-पडिमाओ, सिरिवीरजिणगणहरा य.

बारस, बारह, दुवालस जिण-पवयणस्स अङ्गाणि, भावणाओ, चक्कवट्टिणो य.

तेरह, तेरस धम्मकिरियाइं.

चउद्दस, चउद्दह,चोद्दस, चोद्दह लोगा,विज्जाओ, रयणाइं च.

पण्णरस, पण्णरह, पक्खदिअहा, तिहीओ, कम्म-भूमीओ य.

सोलस, सोलह कसाया, कलाओ, सहस्साइं रविकिरणा.

सत्तरह, सत्तरस संजमगुणा.

अट्ठारह, अट्ठारस देसा, जाईउ, लिवीओ, पाव-ट्ठाणाणि य

णव-दह, एगूण-एगुण-एउण-एऊण-उण-ऊण-एकूण एक्कूण-इक्कूण-वीसा काउस्सग्गदोसा.

वीसा धेणूओ, धेणूणं दुवे वीसाओ.

२

पञ्चमो सरो, पञ्चमी सिद्धि-गई; छट्ठी विभत्ती.

अज्ज सत्तमी तिही. अट्ठमीचन्दो व णिडालं.

एगारहो पाढो, वारसमं अङ्कं, सोलसमो जिणरायो सिरी सन्तिनाहो.

वीसइमो-वीसमो विज्जत्थी कहं उट्ठिओ ?

चउत्तालीसं-चउत्तालीसइमं पाढं कया पढिस्सिइत्था ?

छण्णउयं छण्णउयमं अङ्कं लिहसु.

एगहुत्तं, दुहुत्तं, तिखुत्तो बोल्लिऊणं कप्पडं विक्कणइ.

ति त्ता ली सो पा ढो.

एगो	एगारस	एगवीसा	एगतीसा
दुवे	वारस	वावीसा	वत्तीसा
तिण्णि	तेरस	तेवीसा	तेत्तीसा
चत्तारो	चउद्दस	चउवीसा	चउत्तीसा
पंच	पण्णरस	पंचवीसा	पंचतीसा
छ	सोलस	छव्वीसा	छत्तीसा
सत्त	सत्तरस	सत्तवीसा	सत्ततीसा
अट्ठ	अट्ठारस	अट्ठवीसा	अट्ठतीसा
णव	एगूणवीसा	एगूणतीसा	एगूणचत्तालीस
दस	वीसा	तीसा	चत्तालीसा

एगचत्तालीसा	एगवण्णासा	एगसट्ठी
बेयालीसा	बावण्णा	बासट्ठी
तेयालीसा	तेवण्णा	तेसट्ठी
चउचत्तालीसा	चउपण्णासा	चउसट्ठी
पंचचत्तालीसा	पंचपण्णासा	पंचसट्ठी
छचत्तालीसा	छप्पन्ना	छासट्ठी
सत्तचत्तालीसा	सत्तावन्ना	सडसट्ठी
अट्ठचत्तालीसा	अट्ठावन्ना	अडसट्ठी
एगूणपण्णासा	एगूणसट्ठी	एगूणसत्तरी
पण्णासा	सट्ठी	सत्तरी

एगसत्तरी	एगासीई	एगणवई	एगसयं
बासत्तरी	बासीई	बाणवई	बे सयाइं
तिहुत्तरी	तिआसीई	तेणवई	सहस्सं
चउहत्तरी	चउरासीई	चउणवई	बे सहस्साइं
पंचहुत्तरी	पंचासीई	पंचणवई	लक्खो
छासत्तरी	छासीई	छण्णवई	बे लाक्खा
सत्तहुत्तरी	सत्तासीई	सत्ताणवई	बे कोडीओ
अट्ठहुत्तरी	अट्ठासीई	अट्ठाणवई	कोडाकोडी
एगूणासीई	एगूणणवई	णवणवई	अट्ठुत्तरसयं
असीई	णवई	सयं	सहस्ससयं

રૂપાન્તરથી વપરાતા કેટલાક સંખ્યાવાચક શબ્દો.

एअ, एक, एक्क, इग, इक, इक्क, एकल, एक्ल.

दु, बे, वि, वे, वि, दो. ति, ते. चउ, चो. पञ्च, पण. छा. सग, सड.

अड, नव, नवल्ल, णवल्ल. एगूण, एऊण, इगूण, अउण, दह. अऊण, एकूण, ऊण, गुण, इक्कूण.

एगारह, एआरह, एआरस	एकादशन्	इक्कवीसा, इक्कईसा, इक्कीसा	एकविंशति
वारह, दुवालस	द्वादशन्	दुवीसा	द्वाविंशति
तेरह	त्रयोदशन्	तेईसा	त्रयोविंशति
चउदह, चोदसह, चोदह	चतुर्दशन्	चोवीसा	चतुर्विंशति.
पन्नरस, पण्णरह, पंचदस-ह	पञ्चदशन्	पणवीसा	पञ्चविंशति
सोलह	षोडशन्	सत्तावीसा	सप्तविंशति
सत्तरह	सप्तदशन्	अट्ठावीसा	अष्टाविंशति
अट्ठारह	अष्टादशन्	सडतीसा	सप्तत्रिंशत्
नवदस, णवदह, णवदस, नवदह	नवदशन्	अडतीसा	अष्टत्रिंशत्
		चालीसा	चत्वारिंशत्
		एगयाला, एगचाला, एगचालीसा	एकचत्वारिंशत्

वियाला, वायालीसा	द्विचत्वारिंशत्
तेयालीसा, तेयाला, तिचत्ता	त्रिचत्वारिंशत्
चउयाला, चउत्तालीसा, चउयालीसा, चोआला, चउचत्ता	चतुश्चत्वा-रिंशत्
पणयाला	पञ्चचत्वारिंशत्
छायाला, छायालीसा	षट्चत्वारिंशत्
सडचालीसा	सप्तचत्वारिंशत्
अडयाला, अडयालीसा	अष्टचत्वारिंशत्
पन्नासा	पञ्चाशत्
एक्कावन्ना, एगावन्ना	एकपञ्चाशत्
दुप्पण्णासा	द्विपञ्चाशत्
तिपण्णासा, तिपन्ना	त्रिपञ्चाशत्
चोपन्ना	चतुःपञ्चाशत्
पणपन्ना, पणपण्णा, पंचावन्ना	पञ्चपञ्चाशत्
छवन्ना, छप्पण्णासा	षट्पञ्चाशत्
सत्तपण्णासा, सगवन्ना	सप्तपञ्चाशत्
अडवन्ना, अडपण्णासा	अष्टपञ्चाशत्
इक्सट्ठि	एकषष्टि
दुसट्ठि, बिसट्ठि, बावट्ठि	द्विषष्टि
तेवट्ठि	त्रिषष्टि
चोसट्ठि	चतुष्षष्टि
पण्णट्ठि	पञ्चषष्टि
छावट्ठि	षट्षष्टि
सगसट्ठि, सत्तसट्ठि	सप्तषष्टि
बिहुत्तरि, बासत्तरि, बावत्तरि	द्विसप्तति

तेवत्तरि त्रिसप्तति

चउसत्तरि }
चोहत्तरि } चतुस्सप्तति

पंचसत्तरि पञ्चसप्तति

छहत्तरि }
छस्सयरि } षट्सप्तति
छावत्तरि }

एगूणासि एकोनाशीति

विआसि द्वयशीति

तिआसि }
तिआसीइ }
तेसी } त्र्यशीति
तेसीइ }

चउरासि }
चुलसी }
चउअसीइ } चतुरशीति
चोरासी-इ }

पणसीइ पञ्चाशीति

छासि षडशीति

अट्ठासि अष्टाशीति

नवासीइ नवाशीति

णउइ }
नउइ } नवति
नवइ }

एगाणउइ एकनवति

वाणउइ द्विनवति

चोणउइ चतुर्नवति

पण्णणउइ पञ्चनवति

छन्नउइ }
छनवइ } पण्णवति
छण्णउइ }

सत्ताणउइ सप्तनवति

अट्ठाणउइ अष्टनवति .

एगूणसय }
णवाण्णउइ } एकोनशत
णवणवइ } नवनवति
नवनवइ }
नवनउइ }

સંખ્યાપૂરકોના રૂપાન્તરો:

एगारसमो	एकादशः
एगारसी	एकादशी
दुवालसमो	द्वादशः
तेरसमी	त्रयोदशी
तेरहो	त्रयोदशः
चउदसी, चउद्दसमी	चतुर्दशी
चोद्दसो, चोद्दहो, चोद्दहमो	चतुर्दशः
वीसइमी	विंशी
वीसमो	विंशः विंशतितमः
छव्वीसो, छव्वीसइमो	षड्विंशो, षड्विंशतितमः
तीसमो, तीसइमो	त्रिंशः, त्रिंशत्तमः
बायालीसो, बायालीसइमो	द्वाचत्वारिंशः, द्वाचत्वारिंशत्तमः
चउत्तालीसो, चउचत्तालो-लइमो	चतुश्चत्वारिंशः
चउत्तालीसमो, चउचत्तालीसइमो	चतुश्चत्वारिंशत्तमः
पन्नासो, पण्णासइमो	पञ्चाशः, पञ्चाशत्तमः
सट्ठइमो	षष्टितमः
एगसट्ठो	एकषष्टः
चउसट्ठमो	चतुष्षष्टः
सत्तरिअमो	सप्ततितमः
छावत्तरिमो	षट्सप्ततः
असीइमो, असीअमो	अशीतितमः
नउय	नवतितमः
एगाणउयम	एकनवतः
बाणउयइम	द्विनवतः
सयअम	शततमः
सहस्सअम	सहस्रतमः

च उ आ ली सो पा ढो.

१

નિયમો:—

૧. સંખ્યાવાચક શબ્દો પાંચ પ્રકારના છે:—

૧. સર્વનામ-વિશેષણ તરીકે વપરાતા:-एग. उह, उभ.
૨. ત્રણેય જાતિમાં સરખા-उह, उभ दु. ति. चउ. कइ. कइवय. અને पञ्च થી अट्ठारह સુધીના.
૩. નારીજાતિમાં વપરાતા નામો: एगूण-चीसाथी अट्ठावन्ना સુધીના આકારાન્ત, અને एगूण-सट्ठिथी णव-णवइ સુધીના, તથા कोडि, એ इकारान्त નારીજાતિ નામો છે.
૪. નર તથા નાન્યતર જાતિમાં વપરાતા નામો:-सय, सहस्स, अउय, पउय વિગેરે નાન્યતરમાં, અને लक्ख. નર-જાતિમાં વપરાય છે.
૫. અનિયત સંખ્યાવાચક વિશેષણો: कइ, कइवय, तइ, जइ, इयइ વિગેરે. ઉપર કહેલા બાકીના નિયત સખ્યા-વાચક છે.

૨. સંખ્યાવાચક શબ્દોમાં વચન બે રીતે લાગે છે:

૧. उह-उभ, તથા ત્રણેય જાતિમાં સરખી રીતે વપરાતા, અને અનિયત સંખ્યાવાચક શબ્દોના : બહુવચનમાંજ રૂપો થાય છે. ચોથી તથા છઠ્ઠીના બહુવચનમાં ण्ह અને ण्हं નિત્ય લાગે છે, ને પૂર્વનો સ્વર હ્રસ્વ થાય છે.
૨. બાકીના શબ્દોના એક વચનમાં તથા બહુવચનમાં પણ રૂપો થાય છે.एगो, एगा; वीसा, बे वीसाओ.

૩. સંખ્યાવાચક શબ્દોના રૂપો નીચે પ્રકારે થાય છે:

૧ एग. उह, उभ. ના રૂપો सव्व જેવા થાય છે.

૨. द्वि, ति, અને चउ ના રૂપો ખાસ થાય છે. તેના નિયમો નીચે જણાવીશું. પરન્તુ તેઓને ચોથી અને છઠ્ઠીના બહુવચનમાં ण्ह અને ण्ह નિત્ય લાગે છે.

૩ पञ्च થી अट्ठारह સુધીના શબ્દોના રૂપો (૩૭ મા.) પાઠમાં સમજાવ્યા છે.

૪. एगूणवीसाथी આકારાન્તના રૂપો माला જેવા, ને इकारान्त ના बुद्धि જેવા કરવા.

૫. અનિયત સંખ્યાવાચક શબ્દોને પહેલી બે વિભક્તિમાં ૦ પ્રત્યય લાગે છે. બાકી इकारान्त વિશેષણ જેવા.

૬. (૧) दु ના दो અને वे કરીને રૂપો કરવા પહેલી અને બીજીમાં–ण्णि પ્રત્યય વિકલ્પે લાગે છે. અને પૂર્વના સ્વર વિકલ્પે હ્રસ્વ થાય છે. दुवे રૂપ વધારે ઉમેરાય છે.

(૨) ति ને પહેલી તથા બીજીમાં ण्णि પ્રત્યય નિત્ય લાગે છે. બાકી રૂપો मणिના બહુવચન જેવા કરવા

(૩) अ. चउ શબ્દના પહેલી અને બીજી વિભક્તિમાં चत्तारो, चउरो, અને चत्तारि એ ત્રણ રૂપો વપરાય છે.

आ. ત્રીજી, પાંચમી, અને સાતમીમાં उ વિકલ્પે દીર્ઘ થાય છે.

૨

સંખ્યાપૂરકને લગતા નિયમો.

૧. સંખ્યાપૂરક શબ્દો ત્રણ રીતે બને છે.

૧ કેટલાક સંખ્યાપૂરક ખાસ શબ્દો છે.

૨ કેટલાક ને म પ્રત્યય લાગે છે. ને

૩ કેટલાકને અપ્રત્યય લાગી વિકલ્પે म, इम, अम પ્રત્યયો લાગે છે.

૨.

૧. સંખ્યાપૂરક ખાસ શબ્દો (૩૯ મા પાઠ)માં આપેલા છે.

૨. पञ्च થી दस સુધીના શબ્દોને म જ લાગે છે.

૩. एकादस થી अट्ठारह સુધીના શબ્દોને એમને એમ અકારાન્ત નામ તરીકે વાપરવાથી સંખ્યાપૂરક બને છે, અને म લાગાડીને પણ બનાવેલા સંખ્યાપૂરક શબ્દો મળે છે. सोलसो, सोलसमो.

૪ एगूणवीसा થી આ અને इ નો अ કરવાથી, તથા अ કર્યા પછી म, इम, अम પ્રત્યયો પણ વિકલ્પે લગાડવાથી. एगूणवीसो, एगूणवीसमो, एगूणवीसइमो, एगूणवीसअमो.

૫ सय, सहस्स, लक्ख, कोटि વિગેરે શબ્દો પછી પણ म, अम પ્રત્યયો લગાડીને સંખ્યાપૂરક બનાવવા.

૩, સંખ્યાપૂરક શબ્દો વિશેષણ હોવાથી ત્રણેય જાતિમાં તેના રૂપો નીચે પ્રમાણે થાય છે.

૧. નર જાતિમાં देव જેવા રૂપો કરવા.

૨. अ. [ ] આવા કૌંસમાં ન બતાવેલા પહેલી ત્રણ સંખ્યાના સંખ્યાપૂરકોને અને तुरिय ને आ (आ) લગાડવાથી નારી જાતિ અંગ થાય છે.

आ. બાકીનાઓને ई લગાડીને નારીજાતિ રૂપો કરવા. ને કોઈ વખતે સામાન્ય નિયમથી आ પણ લાગેલા હોય છે.

૩. નાન્યતરજાતિ રૂપો घर જેવાં કરવા.

૩

અપૂર્ણાંક સંખ્યાવાચક શબ્દો વાપરવાની રીત

૧. સંખ્યાવાચકની પૂર્વે છુટક કે સમાસ કરીને सवाय શબ્દ જોડવાથી સવાનો આંક થાય છે. सवाय-चत्तारो सेरा=૪। સવાચ્યારશેર

૨ સંખ્યાવાચકની પૂર્વે છુટક કે સમાસ કરી साड्ढ શબ્દ જોડવાથી આપેલી સંખ્યા અથવા સંખ્યાપૂરકની પૂર્વે કે પછી अड्ढ શબ્દ જોડવાથી પ્રથમની સંખ્યાનો અર્ધ-સહિત-સંખ્યાનો આંક થાય છે.
साड्ढचत्तारो सेरा, अड्ढपञ्चमा सेरा, पञ्चमाड्ढ सेरा. ૪॥ સાડાચ્યાર શેર.

૩. સંખ્યાવાચક કે સંખ્યાપૂરકની પૂર્વે पोण, पाऊण, पाओण શબ્દ મૂકવાથી પોણાની સંખ્યાનો આંક થાય છે. पोणचत्तारो सेरा, पोण चउत्था सेरा ૩॥। પોણાચ્યાર શેર.

૪

સંખ્યાવાચક અને સંખ્યાપૂરક શબ્દો વાપરવાની રીત

૧ एग થી नव સુધીના એકમ કહેવાય છે અને दस, वीसा, तीसा, चत्तालीसा, पण्णासा, सट्ठि, सत्तरि, असीइ, णवइ દશકો કહેવાય છે.

૨ अ. પ્રથમના દશકની પહેલાં एकम આંકડા મૂકવાથી પછીના એકમ આંકો, અને પછીના દશકની પૂર્વે एगूण મૂકવાથી પૂર્વના નવનો આંક થાય છે. एकतीसा. एगूणतीसा.
आ. કોઇ પણ સંખ્યા કરતાં અમુક સંખ્યા વધારે લેવાની હોય, તો उत्तर તથા अहिअ શબ્દ લગાડવામાં આવે છે. અને सय, सहस्स, વિગેરે શબ્દોની પૂર્વે એકમ કે એકમના બનેલા આંકડા આવે, તો તેટલા શતક વિગેરેની સંખ્યા બતાવે છે.

१०८ अट्ठोत्तरसय, अट्ठाहिअसय. ६१ एगुत्तरसट्ठी. अट्ठारह सहस्साइं અઢાર હજાર.

૩. एगूणवीसा થી કોઇ પણ સંખ્યાનો વિશેષણ તરીકે તથા નામ તરીકે ઉપયોગ કરી શકાય છે.

तिण्णि वीसाओ घेणूणं ગાયોની ત્રણ વીશીઓ=૬૦. वीसघेणूओ વીશ ગાયો. सट्ठिघेणूओ.

घेणूणं दुवे सयाइं, दुसयघेणूओ ૨૦૦ ગાયો. सहस्ससयं એક હજાર સો=લાખ ૧૦૦૦૦૦.

૫

સંખ્યાવાચક પરથી બનતા શબ્દો

૧ સંખ્યાવાચક નામને हुत्तं (કોઇ વાર खुत्तो) લગાડવાથી " વાર " અર્થ નીકળે છે.

एगहुत्तं એક વાર. तिखुत्तो=ત્રણવાર अणन्तखुत्तो= અનંતવાર.

૨ हा લગાડવાથી " પ્રકાર " અર્થનો અવ્યય થાય છે. चउहा=ચાર પ્રકારે

૩ विह લગાડવાથી " પ્રકાર " અર્થનું વિશેષણ બને છે दुविहो=બે પ્રકારનો.

૪ एग ના રૂપાન્તરોને सि. सिअं, इआ, या પ્રત્યય લગાડવાથી " એક વખત " એવો અર્થ નીકળે છે.

૬

સંસ્કૃતમાં વપરાતા શબ્દોના રૂપો કેટલાક ફેરફાર સાથે પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે, ને કેટલાક આર્ષ પ્રયોગો પણ વપરાય છે.

જેમકેઃ—हिमवतो=हिमवतः,बुद्धिमन्ता=बुद्धिमन्तः,आसी =आसीत् હતો. भयवं=भगवन् પહેલીના એક વચનનું રૂપ. આવા પ્રયોગો † આવી નિશાનીથી બતાવીશું.

संवच्छरे ૧ લી નું એ૦ વ૦ ‡ આ નિશાની આર્ષ પ્રયોગોની છે.

एगआ / एक्कसि / एक्कसिअं / एइआ } अव्य० एकदा એક વખત.

एक्कत्तो / एकदो / एकओ } अव्य० एकतः એક તરફથી.

एगज्झं अव्य० एकध्यम् એક પ્રકાર.

एक्कसरिअं / इक्कसरिअं } अव्य० હમણાં.

एगहा अव्य० एकधा એક પ્રકારે.

एगागि वि० एकाकिन् એકલું.

अडवी ना० अटवी જંગલ.

अड्ढाइज्ज वि० अर्द्धतृतीय અઢી.

अड्ढ / अद्ध } वि० अर्ध અરધું.

अणु+याय भू० कृ० वि० अनुयात પાછળ ચાલેલ.

अव्वो अव्य० ખેદ, પશ્ચાત્તાપ.

अणु+सास् धा० अनुशास् શિખામણ દેવી.

असइ अव्य० असकृत् વારંવાર.

इयइ અનિ० સં०વિ०इयतिએટલું.

उद्ध वि० तुर्यार्ध સાડાત્રણ.

उभ / उह } સર્વ० उभ બે.

ऊण / ऊन } વિ. ઓછું.

कइ અનિ० સં० વિ० कति કેટલા ?

कइवय ,, कतिपय કેટલાક.

कइह અનિ० સ. પૂ० વિ० कतिथ કેટલામું ?

कइवयह અનિ० સં० પૂ० વિ० कतिपयथ કેટલાકમું.

कप्प न० कल्प આચાર.

कम्मभूमि ना० कर्मभूमि વ્યવહારક્ષેત્ર.

कविट्ठ नान्य० कपित्थ કોઠાનું ફળ.

काउस्सग्ग न० कायोत्सर्ग, કાયાના ત્યાગપૂર્વક ધ્યાન.

किर અવ્ય० किल નિશ્ચય.

कुरु न० બ० વ० कुरु દેશ.

कुलगर ન૦ कुलकर કુળ સ્થાપનાર.

गणहर ન૦ गणधर મુનિગણના નાયક.

गह ન૦ ग्रह નવ ગ્રહમાંનો એક

गुत्तिधर વિ૦ गुप्तिधर મન, વચન, અને કાયાનો સંયમ ધરનાર.

चउहा અવ્ય૦ चतुर्धा ચાર પ્રકારે

चउव्विह વિ૦ चतुर्विध ચાર પ્રકારનું

जणवय ન૦ जनपद દેશ.

जियन्त વ૦ કૃ૦ વિ૦ जीवत् જીવતું.

णन्दराय ન૦ नन्दराज નન્દરાજા.

णियंठ ન૦ निर्ग्रन्थ સાધુ

तिदण्ड ન૦ બ૦ વ૦ त्रिदण्डा મન, વચન અને કાયાના દોષ રૂપ ત્રણ દંડો

तिविह વિ૦ त्रिविध ત્રણ પ્રકારનું.

दिग्गय ન૦ दिग्गज દિશાઓમાં રહેલ હાથી.

दिवड्ढ વિ૦ द्वितीयार्ध દોઢ

धम्मविग्घ ના-પુ૦ धर्मविघ्न ધર્મમાં આડે આવનાર.

नरीसर ન૦ नरेश्वर રાજા.

नवहा અવ્ય૦ नवधा નવ પ્રકારે.

नवविह વિ૦ नवविध નવ પ્રકારનું.

निगम ન૦ निगम દેશ.

नि+वेस् ધા૦ नि+विश् સ્થાપન કરવુ.

निहि ન૦ ના૦ निधि ભંડાર

पवयण ના-પુ૦ प्रवचन શાસ્ત્ર, ઉત્તમ ઉપદેશ.

पवयणमायरा ના૦ બ૦ વ૦ प्रवचनमातरः શાસ્ત્રના સાર રૂપ આચારરૂપી માતાઓ.

पवर वि० प्रवर શ્રેષ્ઠ.

प+विट्ठ भू० कृ० वि० प्रविष्ट पेठेलुं, पेठुं.

परि+हव् धा० હરાવવું, હુમલો કરવો.

पाओण वि० पादोन પોણું ૦॥।

पाय न० पाद પા, ચોથો ભાગ ૦।.

पावट्ठाण नान्य० पापस्थान પાપ ઉત્પન્ન થાય એવું કામ.

बिम्ब नान्य० मूर्ति.

भण्ड नान्य० भाण्ड કરીયાણું, વાસણ.

भयवं न० पुं० એ० व० भगवन् ભગવાન્

भावणा ना० भावना ભાવના.

भोअ न० भोग સુખવિલાસ.

महप्पभाव वि० महाप्रभाव જેનો મોટો પ્રભાવ છે એવું.

रुद्द न० रुद्र શંકર. वि० ભયંકર.

लिवि ना० लिपि અક્ષરરચના.

लिह् धा० लिख् લખવું.

वर वि० ઉત્તમ.

वाहर् धा० वि+आ+हृ બોલવું.

वि+किण् धा० वि+क्री વેચવું

विज्जा ना० विद्या જુદા જુદા જ્ઞાન.

वि+रअ भू० कृ० वि० वि+रत અટકેલું.

वेअणिज्ज विध्य० कृ० वि० वेदनीय ભોગવવા યોગ્ય.

सइ अव्य० सकृत् એકવાર.

सगड नान्य० शकट ગાડું.

सवाय वि० सपाद સવા

समणधम्म न० श्रमणधर्म સાધુનો ધર્મ.

समिइ ना० समिति સુચેષ્ટા.

समिअ वि० સમિતિયુક્ત.

सर नान्य० शर બાણ

सावय-पडिमा ना० श्रावक-प्रतिमा શ્રાવકની ઉત્કૃષ્ટ ક્રિયા વિધિ

सासय वि० शाश्वत् કાયમ.

संजमगुण न० संयमगुण सं- यम ઉત્પન્ન કરનારો ગુણ.

संजुत्त ભૂ० કૃ० વિ० संयुक्त જોડાયેલું, ઉમેરાયેલું.

सवरण નાન્ય૦ અટકાવનાર.

संनिविट्ठ ભૂ० કૃ० વિ० संनिविष्ट બેઠેલું, સ્થાપેલું.

से सर्व० तद् છઠ્ઠીનું એક વચન, તેનું

हत्थिणाउर નાન્ય૦ हस्तिनापुर–શહેર.

हरिणङ्क न० हरिणाङ्क ચંદ્ર.

हरिणाहिव न० हरिणाधिप સિંહ.

ઉપસર્ગો.

૧. નીચેના અવ્યયો ઉપસર્ગો (उवसग्ग) કહેવાય છે. તે ઘણે ભાગે ધાતુની પહેલાં આવે છે અને ધાતુના અર્થમાં ચાર જાતના ફેરફાર કરે છેઃ—

૧ કોઇ વખત ધાતુના અર્થમાં ન્યૂનતા–ઘટાડો કરે છે.

૨ કોઇ વખત ધાતુના અર્થમાં વધારે કરે છે.

૩ કોઇવખત ધાતુના અર્થમાં કાંઇપણ ફેરફાર કરતો નથી.

૪ કોઇ વાર જુદોજ અર્થ ઉત્પન્ન કરે છે.

૨. કયા ઉપસર્ગનો કઈ વખતે શો અર્થ કરવો ? તે વપરાશ ઉપરથી જોવું.

आ.			आ. મર્યાદા
पि	अपि	अवि	अपि
		उ	उत् ઉંચું.
		ऊ, ओ, उव.	उप પાસે.

ओ, अव.	अव, अप પાસે, નીચે.
ओ, नि, नी.	निर् [माल्य શબ્દની પહેલાં જ ओ થાય છે] વિના.
अइ, अति.	अति ઘણું.
अणु, अनु.	अनु પાછળ.
अभि. अहि.	अभि પાસે.
अधि, अहि.	अधि ઉપર.
णि, नि.	नि અત્યન્ત.
दु, दू.	दुर् ખરાબ.
प.	प्र આગળ.
पडि, पति, परि.	प्रति [स्था ધાતુની પહેલાં જ परि થાય છે] વિરુદ્ધ
परा.	परा ઉલટું.
परि, पलि.	परि વિશેપ.
वि.	वि વિશેપ.
सु, सू.	सु સારૂં.
सं, सम्.	सम् સારૂં, એક સાથે.

સંખ્યાવાચક શબ્દોના રૂપો

दु	ति
१ दोण्णि, दुण्णि, वेण्णि, विण्णि, दो, वे, दुवे	१ तिण्णि.
२ दोण्णि, दुण्णि, वेण्णि, विण्णि, दो, वे, दुवे	२ तिण्णि.

३ दोहि, दोहिं, दोहिँ, वेहि, वेहिं, वेहिँ.
४ दुण्ह, दुण्हं, दोण्ह, दोण्हं. वेण्ह, वेण्हं, विण्ह, विण्हं.
५ दुत्तो दोओ, दोउ, दोहिन्तो, दोसुन्तो; वित्तो, वेओ, वेउ, वेहिन्तो, वेसुन्तो,
६ दुण्ह, दुण्हं, दोण्ह, दोण्हं. वेण्ह, वेण्हं, विण्ह, वेण्हं.
७ दोसु, दोसुं, वेसु, वेसुं.

३ तीहि, तीहिं, तीहिँ.
४ तिण्ह, तिण्हं, तीण्ह, तीण्हं.
५ तित्तो, तीओ. तीउ, तीहिन्तो, तीसुन्तो.
६ तिण्ह, तिण्हं, तीण्ह, तीण्हं.
७ तीसु, तीसुं.

चउ

१ चउरो, चत्तारो, चत्तारि.
२ ,, ,, ,,
३ चउहि, चउहिं, चउहिँ चऊहि, चऊहिं, चऊहिँ
४ चउण्हं, चउण्ह
५ चउत्तो, चउओ, चऊओ, चउउ, चऊउ, चउहिन्तो, चऊहिन्तो, चउसुन्तो, चऊसुन्तो.
६ चउण्ह, चउण्हं.
७ चउसु, चऊसु, चउसुं, चऊसुं.

पञ्च

१ पञ्च.
२ पञ्च.
३ पञ्चहि, पञ्चहिं, पञ्चहिँ. पञ्चेहि, पञ्चेहिं, पञ्चेहिँ.
४ पञ्चण्हं, पञ्चण्हं.
५ पञ्चत्तो, पञ्चाओ, पञ्चाउ, पञ्चाहि, पञ्चेहि, पञ्चाहिन्तो, पञ्चेहिन्तो, पञ्चासुन्तो पञ्चेसुन्तो.
६ पञ्चण्ह, पञ्चण्हं.
७ पञ्चसु, पञ्चसुं, पञ्चेसु, पञ्चेसुं.

सट्ठि

१	सट्ठी	सट्ठीउ, सट्ठीओ, सट्ठी.
२	सट्ठिं	” ” ”
३	सट्ठीअ–आ–इ–ए.	सट्ठीहि, हिं, हिँ.
४	सट्ठीअ–आ–इ–ए.	सट्ठीण–णं.
५	सट्ठीअ-आ-ई-ए, सट्ठित्तो, सट्ठित्तो, सट्ठीओ, सट्ठीउ, सट्ठीउ, सट्ठीओ, सट्ठीहिन्तो, सट्ठीहिन्तो. सट्ठीसुन्तो.	
६	सट्ठीअ–आ–इ–ए.	सट्ठीण–णं.
७	” ” ” ”	सट्ठीसु, सट्ठीसुं.

प्राकृत वाक्ये।

"एगो हं, नत्थि मे कोइ, नाहमन्नस्स कस्स वि." ।
एवं अदीणमणसो अप्पाणमणुसासइ. ॥

पञ्चिन्दियसंवरणो, तह नवविहबंभचेरगुत्तिधरो, ।
चउविहकसायमुक्को, इअ अट्ठारसगुणेहिं संजुत्तो. ॥१॥

पञ्चमहव्वयजुत्तो, पञ्चविहायारपालणसमत्थो, ।
पंचसमिओ, तिगुत्तो, छत्तीसगुणो गुरू मज्झ. ॥ २ ॥

अट्ठणियंट्ठा सुरट्ठं पविट्ठा,
कविट्ठस्स हिट्ठा अह सन्निविट्ठा,
पडिअं कविट्ठं, भिण्णं च सीसं,
" अव्वो, अव्वो " त्ति वाहरंति, हसंति सीसा.॥

कुरुजणवय–हत्थिणाउर–नरीसरो पढमं,

तओ महाचक्कवट्टिभाए महप्पभावो,

जो बावत्तरि–पुरवर–सहस्स–वर–नगर–निगम–जणवयवई,

बत्तीसा–रायवर–सहस्साणुयायमग्गो,

चउदस रयण–नव महानिहि–चउसट्ठि–सहस्स–पवर–जुवइण सुन्दरवई

चुलसी–हय–गय–रह–सयसहस्स–सामी,

छण्णवइ–गामकोडि–सामी,

आसी जो भारहम्मि भयवं ॥

हरिण–ट्ठाणे हरिणङ्क ! जइ सि हरिणाहिवं निवेसन्तो, ।

न सहन्तो चिअ तो राहुपरिहवं से जिअन्तस्स. ॥

जावन्त केवि साहू भरहेरवयमहाविदेहे अ ।

सव्वेसिं तेसिं पणओ तिविहेण तिदण्डविरआणं. ॥

पण–नव–दु–चउ–अट्ठवीस–तिसय–दु–पण–भेयं

कम्ममवस्सं वेअणिज्जं हवइ.

इक्को किर वाणिअओ कोडिभण्डसगडाणि भरिऊण अडवीं पविट्ठो.

असीइमे संवच्छरे काले गच्छइ.

पुरिम–चरिमाण कप्पो मङ्गलं वद्धमाण–जिण–तित्थम्मि.

नारएण पज्जुण्णो कुमरो एगागी दिट्ठो.

पणवीसा य असीआ पण्णरस पण्णास जिणवरसमुहो. ।

वीसा पणयाला वि य तीसा पण्णत्तरि जिणवरिंदा. ॥१॥
सत्तरि पणतीसा वि य सट्ठी पंचेव जिणगणो एसो।
पणपण्णा य दसेव य पण्णट्ठी तहय चेव चालीसा– ॥२॥
–जिणा रक्खन्तु मे सरीरं.

ગુજરાતી વાક્યો.

પંદરસો ને બેંતાળીશ ક્રોડ, અઠ્ઠાવન લાખ, છત્રીશ હજાર, અને એંશી શાશ્વત બિંબોને પ્રણમું છું.

ત્રણ લોકમાં આઠ કરોડ, ૫૬ લાખ, બસો ને બ્યાશી ચૈત્યોને વંદુ છું.

એક દાઢું દાઢ, બે દાઢાને ત્રણ. સોળ અઢીએ ચાલીશ.

પોણાચારસો અને સવાઆઠસોમાં કેટલું અંતર છે?

વિક્રમ વર્ષ ઓગણીશેં અઠ્યાશીમાં પુસ્તક સંપૂર્ણ થયું.

પાંચ હજાર નવસો પાંસઠ લખો.

પહેલે સ્વર્ગે લાખ બત્રીશ, જીનવર ચૈત્ય નમું નિશદિશ;
બીજે લાખ અઠ્યાવીશ કહ્યા, ત્રીજે બાર લાખ સદ્દહ્યા.

पंचमं पगरणं.

प ण या ली सो पा ढो.

१. અક્ષરપરિવર્તનના ૩ ત્રીજા પ્રકારના નિયમોઃ—

૧. સંસ્કૃત શબ્દમાં આવેલા શબ્દની શરૂઆતના તથા કોઈ વખતે બીજા તથા ત્રીજા સ્વરને ઠેકાણે પ્રાકૃતમાં કોઇ પણ પ્રાકૃત સ્વર થાય છે. એ સામાન્ય નિયમ છતાં તેમાં નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે.

[૧] अनो ऊ न करवो. કોઈક સ્થળે अइ आइ અને લોપ વધારે થાય છે.

[૨] इना आ અને ऊ નથી થતા.

[૩] ई નો ओ નથી થતો.

[૪] उ નો आ અને ए થતા નથી.

[૫] ऊ નો आ નથી થતો.

[૬] ऋનો ई નથી થતો, તથા रि, ढि, अरि, એ ત્રણ વધારે થાય છે.

[૭] ऌ, ॡનો તો इलि જ થાય છે. બીજું કાંઈ પણ નથી થતું.

[૮] ए નો इ અને ऊ જ થાય, બીજું કાંઇ પણ ન થાય.

[૯] ऐ ના इ, ई, અને ए જ થાય છે, અને अअ, अइ વધારે થાય છે.

[૧૦] ओ ના अ અને ऊજ થાય છે, अउ, आअ વધારે થાય છે.

[૧૧] औ નો आ, उ, ओ જ થાય છે. ઉપરાંત–अउ, आव વધારે થાય છે.

[૧૨] જોડાયેલા વ્યંજનોની પૂર્વે કોઈ પણ સ્વર પ્રાયઃ હ્રસ્વ થાય છે. ત્યારે इ નો ए થાય છે.

૨. અક્ષર પરિવર્તનના ૨ જા પ્રકારના નિયમોઃ—

૧. [૧] પદને અન્તે, म् નો નિત્ય, અને સ્વર પર છતાં વિકલ્પે અનુસ્વાર થાય છે. [૨] કોઈ વખતે પદની અંદર પણ અનુસ્વાર થાય છે.

૨. શબ્દની અંદર આવેલા ङ्–ञ्–ण्–न् નો વ્યંજનપર છતાં અનુસ્વાર થાય છે.

૩. કેટલાક શબ્દોમાં નિત્ય. અને કેટલાક બેવાર બોલાતા સ્વરાદિ શબ્દોની વચ્ચે વિકલ્પે, અનુસ્વાર ઉમેરાય છે.

૪. વર્ગ્યવ્યંજન પર છતાં અનુસ્વારને બદલે પછીના વ્યંજનના વર્ગનો અનુનાસિક વિકલ્પે થાય છે.

૫. કેટલાક શબ્દોમાં નિત્ય અને કેટલાકમાં વિકલ્પે, શબ્દમાંનો અનુસ્વાર હોય તે પણ લોપાય છે.

૩. અક્ષર પરિવર્તનના ૬ ઠ્ઠા પ્રકારના નિયમોઃ—

૧. કેટલાક એવા શબ્દો છે કે જેની વચ્ચેથી સ્વર સહિત क्, ग्, ज्, द्, य्, च्, નો લોપ થાય છે.

૨. ત્યારે કોઈક શબ્દોમાં આદિ વ્યંજનનો પણ લોપ થયો હોય છે.

૪. અક્ષર પરિવર્તનના ૪ થા પ્રકારના નિયમોઃ—

૧. પછી આવેલા સ્વર સાથેના વ્યંજન સહિત–શરૂઆતના સ્વરને ઠેકાણે કેટલાક શબ્દોમાં ए, ऐ, ओ, ऊ થાય છે.

૧. अ ના ફેરફારોઃ—

[ક]=आ

पावयण } ના૦ પ્રવચન શાસ્ત્ર, ઉત્તમ વ્યાખ્યાન
पवयण }

सामिद्धि } ના૦ समृद्धि આબાદી.
समिद्धि }

पयड } વિ૦ प्रकट પ્રગટ.
पायड }

[ખ]=इ

अगार } ન૦ अङ्गार ઇંગારો.
इंगार }

पिक्क } વિ૦ पक्व પાકું
पक्क }

मज्झिम વિ૦ मध्यम વચ્ચેનું.

मुइग ન૦ मृदङ्ग ઢોલ પખાજ

[ગ]=ई

हर } ન૦ हर મહાદેવ
हीर }

[ઘ]=उ

झुणि ન૦ ध्वनि અ

पढम }
पुढम } વિ૦ प्रथम પહેલુ.
पढुम }
पुढुम }

वीसुं અવ્ય૦ विष्वक् ચારે તરફ.

[ઙ]=ए

वेल्ली } ના૦ वल्ली વેલડી.
वल्ली }

सेज्जा ના૦ शय्या પથારી.

[ચ]=ओ.

नमोक्कार ન૦ नमस्कार નમસ્કાર.

परोप्पर અવ્ય૦ परस्परम् પરસ્પર.

अप्पु } ધા૦ अर्प् આપવુ
आप्पु }

[છ]=મયનો मइय

जलम } પાણી-
जलम }

[ज]=आइ

पुणाइ / पुणो } અવ્ય૰ पुनः વળી, ફરીથી.

૨. આ ના ફેરફારોઃ—

[ક]=अ

૧ अंव ન૰ आम्र આંબાનું ઝાડ, નાન્ય૰ કેરી.

तम्ब નાન્ય૰ ताम्र તાંબું [હ્રસ્વ].

૨ जह / जहा } અવ્ય૰ यथा જેમ.

अहव / अहवा } અ૰ अथवा અથવા.

૩ चमर / चामर } ન૰ चामर ચમ્મર.

कुमर / कुमार } ન૰ कुमार કુંવર.

૪ पवह / पवाह } ન૰ प्रवाह પ્રવાહ, વહેણ.

[ભાવ વાચક નામ]

૫ मरहट्ठ ન૰ महाराष्ट्र મરાઠો.

सामअ ન૰ श्यामाक સામો.

[ઝ]=લોપ.

रण्ण / अरण्ण } નાન્ય૰ अरण्य જંગલ, વન.

लाऊ / अलाऊ } ના૰ अलावू તુંબડી

૬ मंस ના૰ मांस માંસ.

पंडव ન૰ पाण्डव પાંડનો પુત્ર.

[ખ]=इ

आइरिअ / आयरिअ } ન૰ आचार्य આચાર્ય.

सया / सइ } અવ્ય૰ सदा હમ્મેશાં.

[ગ]=ई.

थीण / ठीण } વિ૰ स्त्यान થીણું.

खल्लीड વિ૰ खल्वाट ટાલવાળું.

[ઘ]=उ

उल्ल વિ૰ आर्द्र ભીનું.

थुवअ વિ૰ स्तावक સ્તુતિ કરનાર.

सुण्हाल ન૰ सास्नावान् બળદ.

[८]=ऊ

अज्जू ना० आर्या સાસુ

[ચ]=ए

गेज्ज વિ૦કૃ૦વિ૦ ग्राह्य ગ્રહણ કરવા યોગ્ય

देर
दार } ना० द्वार બારણું
वार

पारेवअ
पारावअ } ન० पारावत પારેવો.

[છ]=ओ

अल्ल
ओल्ल } વિ० आर्द्र ભીનું

ओली
आली } ना० =ઝીંટી
=સખી } आली

૩. उ ना ફેરફારો —

[ક]=अ

हलद्दी ना० हरिद्रा હળદર

तित्तिर न० तित्तिरि તેતર

पह न० पथिन् રસ્તો

सढिल
सिढिल } વિ० शिथिल ઢીલું.

इअ અવ્ય० इति એમ[વાક્યની આદિમાં]

[ખ]=ई

जीहा ना० जिह्वा જીભ

सीह न० सिंह સિંહ

तीसा ना० त्रिंशत् ત્રીશ
वीसा ना० विंशति વીશ

नि
नी } ઉપ०निर नीसरइ
नि सरति } નિકળે છે

[ग]=उ

दु स०वि० द्वि બે

दुहा અવ્ય० द्विधा બે પ્રકારે.

णुमन્न ભૂ०કૃ०વિ० निमग्न ડુબેલું

पावासु न०प्रवासिन् મુસાફર

उच्छु ना० इक्षु શેરડી.

[घ]=ए.

पिण्ड
पेण्ड } ना०न० पिण्ड પિંડો-પેંડો ગુચ્છો

किंसुअ
केसुअ } ना०न०किंशुक કેસુડું

मेरा ना० मिरा મર્યાદા

[ઙ]=ओ.

दोवयण ના૦ન્૦ द्विवचन બે વચન.

૪. ई ના ફેરફારો:—

[ક]=अ.

हरडई ના૦ हरीतकी હરડે.

[ખ]=आ.

कम्हार ન૦બ૦ कश्मीर કાશ્મીર.

[ગ]=इ.

दुइअ વિ૦ द्वितीय બીજું.

तइअ વિ૦ तृतीय ત્રીજું.

आणिअ ત્રિ૦વિ૦ आनीत આણેલું.

पाणिअ
पाणीअ } ના૦ન્૦ पानीय પાણી.

तित्थ ના૦ન્૦ तीर्थ તીર્થ. [ફેરવ]

[ઘ]=उ.

जुण्ण
जिण्ण } ત્રિ૦વિ૦ जीर्ण જુનું.

૫. उ ના ફેરફારો:—

[ક]=अ.

अगरु ના૦ન્૦ अगुरु અગર ચંદન.

दोहाकय
दुहाकय } વિ૦ द्विधाकृत બે પ્રકારે કરેલ.

निज्झर
ओज्झर } ન૦ निर्झर ઝરણું. [નૂ સાથે.]

[ઙ]=ऊ.

तूह ના૦ન્૦ तीर्थ તીર્થ.

विहूण
विहीण } ત્રિ૦વિ૦ विहीन રહિત.

हीण
हूण } ત્રિ૦ વિ૦ हीन ઓછું, નીચું.

[ચ]=ए.

बहेडअ ન૦ विभीतक બહેડાનું ઝાડ.

केरिस વિ૦ कीदृश કેવું?

पीढ
पेढ } ના૦ન્૦ पीठ પાટ, પથારો.

नेड
नीड } ના૦ન્૦ नीड માળો.

गलोई ના૦ गुडूची ગળો.

गरुई વિ૦ गुर्वी મોટી.

मउड ન૦ मुकुट મુગટ.

मउलिअ कृ० वि० मुकुलित એકઠું થયેલ.

जहुट्ठिल न० युधिष्ठिर યુધિષ્ઠિર રાજા.

अवरिं / उवरिं } અવ્ય० उपरि ઉપર.

[ખ]=इ.

पुरिस न० पुरुष પુરુષ.

पउरिस नાન્ય० पौरुष પુરુષાર્થ.

भिउडी ना० भ्रुकुटी ભમ્મર. નેણ.

[ગ]=ई

छीअ नાન્ય० क्षुत् છીંક.

[ઘ]=ऊ.

१ त्स અને च्छ नीપૂર્વના उ નો ऊ.

६. ऊ ના ફેરફારોઃ—

[ક]=अ.

दुऊल / दुअल्ल } નાન્ય० दुकूल વસ્ત્ર.

सुण्ह / सण्ह } वि० सूक्ष्म બારીક.

ऊसव न० उत्सव ઓચ્છવ.

ऊसुअ वि० उत्सुक ઉંચા મન-વાળું.

ऊसासो न० उच्छ्वास અંદર લેવાતો શ્વાસ.

मूसल / मुसल } નાન્ય०मुसल સાંબેલું.

दूसह / दुसह } वि० दुस्सह દુઃખે સહન થાય તેવું.

[ક]=ओ.

ओट्ठिअ કૃ०वि० उत्थित ઉઠેલું, ઉઠ્યું.

पोत्थअ न० पुस्तक પુસ્તક.

मोण्ड नાન્ય० मुण्ड મુંડું.[હ્રસ્વ]

कोऊहल / कुऊहल / कोउहल्ल } નાન્ય० कुतूहल ગમ્મત.

[ખ]=इ.

निउर / नूउर } નાન્ય०नूपुर ઝાંઝર.

[ગ]=उ.

भुमया ना० भ्रू० ભમ્મર, નેણ.

वाउल वि० वातूल વાયડું.

हणुमंत ना० हनूमान्

कोउहल } नान्य० कुतूहल
कोऊहल } ગમ્મત.

[ध]=ए.

नेउर } नान्य० नूपुर ઝાંઝર.
नूउर }

૭. ऋ ના ફેરફારો:—

[क]=अ. ૧ શબ્દની આદિમાં.

घय नान्य० घृत ઘી.

मय न० मृग હરણ.

तण नान्य० तृण ઘાસ.

[ખ]=आ.

माउक } वि० मृदुक સુંવાળું.
मउअ }

[ग]=इ.

किवा ना० कृपा દયા.

किसङ्गी ना० પાતળા અંગવાળી. कृशाङ्गी.

घठ } वि० धृष्ट ઉદ્ધત, બેશરમ.
धिठ }

भिंग न० भृङ्ग ભમરો.

विञ्चुअ न० वृश्चिक વીંછી.

[ઙ]=ओ

तम्बोल नान्य० ताम्बूल તંબોળ.

मोल्ल नान्य० मूल्य કિંમત.

गलोई ना० गुडूची ગળો.

थोर वि० स्थूल જાડું.

सिंग } नान्य० शृङ्ग શીંગડું.
संग }

मिञ्चु } नान्य० मृत्यु મરણ.
मञ्चु }

मयङ्क } न० मृगाङ्क ચંદ્ર.
मियङ्क }

[ध]=उ.

૨ સમાસ વિગેરેમાં

पिउघर नान्य० पितृगृह પિતાનું ઘર

माउ-हर } नान्य० मातृगृह માતાનું ઘર.
माइ-हर }

पिउवण नान्य० पितृवन સ્મશાન.

उसह न० ऋषभ બળદ.

भाउअ न० भ्रातृक ભાઇ.

मुइंग न० मृदङ्ग મૃદંગ, પખાજ

उसह / वसह } ન० वृषभ બળદ.

बुहप्फइ / विहप्फइ / बहप्फइ } ન० बृहस्पति બૃહસ્પતિ, ગુરુ.

[ઉ]=ऊ

मूसा / मुसा } અવ્ય० मृषा જુઠું.

[ચ]=ए.

विंट वेंट નાન્ય०वृन्त ડીંટીયું.

[છ]=ओ.

मोसा અવ્ય० मृषा જુઠું.

वोण्ट નાન્ય० वृन्त ડીંટીયું.

[જ]=रि કેવળ ऋ નો

रिच्छ ન० ऋक्ष રીંછ.

रिसह ન० ऋषभ બળદ.

रिउ / उउ } ન० ऋतु છ ઋતુ.

रिज्जु / उज्जु } वि० સરળ ऋजु.

रिसि / इसि } ન०ऋषि ઋષિ, મુનિ.

रिण / अण } નાન્ય० ऋण દેવું.

૨ વ્યંજન સાથે પણ.

एआरिस वि० एतादृश એવો.

केरिस वि० कीदृश કેવો ?

[ઞ]=अरि.

दरिअ કૃ०वि० दृप्त ગર્વિષ્ઠ.

[ઞ]=ढि.

आढिअ કૃ०वि० आदृत આદર કરેલું.

૭. ए ના ફેરફારો:—

[ક]=इ.

केसर / किसर } નાન્ય० केसर કેસર.

दिअर / देवर } ન० देवृ દિયર.

चविडा-ला / चवेडा-ला } ના०चपेटा લાત.

वेअणा / विअणा } ના०वेदना પીડા.

[ખ]=ऊ

थूण / थेण } ન० स्तेन ચોર.

૮. ऐ ના ફેરફારો:—

[ક]=अअ

उच्चअ અવ્ય૦ उच्चैस् ઉંચું.

नीचअ અવ્ય૦ नीचैस् નીચું.

[ખ]=इ

सणिच्छरं ન૦ शनैश्चर તે નામનો ગ્રહ.

सिन्न } नान्य० सैन्य લશ્કર.
सेन्न }

[ગ]=ई.

धीर नान्य० धैर्य ધીરજ.

चीवंदण } नान्य० चैत्यवंदन ચૈત્યને પ્રતિમાને વંદન.
चेइअवंदण }

[ઘ]=ए.

एरावण ન૦ ऐरावण ઇંદ્રનો હાથી.

केलास ન૦ कैलास તે પર્વત.

वेज्ज ન૦ वैद्य વૈદ્ય.

[ઙ]=अइ.

चइत्त नान्य० चैत्य મંદિર, પ્રતિમા.

वइसाह ન૦ वैशाख વૈશાખ મહિનો.

दइच्च ન૦ दैत्य રાક્ષસ.

चइत्त } ન૦ चैत्र ચૈત્ર મહિનો.
चेत्त }

वइर } नान्य० वैर વેર.
वेर }

दइव्व } नान्य० दैव નશીબ.
देव्व }

૯. ओ ના ફેરફારો:—

[ક]=अ.

मणहर } वि० मनोहर સુંદર.
मणोहर }

अन्नन्न } नान्य० अन्योन्य એક બીજાનું.
अन्नोन्न }

[ખ]=ऊ.

सूलास वि० सोच्छ्वास જીવતું.

[ગ]=अउ, आअ.

गउ ના૦ન૦ गो ગાય, બળદ.

गाअ } બળદ. } गो.
गाई } ગાય. }

१०. औ ના ફેરફારો:—

[ક]=अउ.	પણું.
पउर ન૦ पोर શહેરી.	सुगन्धित्तण નાન્ય૦ सौगन्ध्य સુગંધિપણું.
कउरव ન૦ कौरव કુરુના વંશનો.	[ઘ]=ओ.
मउण નાન્ય૦ मौन મૌન.	जोव्वण નાન્ય૦ यौवन જુવાની.
[ખ]=आ.	कोसम्बी ના૦ कौशाम्बी કૌશાંબી નારી.
गारव } गउरव } નાન્ય૦ गौरव મોટાઇ.	
[ગ]=उ.	[ઙ]=आव.
सुन्देर નાન્ય૦ सौन्दर्य સુંદર-	नावा ના૦ नौ હોડી.

સૂચના—આ ઉપરાંત પણ ઘણા શબ્દોને અહીં બતાવેલા ફેરફારોના પ્રકારો લાગુ પડે છે, અને કેટલાકને નથી પણ લાગુ પડતા, તેથી વપરાશ ઉપરથી શબ્દો જોઇને ફેરફારના નિયમો ઘટાવવા.

૧. વિસર્ગનો ओ.—

पुणो, उणो અવ્ય૦ ફરીથી, વારંવાર. पुनः	मणोसिला ના૦ મણશીલ मनःशिला.

૨. અનુસ્વારના ફેરફારો.—

૧. અનુનાસિકનો અનુસ્વાર.

ङ નો અનુસ્વાર.	ञ् નો અનુસ્વાર.
पंति ના૦ લીટી. पङ्क्ति	लंछण નાન્ય૦ કલંક. लञ्छन.
अंगण નાન્ય૦ આંગણું अङ्गन.	पंचम વિ૦ પાંચમું. पञ्चम.

ण् નો અનુસ્વાર.

छमुह ન૦ કાર્તિક સ્વામિ. षण्मुख.

उक्कंठा ના૦ ઇચ્છા. उत्कण्ठा.

संझा ના૦ સાંજ. सन्ध्या.

विंझ ન૦ વિંધ્યાચળ પર્વત. विन्ध्य

૨. અનુસ્વારનો ઉમેરો.

છેલ્લા અક્ષર પર

सम्मं અવ્ય૦ સારૂં सम्यक्

सक्खं અવ્ય૦ પ્રત્યક્ષ साक्षात्

પહેલા સ્વર પર

अंसु નાન્ય૦ આંસું. अश्रु

तंस વિ૦ ત્રાંસુ त्र्यस्र.

पंसु ન૦ ફરશી. पर्शु

वंक વિ૦ વાંકું वक्र.

दंसण નાન્ય૦ જોવુ, દર્શન दर्शन

બીજે સ્વર

वयंस ન૦ મિત્ર वयस्य

मणंसि વિ૦ સ્વતંત્ર. मनस्विन्

ત્રીજા સ્વર પર.

अवरिं અવ્ય૦ ઉપર उपरि

अणिउंतय / अइमुंतय / अणिउँतय } નાન્ય૦ अतिमुक्तक. નુ ફળ

વિકલ્પે —

मंजार / मज्जार } ન૦ બિલાડો. मार्जार

मणंसिला / मणासिला / मणोसिला } ના૦ મણશીલ मनःशिला

एक्कमेक्क / एक्केक्क } વિ૦ એકએક. एकैक

૩. અનુસ્વારના અનુનાસિક.—

संख / सङ्ख } ન૦ શંખ. शङ्ख

कंचुअ / कञ्चुअ } ન૦ કંચવો. कञ्चुक

कंटअ / कण्टअ } ન૦ કાંટો कण्टक

पंथ / पन्थ } ન૦ રસ્તો पन्थ

चंद चन्द } ना० ચાંદો चन्द्र.	आरंभ आरम्भ } न०શરૂઆત आरम्भ

૪. અનુસ્વારનો લોપ.

वीसा ना० વીશ. विंशति	सीह सिंघ } न० સિંહ सिंह
तीसा ना० ત્રીશ त्रिंशत्	कह कहं } અવ્ય० કેવી રીતે कथम्
सक्कय વિ०સંસ્કારેલુ संस्कृत	
सक्कार न०સસ્કાર,ટેવ संस्कार	किं किं } અવ્ય० કેમ, શું किम्
एव एवं } અવ્ય० એમ. एवम्	
मास मंस } નાવ્ય० માંસ मांस.	कास कंस } નાન્ય० કાંસું. कांस्य

૩. સ્વર સહિત વ્યંજનોનો લોપ.—

वारण वायरण } નાન્ય० [क] વ્યાકરણ શાસ્ત્ર. व्याकरण.	हिअ हिअय } નાન્ય० [य] હૃદય. हृदय.
आअ आगअ } ભૂ०કૃ०વિ० [ग] આવેલુ आगत	देउल देवउल } નાન્ય० [व] મંદિર देवकुल
भाण भायण } નાન્ય०[ज]વાસણ,ભાણું. भाजन	इंध चिन्ध } નાન્ય० [च] ચિહ્ન, નિશાની. चिह्न
दुग्गाएवी दुग्गावी } ना० [द]દુર્ગાદેવી. दुर्गादेवी.	

૪. પછીના સ્વર સાથેના વ્યજન સાથેના સ્વર ને ઠેકાણે સ્વર.—

ऊज्झाय ओज्झाय उवज्झाय } न०ઉપાધ્યાય उपाध्याय	ऐ અ०न० અરે अयि!
	केली कयली } ना० કેળ कदली.

चोत्थ वि० ચોથું. चतुर्थ.

तेरह सं०वि० તેર. त्रयोदश.

तेवीसा ના० ત્રેવીશ. त्रयोविंशति.

थेर वि० ઘરડું. स्थविर.

पोप्फल નાન્ય० સોપારી. पूगफल.

पोर न० પોરો. पूतर.

बोर નાન્ય० બોર. बदर.

बोरी ના० બોરડી. बदरी.

लोण નાન્ય० મીઠું.वि० ખારૂં. लवण.

सोमाल | सुउमाल } वि० સુંવાળું. सुकुमार.

સામાન્ય શબ્દકોષ.

अग्घ નાન્ય० પૂજાની સામગ્રી. अर्घ्य.

अमय નાન્ય० અમૃત. अमृत.

अणचुक કૃ०वि०[દે०]ન ભૂલેલો.

अवमच्चु નાન્ય० કમોત. अवमृत्यु.

कर न० १ હાથ २ કિરણ. ૩ કર-વેરો.

कलाव न० સમૂહ. कलाप.

कुल्ला ના० નીક. कुल्या.

घम्म न० ઘામ,ગરમી. घर्म.

चिक्कण वि० ચીકણું, ઘાટું.

जस न० યશ. यशस्.

जलोल्ल वि० પાણીથી ભીંજેલું. जलार्द्र.

तड न०નાન્ય० | तडी ના० } કિનારો. तट. तटी

तिमिर નાન્ય०અંધારૂં. तिमिर.

दीस् ધા०જોવાય. [સહ ભેદમાં વપરાય છે] दरिस् दृश्.

नह નાન્ય० આકાશ. नभस्.

पिण्ड् ધા० એકઠા થવું.

पङ्कअ નાન્ય० કમળ. पङ्कज.

पयाव न० પ્રતાપ. प्रताप.

परिवार न० પરિવાર. परिवार.

पडिक्खलिज्जन्त સહ०વ०કૃ०वि० રોકાતું. प्रतिस्खल्यमान.

मुइङ्गि न० મૃદંગ વગાડનાર. मृदङ्गि.

मल्ल न० મલ્લ. मल्ल.

राम-रिसि न० પરશુરામ. रामर्षि.

रेवई ना० બળદેવની સ્ત્રી. रेवती.

लच्छण नान्य०લક્ષણ-નિશાની लक्षण.

वारचाल न० પોળીયો. द्वारपाल.

विण्णत्ति ना० આજીજી.विज्ञप्ति.

विलासभ ना० વિલાસ

विवरिअ भू० કૃ० વિ० ઉલટું विपरीत.

वज्जन्त व० કૃ० વિ० વગડતુ. वाद्यन्त.

सम न० શ્રમ, મહેનત,કસરત, श्रम

सम-हर नान्य०કસરત શાળા. श्रम-गृह.

सिन्धव नान्य० મીઠું, સિંધાલુણ. सिन्धव.

सुण्हा ना० ગાયને ગળે ગોદડી હોય છે, તે. सास्ना.

सुण्हाल न० બળદ. सास्नावान.

सुण्हाल-चिन्ध न० મહાદેવ. सास्नाल-चिह्न.

सेल न० પર્વત. शैल.

सेल्ल न०[दे०] પાસ, ફાંસલો.

संवुत्त भू०२०वि०थयेलुं संवृत्त.

हय भू०कृ०वि० નાશ પામેલ. हत.

પ્રાકૃત વાક્યો.

तस्स गुण-सामिद्धी पयडा, कला-समिद्धी वि पायडा.

अंगार-पिक्क-फलाइं खाअए इंगाल-पक्क-मूलाइं च.

अमयमइओव्व, अहवा अमयमयाओ वि समहिओ जस्स।

हर-हीरपिआहि वि जस-गीअ-झुणी सुव्वए वीसुं ॥

असि-पुदुमो-घणु-पुढमो छुरिआ-पढुमो य सेल्ल-पढमो य।

सव्वण्णुव्व अहिण्णू जो सयल-कला-कलावस्स ॥

कय-पवयण-नमाक्कारो पावयणं पढइ,परोप्परं च परिपुच्छ

रण्णे अरण्ण-पसु-भरिये तस्स सत्तु-वहूहिं ।

लाऊ-लया-हरे तहा रुन्नं जह अलाऊ-कुडा जाआओ. ॥

गय-थोण-तिमिर-केसे खल्लीडे नह-सिरम्मि संवुत्ते ।

थुवआ हवन्ति लोआ एण्हि सुण्हाल-चिन्धस्स ॥

विणय-गेज्झाण अज्जूणं पुरो वहूओ उट्ठन्ति.

चउ-वारेसुं घरेसु रमणीओ देरागयं पारावयं पारेवइं च पासन्ति ।

चिन्ताउरा भसला कमल-पेण्टे पिण्डिऊण रुअन्तिव्व.

हय-कम्हार-हरडई-चिक्किण-तिमिरस्स गहिय-पाणीया ।

पाणिय-तडम्मि विप्पा अजुण्ण-सूरस्स देन्तिग्घं ॥

जिण्ण-तमं अहूण-तेअं विहीण-विवरिअमग्गं ।

अविहूणं तं रविं मल-हीणा तूह-दिआ तित्थे थुणन्ति ॥

नीड-घरा नेड-पीढं चत्तूण मउलिआ घरोवरिं ।

रुक्ख-अवरिं च उड्डन्ति पक्खिणो ॥

गुरुअ-भिउडीहिं चार-वालेहिं बहु-पोरिसावि गरुआवि

पडिक्खलिज्जन्ता पुरिसा रुद्ध-छीआ इह एन्ति.

राया सेज्जाओ ओट्ठिओ

मुसल-धर-बाहु-मूसल ! रइ-सूहव-सुहअ ! दूसह-

प्पयावेण रिउ-दुसह ! हे मित्र ! तुज्झ मुह-कमलं दट्ठुं ऊसुअ-

नयणा निवा पुणोपुणो ऊससन्ति । [ઉત્સુક થાય છે.]

१९

वज्जन्त-कणय-नूउर-मणि-ने उर-रयण-निउराओ मय-लंछण-वयणाओ किसङ्गीओ गोरीओ तस्स पासम्मि ठिआ.
राय-मयङ्को मिअङ्कं पव्वय-सिङ्गे पासइ.
अवमच्चुं मिच्चुं च अविजाणओ रिउ-सङ्ग-भञ्जणो राया धिट्ठाधिट्ठाण विण्णत्ति सुणइ.

निव-उसहो दिय-वसहे पिउकम-माउ-हर-आगए वन्दिऊणं माइ-हरम्मि पत्तो.

अमुसा-वाई अमूस-परिवारो धण-वुड्ढि-रयण-विट्ठीहिं वुट्ठो.

वुहप्फइव्व विहप्फइ-सीसो बहप्फइस्स धणं देइ.

सवेण्ट-फलेहिं सविण्ट-फुल्लेहि सवोण्ट-सुपत्तेहिं जिणं पूअइ.

राय-रिसी राम-इसी मिव रिज्जू सहुज्जुएहिं नर-उसहेहिं निवइ-रिसहो चलिओ.

वसन्त-रिउ-विलासओ गिम्ह-रिउ-सरिस-लीलओ दरिअ-आढिअं सम-हरं गओ.

सुइङ्गि-कर-ताडिएण मिअङ्गेण सह गीअं गाज्जेइ.

पङ्कय-केसर-कन्ती सकिसर-पउम-दामो सिंघ-चवेला-चविलो रायाणो समं करेइ.

गुरु-मण-थेणो रेवई-देवर-सीअ-दिअराण वल-थूणा सयं अवेअणो मल्ल-सेलाणं चिअणं काही.

सणिच्छर-पिउ-कर-हयं सिन्धवं व तस्स कर-हयं

स-सिन्न-पर-सेन्न-वण्णिअं मह्ठ-कुलं धम्म-जलोह्लं जायं.

एरावणा उच्चअ-नीचअ-लक्खे अणचुक्को केलास-धीरो वेज्जस्स चइत्तस्स घरस्स पासम्मि वइसाहे चइत्ते अ दइच्च-वइरं पणासइ.

दइव्वेण तया चीवन्दणं कुणन्तेण तेण वेरं विम्हरिअं.

अन्नमन्नं मणहरं सुसासं गाअं देक्खइ.

अन्नोन्नं मणोहरिं गाइं गउरववन्तं गउं च पासइ.

कोसम्बी-पउरेसु जोव्वणेण, सुन्देरेण, मउणेणं, गारवेण, जस-सुगन्धित्तणेण पसिद्धा कउरवा निवा नावाए चडन्ति.

पन्थस्स आरम्भे चन्दोव्व उज्जलो सङ्खो, कण्टओ, कञ्चुआ य दिट्ठो.

तेरह केलीआ, तेवीसा कयलाइं, चोग्गुणाइं पोप्फलाइ, थोर-चोरीणं च बोराइं थेरो ओज्झाओ गेण्हइ.

पाणीये लोणं पोरो व्व दीसइ.

ગુજરાતી વાક્યો.

સાંજે ષણ્મુખના મંદિરના આંગણામાં ઝાડ ઉપર ચંદ્ર ત્રાંસો દેખાય છે.

તે કાંસાના વાસણમાં વિંશતિ મુક્તકો, સોનાનો વાંકો કાંટો અને એક મુકુટ મનસ્વી વયસ્ય માટે લાવ્યો.

આ નુપૂરનું મૂલ્ય શું હશે?

યુધિષ્ઠિર કૃષ્ણ અને મૂસળધરને તંબોળ આપે છે?

ગાયના થીણા ઘી વડે સુંવાળાં કરેલાં વૃષભનાં શિંગડાંઓ શોભે છે.

વિંછીનો ડંખ કેવો હોય?

धणं दवावेइ.	सो य णं खेल्लावेइ.
णं मुवं गिहं णेमि.	कओ से निग्गहो.
अन्ने भणंति.	अलाहि एएण.
तं भोयावेह.	एसो वि निरसो.
तुब्भं हत्ये किं ?	सव्वे विम्हावेइ.
सिक्खावेमि भे.	अहं छायाए अच्छामि.
से गब्भे जाओ.	णेहिं भणिओ मि.
सो राया हरिसिओ.	को एसो ?
कोहं विणासेइ.	के एए ?
रहं पयट्टावीअ.	कीस इह आगओ ?
तीअ वि दिट्ठो.	कत्तो घयं ढकेसि ?
तेसिं एअं रूवं ?	केण अम्हं सकारो कओ ?

कइं पुणो पुणो आगच्छन्ति इमे दुवे साहू ?

अम्मापिउणो णं ण्हावेन्ति विहीए.

मया पुच्छिओ–" इमीए मुद्दे काइ गन्धो ? "

तुम्हं समीवे अम्हि पेसिआ.

अम्हेहिं कला सिक्खिआ.

कीस अजुत्तं भाणेसि ?

का भे सरीर पीडा जाया ?

ममम्मि गाअमाणे सो राया हरिसिओ.

इमेसु चउसु पुत्तेसु कयरम्मि अहिओ सिणिहो ?

ताणं पुत्तो कुणिओ नाम.

तओ तीसे इच्छिओ.

अहं तुज्झ सीसो, दंसिओ मे मोक्खमग्गो.

ते सगाइं सगाइं नामाइं सावेन्ति.

जइ मया अवस्सं किं पि घेत्तव्वं, तो एएण पायपीढेण कुणँउ मे पसायं.

णेण बाल-पुत्तो रज्जे ठविओ.

तासिं अन्तरा कहा समुट्ठिआ.

एअम्मि रुक्खे णीए दिट्ठी दिण्णा.

को पुण एस हवेज्ज ?

विसज्जेह मं, जाव णं जाणेमि.

अस्सिं च देस-काळे सा रायं विण्णवेइ.

६ अ, (आ) इ, ए.　　ण, णं, सिं.

७ अ, (आ), इ, ए.　　सु, सुं.

નાન્યતરજાતિ.

१–२ म्.　　इं, इँ, णि.

બાકીના નરજાતિ પ્રમાણે.

૧ પ્રાકૃત ભાષામાં સર્વનામના રૂપો કરતી વખતે નીચેના નવ પ્રકાર થાય છે.

१ सव्व, पग, पुव्व, अवर, इयर, दक्खिण, सुव, अन्तर, अन्न, अन्नयर, उत्तर. વિગેરે.

२ ज.	६ इम.
३ क.	७ अमु.
४ त, ण.	८ जुम्ह.
५ एअ.	९ अम्ह

સર્વનામ વિષે નિયમો.

૧ પહેલા પ્રકારના સર્વનામના રૂપો.

अ. નરજાતિ.　　सव्व.

[૧] સામાન્ય રીતે દેવ જેવા રૂપો કરવા.

[૨] પરંતુ, પહેલી. અને ચોથી–છઠ્ઠીના બહુવચનમાં, તથા સાતમીના એકવચનમાં જે ફેરફાર થાય છે, તે જણાવ્યા છે. સર્વનામને ઘણે ભાગે સંબોધન નથી.

એકવચન. બહુવંચન.

ચો૦ છ૦ स्सा, से.

इ. નાન્યતરજાતિ. ज.

[૧] ત્રીજીથી નરજાતિ રૂપો જેવા, બાકીના પહેલા પ્રકાર જેવા.

૩ જા પ્રકારના

अ. નરજાતિ અને નારીજાતિ क, का—की.

[૧] બીજા પ્રકાર જેવાં, ઉપરાંત નીચેના પ્રત્યયો વધારો.

એકુ૦ વ૦ બહુ૦ વ૦

પાંચમી. इणो, ईस, ०

ચો૦ છ૦ आस [નારીજાતિમાં પણ]. आस [ના૦ માં નહિ]

[૨] ઉપરના પ્રત્યયો પર છતાં अ લોપાય છે.

आ. નાન્યતરજાતિમાં किं—क.

[૧] પહેલી અને બીજીના એકવચનમાં किं જ રૂપ થાય છેઃ બાકીના બીજા પ્રકાર જેવા, ત્રીજીથી નરજાતિ જેવા.

૪ થા પ્રકારના

अ નરજાતિ અને નારીજાતિ—त—ण, ता—णा, तो—णी.

[૧] બીજા પ્રકાર જેવા. ઉપરાંત, નીચેનો ફેરફાર.

એકુ વ૦ બહુ વં૦

પહે૦ { स રૂપ વધારે [નર૦ માં]
त् નો स् કરવો [નર—નારીમાંજ] ०

ચો૦ છ૦ { से રૂપ વધારે
आस પ્રત્યય „ } [દરેકમાં] सिं રૂપ વધારવું. [દરેકમાં]
आस પ્રત્યય વધારવો,
[નર—નાન્યતર જાતિમાંજ]

પાં૦ ओ [નર–નાન્યતરમાં જ]

[૨] ઉપરના સ્વરાદિ પ્રત્યયો લગાડતાં अ નો લોપ કરવો.

आ. નાન્યતરજાતિ त–ण

[૧] બીજા પ્રકાર જેવા. ઉપરાંત ત્રીજીથી નરજાતિ જેવા.

૫ મા પ્રકારના—

अ નર, નારી અને નાન્યતરજાતિ, एय, एया-एई, एय.

[૧] પહેલા પ્રકાર જેવા, ઉપરાંત, નીચેના ફેરફાર.

એક વ૦	બહુ વ૦
પહેલી૦—अ નો स કરવો. [નર–નારીમાંજ] एस, इणम्, इणमो. [આ રૂપો ત્રણેયજાતિમાં વધારવા]	०
ત્રીજી૦—इणा પ્રત્યય [નર–નાન્યતરમાંજ]	०
ચો૦ છ૦–से રૂપ વધારે [દરેકમાં]	सिं રૂપ વધારે [દરેકમાં]
પાંચ૦—त्तो, त्ताहे [પ્રત્યયો વધારે નર–નાન્યતરમાં]	०
સાત૦—हिं પ્રત્યય ન જ લાગે.	०

[૨] त्थ, त्तो, त्ताहे અને इणा પ્રત્યય પહેલાં अ નો લોપ થાય.

[૩] म्मि, પ્રત્યય પહેલા શરૂઆતના ए નો अ અને इ થાય.

[૪] નારીજાતિમાં एई અંગ દરેક વિભક્તિમાં વિકલ્પે થાય છે, ને ઉપરના નિયમો ધ્યાનમાં રાખીને देवी જેવાં રૂપો કરવા.

[૧૯૦ મા પેઇજ પરના રૂપો સામાન્ય અભ્યાસ માટે આપ્યા છે, અહીં આપેલા રૂપો જ બરાબર છે.]

૬ ઠ્ઠા પ્રકારના—

અ નરજાતિ.. **इम.**

[૧] પહેલા પ્રકાર જેવા, ઉપરાંત નીચે પ્રમાણે ફેરફાર.

એક વ૦	બહુ વ૦
પહેલી—अयम् રૂપ વધારવું.	૦
બીજી૦—इणं, णं } રૂપો વધારવા.	इम નો ण વિકલ્પે કરવો.
ત્રીજી૦—इणा પ્રત્યય વધારવો. इम નો ण વિકલ્પે કરવો	इम ના अ અને ण વિકલ્પે કરવા.
ચો૦ છ૦—से રૂપ વધારવું. स्स પ્રત્યય પર છતાં इम નો अ વિકલ્પે થાય.	सिं રૂપ વધારવું.
સાત૦—स्थ, हिं પ્રત્યયો ન લાગે. इह રૂપ વધારે વપરાયછે.	

स्सि અને सु—सुं પ્રત્યય પર છતાં इम નો अ વિકલ્પે થાય.

સૂચના—इम અને त ના ण આદેશને પહેલા પ્રકારનાજ પ્રત્યયો લાગે છે.

આ નારીજાતિ. **इमा, इमी.**

[૧] દરેક વિભક્તિમાં પહેલા પ્રકાર જેવા. ઉપરાંત, નીચે પ્રમાણે ફેરફાર થાય છે. તથા इमी ના देवी જેવા.

એક વ૦	બહુ૦ વ૦
પહેલી—इमिआ રૂપ વધારવું.	૦
ત્રીજી૦—૦	इमा નો आ વિકલ્પે થાય છે.
ચો૦છ૦—से રૂપ વધારવું.	सिं રૂપ વધારવું.
સાતમી૦—इह રૂપ વધારવું.	૦

इ. નાન્યતરજાતિ. इम.

[૧] પહેલા પ્રકાર પ્રમાણે અને ત્રીજીથી નરજાતિ પ્રમાણે, પરંતુ:- પેહેલી૦ બીજી૦ એક૦ ૧૦ માં इदं, इणं, इणमो ૪ રૂપો થાય છે.

૭ મા પ્રકારના—

अ. ત્રણેયજાતિ अमु [अदस्]

[૧] આ શબ્દના સામાન્યરીતે भाणु, घेणु, महु પ્રમાણે અનુક્રમે રૂપો આપ્યા છે.

[૨] પહેલીના એક વચનમાં ત્રણેય જાતિમાં अह રૂપ વધારે થાય છે.

[૩] સાતમીના म्मि પ્રત્યય પર છતાં अमु નો अय અને इअ વિકલ્પે કરવા.

૮. ૯ મા પ્રકારના—થોડાક ઉપયોગી રૂપો.

[जुम्ह]	१ तुं.	तुम्हे.
	२ तुमं.	तुम्हे.
	३ तुमे, ते, मे.	तुम्हेहिं.
	५ तुहत्तो.	तुम्हेसुन्तो
	४–६ तुज्झ	तुज्झाणं, तुम्हाणं, मे.
	७ तुम्मि.	तुज्झेसु, तुमेसु.
[अम्ह]	१ हं, मि.	अम्हे, मे.
	२ मं, णे.	अम्हे, णे.
	३ मे. मए, णे.	अम्हेहिं, णे.
	५ मज्झत्तो	अम्हत्तो.
	४–६ मज्झं	अम्हाणं, णे.
	७ महम्मि, ममम्मि	अम्हेसु.

પ્રેરકભેદ.

સમજુતી—વાક્યમાં ક્રિયા સૂચવનારા પદને ક્રિયાપદ કહે છે. ક્રિયાપદ જુદા જુદા પ્રત્યયો લાગીને થયેલું હોય છે. એ પ્રત્યયો કાઢી નાંખીએ, અને જે મૂળ શબ્દ રહે છે, તેને **ધાતુ** કહેવામાં આવે છે. ધાતુને કાળના અને કૃદન્તોના પ્રત્યયો લાગીને તમે અત્યારસુધી જે રૂપો શીખ્યા, તે **મૂળભેદ**ના રૂપો છે. મૂળ ધાતુઓને બીજા કેટલાક પ્રત્યયો લગાડીને જુદા જુદા ધાતુઓ બનાવવામાં આવે છે. તે **સાધિત-ધાતુ** કહેવાય છે. સાધિત ધાતુ બનાવ્યા પછી પણ કાળના અને કૃદન્તના પ્રત્યયો લાગી રૂપો થાય છે.

સાધિત ધાતુઓ પણ ઘણી જાતના છે, તેમાંના **પ્રેરક**, ઇચ્છાદર્શક, અને **નામધાતુ**. એ ત્રણ વધારે વપરાય છે, આ પાઠમાં પ્રેરક સાધિત ધાતુઓ વિષે વાત કરીશું.

મૂળભેદ—**करेमि**=કરૂં છું પ્રેરક ભેદ-**कारेमि**=કરાવું છું.]

નિયમો.

૧ કોઇપણ ધાતુને अ, ए, आव, आवे પ્રત્યયો લગાડવાથી પ્રેરક અંગ બને છે. ए, અને अ લાગતાં ઉપાન્ત્ય अनो आ થાય.

૨ ઉપાન્ત્યે ગુરુ સ્વરવાળા [દીર્ઘસ્વર. અથવા હ્રસ્વસ્વર પછી જોડાયલો અક્ષર કે અનુસ્વાર આવે તો પણ તે ગુરુ સ્વર કહેવાય છે] ધાતુઓને अवि પ્રત્યય વિકલ્પે વધારે ઉમેરાય છે.

૩ भम् ધાતુને आड પ્રત્યય વિકલ્પે લાગીપ્રેરક અંગ બને છે.

૪ કેટલાક ધાતુઓ એવા છે કે તેનું પ્રેરકરૂપ કરતી વખતે વિકલ્પે જુદો જ ધાતુ બને છે. ત્યારે તેને ઉપર લખેલા પ્રેરક ભેદના પ્રત્યયો લગાડયા વિના સીધા મૂળભેદ પ્રમાણે રૂપો થાય છે.

સરળતા માટે કેટલાક પ્રેરક અંગોઃ—

[૧] हस्–हास, हासे, हसाव, हसावे.
गा–गाअ, गाए, गाआव, गाआवे.

[૨] { लुञ्च–लुंचवि, लुंच, लुंचे, लुंचाव, लुंचावे.
तोस्–तोसवि, तोस, तोसे, तोसाव, तोसावे.

[૩] भम्–भमाड, भाम, भामे, भमाव, भमावे.

[૪] छय्–ढक्क्, छाय, छाये, छयाव, छयावे.

સૂચના—छय् વિગેરેને બદલે પ્રેરકમાં વપરાતા ढक्क् વિગેરે ધાતુઓ કોષમાં આપ્યા છે. ત્યાંથી બરાબર તૈયાર કરવા.

પ્રેરક ભેદના કૃદન્તો.

નિયમો.

૧. ઉપર પ્રમાણે અંગો બનાવીને ૨૮ શમા પાઠમાં આપેલા કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડીને રૂપો બનાવવા. પરંતુ,

૨. અ. કર્મણિભૂત કૃદન્તના अ વિગેરે પ્રત્યયો ધાતુને સીધાજ લાગે છે. તે વખતે ઉપાન્ત્ય अ નો आ થાય છે.

આ. અથવા आवि પ્રત્યય ઉમેરાયા પછી કર્મણિભૂત કૃદન્તના પ્રત્યયો લાગે છે આ आवि પ્રત્યય લાગતી વખતે કોઈકજ ધાતુમાં अ નો आ થાય છે. ગુરુ-ઉપાન્ત્ય ધાતુ હોય તો તેને अवि પ્રત્યય પણ લાગે છે.

પ્રેરક ભેદના કૃદન્ત રૂપો.

[૧] વર્તમાન કૃદન્ત—

નર૦ हासन्तो, हासेन्तो हसावन्तो, हसावेन्तो.
हासेन्तो; हसावेन्तो,
हासमाणो, हासेमाणो. हसावमाणो, हसावेमाणो.
हासेमाणो; हसावेमाणो;

નારી૦ हासन्ती–हासई, हासेन्ती; हसावन्ती–हसावई हसावे न्ती–ई
हासेन्ती–हासेई; हासेई. हसावेन्ती–हसावेई;
हासन्ता, हासेन्ता. हसावन्ता, हसावेन्ता.
हासेन्ता, हसावेन्ता;
हासमाणी, हासेमाणी. हसावमाणी, हसावेमाणी.
हासेमाणी, हसावेमाणी;
हासमाणा, हासेमाणा. हसावमाणा; हसावमाणा.
हासेमाणा; हसावेमाणा;

નાન્ય૦ हासन्तं વિગેરે સમજી લેવા.

छुंचविन्तो छुंचन्तो छुंचेन्तो छुंचावन्तो छुंचावेन्तो વિગેરે.

ढकन्तो छायन्तो छायेन्तो छयावन्तो छयावेन्तो
ढकेन्तो छायेन्तो छयावेन्तो } વિગેરે.

[૨] હેત્વર્થ કૃદન્ત.

हासिउं–हासेउं, हासेउं, हसाविउं–हसावेउं, हसावेउं.,
छुंचविउं, छुंचिउं–छुंचेउं, छुंचेउं,छुंचाविउं–छुंचावेउं,छुंचावेउं.
ढक्किउं-ढकेउं, छायिउं-छायेउं, छायेउं,छयाविउं-छयावेउं,छयावेउं.

[૩] સંબંધક ભૂત કૃદન્ત.

हासित्ता–हासेत्ता, हासेत्ता, हसावित्ता–हसावेत्ता, हसावेत्ता.
हासिऊण–हासेऊण, हासेऊण, हसाविऊण–हसावेऊण,
हसावेऊण વિગેરે.

छुंचविऊण, छुंचिऊण छुंचेऊण, छुंचेऊण,
छुंचाविऊण–छुंचावेऊण, छुंचावेऊण. વિગેરે સમજી લેવા.
ढक्किऊण, ढकेऊण, छायिऊण–छायेऊण, छायेऊण, छयावि-
ऊण–छयावेऊण, छयावेऊण.

[૪] કર્મણિ ભૂત કૃદન્ત.

हासिओ हासिआ, हासिअं.
हसाविओ, हसाविआ, हसाविअं, કોઈવાર हासाविओ.
छुंचिओ, छुंचिआ, छुंचिअं.छुंचाविओ, छुंचाविआ, छुंचाविअं.
छुंचविओ, छुंचविआ, छुंचविअं. તથા तोसविओ વિગેરે.
ढक्किओ, ढक्किआ, ढक्किअं, छायिओ, छयाविओ.

સર્વનામો.

सव्व बधुं–सर्व. सर्व
वीस बधुं विश्व
उह, उभ } बे, उभ
अवह, उवह, उभय } बन्ने. उभय
अण्ण, अन्न } बीजुं. अन्य
अण्णयर, अन्नयर } बेमांनुं एक अन्यतर
इअर बीजुं इतर
कयर कयुं? कोण? कतर
कइम कयुं? कतम
णेम, नेम } अरधुं. नेम.
सम, सिम } सरखुं. सम.
पुरिम, पुव्व } पहेलुं, पूर्वनुं. पूर्व.
अवर बीजुं अपर.

दाहिण, दक्खिण } जमणुं, दक्षिण दिशा तरफनुं. दक्षिण
उत्तर उत्तर दिशानुं उत्तर
अवर बीजुं. अवर
अहर नीचे. अधर
स, सुव } पोते, पोतानुं. स्व.
अंतर वच्चे. अन्तर.
त, ण } ते. तद्
ज जे. यद्
अमु पेलुं आ. अदस्.
इम आ. इदम्.
एअ, एत } आ. एतद्.
इक्क विगेरे. एक. एक.
दु बे. द्वि.
अम्ह हुं. अस्मद्.
तुम्ह तुं. युष्मद्.
क, का–की, किं } शुं. कोण, किम्
भवन्त आप, तमे. भवत्

[भवन्त के भगवन्त कर्ता होय तो कर्त० प्र० मां क्रियापदने त्रीजा पुरु० ना प्रत्य० लगाडवा.]

પ્રેરકમાં વિકલ્પે વપરાતા ધાતુઓઃ—

णुम्
नूम्
णूम्
सन्नुम्
ढक्क
ओम्वाल्
पव्वाल्
} छय् ढांकवुं. छद्.

नि+होड् } रोकवुं. नि-वर्, नि+वृ पाडवुं. पड्, पत्

दूम दुःख देवुं. दू.

दुम
दूम् } धोळुं करवुं. धवल्, धवलय्

ओहाम् तोळवुं. तोल् तुल

ओलुण्ड्
उल्लुण्ड्
पल्हत्थ्
} बहार काढवुं, वि+रेअ रेच करवो. वि+रिच्

आहोड्
विहोड्
} मरावुवं. ताड् तड्

विसल्
मेलव्
} भेळववुं. मिस्स्, मिश्र्

गुण्ठ् ढांकवुं. उद्धूल, उद्+धूल्

तालिअण्ट
तमाड्
} भमाववुं. भम्, भ्रम्

विउड्
नासव्
हारव्
विप्पगाल
पलाव्
} नसाडवुं. नस्, नश्

दाव्
दंस
दक्खव्
} देखाडवुं. दरिस्, दृश्

उग्ग् उघाडवुं. उग्घड्, उद्+घट्

सिह् ઝંખાવવું. स्पृह्

आसङ्घ् संभाळ लेवी. संभव्, सम्+भू

उत्थङ्घ्
उल्लाल्
गुलुगुञ्छ्
उप्पेल्
} ઉંચું करवुं. उन्नव्, उद्+नम्

पट्ठव्
पेण्डव्
} रवाना करवुं, मोकलवुं. पट्ठव्, प्र+स्था.

वोक्क्
अवुक्क्
} विज्ञप्ति करवी. विण्णव्, वि+ज्ञा

अल्लिव्
चच्चुप्प्
पणाम्
} अर्पण करवुं अप्प्, अर्प्

जव् मोकलवुं. जव्, या

ओम्वाल्
पव्वाल
} डूबाववुं. पव्, प्लु

पक्खोड विकसवुं, विकसाववुं {वि+कोश्, वि+कोशय्

ओग्गाल्, वग्गोल् } વાગોળવું. { रोमन्थ्, रोमन्थ

णिहुव् ઈચ્છવું. {कम्, कम्

णुव्व् પ્રકાશાવવું. {प+यास्, प्र+काश्.

विच्छोल् ધ્રૂજાવવું {कम्प्, कम्प्

चड् ચડાવવું. {आ+रोव्, आ+रुह्

रङ्खाल् હીંચકાવવું. दोल् दोल्

राव् રંગવું. रञ्ज् रञ्ज्

परिवाड् ઘડાવવું. घट् घट्

परिआल् વીંટવું. वेढ् वेष्ट्

શબ્દો.

अण्णाणया ના૦ અજ્ઞાનપણું. अज्ञानता

अलाहि અવ્ય૦ બસ. अलम्

अहिग વિ૦ વધારે अधिक

आहत ક૦ભૂ૦કૃ૦ માર્યું. आहत

उव+भुंज् ધા૦ ખાવું. उप+भुज्

ऊरुजुअल, નાન્ય૦ બેસાથળ. ऊरुयुगल

कुणिअ ન૦ કોણિક નામ. कोणिक

गोउल નાન્ય૦ ગાયનું ધણ. गोकुल

जाव અવ્ય૦ જેટલામાં यावत्

जीर् ધા૦ પચવું. जॄ

णिग्गह ન૦ શિક્ષા निग्रह

ताव અવ્ય૦ તેટલામાં तावत्

दव् ધા૦ દેવું. दा.

देवकीय, देवसंतिय } વિ૦ દેવ સંબંધી. देवकीय देवसत्क

देवाणुप्पिय વિ૦ દેવને વહાલું देवानुप्रिय

धरणिवट्ठ નાન્ય૦ ભોંયતળીયું. धरणिपृष्ठ

निसिट्ठमुट्ठि ન૦ છુટો હાથ. निसृष्ट-मुष्टि

पडिसेह ન૦ મના કરવી તે. प्रतिषेध.

परिकरबद्ध વિ૦ કેડ બાંધેલા.

परिचिय વિ૦ ઓળખીતું. परिचित

परिवेसण નાન્ય૦ પીરસવું. परिवेषण

पसाय ન૦ મહેરબાની. प्रसाद

पायपीढ ना०न० पग मूकवानो पाटलो. पादपीठ
पाहुण्णय ना०न० मेमानी. प्राघुर्ण्यक
पेस् धा० मोकलवुं. प्रेष्
भण्ड ना०न०हांडो-वासण भाण्ड.
भोय् धा० खवरावयुं. भोजय्.
मूल ना०न० १ पासे २ मूळ.
रंधण ना०न० रांधवुं. रन्धन
वरिसारत्त न० वरसादनी रात वर्षारात्र.
वच्च् धा० जवुं. व्रज्
वंच् धा० छेतरवुं. वञ्च्
विसज्ज् धा० मोकलवुं. वळो-ववुं. विसर्ज्
समुट्ठिअ. कर्मभू० कृ० उत्पन्न थयुं. शरु थयुं. समुत्थित
सिणिद्ध न० प्रेम स्नेह
सुहासणवरगय उत्तम सुखासने बेठेलुं. वरसुखासनगत
सुहंसुहं वि० अत्यन्त सुखपूर्वक
सेस ना०न० बाकीनुं.शेष. शेष

१ सव्व
नरजाति

सव्वो.	सव्वे
सव्वं.	सव्वे, सव्वा.
सव्वेण, सव्वेणं.	सव्वेहि, सव्वेहिं, सव्वेहिँ.
सव्वस्स, सव्वाय.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वाहिन्तो, सव्वा.	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहि, सव्वेहि, सव्वाहिन्तो, सव्वेहिन्तो, सव्वासुन्तो, सव्वेसुन्तो.
सव्वस्स.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वम्मि, सव्वस्सिं, सव्वहिं सव्वत्थ	सव्वेसु, सव्वेसुं.

नारीजाति. सव्वा, सव्वी.

सव्वा.	सव्वाउ, सव्वाओ, सव्वा.
सव्वं.	,, ,, ,,
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाहि, सव्वाहिं, सव्वाहिँ.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए. सव्वत्तो. सव्वाउ, सव्वाओ, सव्वाहिन्तो.	सव्वत्तो, सव्वाओ, सव्वाउ, सव्वाहिन्तो, सव्वासुन्तो.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वाण, सव्वाणं, सव्वेसिं.
सव्वाअ, सव्वाइ, सव्वाए.	सव्वासु, सव्वासुं.

सव्वीना रूपो देवी जेवां करवां.

नान्यतर जाति.

१–२ सव्वं	सव्वाइं, सव्वाइँ, सव्वाणि.

२ ज.

नरजाति.

जो.	जे.
जं.	जा, जे.
जेण, जेणं, जिणा.	जेहिं, जेहि, जेहिँ.
जस्स, जाय, जास.	जाण, जाणं, जेसिं.
जम्हा, जत्तो, जाओ, जाउ, जाहि, जाहिन्तो, जा.	जत्तो, जाउ, जाओ, जाहि, जेहि, जाहिन्तो, जेहिन्तो, जासुन्तो, जेसुन्तो.

जस्स, जास.	जाण, जाणं, जेसिं.
जम्मि, जस्सि, जहिं, जत्थ, जाहे, जाला, जइआ.	जेसु, जेसुं.

नारीजाति.

जा. ×	जाउ, जाओ जा, जीआ, जीउ, जीओ, जी.
जं.	जाउ, जाओ, जा,
×	जीआ, जीउ, जीओ, जी.
जाअ, जाइ, जाए, जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	जाहि, जाहिं, जाहिँ, जीहि, जीहिं, जीहि.
जिस्सा, जिसे, जाअ, जाइ, जाए, जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	जाण, जाणं, जेसिं. ×
जाअ, जाइ, जाए, जत्तो, जाउ, जाओ, जाहिन्तो, जीअ, जीआ, जीइ, जीए, जित्तो, जीउ, जीओ, जीहिन्तो.	जत्तो, जाउ, जाओ, जाहिन्तो, जासुन्तो. जित्तो, जीउ, जीओ, जीहिन्तो, जीसुन्तो.
जिस्सा, जीसे, जाअ, जाइ, जाए, जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	जाण, जाणं, जेसिं. ×
जाहिं, जाअ, जाइ, जाए, जीअ, जीआ, जीइ, जीए.	जासु, जासुं, जीसु, जीसुं.

નાન્યતર જાતિ.

जं.	जाणि, जाइं, जाइँ.

३. क.

નરજાતિ.

को.	के.
कं.	का, के.
केण, केणं, किणा.	केहि, केहिं, केहिँ
कस्स, काय, कास.	काण, काणं, केसिं, कास.
कम्हा, कत्तो, काउ,	कत्तो, काउ, काओ,
काओ, काहि, काहिन्तो,	काहि, केहि, काहिन्तो,
का, किणो, कीस.	केहिन्तो, कासुन्तो, केसुन्तो.
कस्स, कास.	काण, काणं, केसिं, कास.
कम्मि, कस्सिं, कहिं,	केसु, केसुं.
कत्थ, काहे, काला, कइआ.	

નારિ જાતિ.

का.	की.	का	की
का.	×	काउ, काओ,	कीआ, कीउ,
		का.	कीओ, की.
कं.	×	काउ, काओ,	कीआ, कीउ,
		का.	कीओ, की.
काअ, काइ,	कीअ, कीआ,	काहि, काहिं,	कीहि, कीहिं,
काए.	कीइ, कीए.	काहिँ.	कीहिँ.
काअ, काइ,	कीअ, कीआ,	काण, काणं,	×

काए, कास. काइ, कीए, किस्सा, कीसे.		केसिं.	
कत्तो, काअ,	कित्तं, कीअ,	कत्तो काउ,	कित्तो, कीउ,
काइ, काए,	कीआ, कीइ,	काओ,	कीओ.
काउ, काओ,	कीए, कीउ,	काहिन्तो,	कीहिन्तो,
काहिन्तो.	कीओ,कीहिन्तो.	कासुन्तो.	कीसुन्तो.
काअ, काइ,	कीअ, कीआ,	काण, काणं,	
काए, कास.	कीइ, कीए, किस्स, कीसे.	केसिं.	×
काअ, काइ,	कीअ, काआ,	कासु, कासुं.	कीसु, कीसुं.
काए, काहिं.	कीइ, कीए.		

નાન્યતરજાતિ.

किं.	काइं; काँइं, काणि.

४. त, ण.

નર જાતિ

सो; णो.	ते, णे.
तं, णं.	ते, ता; णे, णा.
तेण, तेणं, तिणा, णेण, णेणं.	तेहि, तेहिं,तेहिँ;णेहि,णेहिं,णेहिँ.
तस्स, ताय, तास, से; णस्स, णाय.	ताण, ताणं, तेसिं, सिं, तास; णाण, णाणं णेसिं.

तत्तो, ताउ, ताओ, ताहि, ताहिन्तो, ता, तो, तम्हा; णत्तो, णाउ, णाओ, णाहि, णाहिन्तो, णा.	तत्तो, ताओ, ताउ, ताहि, तेहि, ताहिन्तो तेहिन्तो, तासुन्तो, तेसुन्तो; णत्तो, णाओ, णाउ, णाहि, णेहि, णाहिन्तो, णेहिन्तो, णासुन्तो, णेसुन्तो.
तस्स, तास, से; णस्स.	ताण, ताणं, तेसिं, तास, सिं; णाण, णाणं, णेसिं.
तत्थ, तस्सिं, तम्मि, तहिं, ताहे, ताला, तइआ; णत्थ, णस्सिं, णम्मि, णहिं.	तेसु, तेसुं, णेसु, णेसुं.

नारी जाति ता—ती; णा—णी.

सा, णा.	×	ताउ, ताओ, ता; णाउ, णाओ, णा, तीउ, तीआ, तीओ, ती; णीउ, णीआ, णीओ, णी.
तं, णं.	×	ताउ, ताओ, ता; णाउ, णाओ, णा, तीउ, तीआ, तीओ, ती; णीउ, णीआ, णीओ, णी.
ताअ, ताइ, ताए; णाअ, णाइ, णाए, तीअ, तीआ, तीइ, तीए; णीअ, णीआ, णीइ, णीए.		ताहि, ताहिँ, ताहिं; णाहि, णाहिँ, णाहिं; तीहि, तीहिँ, तीहिं; णीहि; णीहिँ, णीहिं.
ताअ, ताइ, ताए; णाअ, णाइ,		ताण, ताणं, तेसिं, सिं. णाण,

णाए, से, तास, तीअ, तीआ,	णाणं, णेसिं.
तीइ, तीए; णीअ, णीआ,	×
णीइ, णीए; तीसे, तीस्सा.	
ताअ, ताइ, ताए; तत्तो, ताउ,	तत्तो, ताउ, ताओ, ताहिन्तो,
ताओ, ताहिन्तो; णाअ, णाइ,	तासुन्तो; णत्तो, णाउ, णाओ,
णाए, णत्तो, णाउ, णाओ,	णाहिन्तो, णासुन्तो, तित्तो, तीउ,
णाहिन्तो, तीअ, तीआ, तीइ,	तीओ, तीहिन्तो, तीसुन्तो, णित्तो,
तीए, तित्तो, तीओ, तीउ,	णीउ, णीओ, णीहिन्तो, णीसुन्तो.
तीहिन्तो, णीअ, णीआ, णीइ,	
णीए, णित्तो, णीओ, णीउ,	
णीहिन्तो.	
ताअ, ताइ, ताए, तास, से, णाअ,	ताण, ताणं, तेसिं, सिं;
णाइ, णाए, तीअ, तीआ,	×
तीइ, तीए, तिस्सा, तीसे, णीअ,	णाण, णाणं, णेसिं.
णीआ, णीइ, णीए.	×
ताअ, ताइ, ताए, ताहिं; णाअ,	तासु, तासुं; णासु, णासुं,
णाइ, णाए, णाहिं,	
तीअ, तीआ, तीइ, तीए; णीअ,	तीसु, तीसुं; णीसु, णीसुं.
णीआ, णीइ, णीए.	

નાન્યતર જાતિ

तं; णं.	ताइं, ताइँ, ताणि; णाइं, णाइँ, णाणि.

५. एअ.

नर जाति

एसो, एस, इणमो, इणम्.	एए.
एअं.	एए, एआ.
एएण, एएणं, एइणा.	एएहि, एएहिं, एएहिँ.
एअस्स, एआय, से.	एआण, एआणं, एएसिं, सिं.
एअत्तो, एआउ, एआओ, एआहि, एआहिन्तो, एआ, एत्तो, एत्ताहे.	एअत्तो, एआउ, एआओ, एआहि, एएहि, एआहिन्तो, एएहिन्तो, एआसुन्तो, एएसुन्तो.
एअस्स, से.	एआण, एआणं, सिं.
अयम्मि, ईयम्मि, एअम्मि, एअस्सि, एत्थ.	एएसु, एएसुं.

नारी जाति

एआ–एई.

एसा, एई, एईआ, एस, इणम्, इणमो.	एआउ, एआओ, एआ; एईउ, एईओ, एईआ, एई.
एअं, एइं.	एआउ, एआओ, एआ; एईउ, एईओ, एईआ, एई.
एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ, एईइ, एईए.	एआहि, एआहिं, एआहिँ, एईहि, एईहिं, एईहिँ.

एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ, एईइ, एईए, से.	एआण, एआणं, एएसिं, सिं, एईण, एईणं.
एआअ, एआइ, एआए, एअत्तो, एआउ, एआओ, एआहिन्तो,	एअत्तो, एआउ, एआओ, एआहिन्तो, एआसुन्तो.
एईअ, एईआ, एईइ, एईए, एइत्तो, एईउ, एईओ, एईहिन्तो.	एइत्तो, एईउ, एईओ, एईहिन्तो, एईसुन्तो.
एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ, एईइ, एईए, से.	एआण, एआणं, एएसिं, सिं, एईण, एईणं.
एआअ, एआइ, एआए, एईअ, एईआ,एईइ, एईए.	एआसु, एआसुं, एईसु, एईसुं.

નાન્યતર જાતિ

१–२ एअं, एस, इणम्, इणमो. एआइं, एआइँ, एआणि.

બાકીના રૂપો નરજાતિ પ્રમાણે.

६. इम.

નરજાતિ

अयम्, इमो.	इमे.
इमं, इणं, णं.	इमे, इमा, णे.
इमेण, इमेणं, इमिणा, णेण,णेणं.	इमेहि, इमेहिं, इमेहिँ, णेहि, णेहिं, णेहिँ.
इमस्स, इमाय, अस्स, से.	इमाण, इमाणं, सिं.

इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहि, इमाहिन्तो, इमा.	इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहि, इमेहिं, इमाहिन्तो, इमेहिन्तो, इमासुन्तो, इमेसुन्तो.
इमस्स, अस्स, से.	इमाण, इमाणं, सिं.
इमम्मि, इमस्सिं, अस्सिं, इह.	इमेसु, इमेसुं.

नारी जाति.

इमा—इमी.

इमिआ, इमा, इमी, इमीआ	इमाउ, इमाओ, इमा, इमीउ, इमीओ इमी.
इमं.	इमाउ, इमाओ, इमा, इमीउ, इमीओ, इमी.
इमाअ, इमाइ, इमाए, एमीअ, इमीआ, इमीइ, इमाए.	इमाहि, इमाहिं, इमाहिँ, इमीहि, इमीहिं, इमीहिँ.
इमाअ, इमाइ, इमाए, इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए, से.	इमाण, इमाणं, इमीण, इमीणं, सिं, इमेसिं.
इमाअ, इमाइ, इमाए, इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहिन्तो.	इमत्तो, इमाउ, इमाओ, इमाहिन्तो, इमासुन्तो,
इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए, इमित्तो, इमीउ, इमीओ, इमीहिन्तो.	इमित्तो, इमीउ, इमीओ, इमीहिन्तो, इमीसुन्तो.
इमाअ, इमाइ, इमाए, से, इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए.	इमाण, इमाणं, इमेसिं, इमीण, इमीणं, सिं.

इमाअ, इमाइ, इमाए, इमीअ, इमीआ, इमीइ, इमीए. | इमासु, इमासुं, इमीसु, इमीसुं.

नान्यतरजाति

इदं, इणमो, इणं. | इमाइँ, इमाइं, इमाणि.

७. अमु.

नरजाति

अमू, अह.	अमउ, अमओ अमू, अमवो, अमुणो.
अमु.	अमुउ, अमओ, अमू, अमुणो.
अमुणा.	अमूहि, अमूहिं, अमूहिँ.
अमुस्स.	अमुण, अमूणं.
अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो अमूसुन्तो, अमुणो.	अमुत्तो, अमूओ, अमूउ, अमूहिन्तो, अमूसन्तो.
अमुस्स.	अमूण, अमुणं.
अमुम्मि, अयम्मि, इअम्मि.	अमूसु, अमूसुं.

नारीजाति

अमू. अह.	अमूउ, अमूओ, अमू.
अमुं.	अमूउ, अमूओ, अमू.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमुहि, अमूहिं, अमूहिँ.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूण, अमूणं.

अमुत्तो, अमूउ, अमूओ, अ-मूहिन्तो.	अमूत्तो, अमूउ, अमूओ, अमूहिन्तो, अमूसुन्तो.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूण, अमूणं.
अमूअ, अमूआ, अमूइ, अमूए.	अमूसु, अमूसुं.

નાન્યતર જાતિ

अह, अमु.	अमूइं, अमूइँ, अमूणि.

પ્રેરક ભેદના રૂપો.

हस् [પહેલો પુ૦ ૫૦ ૧૦]

વર્તમાન કાળ.

हास—	हासे—	हसाव—	हसावे —
हासम	हासेम	हसावम	हसावेम
हासाम	हासेमु	हसावाम	हसावेमु
हासिम	हासेमो	हसाविम	हसावेमो
हासेम	हासेज्ज	हसावेम	हसावेज्ज
हासमु	हासेज्जा	हसावमु	हसावेज्जा
हासामु		हसावामु	
हासिमु		हसाविमु	
हासेमु		हसावेमु	
हासमो		हसावमो	
हासामो		हसावामो	
हासिमो		हसाविमो	

हासेमो	हसावेमो
हासेज्ज	हसावेज्ज
हासेज्जा	हसावेज्जा

भूत કાળ

हाससी	हासेसी	हसावसी	हसावेसी
हासही	हासेही	हसावही	हसावेही
हासहीअ	हासेहीअ	हसावहीअ	हसावेहीअं

ભવિષ્ય કાળ

हासिस्साम	हासेस्साम	हसाविस्साम	हसावेस्साम
हासेस्साम	हासेहाम	हसावेस्साम	हसावेहाम
हासिहाम	हासेहिम	हसाविहाम	हसावेहिम
हासेहाम	मु. मोना આ પ્રમાણે	हसावेहाम	मु. मोना આ પ્રમાણે
हासिहिम	हासेहिस्सा	हसाविहिम	हसावेहिस्सा
हासेहिम	हासेहित्था	हसावेहिम	हसावेहित्था
मु.मोना. આ પ્રમાણે	हासेज्ज	मु.मोना આ પ્રમાણે	हसावेज्ज
हासिहिस्सा	हासेज्जा	हसाविहिस्सा	हसावेज्जा
हासेहिस्सा		हसावेहिस्सा	
हासिहित्था		हसाविहित्था	
हासेहित्था		हसावेहित्था	
हासेज्ज		हसावेज्ज	
हासेज्जा		हसावेज्जा	

આજ્ઞાર્થ-વિધ્યર્થ: [બીજો પુરુષ એકવચન]

हाससु	हासेसु	हसावसु	हसावेसु
हासेसु	हासेज्ज	हसावेसु	हसावेज्ज
हासेज्ज	हासेज्जा	हसावेज्ज	हसासेज्जा
हासेज्जा	हासेहि	हसावेज्जा	हसावेहि
हासेज्जसु	हासेज्जइ [वि०]	हसावेज्जसु	हसावेज्जइ [वि०]
हासेज्जहि		हसावेज्जहि	
हासेज्ज		हसावेज्ज	
हास		हसाव	
हासहि		हसावहि	
हासेहि		हसावेहि	
हासेज्जइ [वि०]		हसावेज्जइ [वि०]	

ક્રિયાતિપત્તિ [ત્રણેય પુરુષ, ત્રણેય વચન]

हासन्तो	हासेन्तो	हसावन्तो	हसावेन्तो
हासेन्तो		हसावेन्तो	हसावेमाणो
हासमाणो	हासमाणा	हसावमाणो	हसावेज्ज
हासेमाणो		हसावेमाणो	हसावेज्जा
हासेज्ज	हासेज्ज	हसावेज्ज	
हासेज्जा	हासेज्जा	हसावेज्जा	

વર્તમાનકાળ [પહેલો પુરુષ બહુવચન]

भक्ख्	छय्-ढक्	
भक्खवि, भक्ख, भक्खे, भक्खाव भक्खावे	ढक्	छय्
भक्खविम	ढकम	छायम

भक्खविमु		ढक्काम	छायाम
भक्खविमो	બાકીના બધા हस् પ્રમાણે	ढक्किम	छायिम
भक्खविज्ज		ढक्केम	छायेम
भक्खविज्जा		વિગેરે	વિગેરે

ભૂતકાળ [ત્રણેય પુરુષ, ત્રણેય વચન]

भक्खविसी		ढक्कीअ	छायसी
भक्खविही	બાકીના બધા हस् પ્રમાણે		छायही
भक्खविहीअ			छायहीअ

ભવિષ્ય કાળ [પહેલો પુરુષ બહુવચન]

भक्खविस्साम	ढक्किस्साम	छायिस्साम
भक्खविहाम	ढक्केस्साम	छायेस्साम
भक्खविहिम	વિગેરે	વિગેરે

मु. मो.ના એ પ્રમાણે. બાકીના हस् પ્રમાણે

भक्खविहिस्सा
भक्खविहित्था
भक्खविज्ज
भक्खविज्जा

આજ્ઞાર્થ–વિધ્યર્થ [બીજો પુરુષ એકવચન]

भक्खविसु		ढक्कसु	छायसु
भक्खविज्ज		ढक्केसु	छायेसु
भक्खविज्जा	બાકીના हस् જેવા	ढक्केज्जसु	छायेज्जसु
भक्खविहि		ढक्क	छाय
भक्खविज्जइ [वि०]		વિગેરે	વિગેરે

ક્રિયાતિપત્તિ [સર્વ પુરુષ—સર્વ વચન]

भक्खविन्तो
भक्खविमाणो
भक्खविज्ज બાકીના हस् જેવા
भक्खविज्जा

ढकन्तो छायन्तो
ढक्केन्तो छायेन्तो
ढकमाणो વિગેરે
ढक्कमाणो બાકીના
ढक्केज्ज—ज्जा हस्ના
વિગેરે પ્રેરક
બાકીના રૂપો જેવા.
हस् મૂળ
ભેદ જેવા.

પ્રાકૃત વાક્યો

"ततो सो तावसो ते भणइ—

" पुत्ता ! अहं भे अज्ज सव्वेसिं पाहुण्णयं करेमि.

एत्थ य अडवीए गोउलं, तत्थ मया पयागं गच्छन्तेण

उज्जेणीओ आवंतेण वरिसारत्तो कओ,

तेण य मे गोवा परिचिया, तत्थ वच्चामि,

तं तुब्भे अज्ज मा रंधणं करेज्ज " त्ति भणिऊण गओ.

ततो मज्झण्ह—देस—काले पायस—दहि—दुद्ध—भंडए य विससंजुत्ते काऊणं आगओ.

ते भणइ—" पुत्ता ! एह, देवसंतियं भत्त—पाणं भुंजह"

ततो तेहिं मम समीवं एगो पुरिसो पेसिओः—

" सामि ! एह, भुंजह " त्ति

ततो मया भणिअं—" सीसं मे दुक्खइ त्ति,

तुब्भे पुण एयं अण्ण-पाणं मा भुंजेह, जइ मे सुणह "

एव सो पडिसेहिओ.

कहियं च णेण तेसिं पुरिसाणं, तस्स य तावसस्स.

ततो तावसो आगंतूण भणति—

" देवाणुप्पिया ! नेण्ह देवकीयं सेसं " ति.

मया भणिअं—" मे ण जीरइ " त्ति.

तओ सो—" महादुट्ठो अयं " ति चिन्तेऊण गतो.

तेसिं पुरिसाणं सुहासणवरगयाणं तं भत्तमप्पणा एव

परिकरबद्धो परिवेसणं करेइ.

ततो ते अण्णाणयाए विससंजुत्तं भत्त-पाणं सुहंसुहेणं

उवभुंजेन्ति, ताव य सूरो अत्थमिओ.

ततो तिदंडकट्ठाओ असिं कड्ढिऊणं, तेसिं सिसाइं छिंदित्ता

असिहत्थो मम मूलं धावमाणो आगओ.

मम खन्धे असिं निसिरंतो मया वंचिऊण खग्गेणं निसिट्ठमुट्ठिएण रोसेण आहतो, जहा से ऊरुजुयलो धरणिवट्टे पतितो."

कणय-परियालेहिं रयणभूसणेहिं वेढिअङ्गुलिआ महाजणा

पुरो निविट्ठा.

तुमं तमाडन्तो मम मणं तालअण्टेइ, लज्जं हीरवइ, भयं नासवइ.

नासिअ-तमो ससी पावं पलावइ.

वोक्कन्त-महामच्चो, निवो, अनुकन्त-पणइ-मण्डलिओ, ।
विण्णत्ति-दिण्ण-कण्णो, अहिट्ठिओ-कणय मण्डविअं ॥१॥

तेण खामिअं, मए य खमाविअं.

ગુજરાતી વાક્યો

ચન્દ્રે પોતાનાં પ્રકાશવડે ગગન ઢાંકી દીધું, પૃથ્વી ઢાંકી દીધી, તારાની કાંતિ ઢાંકી દીધી, દીવાનો પ્રકાશ ઢાંકી દીધો, અને કિરણોવડે આકાશ ધોળી નાંખ્યું.

તે ચન્દ્રકાન્તમાંથી પાણી ટપકાવે છે, અમૃત ઝરાવે છે.

તેણે પોતાના બાણવડે શત્રુને માર્યો, અને પોતાના ભાઈને મેળવ્યો.

તે હાથ ઉપર દોરો વીંટે છે, અને પગપર લુગડું વીંટે છે.

પછી રાજાઓએ ભેટણાં બતાવ્યા, અને દ્વારપાળો પાસે રાજાને અપાવ્યા.

રાજાએ પોતાની ગતિ હાથી જેવી બતાવી.

બાળકો ધજાઓ ઉછાળતા હતા.

માણસો જોવા માટે આંખો ઉંચી કરતા હતા.

अडचत्तालीसो पाढो.

तुम्भे ममं कओ जाणह ?
तुम्भेहिं बहुकालं तवो पालिओ.
अम्मो ! वासणं देहि.
एस तुज्झं न सुणइ.
तुमं सि मे भाया, तुमं पसमाणस्स मे सिणेहो वड्ढइ.
देवलोगे वि णे पीई आसी[†].
तम्मि मे सिणेहो. तुमए वि अप्पणो पुत्तो दिट्ठो.
जो तुज्झ पिओ, सो मज्झं पि.

तइ, ते, तुहं, तुमे, तु, तुम्ह, तुव, तुम, तुमो, तुमाइ, इ, ए।
दे, दि, तहा विम्हरिअं किं इमं पल्लल-जले ण्हाणं ॥
णे, णं, मि, अम्मि, अम्ह, म, मम्ह, अहं, मं, ममं, मिमं भणह।
अम्हे, अम्हो, णे, अम्ह, मयण-फलेहिं जइ कज्जं ? ॥

इअ पउमावई-देवीइ पूआए मालिणीउ जम्पन्ति।
तीहिं दोहिं दुगुणिआ वेहिं च सहीहि अन्नोन्नं॥
एए एअम्मि चेव कज्जे उवउज्जन्ति[†].
जलं दिज्जइ. निवेसह.
मे माआ सोअग्गिणा डज्झइ.
कुसलस्स पसंगो न विरुज्झइ.

न एत्थ वाहि-दोसो दीसइ.

अत्थो महंतेण जत्तेण संपाविज्जइ.

किं वा कीरउ ? तारिसो चेव सद्दो सुव्वए.

सो कहं वंचिज्जिहि ? सुरो इव दिप्पइ.

वत्थाणं धोवणत्थं खारो उवउज्जइ[1].

किं गम्मइ ?

जं कीरइ, तं भण्णए कम्मं.

सुअ-देवीए पसाएण आउस्स फलं चिम्मइ.

जा सुअ-देवआ न थुणिज्जइ, ता न नाणं चिव्वए.

चिव्वइ अह न चिणिज्जइ, जिव्वइ अहवा जिणिज्जए नावि।
सुव्वए अह न सुणिज्जइ, हुव्वइ न हुणिज्जए अहवा॥
थुव्वइ अह न थुणिज्जइ, पुव्वइ णाइं पुणिज्जए अहवा।
लुव्वइ अह न लुणिज्जइ, धुव्वइ न धुणिज्जए अहवा॥
खम्मइ अह न खणिज्जइ, हम्मइ नो वा हणिज्जए जेण।
सव्वंपि तस्स सहलं सुअदेवि-विइण्ण-पुण्णस्स॥

वण-महिसी-दुद्धेण कुमरो वड्ढाविज्जइ.

सो पोण खेल्लाविज्जइ. किं इमे मिगा वाहिज्जन्ते ?

मोक्ख-सुहं निरुवमं वुच्चइ. रामेण रावणो हम्मइ.

जण्हुणा पुहवी खम्मइ.

हं रावणेण हीरामि.

अम्हेहिं कज्जाणि आढप्पन्ते, तुम्हेहिं भोयणं आरंभीअइ.

अ उ ण प च्चा सो पा ठो.

अम्ह् तुम्ह् અને સહ્ય ભેદ

૧ આ પાઠમાં अम्ह् અને तुम्ह् ના વિશેષ રૂપો આપવામાં આવ્યા છે, તે ખાસ કરીને મોઢે જ કરવા પડશે. તેને માટે નિયમો નથી તોપણ સરળતા ખાતર સરખેસરખા ખાસ રૂપોના વિભાગો એવી રીતે પાડીને બતાવેલ છે, કે જેથી કરી કાંઈક સમજણ સાથે મોઢે કરવામાં સરળતા થશે

૨ अ अम्ह् માં – अ, म અને ण મૂળ અંગ સાથે જુદા જુદા પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થયેલા જણાશે તેમજ તે મૂળ અંગનેજ इ, म्ह, म, ह्, ज्झ, લાગીને બીજા મૂળ અંગો થયા પછી પણ પ્રત્યયો લાગેલા જણાશે

आ तुम्हमां – त, तु, उ, મૂળ અંગ ઉપરથી જુદા જુદા પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થયેલા જણાશે, તેમ જ તે મૂળ અંગોને જ इ, व, म, ह, ब्भ, ज्झ, म्ह, य्ह, વિગેરે લાગીને બીજા અંગો થયા પછી પણ પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થયેલા જણાશે

इ તે શિવાય બન્નેના કેટલાક જુદાજ રૂપો પણ છે:–णे, चो, मे, दि વિગેરે

સહ્ય ભેદ.

[સમજુતી—આજ સુધી-મૂળ ભેદના તેમજ પ્રેરક ભેદના ક્રિયાપદોના કર્તરિ રૂપો આપવામા આવ્યા છે આ પાઠમા કર્મણિ રૂપો અને ભાવે રૂપો વિષે સમજવાનું.

કર્મણિ રૂપો અને ભાવે રૂપોને ગૂજરાતી વ્યાકરણોમાં સહ્યભેદ કહેલ છે.

કર્તરિ-પ્રયોગમાં ક્રિયાપદ સાથે કર્તાપદ મુખ્ય સંબંધ ધરાવતું હોય છે, તેથી કર્તાપદને નામાર્થે પહેલી વિભક્તિ લગાડાય છે. અને કર્મપદને બીજી વિભક્તિ લગાડાય છે. પરંતુ કર્મણિ પ્રયોગમાં-સકર્મક ક્રિયાપદ સાથે કર્મપદનો સંબંધ હોય છે, એટલે કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાં અને કર્મપદ નામાર્થે પહેલી વિભક્તિમાં વપરાય છે.

તેજ રીતે—

ભાવે પ્રયોગમાં પણ અકર્મક ક્રિયાપદ માત્ર ક્રિયા જ મુખ્યપણે સૂચવતું હોય છે, તેથી કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાં વપરાય છે. કર્મ તેમાં હોતું જ નથી.

કેટલાક ક્રિયાપદોને બે કર્મ હોય છે. ત્યારે કર્મણિપ્રયોગમાં તેમાંનું કેટલાકમાં ગૌણ અને કેટલાકમાં મુખ્ય કર્મપદ, પહેલીમા અને બાકીનું બીજીમાં વપરાય છે.

પ્રેરક ભેદના કર્મણિ પ્રયોગમા તથા કર્તરિ પ્રયોગમાં પણ કેટલાક ક્રિયાપદોનો મૂળ કર્તા. કર્મ તરીકે વિકલ્પે થાય છે, ને કેટ-લાકનો નિત્ય થાય છે, તેથી કોઇ વખત મૂળ કર્તા પહેલી વિભક્તિમાં અને કોઇ વખત બીજી વિભક્તિમાં જણાશે તેને માટે બારીક નિયમો હોવાથી અહીં આપવામાં આવ્યા નથી]

નિયમો:—

૧ પ્રાકૃતભાષામાં મૂળધાતુના સહભેદી ક્રિયાપદના રૂપો સામાન્ય રીતે કર્તરિ રૂપો પ્રમાણે જ થાય છે.

૨ પરંતુ, વર્તમાનકાળ, હ્યસ્તનભૂત કાળ, આજ્ઞાર્થ, વિધ્યર્થ અને વર્તમાન કૃદન્તોમાં ઘણે ભાગે ईअ, इज्ज પ્રત્યયો લાગ્યા પછી કર્તરિ રૂપો પ્રમાણે પ્રત્યયો લાગીને રૂપો થાય છે.

૩ તો પણ કેટલાક ધાતુઓ એવા છે કે જેના સહભેદી રૂપો જુદા આદેશો થઈને વિકલ્પે થાય છે, [એ આદેશો

કોપમાં બતાવ્યા છે] અને તે આદેશોને ચાર કાળમાં પણ ईअ, इज्ज પ્રત્યયો લાગતા નથી.

૪ दीस [दृश] અને वुच्च [वच्]ના કર્તરિરૂપ પ્રમાણેજ સઘભેદીરૂપો નિત્ય થાય છે.

કેટલાક સઘભેદી અંગો:—

મૂળભેદ

	વર્ત૦	હ્ય૦	વિ૦આ૦	ભવિષ્ય૦	ક્રિયાતિ૦
१ हस्				हस	हस
गा				गा / गाअ	गा / गाअ
देक्ख्				देक्ख	देक्ख
२ हस्	हसीअ / हसिज्ज	हसीअ / हसिज्ज	हसीअ / हसिज्ज		
गा [गै]	गाईअ / गाइज्ज	गाईअ / गाइज्ज	गाईअ / गाइज्ज		
लह, [लभ्]	लहीअ / लहिज्ज / लह	लहीअ / लहिज्ज / लह	लहीअ / लहीज्ज / लह	लह	लह
३ कर् [कृ]	करीअ / करिज्ज / कीर	करीअ / करिज्ज / कीर	करीअ / करिज्ज / कीर	कीर / कर / का	कीर / कर

चि	चिणीअ	चिणीअ	चिणीअ	चिण	चिण
	चिणिज्ज	चिणिज्ज	चिणिज्ज	चिव्व	चिव्व
	चिव्व	चिव्व	चिव्व	चिम्म	चिम्म
	चिम्म	चिम्म	चिम्म		
	चेईअ	चेईअ	चेईअ	चे	चे
	चेइज्ज	चेइज्ज	चेइज्ज	चेअ	चेअ
४ देक्ख [दृश्]	दीस	दीस	दीस	देक्ख	देक्ख
वच्	वुच्च	वुच्च	वुच्च		

પ્રેરકભેદના સહ્યભેદી રૂપોના નિયમો—

૧ પ્રેરકભેદી ધાતુના કોઇ પણ કાળના સહ્યભેદી રૂપો બનાવવા હોય તોઃ—

અ. ધાતુને માત્ર आवि, અને ગરુ ઉપાન્ત્યવાળાને अवि, પ્રેરકભેદી પ્રત્યય લગાડી થયેલા અંગને મૂળભેદ પ્રમાણે પુરુષ બોધક પ્રત્યયો લગાડી રૂપો કરવા.

આ. અથવા, માત્ર ઉપાન્ત્ય अ નો आ કરી, કોઈ પણ પ્રેરકભેદી પ્રત્યયો લગાડયા વિના સીધા મૂળ ભેદ પ્રમાણે રૂપો કરવા.

૨ પરંતુ, વર્ત્તમાનકાળ, હ્યસ્તન ભૂતકાળ, આજ્ઞાર્થ, અને વિધ્યર્થઃ એ ચાર કાળમાં ઉપરની બન્ને જાતના પ્રેરક અંગોને ईअ અને इज्ज સહ્યભેદી પ્રત્યયો લગાડયા પછી પુરુષ બોધક પ્રત્યયો લગાડવાથી પ્રેરક સહ્યભેદી રૂપો થશે.

પ્રેરક ભેદના સહ્યભેદી અંગોઃ—

		વર્ત૦	ઘ૦	આ૦વિધ્ય૦	ભવિષ્ય૦	ક્રિયા૦
१	हस्				हसावि	हसावि
					हास	हास
					गाआवि	गाआवि
	गा				गा	गा
	[गै]				गाअ	गाअ
२	हस्	हसावीअ	हसावीअ	हसावीअ		
		हसाविज्ज	हसाविज्ज	हसाविज्ज		
		हासीअ	हासीअ	हासीअ		
		हासिज्ज	हासिज्ज	हासिज्ज		
	गा [गै]	गाआवीअ	गाआवीअ	गाआवीअ		
		गाआविज्ज	गाआविज्ज	गाआविज्ज		
		गाईअ	गाईअ	गाईअ		
		गाइज्ज	गाइज्ज	गाइज्ज		
	लह्	लहावीअ	लहावीअ	लहावीअ	लहावि	लहावि
		लाहीअ	लाहीअ	लाहीअ	लाह	लाह
		लहाविज्ज	लहाविज्ज	लहाविज्ज		

એકવચન अम्ह.

१ हं, म्मि,
अ—अम्मि, अम्हि, अहं, अहयं.
२ म—मं, ममं, मिमं, मि, मम्ह,
अ—अम्मि, अम्ह, अहं,
ण—णे, णं.

(लभ्)	लहिज्ज	लहिज्ज	लहिज्ज		
	लह	लह	लह		

कर्	करावीअ	करावीअ	करावीअ	कराविं	करावि
	कारीअ	कारीअ	कारीअ	कार	कार
	कराविज्ज	कराविज्ज	कराविज्ज	कीरावि	कीरावि
३ (कृ)	कारिज्ज	कारिज्ज	कारिज्ज	कीर	कीर
	कीरावि	कीरावि	कीरावि		
	कीर	कीर	कीर		

चि	चिणावीअ	चिणावीअ	चिणावीअ	चिणावि	चिणावि
	चिणीअ	चिणीअ	चिणीअ	चेआवि	चेआवि
	चेआवीअ	चेआवीअ	चेआवीअ	चिव्वावि	चिव्वावि
	चेआविज्ज	चेआविज्ज	चेआविज्ज	चिव्व	चिव्व
	चेईअ	चेईअ	चेईअ	चिम्मावि	चिम्मावि
	चेइज्ज	चेइज्ज	चेइज्ज	चिम्म	चिम्म
	चिव्वानि	चिव्वावि	चिव्वावि		
	चिव्व	चिव्व	चिव्व		
	चिम्मावि	चिम्मावि	चिम्मावि		
	चिम्म	चिम्म	चिम्म		

બહુવચન

१ मो, वय, मे,
अ—अम्ह, अम्हे, अम्हो.

२ अ—अम्ह, अम्हे, अम्हो,
ण—णे.

३ म—मि, मे, मइ, मए, मयाइ, ममाइ, ममए, ममं,
ण—णे
५ म—इ–मइत्तो, मईउ, मईओ मईहिन्तो,
,,—म–ममत्तो, ममाउ, ममाओ, ममाहि, ममाहिन्तो, ममा, मत्तो,
,,—ह–महत्तो, महाउ, महाओ, महाहि, महाहिन्तो, महा,
,,—ज्झ–मज्झत्तो, मज्झाउ,मज्झाओ,मज्झाहि,मज्झाहिन्तो, मज्झा.
४–६ म—मइ, मज्झ, मज्झं, मम, मह, महं, मे,
अ—अम्ह, अम्हं.

७ म—मि, मइ, मए, ममाइ, मे,
,,–म–ममम्मि, ममस्सिं, ममहिं, ममत्थ,
,,–ह–महम्मि, महस्सिं, महहिं, महत्थ,
,,–ज्झ–मज्झम्मि, मज्झस्सिं, मज्झहिं, मज्झत्थ,
अ–म्ह–अम्हम्मि, अम्हस्सिं, अम्हहिं, अम्हत्थ.

जुम्ह.

એકવચન

१–त— तं,
तु—तुं, तुमं, तुवं, तुह. :
२–त—तं.
तु—तुं, तुमं, तुवं, तुह, तुमे, तुए.
३–त—तइ, तए,
तु—तुमं, तुमइ, तुमए, तुमे, तुमाइ,
दि,दे, ते, भे.

३—अ—अम्ह, अम्हाहि, अम्हे, अम्हेहि,

ण—णे.

५—म—ममत्तो, ममाउ, ममाओ, ममाहि, ममेहि, ममाहिन्तो, ममेहिन्तो, ममासुन्तो, ममेसुन्तो,

अ—अम्हत्तो, अम्हाउ, अम्हाओ, अम्हाहि, अम्हेहि, अम्हाहिन्तो, अम्हेहिन्तो, अम्हासुन्तो, अम्हेसुन्तो.

४·६-म—मज्झ, ममाण, ममाणं, महाण, महाणं, मज्झाण, मज्झाणं,

अ—अम्ह, अम्हं, अम्हे, अम्हो, अम्हाण, अम्हाणं,

ण—णे, णो.

७—म-म—ममेसु, ममेसुं, [ममसु, ममसुं]

,,—ज्झ—मज्झेसु, मज्झेसुं, [मज्झसु, मज्झसुं]

,,—ह—महेसु, महेसुं, [महसु, महसुं]

अ—म्ह—अम्हेसु, अम्हेसुं, [अम्हसु, अम्हसुं, अम्हासु, अम्हासुं].

બહુવચન

१. तु—तुब्भे, तुज्झे, तुम्हे, तुज्झ, तुम्ह, तुय्ह,

उ—उय्ह, भे.

२. तु—तुब्भे, तुज्झे, तुम्हे, तुज्झ, तुम्हे.

उ—उम्हे, भे, वो.

३—तु—तुब्भेहिं, तुम्हेहिं, तुज्झेहिं, तुय्येहिं,

उ—उज्झेहिं, उम्हेहिं, उय्येहिं, भे.

५–त—तहिन्तो, तत्तो,

तु—तुम्ह, तुब्भ, तुज्झ, तुम्ह,

त–इ–तइत्तो, तईउ, तईओ, तईहिन्तो,

,, व–तुवत्तो, तुवाउ, तुवाओ, तुवाहि, तुवाहिन्तो, तुवा,

,, म–तुमत्तो, तुमाउ, तुमाओ, तुमाहि, तुमाहिन्तो, तुमा,

,, ह–तुहत्तो, तुहाउ, तुहाओ, तुहाहि. तुहाहिन्तो, तुहा,

,, ब्भ–तुब्भत्तो, तुब्भाउ, तुब्भाओ, तुब्भाहि, तुब्भाहिन्तो, तुब्भा,

,, ज्झ–तुज्झत्तो, तुज्झाउ, तुज्झाओ, तुज्झाहि, तुज्झाहिन्तो, तुज्झा,

,, म्ह–तुम्हत्तो, तुम्हाउ, तुम्हाओ, तुम्हाहि, तुम्हाहिन्तो, तुम्हा.

४-६ त—तइ,

तु—तु, तुव, तुम, तुमे, तुमो, तुमाइ, तुह, तुहं, तुम्हं, तुब्भ, तुज्झ, तुम्ह,

उ—उब्भ, उम्ह, उज्झ, उय्ह,

दि, इ,

ए, दे, ते.

७–त–तइ, तए,

तु–तुम्मि, तुमे, तुमए, तुमाइ,

,,–व–तुवम्मि, तुवस्सि, तुवहिं, तुवत्थ,

,,–म–तुमम्मि, तुमस्सि, तुमहिं, तुमत्थ,

,,–ह–तुहम्मि, तुहस्सि, तुहहिं, तुहत्थ,

,,–ब्भ—तुब्भम्मि, तुब्भस्सि, तुब्भहिं, तुब्भत्थ,

,,–ज्झ—तुज्झम्मि, तुज्झस्सि, तुज्झहिं, तुज्झत्थ,

,,–म्ह—तुम्हम्मि, तुम्हस्सि, तुम्हहिं, तुम्हत्थ.

तु—ब्भ—तुब्भत्तो, तुब्भाउ, तुब्भाओ, तुब्भाहि, तुब्भेहि, तुब्भाहिन्तो, तुब्भेहिन्तो, तुब्भासुन्तो, तुब्भेसुन्तो,

,,—ज्झ—तुज्झत्तो तुज्झाउ, तुज्झाओ, तुज्झाहि, तुज्झेहि, तुज्झाहिन्तो, तुज्झेहिन्तो, तुज्झासुन्तो तुज्झेसुन्तो,

,,—म्ह—तुम्हत्तो, तुम्हाउ, तुम्हाओ, तुम्हाहि, तुम्हेहि, तुम्हाहिन्तो, तुम्हेहिन्तो, तुम्हासुन्तो, तुम्हेसुन्तो,

,,—य्ह—तुय्हत्तो, तुय्हाउ, तुय्हाओ, तुय्हाहि, तुय्हेहि, तुय्हाहिन्तो तुय्हेहिन्तो, तुय्हासुन्तो, तुय्हेसुन्तो,

उ—य्ह—उय्हत्तो, उय्हाउ, उय्हाओ, उय्हाहि, उय्हेहि, उय्हाहिन्तो, उय्हेहिन्तो, उय्हासुन्तो, उय्हेसुन्तो,

,,—म्ह—उम्हत्तो, उम्हाउ, उम्हाओ, उम्हाहि, उम्हेहि, उम्हाहिन्तो, उम्हेहिन्तो, उम्हासुन्तो, उम्हेसुन्तो.

उ — उम्हाण, उम्हाणं, वो, भे,

तु—तु,

,,—ब्भ—तुब्भं, तुज्झं, तुम्हं, तुब्भ, तुज्झ, तुम्ह,

,, ,, तुब्भाण, तुज्झाण, तुम्हाण, तुब्भाणं, तुज्झाणं, तुम्हाणं,

,, ,, तुवाण, तुमाण, तुहाण, तुवाणं, तुमाणं, तुहाणं.

तु — तुसु, तुसुं,

,,—व—तुवेसु, तुवेसुं, [तुवसु, तुवसुं].

,,—म—तुमेसु, तुमेसुं, [तुमसु, तुमसुं],

,,—ह—तुहेसु, तुहेसुं, [तुहसु, तुहसुं],

,,—ब्भ—तुब्भेसु, तुब्भेसुं, [तुब्भसु, तुब्भसुं, तुब्भासु, तुब्भासुं],

,,—ज्झ—तुज्झसु, तुज्झसुं, [तुज्झसु, तुज्झसुं, तुज्झासु, तुज्झासुं],

,,—म्ह—तुम्हसु, तुम्हसु, [तुम्हसु, तुम्हसुं, तुम्हासु, तुम्हासुं].

માત્ર अ લગાડીને વિકલ્પે કર્મણિ અંગ તરીકે દરેક કાળમાં વપરાતાં ધાતુઓ.

आढप्प् [आढव्] શરૂ કરવું
आ+रभ्.
कत्थ् [कह्] કહેવું. कथ्.
कीर् [कर्] કરવું. कृ.
खम्म् [खण्] ખોદવું. खन्
गम्म् [गम्] જવું. गम्
घेप्प् [गिण्ह्] લેવું. ग्रह्
चिव्व्, चिम्म् [चिण्] વીણવું, એકઠું કરવું. चि
छिप्प् [छिव] સ્પર્શ કરવો स्पृश्
छुप्प् [छुव] छुप्
जीर् [जर्] જુનું થવું. जॄ
जिव्व् [जिण्] જિતવું. जि
डज्झ् [डह्] બળવું दह्
णज्ज्, णव्व् [जाण्] જાણવું. ज्ञा
तीर् [तर्] તરવું तॄ
थुव्व् [थुण] સ્તુતિ કરવી. स्तु
×दीस् दरिस् જોવું दृश्
दुब्भ् [दुह्] દોહવું. दुह्
धुव्व् [धुण्] કંપવું. धू
पुव्व् [पुण्ण] પવિત્ર કરવું पू
वज्झ [वन्ध्] બાંધવું. वन्ध्
भण्ण् [भण्] ભણવું, भण्
भुज्ज् [भुञ्ज्] ખાવું. भुज्
स +, अणु+, उव + [रुन्ध्]આગ્રહ કરવો. रुध्
रुब्भ् [रुन्ध्] રોકવું. रुध्
रुव्व् [रोव्] રોવું. रुद्
लब्भ् [लह्]લેવું;મેળવવું. लभ्
लिब्भ् [लिह्] ચાટવું लिह्
लुव्व् [लुण्] કાપવું. लू
वाहिप्प् [वाहर्] બોલાવવું. वि+आ+हृ
विढप्प् [अज्ज्] પેદા કરવું. अर्ज्
वुच्च् वच બોલવું. वच्
वुब्भ् [वह्] વહેવું, વાંધુ. वह्
सिप्प् [णिह्- सिंच्] સ્નેહ રાખવો. स्नेह्, સિંચવું. सिच्
सुव्व् [सुण्] સાંભળવું. श्रु

हम्म् [हन्] હણવું, મારવું. हन्
हस्स् [हस्स्] હસવું. हस्
हीर् [हर] લઇ જવું. हृ,
हुव्व् [हुण]છોડવું, તજવું. हु

સૂચના—×આ નિશાની વાળા ધાતુઓ વર્તમાન, ભૂત, વિધ્યર્થ, અને આજ્ઞાર્થમાંજ કર્મણિ અંગ તરીકે વપરાય છે. પણ ભવિ૦ અને ક્રિયાતિપત્તિમાં મૂળ ધાતુનાજ રૂપો થાય છે.

[ ] આ કૌસમાં લખેલા ધાતુઓને ઉપરના ચાર કાળમાં ईअ, इज्ज લાગે છે.

अवचय न० ચુંટવું, એકઠા કરવું.
अव्वाहय क्रि०वि० નિરંતર अव्याहत
अहिणव वि० નવું. अभिनव
आउ न० नान्य० આયુષ્ય आयुस्
आकण्ठं क्रि०वि० કંઠ સુધી
आलस्सं नान्य० આળસ आलस्य
आहरण नान्य० લાવવું. आहरण
उवउज्ज् धा० ઉપયોગી થવું. उपयुज्य०
उवहार न० ભેટ. उपहार
कुडय न० ઇંદ્રજવ कुटज
कल्हार न० કલ્હારનો છોડ.
कलिअ वि० યુક્ત. कलित
कुबोह न० અજ્ઞાન कुबोध
खड [दे०] नान्य० ઘાસ.
खीर नान्य० દૂધ. क्षीर
चंपय न० ચંપો चम्पक
जव न० જવ यव
जूहि ना० જુઇ यूथि
ढोवण नान्य० ધરવું. આગળ ધરવું. ढौकन
तुलसिआ ना० તુળસી तुलसिका
तेण न० ચોર. स्तेन
थव न० સ્તવન स्तव.
थुइ ना० સ્તુતિ स्तुति
द्दुर न० દેડકો दर्दुर
दल नान्य० પાંદડું.
दाडिम नान्य० દાડમ.
दुव्वा ना० ધ્રો दुर्वा.
धव न० ધવનું ઝાડ.
निउत्तव्व विध्य०क्रि०वि० નિમવું. જોઇએ नियोक्तव्य.

नीव न० કદંબ नीप.

पउमावई ना० પદ્માવતી દેવી.

पल्लल नान्य० ખાબોચીયું पल्वल

पसव न० १ ઉત્પત્તિ ૨ ફૂલ. प्रसव

पसाय न० મહેરબાની प्रसाद

पसंग न०પ્રસંગ, સંબંધ प्रसङ्ग.

वलाया ना० બગલી वलाका

मयण-फल नान्य० મીંઢળ मदन-फल

महिअ ક૦ભૂ૦ કૃ૦ વિ૦ પૂજેલું महित.

मालूर બિલું

मालिणी ना० માલણ मालिनी

मुत्था ना० મોથ मुस्ता

रमण नान्य० રમવું.

लोद्ध न० લોધ્રનું ઝાડ लोध्र-

वद्धाव् પ્રે०धा० १. મોટું કરવું, ૨ વધાવવુ वर्द्धापय्.

विइण्ण ક૦ભૂ૦કૃ૦વિ૦ આપેલું, વિસ્તારેલ विकीर्ण.

वंच् धा० છેતરવું. वञ्च्

सल्लई ना० સલ્લકીનું ઝાડ જે હાથીને ભાવે છે.

सवेण्ट वि० ડીંટીયા સહિત.

सहल वि० સફળ.

सुअदेवी, सुअदेवआ, पवयणदेवी, वाणी — ना० સરસ્વતીદેવી — श्रुतदेवी, श्रुतदेवता, प्रवचनदेवी, वाणी

सेल न० પર્વત शैल.

પ્રાકૃત વાક્યો.

तं, तुं, तुवं, तुह, तुमं आणेह नवाइँ नीव-कुसुमाइं.
भे, तुब्भे, तुम्होम्हे, तुय्हे तुज्झासणं देह. १

तुम्हे, तुज्झे ण्हायह. अहिणव-कल्हार-पत्तिआणयणे-
तं, तुं, तुमं, तुवं, तुह, तुमे, तुए संपयं भणिमो. २

वो, तुब्भे, तुज्झोय्हे, तुम्हे, तुज्झे अ, भे अ, तुय्हे अ
भणिमो, न किम् इह ण्हाएह पल्लले दद्दुर-भएण ? ३

भे, ते, दि, दे, तइ, तए, तुमाइ, तुमए, तुमे, तुमं, तुमइ
किं नाणिज्जइ दुव्वा पउमावइ–देवि–पूयत्थं ? ४

भे, तुब्भेहिं अ, तुज्झेहिँ अ, तह तुम्हेहिँ तुलसिआ गिज्झा–
उज्झेहिँ अ, उम्हेहिँ अ, तुय्हेहिं तह य उय्हेहिं. ५

तुब्भत्तो, तुम्हत्तो, तुज्झत्तो, केअइं तुहत्तो वि
आणएमि तुमत्तो, तहा तुवत्तो, तइत्तो अ. ६

तुय्ह, तहिन्तो, तुब्भ य, तुम्ह य सवेण्ट-पिकाइं
देवीइ ढोवणत्थं तोडामो दाडिमि–फलाइं. ७

तुब्भत्तो, तुय्हत्तो, उय्हत्तो तह य तह य उम्हत्तो,
तुम्हत्तो, तुज्झत्तो, मुत्था-धूवं करावेमि. ८

उब्भ, य, तुम्हं, तुब्भ य, उम्ह य, उय्ह, तह उज्झ, तह तुज्झ।
पुप्फञ्जलि-दाण-कए नीवाववए किम् आलस्सं ? ९

भे, तुब्भ, तु, वो, तुब्भं, तुब्भाणं, तुवाण, तुम्ह, तुम्हं च,
तुम्हाण य पल्ललओ विम्हरिअं किं जलाणयणं ? १०

तुज्झं, तुज्झ, तुमाण, तुम्हाणं उम्हाण, अवि अ, उम्हाणं,
मत्त–जलवायसुड्डाचणेण जल–कलुसणं किम् इमं ? ११

तुब्भाणं, तुज्झाणं, तुहाणं, तुम्हाणम् , अह तुवाणं च,
तुज्झाण, तुहाणम् इमं मत्त-वलायासु किं रमणं ? १२

तुमए, तए, तइ, तुमे, तुमाइ, तुज्झम्मि, तुम्मि,-तुब्भम्मि,
तुम्हम्मि, तुहम्मि, तुवम्मि, तुमम्मि भणाम जूहि–कए. १३

तुम्हु, तुज्झेसु, तुहेसु अ, तुवेसु, तुम्हेसु, तुवसु,तुब्भेसु,तुमसु,
तुमेसु अ, तुहसु अ, भिसिणि-दलाहरणम् आदिसिमो. १४

तुब्भासु, तब्भसु, तहा तुम्हसु, तुम्हासु, तह य तुज्झासु,
तुज्झसु अ, आइसामो नव-जम्बु-फलोवहारम्मि. १५

अम्मि, म्मि, अम्हि, अहयं, हम् , अह, मालूर-पल्लवे लेमि.
अम्हम्हे, अम्हो, मो, मे, वयमवि लोद्ध-कुसुमाइं १६

मे, मि, मयं, ममए, मइ, ममाइ, णे, तह मए, मयाइ तहा,
अम्हाहि, अम्ह, अम्हे, णे, अम्हेहि अ जवा गेज्झा. १७

मज्झत्तो वि, महत्तो, तहा मइत्तो, तहा ममत्तो वि,
अम्हत्तो तह गिण्हेइ कुडय-तरुणो पसूणाई. १८

मे, मइ, मम, मह, मज्झं, महं, तहा मज्झ, अम्ह, अम्हं च,
णे, णो, अम्हे, अम्हो चम्पय-कलीआउ गिज्झाओ. १९

अम्हाणं, मज्झाण, ममाण, ममाणं, महाण य, महाणं,
अम्हाण य, मज्झाणं, हत्थे धव-पसव-दामाइं. २०

मि, मइ, ममाइ, मए वि अ, अम्हम्मि, ममम्मि मे, तह
महम्मि, मज्झम्मि अ, थल-नलिणी-कुसुमाहरणे निउत्तव्वं.२१

अम्हेसु, ममेसु, तहा महेसु, मज्झेसु, तह य अम्हासु,
आदीसह सल्लई-तरु-नव-कुसुमाहरण-कम्मम्मि. २२

लक्खेहिंपि थुणिज्जइ कुव्वइ कोडिहिं अहव मन्ताणं;
सुय-देवआ थुणिज्जइ न जा, न ता चिक्कवए नाणं. १

स–जसं सयं सुणिज्जइ, लुव्वइ कम्मं, लुणिज्जए पावं,
पुव्वइ अप्पाप्प-कुलं पुणिज्जए, महिअ सुअ–देविं. २
जेण वहिज्जइ हिअए सुअ-देवी, तेण रुब्भए कम्मं,
रुन्धिज्जइ कलि-ललिअं, लिहिज्जए अमयम् आकण्ठं ३
डज्झइ भवो, डहिज्जइ पावं, ताणं खु वज्झइ न धम्मो.
बन्धिज्जइ जेहि थुई पवयण–देवीइ भावेणं ४
भावाउ जाणुरुज्झइ, अणुरुन्धिज्जइ थवाउ, पूआए
उवरुज्झइ, उवरुन्धिज्जइ नवओ, सा जयउ वाणी. ५
खम्मइ कुबोह-सेलो, खणिज्जइ मूलओ वि पाव–तरू,
हम्मइ कली, हणिज्जइ कम्मं, सुअ-देवि-झाणेण. ६
सुअ-देविं झाअन्तो अव्वाहय-भत्ति-निच्चल–मणेण
हम्मइ संसार-दुहं, मोहं हन्तूण हन्तव्वं. ७
दुब्भउ गाई, वुब्भउ भारो, लिब्भउ खडं च तेणं खु,
पवयण-गाई-बोहि-क्खीरं न दुहिज्जए जेण. ८
जेहि विढप्पइ कित्ती, विढविज्जइ जेहि उज्जलं नाणं,
अज्जिज्जइ जेहि सिरी, सव्वेहि वि तेहिं झायव्वा. ९

ગુજરાતી વાક્યો.

તમારાવડે ફુલો ક્યારે વીણાયા ?
તમારાવડે બાળક ક્યારે સુવરાવાશે ?
અમારાવડે ઘર ઢંકાવરાવાયું.
જો રાજાજી આવ્યા હોત, તો તેને વધાવ્યા હોત.
મારાવડે હાથીને સલ્લકીના પાંદડાં ખવડાવાયા.

प च्चा सो पा डो.

तुमे वन्दिज्जमाणो मणसा जुज्झइ.
दिज्जमाणं न गिण्हन्ति.
उवगायमाणीओ कुलवहूओ चिट्ठन्ति.
कहं सो मया वियाणियव्वो ?
दुवे विज्जाओ सिक्खाविओ.
हीरमाणो पबुद्धो पस्सामि पुरिसं.
से दारिआए पाणिं गेण्हाविओ.
दुवे मुद्दा कारिआओ, हत्थे य ठाविआओ.
भाउगं मारावेऊणं गओ.
भाउ-वायगं मारेउं गओ.
अम्हेहिं सद्दावेउं न सक्को.
तं सद्दावेत्ता एवं वयासी–
तुरगं बन्धावेऊणं चारेमाणो अच्छामि.
आणावेऊण रहं चडइ.
साहुणो दरिसाविआ.
पोत्त-चेल्लालियं काउण हक्कारिओ णेण हत्थी.
दुह-पञ्जराओ मोइज्जन्तो कहं न इच्छिहिइ?
मुद्दं अप्पेऊणं आगओ.
दारगं छड्डाविअ एगा तरुणी हिआ.

तुरग-विसामण-निमित्तं एगन्ते हं विसमीअ.

पन्थं रुम्भिऊण हत्थी अच्छइ.

तं फालेऊण कड्ढिओ कण्टओ.

पयट्टाविओ रहो.

पिअरं सुस्सूसमाणो चंकमइ, बालं च खेल्लावेइ.

जाजल्लमाणं अगणिं बालो दिदरिस्सइ.

सीय-आले अग्गी सुहाअए, जलं च दुक्खए.

एगाए णिइज्जमाणो इच्छियं पएसं, विइयाए ईसायमाणीए अणुपइऊण हं गहिओ.

हंसयमाणं सज्जणं पूअइ.

एसो हसिरो बालो कहं अज्ज रोविरो दीसइ ?

भोत्तारे सद्दावेह.

तुज्झ सुस्सूसा किया अज्ज दिट्ठा मे.

बहु-दिवसा न गमेयव्वा.

वुब्भन्ताणि य भवियव्वयाए सोरियनयरे दिट्ठाणि.

तम्हेच्चयेहिं हत्थेहिं पिहं पिहं भिक्खं जिगरिक्खओ अम्हे.

मईयं सोहिल्लं कुलं राइक्कं.

जो सत्तुं मारेइ, सो उत्तिमो; जो तेण समं मरेइ, सो मज्झिमो; जो तेण मारिज्जइ, सो अधमो.

ए गा व न्नो पा ढो

[સમજુતીઃ- પ્રાકૃતભાષામાં ધાતુઓ વિષેઃ-

૧. કેટલાક ધાતુઓ એવા છે કે:—

૧. સંસ્કૃત ધાતુઓ પ્રાકૃતમાં વપરાયા હોય છે. भणामि.

૨. સંસ્કૃત ધાતુઓમાં અક્ષર પરિવર્તનના નિયમ પ્રમાણે ફેરફાર પામ્યા હોય છે. कहइ. घडइ.

૩. કેટલાક દેસ્ય પ્રાકૃત ધાતુઓ છેઃ તે બે રીતે છેઃ—

૧. કેટલાક તદ્દન દેશ્યરૂપ છે. फुम्फुल्लइ. ઉપાડવું. કહેવું.

૨. ત્યારે કેટલાક સંસ્કૃત ધાતુઓના આદેશરૂપ છે. તે નીચે પ્રમાણેઃ—

૧. કેટલાક સંસ્કૃત ધાતુઓના વિકલ્પે આદેશરૂપ છે. कहइ, साहइ. [अ કોષ]

૨. કેટલાક સંસ્કૃત ધાતુઓના નિત્ય આદેશરૂપ છે. गण्ठइ ગુંથે છે. [अ કોષ]

૩. કેટલાક પ્રેરક ધાતુઓના વિકલ્પે આદેશરૂપ છે. ढकइ, छायेइ. ઢંકાવે છે. [પાઠ. ૪૭]

૪. કેટલાક જુદા જુદા ખાસ અર્થોમાં આદેશ થાય છે. कम्मइ. હજામત કરે છે. [आ કોષ]

૫. કેટલાક જુદા જુદા ઉપસર્ગોને યોગે આદેશો પામે છે. णिव्वलइ, णिप्पज्जइ; सारइ-पहरइ.

૬. જુદા જુદા કૃદન્તોના પ્રત્યયો પર છતાં કેટલાક આદેશો થાય છે. [इ કોષ] घेत्तुं, घेत्तूण, घेत्तव्वं.

૭. કેટલાક ધાતુઓ કર્મણિ-ભાવે પ્રયોગમાં વિકલ્પે જુદા પ્રકારના થાય છે. [પાઠ ૪૯] जिव्वइ, जिणिज्जइ.

૮. કર્મણિભૂત કૃદન્તમાં કેટલાક જુદી જાતના વપરાય છે.
अफुण्णो. [ई કોપ]

૯. કેટલાક ધાતુઓ પોતાના મૂળ અર્થ ઉપરાંત જુદા ખાસ અર્થમાં પણ વપરાય છે. [अ કોપ]

૧૦ કેટલાક ધાતુઓના જુદા જુદા અક્ષરોમાં ફેરફાર થાય છે.—

૧. અન્ત્ય વ્યંજનોમાં જુદા જુદા ફેરફાર છેઃ—

૧. એક વ્યંજનને બદલે બીજો વ્યંજન મૂકાય છે.
नम्–नवइ. [૧. उ. કોપ]

૨. અંસવ્યંજન બેવડાય છે. सक्कइ. [૨. उ. કોપ]

૩. વધારાનો વ્યંજન ઉમેરાય છે. जिणइ. सुणइ.
[૩. उ. કોપ]

૨. સ્વરોમાં જુદા જુદા ફેરફાર થાય છે.

૧. અન્સ उ વર્ણનો अव થાય છે. सू=पसवइ.
જન્મ આપે છે. [૧ ऊ કોપ]

૨. અન્ત્ય ऋ વર્ણનો अर થાય છે. कृ=करइ.
तॄ=तरइ [૨. ऊ. કોપ]

૩. કેટલાકમાં ઉપાન્ત્ય ऋ નો अरि થાય છે. वर्ष=
वरिसइ. [૩. ऊ કોપ]

૪. કેટલાકમાં ઉપાન્ત્ય સ્વર દીર્ઘ થાય છે. रुष्=
रूसइ. [૪. ऊ. કોપ]

૫. કેટલાકમાં અન્ત્ય અને ઉપાન્ત્ય इ વર્ણ તથા उ વર્ણનો ગુણ થાય છે. जेइ, नेइ, सोऊण,
मोत्तूण [૫. ऊ.]

૬. કોઈ વખત સ્વરને સ્થાને કોઈ પણ પ્રાકૃત સ્વર થાય છે. हवइ, हिवइ, [तथा हुवइ, होइ,

हुन्ति, मयइ· उब्भुअइ] लेइ, देइ, धावइ, धुवइ, रोवइ, ख्वइ, नासइ· વિગેરે.

૨. ઉપર કહેલા દરેક ધાતુઓ સ્વરાન્ત અને વ્યજનાન્ત એમ બે ભાગમા વ્હેચાયેલા છે —

૧ अ સિવાયના સ્વરાન્ત ધાતુઓને વિકરણ પ્રત્યય अ વિકલ્પે, અને વ્યજનાન્તને નિત્ય લાગે છે

૩ પ્રાકૃત ભાષામા પણ પ્રયોગો ત્રણ છે કર્તરિ, કર્મણિ અને ભાવે

૪. ત્રણેય પ્રયોગોમાઃ—

૧ કાળના પ્રત્યયો ત્રણ જાતના વર્તમાન, ભૂત અને ભવિષ્ય

૨ અને અર્થના ત્રણ જાતના પ્રત્યયો લાગે છે આજ્ઞાર્થ, વિધ્યર્થ, અને ક્રિયાતિપત્યર્થ

૫ ત્રણેય પ્રયોગોમા —પાચેય કાળ તથા અર્થોમા

ધાતુઓના બે જાતના પ્રયોગો મળે છે —

૧ મૂળ ધાતુના, તે મૂળ ભેદ કહેવાય છે.

૨ અને સાધિત ધાતુઓના, તે મુખ્યપણે —

પ્રેરક, ઇચ્છાદર્શક, નામધાતુ, વારવાર કે અત્યન્ત અર્થના.

૬. ઉપર લખેના દરેક ધાતુઓના, ત્રણેય પ્રયોગોમા, પાચેય કાળ અને અર્થોમા, મૂળભેદના તથા સાધિત ધાતુઓના બે રીતે પ્રયોગો મળે છે.

૧ ક્રિયાપદ રૂપે ૨ અને કૃદન્ત રૂપે

૩ ક્રિયાપદમા ક્રિયા અપૂર્ણ હોય છે–થતી હોય છે, એવો ભાવ હોય છે

૪ કૃદન્તમા ક્રિયા પૂરી થઇ હોય છે એવો ભાવ હોય છે.

૭. ખાસ ક્રિયાપદો નીચે પ્રમાણે થાય છે —

૧ કર્તરિ પ્રયોગમા–પાચેય=કાળના અને ત્રણેય અર્થના
કર્મણિ પ્રયોગમા–પાચેય=કાળના અને ત્રણેય અર્થના
ભાવે પ્રયોગમા–પાચેય=કાળના અને ત્રણેય અર્થના

૨ પ્રેરક અગ પરથી કર્તરિ પ્રયોગમા–પાચેય=કાળ અને અર્થના.

પ્રેરક અંગ પરથી કર્મણિ પ્રયોગમાં–પાંચેય–કાળ અને અર્થના.
પ્રેરક પરથી પ્રેરક અંગ કરીને ત્રણે ય પ્રયોગમાં–પાંચેય=કાળ અને અર્થના.

૩. ઇચ્છા દર્શક અંગ પરથી કર્તરિ પ્રયોગમાં–પાંચેય કાળ અને અર્થના.

ઇચ્છાદર્શક અંગપરથી કર્મણિપ્રયોગમાં–પાંચેય=કાળના અને અર્થના.

ઇચ્છાદર્શક અંગપરથી ભાવેપ્રયોગમાં–પાંચેક=કાળના અને અર્થના

ઇચ્છાદર્શક અંગપરથી પ્રેરક અંગ, અને પ્રેરક અંગપરથી ઇચ્છાદર્શક ત્રણેય પ્રયોગમાં પાંચેય કાળ અને અર્થના રૂપો થઇ શકે છે.

૪ નામનો ધાતુ બનાવીને–ત્રણેય પ્રયોગમાં પાંચેય=કાળ અને અર્થના, નામનો ધાતુ બનાવીને–પ્રેરક પરથી પ્રેરક, ઇચ્છાદર્શક, ઇચ્છા દર્શક પરથી પ્રેરક, પ્રેરક પરથી ઇચ્છાદર્શક–એમ જુદા જુદા અંગો બનાવીને દરેક અંગના ત્રણેય પ્રયોગોમાં પાંચેય=કાળ અને અર્થના રૂપો થઇ શકે છે.

૫. વારંવાર અર્થના પણ ત્રણેય પ્રયોગોમાં ત્રણેય કાળ અને ત્રણેય અર્થોમાં રૂપો થઇ શકે છે.

૮. કૃદન્તોના રૂપો નીચે પ્રકારે થાય છે:—

૧ વર્તમાન કૃદન્તો : ત્રણેય પ્રયોગ, ત્રણેય જાતિમાં, સાતે ય વિભક્તિમાં.

૨ ભૂત કૃદન્તો : ત્રણેય પ્રયોગો, ત્રણેય જાતિ અને સાતે ય વિભક્તિમાં.

૩ ભવિષ્ય કૃદન્તો : ત્રણેય પ્રયોગો, ત્રણેય જાતિ, અને સાતે ય વિભક્તિમાં.

[સૂચના–દરેકના ભાવે પ્રયોગના કૃદન્તો ફક્ત નાન્યતર જાતિમાજ વાપરવા]

૪ ક્રિયાતિપત્તિ અર્થના કૃદન્તો ત્રણેય પ્રયોગો, ત્રણેય જાતિ અને સાતેય વિભક્તિમા

૫ વિધ્યર્થ કૃદન્તો —કોઇ વખત કર્તરિમા અને ઘણે ભાગે કર્મણિ તથા ભાવે પ્રયોગોમા ત્રણેય જાતિમા અને સાતેય વિભક્તિઓમા

૬ {હેત્વર્થ કૃદન્તો— / સબધક ભૂત કૃદન્તો —} મન્તે, ઘણે ભાગે ભાવે પ્રયોગમાજ અને અવ્યય તરીકે વપરાય છે

૭ આ ઉપરાત ત્રણેય પ્રયોગોમા, ત્રણેય જાતિમા વાક્યોરૂપ અનેક જાતના કૃદન્તો બને છે ને તેના સાતેય વિભક્તિમા રૂપો થાય છે [અહીં માત્ર કેટલાક ઉપયોગીજ ગણાવીશુ]

૮ ઉપર જણાવેલી સાતેય રીતે સાધિત ધાતુઓના પણ દરેક પ્રયોગ, દરેક જાતિ,અને દરેક વિભક્તિમા કૃદન્તોના રૂપો થાય છે

૯ પ્રયોગોની સામાન્ય સમજ

૧ ક્રિયાપદનો મુખ્ય સબધ કર્તાપદ સાથે હોય તો તે કર્તરિ પ્રયોગ

૨ ક્રિયાપદનો મુખ્ય સબધ કર્મપદ સાથે હોય તો તે કર્મણિ પ્રયોગ

૩ ક્રિયાપદ કોઇ પણ બીજા પદ સાથે સબધ ન ધરાવતું હોય, ફક્ત ક્રિયાનોજ અર્થ સૂચવતુ હોય, ત્યારે ભાવે પ્રયોગ

૪ કર્તરિ પ્રયોગોમા કર્તાપદ પહેલીમા અને એક કે બે કર્મ પદો, બીજી વિભક્તિમા આવે છે

૫ કર્મણિ પ્રયોગોમા —

૧ સામાન્ય રીતે કર્મ પદ પહેલી વિભક્તિમા અને કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમા આવે છે

૨ કેટલીક વાર બે કર્મપદવાળા ધાતુઓના—

૧ કેટલાક ધાતુના ગૌણ કર્મપદ પહેલીમાં અને મુખ્ય કર્મપદ બીજી વિભકિતમાં હોય છે.

૨ અને કેટલાક ધાતુઓના મુખ્ય કર્મપદ પહેલીમાં અને ગાણ કર્મપદ બીજી વિભક્તિમાં હોય છે.

૬ ભાવે પ્રયોગોમાં તો કર્તાપદ ત્રીજી વિભક્તિમાંજ આવે છે.

૭ પ્રેરક ભેદોમાં:—

૧ કેટલીક વાર કર્તરિ પ્રયોગોમાં મૂળ કર્તા પહેલીમાં આવે છે, અને કેટલીક વાર બીજી વિભકિતમાં પણ આવે છે.

૨ ને કેટલીક વાર કર્મણિ પ્રયોગમાં ઉપરના નિયમો ધ્યાનમાં રાખી વિભકિતઓ લગાડવી, તેના કેટલાક બારીક નિયમો છે.

૧૦ વચન અને પુરુષો:—

૧ મૂળ ભેદ તથા સાધિત ધાતુઓના ત્રણેય પ્રયોગોમાં બે વચન તથા ત્રણેય પુરુષોમાં પાંચેય કાળ અને અર્થોના પ્રયોગો થાય છે.

૨ પરંતુ ભાવે પ્રયોગોમાં માત્ર ત્રીજા પુરુષના એક વચનનું રૂપ વપરાય છે.

૧૧ સાધિત ધાતુઓની સમજ:—

૧ ક્રિયાપદમાં પ્રેરણાનો અર્થ હોય તો તે પ્રેરક ભેદ કહેવાય છે.

૨ ઇચ્છાનો અર્થ હોય, તો તે ઈચ્છાદર્શક કહેવાય છે.

૩ સંસ્કૃત પ્રમાણે જુદા જુદા પ્રત્યયો લગાડી, નામનો ધાતુ બનાવ્યો હોય તો તે **નામ ધાતુ** કહેવાય છે.

૩ ક્રિયાપદમાં ધાતુ બેવડો કરી, વારવાર કે અત્યન્ત અર્થ જણાતો હોય, તો તેને **યઙન્ત** કે **યઙ્લુબન્ત** કહે છે.]

નિયમો:—

સાધિત ધાતુઓ વિષે:—

૧. નામને વિકલ્પે अ પ્રત્યય લગાડીને પ્રાકૃત નામ ધાતુ બનાવાય છે.

૨. ઈચ્છાદર્શકમાં स प्रत्यय લાગ્યો હશે. અને ધાતુનો આદિ વ્યંજન કે સ્વર બેવડાયેલા હોય છે.

૩. તેવીજ રીતે यङन्त અને यङ्लुचन्तમાં પણ ધાતુનો આદિ ભાગ બેવડાયો હોય છે.

૪. ઉપરના ત્રણેય જાતના પ્રયોગો ઘણે ભાગે સંસ્કૃત પ્રયોગો ઉપરથી અક્ષર પરિવર્તનના નિયમો પ્રમાણે ફેરફાર થઇને પ્રાકૃતમાં વપરાયેલા હોય છે.

૫. દરેકના તૈયાર અંગોના ક્રિયાપદના અને કૃદન્તોના રૂપો મૂળભેદ, પ્રેરક, સહ્યભેદ તથા કૃદન્તો માટે પહેલાં આપેલા નિયમો ધ્યાનમાં રાખીને કરવા.

કૃદન્તો વિષે:—

૧ ભવિષ્ય કૃદન્તઃ—

નર૦ નાન્ય૦માં स्सन्त, स्समाण અને નારીજાતિમાં सन्ता, स्समाणा स्सई પ્રત્યયો ધાતુના મૂળ અંગને, પ્રેરક અંગને, ગમે તે સાધિત અંગને લગાડવાથી કર્તરિ અને સહ્યભેદી એમ બન્ને જાતના ભવિષ્ય કૃદન્ત બને છે.

૨ વર્તમાન કૃદન્તઃ—

ઉપર પ્રમાણેજ દરેક જાતના અંગને વર્તમાન કૃદન્તના પ્રત્યયો લગાડવાથી ત્રણેય જાતિના કર્તરિ તેમજ સહ્યભેદી વર્તમાન કૃદન્તો બને છે.

૩ કેટલાક ઈચ્છાદર્શક, અને यङन्त તથા यङ्लुचन्तના કૃદન્તો કોષમાં આપવામાં આવ્યા છે.

૪ કેટલાક ખાસ ભૂત કૃદન્તો કોષમાં બતાવ્યા છે. પ્રેરક ભૂત કૃદન્તો વિષે આગળ જણાવ્યું છે. [ई કોષ]

૫ ૧ હેત્વર્થક, સંબંધક, અને વિધ્યર્થના तव्व, अव्व, अणिज्ज अणीय, વિગેરે પ્રત્યયો મૂળ તથા સાધિત અંગોને લાગી, તે તે કૃદન્તો બને છે, પરંતુ,

૨ મૂળ અંગને પ્રત્યયો લાગતાં ધાતુઓમાં જે ફેરફારો થાય છે, તે બતાવ્યા છે.

૩ ઉપરાંત કેટલાક ધાતુઓ જુદું જ રૂપ ધારણ કરે છે. તે કોષમાં બતાવ્યા છે. [इ કોષ]

૬. કેટલાક પરચુરણ કૃદન્તો:—

૧ કર્તરિ કૃદન્તો:—

अग, [ता–तृ] आर, પ્રત્યય લગાડવાથી ત્રણેય-જાતિમાં કૃદન્ત બને છે. मारग, भोत्तार, कत्ती [ના૦]

૨ ભાવે કૃદન્ત:—

ધાતુને इ, [ति], अन, आ, પ્રત્યયો લાગી ભાવે કૃદન્તો બને છે. गइ, भोयण, किरिया.

૩ શીલાર્થક કૃદન્તો:—

ધાતુને इर પ્રત્યય લાગવાથી શીલ અર્થનું ત્રણેય જાતિમાં કૃદન્ત બને છે. हसिरो, हसिरा, हसिरं.

૪ કેટલાક ભાવે, કર્મણિ અને કર્તરિ કૃદન્તો अ પ્રત્યય લાગીને થયેલા હોય છે. राग, मोह, भाव.

૫ अग, પ્રત્યય પર છતાં ધાતુનો ઉપાન્ત્ય अ નો आ થાય છે.

૬ इ [ति], અને आ પ્રત્યયો નારીજાતિમાં જ લાગે છે.

૭ अन પ્રત્યય ઘણે ભાગે નાન્યતર જાતિમાંજ હોય છે.

૮ आर [[ता–तृ] પ્રત્યય પર છતાં ધાતુને इ પણ લાગે છે, તથા ગુણ વિગેરે કેટલાક ફેરફાર થયા હોય છે.

કેટલાક રૂપોના નમુનાઓ

ઈચ્છા૦ કર્તૃ૦	सुस्सूसइ.	સેવા કરવા ઈચ્છે છે.
,, કર્મ૦	सुस्सूसिज्जइ.	સેવા કરવા ઇચ્છાય છે.
,, કર્તૃ૦ પ્રે૦	सुस्सूसावइ.	સેવા કરવા ઈચ્છાવે છે.
,, કર્મ૦ પ્રે૦	सुस्सूसाविज्जइ.	સેવા કરવા ઈચ્છાવાય છે.
,, કર્તૃ૦ વ૦ કૃ૦	सुस्सूसंतो, सुस्सूसमाणो.	સેવા કરવા ઇચ્છતો.
,, કર્મ૦ વ૦ કૃ૦	सुस्सूसिज्जन्तो, सुस्सूसीअन्तो, सुस्सूसिज्जमाणो, सुस्सूसीअमाणो.	સેવા કરવા ઈચ્છાતો.
,, કર્તૃ૦ પ્રે૦ વ૦ કૃ૦	सुस्सूसावेन्तो. વિગેરે	સેવા કરવા ઇચ્છાવતો.
,, કર્મ૦ પ્રે૦ વ૦ કૃ૦	सुस्सूसाविज्जेन्तो.	સેવા કરવા ઇચ્છાવાતો.
,, હે૦ કૃ૦	सुस्सूसिउं–सेउं.	સેવા કરવા ઇચ્છવાને.
,, પ્રે૦ હે૦ કૃ૦	सुस्सूसाविउं.	સેવા કરવા ઈચ્છાવવાને.
,, સં૦ ભૂ૦ કૃ૦	सुस्सूसिऊण.	સેવા કરવા ઈચ્છીને.

„ સં૦ ભૂ૦ પ્રે૦ કૃ૦	सुस्सूसाविऊण.	સેવા કરવા ઈચ્છાવીને.
„ કર્મ૦ ભૂ૦ કૃ૦	सुस्सूसिओ.	સેવા કરવા ઇચ્છેલો.
„ પ્રે૦ કર્મ૦ ભૂ૦ કૃ૦	सुस्सूसाविओ.	સેવા કરવા ઈચ્છાવાયેલો.
„ ભાવે૦ કૃ૦	सुस्सूसा.	સેવા કરવાની ઇચ્છા.
„ કર્તૃ૦ કૃ૦	सुस्सूसु. वि०	સેવા કરવા ઇચ્છનાર
„ વિ૦ કૃ૦	सुस्सूसिअव्व. सुस्सू–सणिज्जो,–सणीयो.	સેવા કરવા ઇચ્છવા યોગ્ય.
„ કર્તૃ૦ ભૂ૦ કાળ	सुस्सूसीअ.	સેવા કરવા ઈચ્છ્યું.
„ કર્મ૦ ભૂ૦ કા૦	सुस्सूसिज्जीअ.	સેવા કરવા ઇચ્છાયું.
„ કર્તૃ૦ પ્રે૦ ભૂ૦ કા૦	सुस्सूसावीअ.	સેવા કરવા ઈચ્છાવ્યું.
„ કર્મ૦ પ્રે૦ ભૂ૦ કા૦	सुस्सूसाविती.	સેવા કરવા ઇચ્છાવાયું.
„ કર્તૃ૦ ભવિ૦ કા૦	सुस्सूसिस्सामि.	હું સેવા કરવા ઈચ્છીશ.
„ કર્મ૦ ભવિ૦ કા૦	सुस्सूसिस्सामि.	હું સેવા કરવા ઇચ્છાઈશ.
„ પ્રે૦ ભવિ૦ કા૦	सुस्सूसाविहिइ.	તે સેવા કરવા ઈચ્છાવશે.
ભવિ૦ કા૦	सुस्सूसाविहिइ.	તે સેવા કરવા ઈચ્છાવાશે

,,	કર્તૃ० ભવિ० કૃ०	सुस्सू–स्सन्तो–स्समाणो.	સેવા કરવા [ભવિષ્ય
,,	કર્મ० ભવિ० કૃ०		કાળમાં] ઈચ્છતો. ૨. ઈચ્છાતો.
,,	કર્તૃ० આ० વિ० અર્થ०	सुस्सूसउ.	૧ સેવા કરવા ઈચ્છે.
			૨ સેવા કરવા ઈચ્છવું જોઈએ.
,	કર્મ० આ० વિ०-અર્થ०	सुस्सूसिज्जउ.	૧ સેવા કરવા ઇચ્છાય.
			૨ સેવા કરવા ઈચ્છાવું જોઈએ.
,,	કર્તૃ० પ્રે० આ० વિ०	सुस्सूसावेउ	૧. સેવા કરવા ઇચ્છાવે.
			૨. સેવા કરવા ઇચ્છાવવું જોઇએ.
,,	કર્મ० પ્રે० આ० વિ०	सुस्सूसाविज्जउ.	૧. સેવા કરવા ઈચ્છાવાય.
			૨. સેવા કરવા ઇચ્છાવાવું જોઈએ.
,,	કર્તૃ० કર્મ० ક્રિયાતિ०	सुस्सूसेज्ज–ज्जा.	૧. સેવા કરવા ઇચ્છયો હોત.
		–सेन्ता–सेमाणा. [ना.]	૨. સેવા કરવા ઈચ્છાઈ હોત.
,,	કર્તૃ० કર્મ પ્રે० ક્રિયાતિ	सुस्सूसावेज्ज–ज्जा.	૧. સેવા કરવા ઇચ્છાવતો હોત.
			૨. સેવા કરવા ઈચ્છાવાતો હોત.

વિગેરે દરેક રૂપો વિદ્યાર્થીએ સ્વયં નોટમાં સંપૂર્ણ તૈયાર કરીને સમજવા.

નામધાતુ૦ गरुआइ गरुआअइ गुरुकायते [ગુરુ જેવો થાય છે]

ઉપર પ્રમાણે દરેક જાતના રૂપો થાય.

યઙ્લુબન્ત चंकमइ चङ्क्रमीति વારંવાર કે ખુબ ચાલે છે.

ઉપર પ્રમાણે દરેક રૂપો થશે.

યઙન્ત૦ लालप्पइ लालप्यते [વારંવાર કે ખૂબ બોલે છે]

जाजल्लइ जाज्वल्यते વારંવાર કે ખુબ બળે છે.

ઉપર પ્રમાણે દરેક જાતના યથાયોગ્ય રૂપો થાય છે.

	નર		નારી		નાન્યતર	
કર્તૃ૦ કૃ૦ વિ૦	सावओ	[श्रावकः]	साविआ	[श्राविका]	०	
" " "	घायगो	[घातकः]			०	
	णायगो	[नायकः]	णाइगा	[नायिका]		
	दायारो	[दायारः]	दाई	[दात्री]	दायारं	[दातृ]
ભા૦ કૃ૦ નામ	रागो, भंगो.		गई	[गतिः]	गमणं	[गमनम्]
" " "	विजयो		मई	[मति.]	मणणं	[मननम्]

,, ,, ,,		किरिया [क्रिया]	
,, ,, ,,		भासा [भाषा]	
,, ,, ,,		सुस्सूसा [शुश्रूषा]	
શીo કર્તૃo કૃo વિo	सेविरो	सेविरी–रा	सेविर
	नमिरो	नमिरी–रा	नमिरं
	गमिरो	गमिरी–रा	गमिरं
કર્તૃo કૃo નામ	भावो, णयो,	भयणा	
કર્મo કૃo નામ	आयारो	भमि	

૩, અવ્યયો:

[પ્રાકૃતમાં ઘણા ખરા સંસ્કૃત અવ્યયો અક્ષર પરિવર્તન કરીને વપરાય છે. તે ઉપરાંત પ્રાકૃતના સ્વતંત્ર પણ કેટલાક અવ્યયો છે. તે દરેક જાતના અવ્યયોનો કેટલોકજ ભાગ કોષમાં આપેલ છે. અવ્યયોમાં વિભકિત વચન તથા જાતિના ફેરફારો થતા નથી. કેમકે તે અ–વ્યયો છે. [ऋकोष]]

૪. પ્રાકૃત તદ્ધિત પ્રત્યયો:

[**તદ્ધિત**—એટલે **તેને માટે**–**હિતકારી**, હોય તે **તદ્ધિત**. તદ્ એટલે=**તેને માટે**=એટલે શબ્દ શાસ્ત્ર જે વ્યાકરણ, તેનો મુખ્ય વિષય શબ્દોનું શાસ્ત્ર સમજાવવાનો છે. તે શબ્દો મુખ્યપણે ૭ પ્રકારના છે. નામ, સર્વનામ, વિશેષણ, અવ્યય, ક્રિયાપદ, અને કૃદન્તો, –**તેને માટે**;—

હિત એટલે **હિતકારી**, કેટલાક એવા પ્રત્યયો લાગે છે, કે જે એ છએય જાતના શબ્દોના હિતમાં વધારો કરે છે. માટે તે પ્રત્યયોનું નામ **તદ્ધિત** કહેવાય છે.

હિત એટલે=જુદા શબ્દો અને વાકયોના અર્થ એ પ્રત્યયો પૂરાં પાડે છે, છતાં મૂળ શબ્દના કદમાં ખાસ વધારો થતો નથી. માટે તેવા **પ્રત્યયો** કોઇપણ શબ્દના હિતમાં વધારો કરનારા હોવાથી **તદ્ધિત** કહેવાય છે.

જેમકે:—**परस्य इमं**=પરનું આ=પારકું. તેને બદલે **परक्कं** કરવાથી ચાલે.

સંસ્કૃત ભાષામાં સેંકડો જુદા જુદા અર્થના તદ્ધિત પ્રત્યયો થાય છે. અને ઘણે ભાગે તે દરેક શબ્દોમાં અક્ષર પરિવર્તનના નિયમોથી ફેરફાર થઇને પ્રાકૃતમાં વપરાય છે. તે બધા આપવા ઘણા મુશ્કેલ છે. એટલે તે સંસ્કૃત ઉપરથીજ સમજી શકાશે. છતાં કેટલાક ખાસ પ્રાકૃત પ્રત્યયો છે, તે અહીં નીચે આપ્યા છે, તથા કેટલાક સંસ્કૃત ઉપરથી થયેલા તથા અનિયમિત તદ્ધિત શબ્દો પણ કોષમાં આપ્યા છે. [ऋकोष]]

અર્થ.	પ્રત્યય.	પ્રયોગ.
૧ " તેનું આ " અર્થમાં	केर	अम्हकेर, रायकेर, पारकेर. અમારૂં રાજાનું પારકું.
૨ " તેમાં થયેલ " "	इल्ल उल्ल	गामिल्ल-गामिल्ली, नयरुल्ल. ગામમાં થયેલ-લી, શહેરમાં થયેલ.
૩ " તેના જેવું " "	व्व	नयरव्व શહેરની જેવું ગામ
૪ " પણું " "	इमा, त्त, तण	लघि[हि]मा, पुहुत्तं, लहुत्तणं. લઘુપણું, જુદાપણું, લઘુપણું.
૫ " વાર " "	हुत्त-खुत्त	तिखुत्तो, ત્રણ વાર. सयहुत्तं. સોવાર.
૬ " વાળું અર્થના मत् ને સ્થાને-	आल	रसाल રસવાળું.
	आलु	ईसालु ઇર્ષ્યાવાળું.
	इत्त	माणइत्त માનવાળું.
	इर	गव्विर ગર્વવાળું.
	इल्ल	सोहिल्ल શોભાવાળું.
	उल्ल	विआरुल्ल વિચારવાળું.
	मण	धणमण ધનવાળું.
	मंत	बुद्धिमंत બુદ્ધિવાળું.
	वंत	धणवंत ધનવાળું.

७ " પાંચમી વિભકિતના " અર્થમાં	त्तो	कत्तो		ક્યાંથી.
	दो	कदो		"
	ओ	कओ		"
८ " સાતમીના અર્થમાં "	हि	जहि		જ્યાં
	ह	जह		"
	त्थ	जत्थ		"
९ " તેલ અર્થમાં "	एल्ल	कडुएल्ल		તીખું તેલ:
१० " સ્વાર્થ "	अ [વિકલ્પે]	चन्दअ	चन्द	ચંદ્ર.
	इल्ल "	पुरिल्ल	पुरा	આગળ.
	उल्ल "	हत्थुल्ल	हत्थ	હાથ.

११ સ્વાર્થ પ્રત્યય પછી પણ સ્વાર્થના પ્રત્યયો આવી શકે છેઃ बहुअयं [बहुककं] ઘણું.

अ કેટલાક ખાસ ઉપયોગી પ્રાકૃત ધાતુઓઃ—

अच्छ् હોવું

अब्भुत्त् ન્હાવુ

आयर આદર આપવો

उच्चुप् ચડવું

उच्छल्ल, उत्थल्ल } ઉછળવું

उप्पज्ज् ઉત્પન્ન થવું

उलट्ट નીકળવુ

उल्लूर् ઉખેડવું, તોડવું

उल्लाल् ઉલાળવું

उव्वेल्ल् ઉવેળવું

ओअर् ઉતરવું

कड्ढ् કઢવું, કાઢવું.

कड्ढ् ઉકાળવું, કઢવું, ખેંચવું.

कल् ૧ગણવું,રકળવું,જાણવું.

किण् ખરીદવું

कुक्क् બોલવું, કુકવો કરવો

खुडुक्क् ખટકવું,ઉતરવું,ચૂકવું

खुप्प् ખૂડવું, ખૂચવું.

खेड्ड्, खेल्ल } રમવું

गण्ठ् ગૂંથવું

गुम्म्, गुम्मड् } મુંઝાવું, ગુમ થઈ જવું

घुण्ट्, घोट्ट् } પીવું

चंप् ચાંપવું

चुक्क् ચૂકવું

छिव्, छिह् } સ્પર્શ કરવો

छोल्ल् છોલવું

जग्ग्, जागर् } જાગવું

जम्प् બોલવું

जुंज જોડવું

जूर् ખેદ કરવો

झर् ટપકવું, ઝરવું

झलक् ઝળકવું

झङ्ख् બોલવું

झा ધ્યાન કરવું

झिल्ल् ન્હાવું

झुर् સ્મરણ કરવું, ઝુરવું

टिरिटिल्ल् ભમવું, ફેરવું, ટહેલવું.

टिविटिक्क् ટાપટીપ કરવી

ढल् ઢળી જવું, ઢોળાવું.

ढक् ઢાંકવું

णिज्झर् ઝરવું,
तच्छ् છોલવું, તાચ્છવું.
थक्क् રહેવું, વિલંબ કરવો, નીચે જવું
दुगुञ्छ् નાક મચકોડવું. દુગંચ્છા કરવી
धुक्कक् ધડકવું.
धुण् કંપવું, ધૂણવું
नीसर् નીકળવું
पडियाल् રાહ જોવી, રક્ષા કરવી
पलोट्ट् પાછું વળવું. પાછું ફેંકવું
पवस् પ્રવાસ કરવો
पार् શકવું,પાર જવું,પૂરં કરવું.
पिज्ज् પીવું.
पुक्क् પોકાર કરવો પોકરાણ પાડવી
पेच्छ् જોવું
फरिस् સ્પર્શ કરવો.
फाड् ફાડવું
फिट्ट् ફીટવું
फंस् ફસાવવું, જુઠું બોલવું.
बल् ખાવું, જીવવું
बुक्क् ગાજવું
बुड्ड् ડૂબવું
बुहुक्ख् ભૂખ લાગવી
भुक्क् ભસવું
भुल्ल् ભૂલવું
मुज्झ् મુંઝાવું
मुण् જાણવું
मुर् મહોં મરકાવવુ
मुसुमुर् ભાંગવુ
रह् રહેવું
रम्प्, रम्फ् } છોલવું
रिग् જવુ પેસવુ
रुन्ध्, रुम्भ् } રુંધવું, રોકવુ
रेल्ल् રેલાવું, પલાળવું
लद्द् યાદ કરવું, રઢ લેવી
लिंप् લીંપવું
ल्हस् ખસવું
लुक्क् છુપાવું
वडवड् વલવલવું, વિલાપ કરવો
वम्फ् ઇચ્છવું, ખાવું
वलग्ग् વળગવુ
वावर् વાપરવું
विक्क्, विक्किण् } વેચવું

विम्हर्
विसार } ભૂલવું, વિસરવું

विरा ઓગળવું

विरोल् વલોવવું

विसाम् વિસામો લેવો

विसूर् ખેદ કરવો

वेद् વીંટવું

सड् સડવું, નાશ પામવો

संधुक्क् અગ્નિ સળગાવવો, બળવું, બાળવું.

संपज्ज् } તૈયાર થવું. પાકવું, સિજવું.

सिज्ज्
सिज्झ् } સિદ્ધ થવું

सूड्
सूर् } કાપવું, ચૂડવું, ભાંગવું [ખેતરમાં સાંઠી મૂકવી.]

हर् લઈ જવું

प +हर મારવું, લડવું

अणु + „ સરખા થવું

वि + „ રમવું

पडि + „ ફરીથી પૂરવું

उव + „ પૂજા કરવી

सं + „ ઢાંકવું, અટકાવવું નાશ કરવો.

नि + „ ઝાડો કરવો

आ + „ ખાવું

परि + „ ત્યાગ કરવો.

वा + „ [वि+आ] બોલવું

आ ખાસ અર્થમાં ખાસ ધાતુઓ.

अक्खोड् તરવાર ખેંચવી कृष्

कम्म् હજામત કરવી कृ

गुलुन्छ् ખુશામત કરવી कृ

ढिक्क् બળદનો અવાજ गर्ज्

णिआर् કાણી આંખે જોવું कृ

णिहुह स्तब्ध કરવું कृ

णिव्वल् દુખનો ત્યાગ કરવો मुच्

णिव्वोल ક્રોધથી મોં ભરડવું कृ

णीलुञ्छ् १ પાડવું, २ છાંટવું कृ

निव्वड् જુદું થવું, સ્પષ્ટ થવું भू

णिसुद् ભારથી નમવું नम्

पयल्ल् ઢીલું કરવું, લટકવું कृ

पहुप्प् સ્વામી થવું, સમર્થ થવું प्र+भू

पोक्क् ઉંચેથી રડવું પોક મૂકવી वि+आ+हृ

बुड् ડૂબવું मज्ज्

महमह् સુગંધ ફેલાવો प्र+सृ

मुर् હસતાં મ્હોં ઉઘાડવું स्फुर्

वडवड् વિલાપ કરવો वि+लप्

वावम्फ् મહેનત કરવી कृ

लोट्ट् सुवुं स्वप्
संदाण् टेको करवो कृ
संधुक्क् दीवतो सળગાવવો प्र+दीप्

सम्माम् આદર દેવો, માન આપવું आ+दृ
हक्क् ના પાડવી, હાંકી કાઢવું नि+सिध्

ड. હેત્વર્થ, સંબન્ધક ભૂત, અને તવ્વ પ્રત્યય પર છતાં કેટલાક અનિયમિત રૂપોઃ—

	પ્રા૦	સં૦	तुं,	त्वा	अव्व / तव्व
का	कर्	कृ	काउं	काऊण	काअव्व
घेत्	गिण्ह्	ग्रह्	घेत्तुं	घेत्तूण	घेत्तव्व
तुर्	तुवर्	त्वर्	तुरिउं	तुरिऊण	तुरिअव्व
दट्ठ्	दरिस्	दृश्	दट्ठुं	दट्ठूण	दट्ठव्व
भोत्	भुञ्ज्	भुज्	भोत्तुं	भोत्तूण	भोत्तव्व
मोत्	मुञ्च	मुच्	मोत्तुं	मोत्तूण	मोत्तव्व
रोत्	रोव्	रुद्	रोत्तुं	रोत्तूण	रोत्तव्व
वोत्	वच्च्	वच्	वोत्तुं	वोत्तूण	वोत्तव्व

ई. કેટલાક અનિયમિત ભૂતકૃદન્તો.

अफुण्ण ઘેરાએલું आक्रान्त
उक्कोस ઉત્કૃષ્ટ, ઉંચા પ્રકારનું उत्कृष्ट
चक्खअ ચાખેલું आस्वादित
छित्त અડકેલું स्पृष्ट
जढ તજેલું त्यक्त
झोसिअ ફેંકેલું क्षिप्त

निच्छूढ ચોપડેલું उद्वृत्त
निसुट्ट પાડી નાખેલું निपातित
निमिअ રાખેલું स्थापित
पमुट्ठ તપાસેલું, ચોરેલું प्रमृष्ट, प्रमुषित

पल्हत्थ) ફેંકેલું, પાછું
पल्लोट्ट) વાળેલું

फुड સ્પષ્ટ થયેલુ स्पष्ट

लुअ કાપેલું लुन

लुग्ग રોગ થયેલું रुग्ण

ल्हिक્ક નાશી ગયેલુ नष्ट

वोसट्ट ખીલેલું विकसित

विढत्त પેદા કરેલુ अर्जित

वोलीण ઓળંગી ગયેલું अतिक्रान्त

हीसमण ખોંખારેલું हेषित

१–उ

गम् गच्छ् જવું गम्

इस् इच्छ् ઈચ્છવું इष्

जम् जच्छ् દાબમા રાખવું यम्

आस् अच्छ् બેસવું आस्

सड् સડવું सद्

पड् પડવું पत्

वच्च् જવું व्रज्

नच्च् નાચવું नृत्

खिज्ज् ખીજવું खिद्

कढ् ઉકાળવું क्वथ्

वड्ढ् વધવું वृध्

वेढ् વીંટવું वेष्ट्

रुन्ध्, रुम्भ् } રુંધવું रुध्

रुव, रोव् } રોવુ रुद्

नव् નમવું नम्

खा, खाअ [બહુવચનમાંજ] } ખાવુ खाद्

धा, धाव् [બહુવચનમાંજ] } દોડવુ धाव्

सिर् બનાવવું सृज्

२–उ અન્ત્ય વ્યંજન બેવડો:—

फुड्ड फुट्ट् ફુટવું स्फुट्

चल् चल्ल् ચાલવું चल्

निमील् निमिल्ल् વીંચાવું निमील्

जेम् जिम्म् જમવું जेम्

सक्क् શકવું शक्

लग्ग લાગવું लस्ज

मग्ग् શોધવું मृग्

नस्स् નાશ પામવો नश्

कुप्प् કોપ કરવો कुप्

पल्लोट्ट પાછા વળવું, પલોટવું
प्र-लुट

तुट्ट તોડવું त्रुट्

सिव्व સિવવું सीव

२ उ

चिण વીણાવું चि

जिण् જીતવું जि

सुण् સાંભળવું श्रु

थुण् સ્તુતિ કરવી स्तु

लुण् કાપવું लू

पुण પવિત્ર કરવું पू

धुण् હલાવવું धू

१ ऊ. उ નો अव्:—

हव હોવું भू

रव् બૂમ પાડવી रु

सव् જન્મ આપવો सू

२ ऊ. ऋ, વર્ણનો अर्:-

कर् કરવું कृ

धर् ધરવું धृ

मर् મરવું मृ

वर् વરવું वृ

सर् ખસવું सृ

हर् લઈ જવું हृ

तर् તરવું तृ

जर् જુનું થવું जृ

३. ऊ. ऋ નો अरि:—

करिस् ખેડવું. ખેંચવું, कृष

वरिस् વરસવું वृष्

हरिस् રાજીથવું हृष्

४. ऊ. ઉપાન્ત્ય દીર્ઘસ્વર

रूस् ખીજવું रुष्

तूस् સંતોષ પામવો तुष्

पूस् પોષણ પામવું पुष

सूस् સુકાવું शुष्

दूस् ખરાબથવું दुष

५ ऊ. इ વર્ણનો ए:—

ने-णे લઈ જવું नी

उड्+डे ઉડવું उड्डी

उ નો ओ:—

हो હોવું भू

ऋ. અવ્યયો

अन्तो અંદર अन्तर

अप्पेवं શું એમ? अप्येवं

अम्मो આશ્ચર્ય જણાવવા

अयि અરે अयि

अरे ઓ [બોલાવવું] अरे

अलं / अलाहि } બસ अलम्

अवरज्जु બીજે દિવસે अपरेद्युस्

अवरिं ઉપર उपरि
अव्वो સૂચના, પશ્ચાત્તાપ,
ભય, આનંદ, દુઃખ
વિગેરે સૂચવનાર
अह હવે अथ
अहत्ता નીચે अधस्तात्
अहवा } અથવા अथवा
अहव }
अहे નીચે अधः
अहो આશ્ચર્ય, अहो
आम હા ओम्
इओ અહીંથી इतः
इ પ્રશ્ન પૂછવામાં
उ તો, પરંતુ
उत्तरसुवे આવતી કાલે उत्तरश्वः
ऊ નિંદા, વિસ્મય
एवं એ પ્રકારે, एवं
एवमेव } એમજ
एमेव }
ऐ અરે अयि
ओ સૂચના, પશ્ચાત્તાપ
कओ કયાંથી कुतः
कत्थइ કોઈક ઠેકાણે कुत्रापि
कल्लं કાલે कल्यम्
कह } કેમ कथम्
कहं }
कहि } કયાં कुत्र
कहिं }
खु નક્કી खलु.
च्च નક્કી
जइ જો यदि.
छिछि धिक् धिक्
झत्ति ઝટ झटिति
णइ નિશ્ચય
णं વાકયના અલંકારમાં
णवर કેવળ
णवरि પછી
णवरं વિશેષ
णवि વિપરીતતા
णाइ ના
तु } તો तु
तो }
थू થુત્કાર थूत्
दर અરધું, ઓછું,
दे બોલાવવું-સામે જોવરાવવું
धणियं અત્યન્ત
धिद्धि धिक् धिक्
पगे સવારમાં प्रगे.
परज्जु પરમ દિવસે परेद्युः
पातो સવાર प्रातः
पायो } ઘણું કરીને प्रायः
पाओ }
पुहं } જુદું, પૃથક् पृथक्
पिहं }
मुहु વારંવાર मुहुः [भूयः
भुज्जोभुज्जो વારંવાર भूयो-

मणयं જરી मनाक्
मोरउल्ला નકામું मुधा
ह्यो ગઈ કાલે ह्यः
वेव्व આમંત્રણ
वेव्वे ભય, રોકવું, વિષાદ, આમંત્રણ
सइ એકવાર सकृत्
सइ હંમેશ सदा

सणियं ધીમે ધીમે शनैः
सक्खं સાક્ષાત્ साक्षात्
सुवे આવતી કાલે श्वस्
से હવે, વાક્યનો આરંભ
हला / हले } સખીને બોલાવવામાં વપરાય છે
हिर નિશ્ચય, ખરેખર किल
हु નિશ્ચય

ઋ કેટલાક અનિયમિત તદ્ધિત શબ્દો.

सणिअं અવ્ય૦ शनैः ધીમે
उवरिल्ल વિ૦ उपरि ઉપરનું
जत्तिअ / जेत्तिल / जेद्दह } વિ૦ यावत् જેટલું
परक्क વિ૦ परकीय પારકું
राइक्क વિ૦ राजकीय રાજાનું
अम्हेच्चय વિ૦ अस्माकं અમારૂં
तुम्हेच्चय વિ૦ युष्माकं તમારૂં
सव्वंगिअ વિ૦ सर्वाङ्गीण આખે અંગે
पहिअ વિ૦ पान्थ મુસાફર
अप्पणय વિ૦ आत्मीय આપણું, પોતાનું
मणियं-मणा અવ્ય૦ मनाक् થોડું
मोसालिअ-मीस વિ૦ मिश्र મિશ્ર

दीहर-दीह વિ૦ दीर्घ-લાંબું
विज्जुला-विज्जु ના૦ विद्युत् વિજળી
पत्तल-पत्त નાન્ય૦ पत्र પાંદડું
पीअल, / पीवल, पीअं } વિ૦ पीत પીળું
अंधल / अंध } વિ૦ अन्ध આંધળું
अंकोलतेल्ल નાન્ય૦ अङ्कोठतैल અંકોલનું તેલ
धणि વિ૦ धनिन् ધનવાળું
अत्थिअ વિ૦ आर्थिक ધન સંબંધી
तवस्सि વિ૦ तपस्विन् તપસ્વી
रायण्ण વિ૦ राजन्य રાજા સંબંધી
काणीण વિ૦ कानीन કન્યાનું
मईय વિ૦ मदीय મારૂં

पीणया ना० पीनता જાડાઈ

भिक्ख वि० भैक्ष्य ભિક્ષાનું

भुमया
भमया } ना० भ्रूकुटि ભ્રકુટી

કોપ.

अवसाण ना०न्य० નાશ, અંત, છેડો अवसानः

आणत्ति ना० આજ્ઞા आज्ञप्ति

ईसायमाणो ना० નામધા० વ० કૃ० ઈર્ષ્યા કરતી ईर्ष्यायमाणा

उब्भुय क० भू० कृ० ઉત્પન્ન થયું उद्भूत

उम्मत्तिया ना० ગાંડી उन्मत्तिका

ऊससिअ क० भू० कृ० ખુલ્લું કર્યું उच्छ्वसित

किइ ना० કામ, બનાવટ कृति

कुंभग्गसो અવ્ય० દરેક ઘડા પરથી कुम्भाग्रशस्

कुसुमोवयार न० ફૂલ પૂજા कुसुमोपचार

खज्ज वि० कृ० ખાવાનું खाद्य

चंकमण यङ् कृ० ચાલવું चङ्क्रमण

जहाणुण्णायं क्रि० वि० આજ્ઞા પ્રમાણે यथानुज्ञातम्

जहारिहं क्रि० वि० યોગ્યતા પ્રમાણે यथार्हम्

जहावत्तं क्रि० वि० હકીકત પ્રમાણે यथावार्तम्

जाज्जल्ल् यङ् धा० ખુબ સળગવું जाज्वल्य्

जिघरिक्खु ध० कर्तृ० कृ० લેવાની, ઈચ્છાવાળું जिघृक्षु

तिप्प् धा० સંતોષ પામવો

दारिया ना० છોકરી दारिका

दूस-कुटी ना० રાવટી दूष्यकुटि

धम्मिल्ल न० એક શેઠનો પુત્ર

नमिर वि० નમવાની ટેવવાળું

नन्द्+अभि धा० વખાણવું

नायग
णेयार } न० નાયક, नायक નેતા नेतृ

निव्वत्
निप्पज्ज } धा० ઉત્પન્ન થવું નિવડવું. नि+पद्

पच्छायण ना०न्य० ઢાંકવું प्रच्छादन

पडिसरा ना० આજુબાજુ, મર્યાદા, કનાત, શીમા प्रतिसरा

पडिवोक्खिय कर्म० भू० कृ० સાફ કરી પાથર્યું प्रतिप्रोक्षित

पायग न० સંતાનાર पावक

पासाय न० મહેલ प्रासाद

पिवासु ध० कृ० न० पीवानी ईच्छावाळो पिपासु
पिवासा ध० कृ० ना० पीवानी ईच्छा पिपासा
पीइ-विसेस न० खास प्रीति प्रीति-विशेष
फुम्फुल्ल् धा० प्रफुल्ल थवुं
पेज्ज वि० कृ० पीवानुं पेय
भमि ना० भमवुं भ्रमि
भयणा ना० विकल्प भजना
भायण नान्य० वासण भाजन
भासा ना० बोली भाषा
भोज्ज वि० कृ० खावानुं
मायंग न० चंडाळ मातङ्ग
मारग न० मारनार मारक
ललिय-गोट्ठिअ न० ईष्ट मित्र, गम्मत मारेनो गोठीयो ललित-गौष्ठिक
लालप्प् यङ०धा० वधारे पडतु बोलवुं लालप्य्
लेहअ न० लखनार लेखक
वत्तार न० वकता वक्तृ
वाइय क० भू० कृ० वगाडेलुं वादित
विइन्न क० भू० कृ० आपेलुं विकीर्ण

विउल वि० मोटुं विपुल
विट्ठर नान्य० आसन विष्टर
वुब्भन्त व० कृ० तरतुं वहत्
स-कलत्त वि० स्त्री सहित सकलत्र
समइच्छिअ क० भू० कृ० गयुं समतिगत
समग्ग नान्य० साथे, बधुं समग्र
साह् धा० कहेवुं कथ्
सार् धा० प्रहार करवो प्र+हृ
सुस्सूआ ध० कृ० सांभळवानी ईच्छा शुश्रूषा
सुस्सूसु ध० कृ० सांभळवा ईच्छनार शुश्रूषु
सद्दाय् प्रे० धा० बोलाववुं शब्दाय्
हत्थसोअ नान्य० हाथ धोवा ते हस्तशौच
हसिर कृ० वि० हसवावाळु
हसाविर शि० प्रे० शि० कृ० वि० हसावनारावाळु

પ્રાકૃત વાક્યો.

ततो— धम्मिल्लो हट्ठ-तुट्ठ-मणसो जाओ सव्वं जहावत्तं सोऊण.

अइक्कन्ते य तम्मि दिवसे, समइच्छियाए रयणीए, पभाए विमले, सव्वलोय-सक्खिम्मि उग्गए दिवसयरे, जुवराया ललिय-गोट्ठिए समग्गो निग्गतो सकलत्तो उज्जाणं।

सोऊणं धम्मिल्लोवि णाणाविह-मणि-रयणाऽऽभरणो विविह-राग-वत्थ-वेसधारी अप्पाणं काऊणं कमल-विमल-सेणाए समं रहवरं समारूढो उज्जाणं गतो, पविट्ठो य उववणं।

ताव य किंकर-जणेण ऊसवियाओ-दूसकुडीओ, विरइया विउला मंडवा, परिवेढिया य अप्पणो पच्छायण-निमित्तं पडिसरा, पडिवोक्खिया य कूलवधू-सयणिज्जा.

जुव-रण्णो य आणत्तीए विरइओ भोयणमंडवो सुभूमिभाए, कुंभग्गसो विइन्नो कुसुमोवयारो, रइया य जहारिहं आसणा, गहिय-गंध-वत्थ-मल्लाऽऽभरणा गोट्ठिआ अप्पणो अप्पणो सविभवेणं जहाणुण्णायं जुवरण्णा णिविट्ठा मणिभूमिया-विट्टरेसु, कणग-रयण-मणि-निम्मियाणि दिण्णाणि य भायणाणि।

ततो धम्मिल्लो वि पियाए विमलाए समं निविट्ठो, पासे य से कमलसेणा।

ततो पकए हत्थसोए णाणाविहं खज्ज-भोज्ज-पेज्जं दिज्जउमाढत्ता।

एवं च ते अण्णोण्णेणं समं पीइविसेसं अणुभवंति । जुवराया समं गोट्ठिएहिं धम्मिल्लं विमलाए समं पेच्छंतो न तिप्पइ, परं च विम्हयमुवगओ ।

तओ य तत्थ मद-भिंभलस्स जुवई-जणस्स णच्चिय-गीअ-वाइयावसाणं पस्सिऊण धम्मिल्लं च अभिनन्दन्तो गोट्ठिए सहिओ उट्ठिओ जुवराया, जाणवाहणारूढो य पत्थिओ सभवणं.

सो वि विमल-कमलसेणाए समं रहवरारूढो सभवणं गतो.

अहो ! रूवस्सिणी मायंग-दारिया वियक्खणा जातीए दूसिआ, कुडिला कम्मगई ।

महुरव्व पाडलिउत्ते पासाया ।

ગુજરાતી વાકયો.

અરે ! હું બીઉં છુ ! અરે ગાંડી !

બસ, વાચેલા કાગળ વડે શું ? હું રોષ કરતો નથી [णाइ]

હે સખિ ! તેની આ પ્રકારની ગતિ થઈ.

ઓ ! મહારાજ ! કૃપા તો કરો.

તે એ પ્રકારે નક્કી હસે છે. અલ્યા ! નિર્લજ ! બેસ બેસ.

અરે ! મને કેમ જાણી ? થૂ ! લોક નિર્લજ છે.

અરે ! આજ અમારૂ જીવિત સફલ થયુ (આનંદ)

અરે રે ! તેણે જે પ્રકારે કર્યું, તે પ્રકારે કોને કહું?

અરે ! તું અત્યારે કયાં જાય છે ! (આશ્ચર્ય)

તે ખરેખર પ્રિય મિત્ર છે. હા. એમજ છે.

તમે ગઇ કાલે ન આવ્યા, તો હવે આવતી કાલે આવજો.

તું સવારે ઝટ ઉઠ, અને વારંવાર અથવા એક વાર સ્મરણ કર.

વા વ ત્રો પા ઠો.

બાકીના પરચુરણ નિયમો.

[૧ આ પાઠમા નીચે પ્રમાણેના વિષયોનો સમાવેશ કરવામા આવ્યો છે—

૧ વાક્યમા કે શબ્દને લાગુ પડતા સામાન્ય નિયમો.

૨ જાતિ વિચાર.

૩ આર્ષ પ્રયોગો

૪ દેશ્ય પ્રાકૃત.

૫ સંસ્કૃત રૂપો પરથી થતા પ્રયોગો

૬ બાહુલ પ્રકારના ફેરફારો.

૭ પ્રાકૃત ભાષાઓનું મિશ્રણ.

૮ સંસ્કૃત પ્રયોગોજ પ્રાકૃતમાં.

૯ પ્રાકૃતમાં ન વપરાતા કેટલાક સંસ્કૃત શબ્દો

૧૦ કેટલાક વધારાના પ્રયોગો તથા રૂપો

૧૧ એક વ્યંજનના ફેરફારના અપવાદો.

૧૨ સંયુકત તથા અન્ત્ય વ્યંજનના ફેરફારના અપવાદો.

૧૩ એક શબ્દના જુદા જુદા પ્રયોગો.

૧૪ કેટલાક પ્રાકૃત છંદો.]

૧.

૧. સમાસ-નામ ધાતુ—અને તદ્ધિત પ્રયોગોમાં હ્રસ્વ સ્વરને

બદલે દીર્ઘ સ્વર, અને દીર્ઘ સ્વરને બદલે હ્રસ્વ સ્વર થાય છે.

૨. પ્રાકૃત ભાષાઓમાં વિશેષણ, વિશેષ્યની પછી પણ મૂકાય છે.

૩. અવ્યયો અને કેટલાક સર્વનામોના સ્વરો પાસે પાસે આવે, ત્યારે પછી આવેલા શબ્દની શરૂઆતનો સ્વર લોપાય છે.

૪. પદથી પર અપિનો અ લોપાય છે. અને इतिનો इ લોપાય છે, પરંતુ સ્વરથી પર હોય તો तिनो त्ति થાય છે.

૨.

પ્રાકૃત ભાષાઓમાં જાતિઓનું લગભગ સંસ્કૃત જેવું ધોરણ છે. [કોષ-૨]

૧. पाउस, सरअ तरणि, એ શબ્દો પ્રાકૃતમાં નર જાતિમાંજ વપરાય છે.

૨. दाम, सिर, नह શિવાયના કોઈ પણ સંસ્કૃત નકારાન્ત સકારાન્ત શબ્દો નરજાતિમાં વપરાય છે.

૩. આંખ અર્થવાળા નામો તથા वचन વિગેરે શબ્દો પોતાની ખાસ જાતિ ઉપરાંત નરજાતિમાં છે.

૪. गुण વિગેરે નરજાતિના શબ્દો નાન્યતર જાતિમાં, અને નાન્યતર જાતિના નરજાતિમાં વિકલ્પે વપરાય છે.

૫ इमन् તથા त्वના થયેલા इमा છેડાવાળા નામો પોતાની ખાસ જાતિ ઉપરાંત નારી જાતિમાં પણ છે.

૬. अञ्जलि વિગેરે પોતાની જાતિ ઉપરાંત નારીજાતિમાં પણ છે.

૩.

૧. મહાપુરુષોએ પોતાનાં પ્રવચનો કે ગ્રંથોમાં વાપરેલા અહિં બતાવેલા નિયમ વિરુદ્ધના પ્રયોગોને आर्ष પ્રાકૃત કહેવામાં આવે છે. તે ‡ આ નિશાનીથી બતાવ્યા છે.

[કોષ ૩]

૪.

૧. દરેક પ્રાકૃત માટે વિસ્તારથી જાણવું હોય, તેમણે શ્રી હેમચંદ્રાચાર્યકૃત દેશીનામમાલા નામનો ગ્રંથ જોવો. તેમાં સંસ્કૃતના જેવા તથા સંસ્કૃત ઉપરથી બનેલા સિવાયના પ્રાકૃત શબ્દોનો સંગ્રહ છે. જે શબ્દો જુદા જુદા દેશોમાં વપરાતા અને નિયમથી સિદ્ધ ન થતા હોય તેવા છે. [કોપ. ૪.]

૫.

સીધા સંસ્કૃત રૂપો પરથી થતા પ્રયોગો [કોપ. ૫.]

૬.

બહુલ પ્રકારના ફેરફારો નીચે પ્રમાણે હોય છે.

૧ નિયમ ન લાગે ૨ નિયમ વિકલ્પે લાગે

૩ ન લાગતો હોય ને લાગે ૪ જુદું જ સ્વરૂપ થઇ જાય

૧ सुमणं / चम्मं — નરજાતિ ન થયા. ૩ दिओ द्विज द्वि ના द् નો ઉ ન જ થયો.

रस्सी–रश्मि–श्मनो म्ह न થયો दुरओ–द्विरदः

૨ दु–उणो द्विनो उ વિકલ્પે થયો. ૪ निप्पिहो निस्पृहो ઇચ્છા વગરનો.

बि–उणो द्विगुणो.

૭.

૧. પ્રાકૃત ભાષાઓમાં પરસ્પર જુદી જુદી ભાષાઓના પણ નિયમો લાગુ થાય છે. સામાન્ય નિયમ એવો છે કે-સામાન્ય પ્રાકૃત ભાષાના નિયમો અમુક ફેરફાર સાથે શૌરસેની ભાષામાં લાગુ થાય છે. શૌરસેનીના નિયમો અમુક ફેરફાર સાથે માગધીમાં લાગુ થાય છે. એ પ્રમાણે પિશાચી, ચુલિકા પિશાચી અને અપભ્રંશ ભાષા માટે સમજવું. તે ઉપરથી પ્રાકૃત ભાષાના નિયમો શૌરસેની વિગેરે ને લાગે, પરંતુ શૌરસેની વિગે-

રેના નિયમો પ્રાકૃત વિગેરેને ન લાગે. એવું સામાન્ય ધોરણ છે. ત્યારે તેમાં પણ અપવાદ જોવામાં આવે છે, એટલે કે–શૌરસેની વિગેરેના કોઇ નિયમો પ્રાકૃત વિગેરેને પણ લાગુ થતા જણાય છે, એવી જ રીતે કાળના પ્રત્યયો પણ ફેરફારથી વપરાય છે.

જેમકે:—चिष्ठ આદેશ માગધી ભાષામાં થાય છે, છતાં પ્રાકૃતમાં પણ चिष्ठदि વિગેરે રૂપો થાય છે. 'चिट्ठउ•

કાળના પ્રત્યયો—पेच्छइ [વર્તમાન છતાં ભૂતમાં] જોતો હતો.

आमासइ ,, બોલ્યો

सोहीअ [ભૂત છતાં વર્તમાનમાં] સાંભળે છે, વિગેરે.

૮.

કેટલાક સંસ્કૃત અખંડ પ્રયોગોજ પ્રાકૃત ભાષામાં વપરાય છે:

જેમકે:—

સંસ્કૃત પ્રયોગ	પ્રાકૃતરૂપ	
निवारणाय	निवारणस्स	નિવારણ માટે
उरसि	उरे, उरम्मि	છાતીમાં
सिरसि	सिरे, सिरम्मि	માથામાં
सरसि	सरे, सरम्मि	તળાવમાં
समुद्द / समुद्र	समुद्द	દરિયો
भद्द / भद्र	भद्द	કલ્યાણ
रुद्द / रुद्र	रुद्द	ભયંકર
चन्द / चन्द्र	चन्द	ચન્દ્ર

૯.

નીચેના સંસ્કૃત શબ્દો પ્રાકૃતમાં વપરાતાજ નથી. તેને બદલે તેના અર્થના બીજા શબ્દોથી કામ લેવું પડે છે.

	બદલે વપરાતો.		બદલે વપરાતો.
कुष्ट	कुशल	प्रचेतस्	वरुण
वाक्य	उक्ति	विद्वस्	बुध
वाचस्पति	गुरु દવગુરુ	प्रोक्त	प्रकथित
विष्टरश्रवस्	हरि इंदि	सोमसुत्	सोमसोत् સોમરસ કાઢનાર

વિગેરે ઘણા છે. પરંતુ આર્ષ પ્રાકૃતમાં તો વપરાય છે.

૧૦.

નિયમો વિરૂદ્ધ કોઈ કોઈ શબ્દોના જુદા જુદા રૂપો થાય છે. જેમકેઃ—

अम्मो [ના૦ સંબો૦ માં ओ]

सक्कं / मरं [मि ને બદલે म्]

सूसइरे [इरे એ૦વ૦ માં]

रोइत्था [इत्था ત્રિ૦પુ૦એ૦]

पाएइ / भावेइ [પ્રે૦ નો आवे ન લાગે]

जाणावेइ [પ્રે૦ નો ए ન લાગે]

जयइ [अ નો ए ન થયો]

सुणार [अ ને બદલે आ થયો]

हसिस्सामो / हसिहिमा [हा નથી થયો]

थिअ, थाण, / उत्थिअ [स्था નો ठा ન થયો]

भत्त [भू નો ક૦ ભૂ૦ કૃ૦]

उब्भूअइ [उद्+भू નું રૂપ]

धावन्ति / घावन्ति [બહુ૦ વ૦ માં द्–धનો લોપ ન થયો]

धावइ [એક વ૦ માં પણ લોપ ન થયો]

हम्मइ [કર્તૃ૦ પ્રયો૦ માં हम्म् આદેશ]

हन्तूण / हओ [કર્મ૦ પ્રયો૦ માં પણ हम्म् ન થયો]

૧૧.

કેટલાક શબ્દોમાં ૩૧ મા પાઠમાં આપેલા અક્ષર પરિ-

વર્તનના નિયમો ન લાગતાં જુદા જ અક્ષરો થાય છે. તે કોપ [૧૧] માં આપવામાં આવ્યા છે.

૧૨.

તેવીજ રીતે ૧૫૧મા પેજ પર જોડાયેલા અક્ષરોના પરિવર્તનના જે નિયમો આપ્યા છે, તે કેટલાક શબ્દોમાં ન લાગતાં જે ખાસ ફેરફારો થાય છે. તે [૧૨] કોપમાં આપવામાં આવ્યા છે.

૧૩.

ग्ग શબ્દ ઉપરથી બનતા જુદા જુદા અવ્યયો, વિશેષણો નમુના ખાતર [૧૩] કોપમાં આપવામાં આવ્યા છે.

૧૪.

છેલ્લે કેટલાક પ્રાકૃત છંદોનો વિચાર આપ્યો છે.

કોપ ૨. [મૂળ જાતિઓ.]

पाउस ના૦ ૫ प्रावृष्
सरअ ના૦ શરદૃઋતુ शरद्
तरणि ના૦ ન૦ સૂર્ય
दाम નાન્ય૦ માળા दामन्
सिर નાન્ય૦ માથું शिरस्
नह નાન્ય૦ આકાશ नभस्
वयन નાન્ય૦ વચન
विज्जु ના૦ વિજળી विद्युत्
कुल નાન્ય૦ કુળ कुल
छन्द નાન્ય૦ છંદ, કડી छन्दस्.
माहप्प નાન્ય૦ माहात्म्य
भायण નાન્ય૦ વાસણ भाजन વિગેરે

गुण ન૦ ગુણ
देव ન૦ દેવ
बिन्दु નાન્ય૦ બિન્દુ, ટીપું
खग्ग ન૦ તરવાર खड्ग
मंडलग्ग નાન્ય૦ મંડળનો આગળનો ભાગ मण्डलाग्र
करुह ન૦ નખ कररुह
रुक्ख ન૦ ઝાડ વૃક્ષ વિગેરે
अंजलि ન૦ ખોબો अञ्जलि
पिट्ठ નાન્ય૦ પીઠ पृष्ठ
कुच्छि ન૦ કુખ कुक्षि
वलि ન૦ બળીરાજા
निहि ન૦ ભંડાર निधि

अच्छि ना०न्य० ना० આંખ अक्षि	गरिम न० મોટાઇ गरिमन्
	महिम न० મોટાઈ महिमन्
पण्ह न० પ્રશ્ન प्रश्न	धुत्तिमा न० ધૂર્તપણું धूर्तत्व વિગેરે
चोरिअ ना०न्य० ચોરી चौर्य	पिणिमा જાડાપણું पिनत्व
विहि न० વિધિ, બ્રહ્મા विधि	पुप्फिमा પુષ્પપણું पुष्पत्व વિગેરે
रस्सि न० રાશ, કિરણ रश्मि	
गंठि न० ગાંઠ ग्रन्थि વિગેરે	

૩. આર્ષપ્રયોગો—

વિભક્તિઓ—			પ્રાકૃત
ન૦ ૧ લી એક૦ ए થાય છે		समणे भयवं महावीरे	श्रमणो-वीरो
૪ એક૦ आए લાગે છે		मोक्खाए મોક્ષ માટે	मुक्खस्स
૭ એક૦ मि વધારે લાગે છે, ને પૂર્વના સ્વર પર અનુસ્વાર લાગે છે		देवंसि-देवे	
		कुच्छिंसि	कुक्खिम्मि
૩ એક૦ न् નાન્ત નામને		कम्मणा, कुम्मुणा	कम्मेण
स् સાન્ત ,,		सिरसा	सिरेण
૪-૬ એક૦ न् નાન્ત ,,		कम्मुणो	कम्मस्स
૫ એક૦ ,, ,,		कम्मणा कम्मुणो	कम्मत्तो
૭ એક૦ ,, ,,		कम्मणि	कम्मम्मि
,, સાન્ત ,,		मणसि	मणम्मि
૧ લી એક૦ अमुतुं		असो [असौ]	अमू
૧ લી બહુ૦ भगवन्तो		[भगवन्त:]	भयवंता

ત્રી૦ એક૦ भगवया [भगवता] भयवंतेण
૫–૬ એ૦ भगवओ [भगवतः] भगवंता-न्तस्स
૧–૨ એક૦ भगवं [भगवन्-भगवन्तं] भगवन्तो-भगवन्तं

૧ એક अरहा [अर्हो] अरहो
૧ એક मघवं [मघवा] मघवो
૩ બ૦ पंचहिं [पञ्चभिः] पञ्चेहिं

ક્રિયાપદો—

ભૂ૦ ૩ પુ૦ એ૦ होत्था विहरित्था पहरित्था पहरीअ
होसी હતો. विहर्थाः विहरीअ ધારણ કરતો હતો
,, ૩ પુ૦ બ૦ गच्छिंसु ગયા [अगच्छन्] गच्छीअ
,, ૩ પુ૦ ,, आहंसु બોલ્યા [आहुः]
વિ૦ ૩ પુ૦ એક सिया હોય [स्यात्] अत्थि
चरे ચરે [चरेत्] चरेज्जइ
पढे ભણે [पठेत्] पढेज्जइ
अच्छे છેદે [आछिन्द्यात्] आछिन्दिज्जइ
अब्भे ભેદે [आभिन्द्यात्] आभिन्दिज्जइ
વર્ત. ૧ પુ. એ. વ૦ अंसि હું છું [अस्मि] म्हि
बेमि કહું છું [ब्रविमि]

કૃદન્તો—

હેત્વ કૃ૦ करेत्तए करित्तए કરવાને [कर्तुम्] काउ
आहारित्तए ખાવાને [आहर्तुम्] आहरेउं
दलइत्तए દેવાને दातुं વિગેરે दाउं
સં૦ ભૂ૦ करित्ता કરીને काऊणं
जहित्ताण છોડીને जहिऊणं

अभिवंदिआय	વાંદિને	
गहाय	લઈ ને	
सपेहाए	તપાસીને	
आयाए	લઈ ને	आदाय

અવ્યય—

तिखुत्तो	त्रिकृत्वः	तिहुत्तं

અક્ષર પરિવર્તન—

मणोसिला	मनःसिला	મણશીલ	मणासिला
सुमिणो	स्वप्नः	સ્વપ્નું	सिविणो
पच्छेकम्म	पश्चात्कर्म	પાછલું કર્મ	पच्छाकम्मं
सुहुमं, सुहमं	सूक्ष्म	બારીક	सण्ह
दुगुल्ल	दुकूल	વસ્ત્ર	दुअल्ल
चीन्वन्दण	चैत्यवन्दन	ચૈત્યવંદન	चेइयवन्दण
आउण्टण	आकुञ्चन	સંકોચ	आउञ्चण
खासिअं	कासित	ઉધરસ ખાવી	कासिअ
दुक्कड	दुष्कृत	ખરાબ કામ	दुकअ
सुकड	सुकृत	સારું કામ	सुकअ
आहड	आहृत	ખાધેલું	आहरिअ
अवहड	अवहृत	લીધેલું	अवहरिअ
अहक्खायं	यथाख्यात	પ્રસિદ્ધ	जहक्खाय
अहाजायं	यथाजात	જન્મ પ્રમાણે	जहाजाय
दुवालसंगे	द्वादशाङ्ग	બાર અંગ	बारसंग
इक्खु	इक्षु	શેરડી	इच्छु
खीर	क्षीर	દૂધ	छीर

सारिक्ख	सदृक्ष	જેવુ	सारिच्छ
तच्च	तथ्य	સાચું	तच्छ
किया	क्रिया	ક્રિયા	किरिया
द्दरअ	ह्रद	કુંડ	द्रह
उभओकालं	उभयकाल	બન્ને વખત	उहयकाल
तिरिआ	तिर्यच्	વાકું	तिरच्छि
कट्टुं	कृत्वा	કરીને	किच्चा
साहट्टु	संहृत्य	સંહરીને	संहरिऊण

૪ કોપ.

झल्लरि	ખંજરી	सत्तावीसजोयण	ચંદ્ર
इलपुलिन्द	વાઘ	चोद्रह	જુવાન
चिच्चि	અગ્નિ	करसी	મસાણ
तुंगी	રાત્રિ	झसुर	તાબુલ
खुडुक्क्	ખટકવુ	झलक्	ઝબકવું
धुडुक्क्	ધડકવુ	च ़	ચાપવુ

વિગેરે

૫.

સંસ્કૃત રૂપો પરથી ફેરફાર થઇને પ્રયોગો.

ભૂતકાળમાં.

अब्बवी	अब्रवीत्	તે બોલ્યો	अवोच	अवोचत्	તે બોલ્યો
अकासी	अकार्षीत्	તેણે કર્યું	अद्दक्खू	अद्राक्षु	તેઓએ જોયું
अह्व	अभूत्	તે હતો	अकरिस्स	अकार्षम्	મેં કર્યું

વિગેરે

ભવિષ્યકાળમાં.

भोक्खामो	भक्ष्यामः	અમે ખાઈશું
भविस्सइ	भविष्यति	તે થશે
करिस्सइ	करिष्यति	તે કરશે
चरिस्सइ	चरिष्यति	તે ફરશે
भविस्सामि	भविष्यामि	હું થઈશ. વિગેરે

હેત્વર્થ કૃદન્ત.

लद्धुं लब्धुं લેવા रोद्धुं रोद्धुं રોકવા
जोद्धुं योद्धुं લડવા कट्टुं कर्तुम् કરવા વિગેરે

ભૂત કૃદન્ત.

गयं गतम् ગયું
मयं मतम् માન્યું
कडं कृतम् કર્યું
हडं हृतम् હરાઈ ગયું
मडं मृतम् મર્યું
जिअं जितम् જીત્યું
तत्तं तप्तम् તપ્યું. વિગેરે

સંબંધક ભૂ૦ કૃદન્તો.

आयाय आदाय લઇને
गत्ता गच्चा गत्वा જઈને
नच्चा ज्ञात्वा જાણીને
,, नत्वा નમીને
बुज्झा बुध्वा જાણીને
भोच्चा भुक्त्वा ખાઇને
मत्ता मच्चा मत्वा માનીને
वन्दित्ता वन्दित्वा વાંદીને
विप्पजहाय विप्रजहाय છાડી દઇને
सोच्चा श्रुत्वा સાંભળીને
सुत्ता सुप्त्वा સુઇને
हंता हत्वा હણીને વિગેરે

વિધ્યર્થક કૃદન્ત

कज्ज નાન્ય૦ कार्यम् કામ
किच्च નાન્ય૦ कृत्यम् કામ
गेज्झ નાન્ય૦ ग्राह्यम् ગ્રહણ યોગ્ય

गुज्झ नान्य० गुह्य छुपुं
वज्ज नान्य० वर्ज्य त्यागयोग्य
वज्ज नान्य० वद्य चोखुं
भव्व नान्य० भव्य सारुं
अवज्ज नान्य० अवद्य मेलुं
वच्च नान्य० वाच्य बोलवुं

जन्न नान्य० जन्य उत्पन्न थवानुं
भिच्च न० भृत्य नोकर
भज्जा ना० भार्या स्त्री
अज्ज न० आर्य पूज्य
पच्च नान्य० पाच्य रांधवा योग्य

केटलाक कृदन्तो.

लेहअ न० लेखक लखनार
परंतव न० परंतप बीजाने हेरान करनार

घणंजय न० घनञय धन जीतनार

अव्यय.

तत्तो त्वत्तः ताराथी. विगेरे

कोप ११.

क नो ख.

खप्पर न० खप्पर कर्पर
खील न० खीलो कील
खुज्ज वि० कुबडो कुब्ज

= ग.

उवासग न० सेवा करनार उपासक
एग सं०वि० एक एक
मरगय नान्य० नीलम मरकत

= च.

चिलाय न० भील्ल किरात

= भ.

सीभर }
सीअर } न० कणीया शीकर

= म.

चंदिमा ना० चांद्रिका चन्द्रिका

= व.

पवट्ठ }
पउट्ठ } न० पोंचो प्रकोष्ठ

= ह.

फलिह न० स्फटिक पत्थर स्फटिक
सीहर न० कणीया शीकर

ખ ને ક.

संकला ના૦ સાંકળ शृङ्खला

ग ने भ.

भागिनी / भामिनी } ના૦ ભાગ્યવાળી भागिनी

=ह

छाल ન૦ બકરો छाग

=व

सूहव ન૦ ભાગ્યશાળી सुभग

च ने ट.

आउंटण ના–પ૦ સંકોચવું आकुञ्चन

=हल.

पिसल्ल / पिसाज } ન૦ પિશાચ पिशाच

=स

खसिअ / खइअ } વિ૦ જડતર કરેલું खचित

ज ने झ.

झडिल / जडिल } ન૦ જટાવાળું जटिल

ट ने ढ.

सयढ ન૦ ગાડું शकट

=ह.

फलिह ન૦ સ્ફટિક પત્થર फलिह

ठ ने ल.

अङ्कोल ન૦ અંકોડનું ઝાડ

=ड.

पिढड / पिढर } ન૦ પાટડો पिठर

ण ने ल.

वेलु / वेणु } ન૦ વાંસ वेणु

त ने च ने छ.

चुच्छ / छुच्छ } વિ૦ હલકું तुच्छ

=ट.

टसर ન૦ તે જાતનું કપડું त्रसर

=ड.

पडाया ના૦ પતાકા पताका

पडिमा ના૦ મૂર્તિ प्रतिमा

वेडिस / वेअस } ન૦ નેતર वेतस

=ण.

गब्भिण વિ૦ ગર્ભમાં રહેલું गर्भित

=र.

सत्तरि ના૦ શિત્તેર सप्तति

=ल.

अलसी ના૦ અળશી अतसी

पलिल / पलिअ } વિ૦ ધોળાવાળવાળું पलित

= વ.

पीवल }
पीअल } ના૦ પીત્તળ पीतल

= હ.

विहत्थि ના૦ વેંત वितस्ति

काहल }
कायर } વિ૦ નબળું कातर

थ નો ઢ.

पढम વિ૦ પહેલું प्रथम

पुढवी }
पुहवी } ના૦ પૃથ્વી पृथिवी

= ધ.

पिधं }
पिहं } અવ્ય૦ જુદું पृथक्

द નો ड.

डंस ન૦ ડંખ दंश

डर }
दर } ન૦ ડર, ભય दर

धीप् }
दीप् } ધા૦ સળગવું दीप्

= ર.

वार સં૦ બાર द्वादश

तेरह સં૦ તેર त्रयोदश

करली ના૦ કેળ करली

= લ.

दोहल }
डोहल } ન૦ ગર્ભિણીની ઇચ્છા दोहद

ध નો ढ.

ओसढ }
ओसह } ના૦ દવા औषध

न નો ण्ह.

ण्हाविअ }
नाविअ } ન૦ હજામ नापित

= લ.

निंब }
लिंब } ન૦ લીંબડો निम्ब

प નો फ.

फणस ન૦ ફણસનું ફળ पनस

= મ.

आमेल }
आवेड } ન૦ ગુચ્છો आपीड

= વ.

वहुत्त વિ૦ ઘણું प्रभूत

બ નો ભ.

भिसिणी ના૦ કમલિની बिसिनी

મ ને ય.

कमन्ध }
कयन्ध } ન૦ ધડ कबन्ध

મ નો ઢ.

विसढ }
विसम } વિ૦ ભયંકર विषम

= ५.

अहिवन्नु }
अहिमन्नु } ન૦ અર્જુનનો પુત્ર अभिमन्यु

= સ.

भसल }
भमर } ન૦ ભમરો भ्रमर

= અનુનાસિક.

जउँणा ના૦ જમુના નદી यमुना

ય નો આદ.

कइवाह વિ૦ કેટલાક कतिपय

= જ્ઞ.

विइज्ज વિ૦ બીજું द्वितीय

उत्तरिज्ज }
उत्तरीय } નાન્ય૦ ખેસ उत्तरीय

= ત.

तुम्ह સર્વ૦ તમે युष्मद्

= દ.

लट्ठि ના૦ લાકડી यष्टि

= પ.

कइअव સં૦ કેટલાક कतिपय

= ૬.

छाही ના૦ છાંયડો छाया

ર નો ડ.

पिढड ન૦ પાટડો पिठर

= ડા.

पडायाण }
पल्लाण } નાન્ય૦ પલાણ पर्याण

= ળ.

कणवीर ન૦ કણેરનું ઝાડ करवीर

= લ.

इंगाल ન૦ અંગારો अङ्गार

चिलाअ ન૦ ભીલ किरात

थूल વિ૦ જાડું स्थूर

निहुल }
निठुर } વિ૦ નઠ્ઠર, નિર્દય निष्ठुर

લ નો ણ.

णलाड }
णिलाड } નાન્ય૦ કપાળ ललाट

णङ्गूल }
लंगूल } નાન્ય૦ પૂછડું लाङ्गल

= ર.

थोर વિ૦ જાડું स्थूल

વ નો ભ.

भिब्भल }
विब्भल } વિ૦ ગભરાયેલું
विहल } विह्वल

= મ.

सिमिण }
सिविण } નાન્ય૦ સ્વપ્નું स्वप्न

શ નો છ.

छाव ન૦ બચ્ચું शाव

= હ.

दह }
दस } સં૦ દશ दशन्

ષ નો છ.

छ સં૦ છ षष्

= ૬.

पाहाण / पासाण } ન૦ પત્થર पाषाण

स नो छ.

छुहा ના૦ સુનો सुधा

= ૬.

दिवह / दिवस } ન૦ દિવસ दिवस

ह नो र.

उत्थार / उच्छाह } ન૦ ઉત્સાહ उत्साह

૧૨ કોપ.

क्त, ग्ण, त्व, ष्ट, नों क्क.

मुत्त / मुक्क } કર્મ૦ ભૂ૦ મૂકાયેલું मुक्त

लुक्क / लुग्ग } વિ૦ રોગી रुग्ण

माउक्क / माउत्तण } નાન્ય૦ સુંવાળપ मृदुत्व

डक्क / दट्ठ } કર્મ૦ ભૂ૦ કરડાયેલું दष्ट

क्ष्ण, स्त, स्थ, स्क नो क्ख, ख.

तिक्ख / तिण्ह } વિ૦ તીખું तिक्ष्ण

खंभ / थंभ } ન૦ થાંભલો स्तम्भ

खाणु / खण्णु } ન૦ મહાદેવ, ઠુંઠું स्थाणु

खोडअ ન૦ ફોડનાર स्फोटक

क्त, क्क, नो ग-ग्ग.

रग्ग / रत्त } વિ૦ રાતું, આસક્ત रक्त

सुङ्क / सुक्क } નાન્ય૦ દાણ शुल्क

त्य, थ्य नो च्च.

किच्चि ન૦ ના૦ ચામડું कृत्ति

तच्च / तच्छ } વિ૦ બરાબર तथ्य

स्थ, स्प नो च्छ-छ.

छइय / थइय } વિ૦ ઢાંકેલું स्थगित

छिहा ના૦ ઇચ્છા स्पृहा

निच्छिह / निप्पिह } વિ૦ ઇચ્છા વગરનું निस्पृह

न्य नो ञ्ञ-ञ्ज.

अहिमज्जु / अहिमञ्जु / अहिमन्नु } ન૦ અભિમન્યુ

न्ध नो ज्झ.

इज्झा ધા૦ બળવું इन्ध्

श्चि नो च्चु.

विञ्चुअ / विञ्छिअ } ન૦ વીંછી वृश्चिक

त्त, र्त, स्त नो ट.

पट्टण નાન્ય૦ પાટણ पत्तन

कयट्टिअ वि० पीडायेलुं कदर्थित

पलट्ट कर्म० भू० पलोटायेलुं पर्यस्त

र्थ, स्त, स्थ नो ठ-ढ.

अट्ठ / अत्थ } न० धन अर्थ

ठीण / थीण / थिण्ण } वि० थीजुं स्त्यान

विसंठुल वि० गभरायेलुं, वेरायेलुं विसंस्थुल

अट्ठि नान्य० हाडकुं अस्थि

र्त, र्द नो ड.

गड्ड न० खाडो गर्त्त

गड्डह / गद्दह } न० गधेडो गर्दभ

र्ध, ध, ग्ध, ब्ध नो ड्ढ-ढ.

अड्ढ / अद्ध } वि० अरधुं अर्ध

वुड्ढ / विद्ध } क० भू० घरडुं वृद्ध

दड्ढ क० भू० बळेलुं दग्ध

ठड्ढ क० भू० स्थिर स्तब्ध

मुंढ / मुद्ध } न० माथुं मूर्धन्

न्त, न्द, न्य, त्त. द्व नो ण्ट, ण्ड, ण्ण.

वेण्ट / विण्ट / वोण्ट } नान्य० डींटीउं वृन्त

कण्डलिआ ना० गुफा कन्दरिका

पण्णरह सं० वि० पंदर पञ्चदशन्

दिण्ण क० भू० आपेलुं दत्त

मज्झण्ण / मज्झण्ह } न० बपोर मध्याह्न

त्म, त्म, नो त्थ.

उत्थार न० उत्साह

अज्झत्थ / अज्झप्प } अव्य० आत्मामां अध्यात्मन्

ध्न नो न्ध.

आलिद्ध क० भू० भेटेलुं आश्लिष्ट

न्य, द्व नो न्त, न्ध.

मन्तु / मन्नु } न० क्रोध मन्यु

चिन्ध / चिण्ह / इन्ध } नान्य० निशानी चिह्न

त्म, ष्म, स्म नो प्प, प्फ, म्ह.

अप्प / अत्त } न० आत्मा आत्मा

भिप्फ ન૦ ભિષ્મ

भप्प / भस्स } નાન્ય૦ રાખ भस्मन्

ર્ધ્વ, મ્ર, શ્મ, હ્મ નો બ્ભ, મ્બ, મ્હ.

उब्भं / उद्धं } ક્રિ૦ વિ૦ ઉંચું, ઉભું ऊर्ध्वम्

अंब નાન્ય૦ કેરી आम्र

तंब નાન્ય૦ તાંબુ ताम्र

कम्भार / कम्हार } ન૦ કાશ્મિર નામનો દેશ

बम्भण / बम्हण } ન૦ બ્રાહ્મણ

સ્પ નો સ્સ.

वणस्सइ ન૦ વનસ્પતિ

बहस्सइ / बहप्फइ / बुहप्फइ } ન૦ બૃહસ્પતિ

ક્ષ, ખ, ર્થ, ર્ધ, ર્ષ, ષ્પ, ષ્મ, નો હ.

दाहिण / दक्खिण } વિ૦ જમણું दक्षिण

दुह / दुक्ख } નાન્ય૦ દુઃખ

तूह / तित्थ } નાન્ય૦ તીર્થ

दीह / दिग्घ } ત્રિ૦ લાંબું दीर्घ

काहावण ન૦ પૈસો कार्षापण

बाह નાન્ય૦ આંસુ / बाप्फ ન૦ ગરમી, ઘામ } बाष्प

कोहण्डी ના૦ કોળું कुष्माण्ड

અન્ત્ય વ્યંજનનો લોપ

जम्म ન૦ જન્મ जन्मन्

નારી જાતિમાં આ, રા, હા, સા

सरिआ ના૦ નદી सरित्

संपआ ના૦ સંપત્તિ संपद्

गिरा ના૦ વાણી गिर्

धुरा ના૦ ધોંસરી धुर्

पुरा ના૦ શહેર पुर्

छुहा ના૦ ભૂખ क्षुध्

दिसा ના૦ દિશા दिश्

पाउसा ના૦ વર્ષાઋતુ प्रावृष्

अच्छरसा / अच्छरा } ના૦ અપ્સરા अप्सरस्

बाहा ના૦ / बाहु ન૦ } હાથ बाहु

सरअ ન૦ શરદ્ઋતુ शरद्

भिसअ ન૦ વૈદ્ય भिषक्

दीहाउस / दीहाउ } ન૦ લાંબા આયુષ્યવાળું दीर्घायुष

धणुह / धणु } નાન્ય૦ ધનુષ્

કોપ ૧૩

एगीभाव	ન૦	એક થવું	एकीभाव
एगीकरण	નાન્ય૦	એક કરવું	एकीकरण
एगधुरीण	વિ૦	અગ્રેસર	एकधुरीण
एगयर	વિ૦	બેમાંથી એક	एकतर
एगयम	વિ૦	ઘણાંમાંથી એક	एकतम
एगया	અવ્ય૦	એકવાર	एकदा
एगहा	અવ્ય૦	એક પ્રકારે	एकधा
एगविह	વિ૦	એક પ્રકારનું	एकविध
सइ	અવ્ય૦	એક વાર	सकृत्
एगउण	વિ૦	એક ગણું	एकगुण
एगत्थ	અવ્ય૦	એક ઠેકાણે	एकत्र
एगागि	વિ૦	એકલું	एकाकिन्
एगेग	વિ૦	એક એક	एकैक
एगंतर	વિ૦	એક પછી એક	एकान्तर
एगआ	ના૦	એકપણું	एकता
एगत्तण	નાન્ય૦	,,	एकत्व
एगिमा	ના૦	,,	एकत्व
एगसो	અવ્ય૦	એકવાર	एकशः
एगग	નાન્ય૦	એકપણું	ऐक्य
एगज्झं	અવ્ય૦	એક પ્રકાર	ऐकध्यम्
एगे	ન૦ બહુ વ૦	કેટલાક	एके
अणेग	વિ૦	અનેક, ઘણાં	अनेक
एगअ	વિ૦	એકજ	एकक
एगंत	નાન્ય૦	એકાંત	एकान्त
एगूण	વિ૦	એક ઓછું	एकोन
एगओ	અવ્ય૦	એક તરફથી	एकतः

(૧૪) છંદ વિચાર

[અહીં કેટલાક પ્રાકૃત છંદોની રીતો આપવામાં આવે છે. તથા અનેક પ્રકારના વિશેષ પ્રાકૃત છંદો જાણવા માટે પ્રાકૃત પિંગલ સૂત્રો જોવાં]

છંદમાં—ગુરુ અને લઘુ અક્ષરોની ખાસ જરૂર પડે છે.

ગુરુ—દીર્ઘસ્વર કે તે સાથેનો કોઇપણ વ્યંજન, તથા અનુસ્વાર, વિસર્ગ કે જોડાયેલો અક્ષર જેની પછી આવેલો હોય, તેવા હ્રસ્વ સ્વર કે તે સાથેનો વ્યંજન=ગુરુ અક્ષર કહેવાય છે. [ઽ] ગુરુની નિશાની. ગુરુની માત્રા બે.

લઘુ—હ્રસ્વ સ્વર કે તે સાથેનો વ્યંજન લઘુ અક્ષર કહેવાય છે. [I] લઘુની નિશાની. લઘુની માત્રા એક.

પૂર્વાર્ધ-ઉત્તરાર્ધ—કવિતાનો આગલો અરધો ભાગ પૂર્વાર્ધ. પાછલો અરધો ભાગ ઉત્તરાર્ધ.

પાદ—કવિતાના એક ભાગને પાદ કહે છે.

યતિ—કવિતામાં જે ઠેકાણે વિસામો લેવાનો હોય, તેને યતિ કહે છે.

ગણ—કવિતામાં ત્રણ ત્રણ અક્ષરોના ગણ હોય છે. ગુરુ અને લઘુ અક્ષરોની મેળવણીથી આઠ ગણો થાય છે.

મા તા રા જ ભા ન સ ય

મા તા રા	...	ઽ ઽ ઽ	...	મ ગણ
તા રા જ	...	ઽ ઽ I	...	ત ગણ
રા જ ભા	...	ઽ I ઽ	...	ર ગણ
જ ભા ન	...	I ઽ I	...	જ ગણ
ભા ન સ	...	ઽ I I	...	ભ ગણ
ન સ ય	...	I I I	...	ન ગણ
સ ય મા	...	I I ઽ	...	સ ગણ
ય મા તા	...	I ઽ ઽ	...	ય ગણ.

ખુલાસો—આ ગણો અક્ષરમેળના છંદોમાં વપરાય છે.

ક–ચ–ટ–ત–પ–ગણુ–બે–ત્રણુ–ચાર–પાંચ અને છ માત્રાના બીજા પાંચ ગણુ પણુ વપરાય છે. તે દરેકના અનુક્રમે લઘુ તથા ગુરુની મેળવણીથી ૨–૩–૫–૮–૧૩ ભેદો થાય છે. ક ગણુ= S, II ચ ગણુ= IS, SI, III, ટ ગણુ=SS, IIS, ISI, SII, IIII ત ગણુ=ISS, SIS, IIIS, SSI, IISI, ISII, SIII, IIIII. પ ગણુ=SSS, IISS, SIIS, SSII, SISI, ISIS, ISSI, ISIII, IISII, IIISI, IIIIS, SIIII, IIIIII.

ખુલાસો—આ ગણો માત્રા મેળના છંદોમાં ખાસ વપરાય છે.

કેટલાક છંદોની વ્યાખ્યાઓઃ—

ગાથા-પૂર્વાર્ધ અને ઉત્તરાર્ધ–૭ ટ ગણુ, અને ૧ ગુરુ. ૩૦ માત્રા

પૂર્વાર્ધ—૧–૩–૫–૭મા ટ ગણુમાં જ ગણુ ન હોવો જોઇએ.

છઠ્ઠો ટ ગણુ મધ્યમાં ક ગણુ વાળો જોઇએ.

ઉત્તરાર્ધ—પાંચ ટ ગણુ, છઠ્ઠો લઘુ ટ ગણુ, સાતમો ટ ગણુ–ગુરુ.

પૂર્વાર્ધ—૬ ઠ્ઠા ટ ગણુમાં બીજા લઘુની પહેલાં યતિ.

સાતમા ટ ગણુમાં પહેલા લઘુની પહેલાં યતિ.

ઉત્તરાર્ધ—પાંચમા ટ ગણુમાં પહેલા લઘુની પહેલાં યતિ.

શ્લોક—૪ પાદ ૮ અક્ષર.

દરેકમાં ૫ મો અક્ષર લઘુ

૨–૪ માં સાતમો લઘુ, અને ૬ ઠ્ઠો ગુરુ.

માગધિકા—૪ પાદ. ૧૪–૧૬ માત્રા.

૧–૩ માં–૨ ટ ગણુ. લઘુ કગણુ, લઘુ કગણુ=૧૪.

૨–૪ માં–૧ પ ગણુ, ૧ ટ ગણુ. ,, ,, ,, ,, =૧૬.

આલિંગનક—૪ પાદ. ૨૪, ૨૪, ૨૪, ૨૪.

૨ લઘુ અને ૧ ગુરુવાળા ૬ ટ ગણુ.

૧ લા અને ૩ જાનો; તથા ૨ જા અને ૪ થાનો યમક (અંત્યવ્યંજનોનો મેળ) હોવો જોઈએ.

સંગતક—૪ પાદ. ૨૨, ૨૨ ૨૨, ૨૫. અનુપ્રાસ સહિત.

૧-૨-૩. ૪ લઘુ ત ગણ, ૧ ગુરુ, = ૨૨-૨૨-૨૨.

૪- ૨ લઘુ ત ગણ, ૨ ૮ ગણ, ૧ લઘુ ત ગણ, ૧ ગુરુ. = ૨૫.

૧ લો વેષ્ટક—૧૭૭ માત્રા—

૧ ત ગણ, ૧ ચ ગણ, ૧ પ ગણ, ૧ ત ગણ ૨ ૮ ગણ, ૨ ત ગણ, ૧ પ ગણ, ૪ ૮ ગણ. ૧ ત ગણ, ૧ ચ ગણ, ૩ ત ગણ, ૧ ગુરુ ૧ લઘુ. ૨ ચ ગણ, ૧ ૮ ગણ, ૪ ચ ગણ, ૧ ૮ ગણ, ૨ ચ ગણ, ૧ ત ગણ, ૩ ચ ગણ, ૧૧ ૮ ગણ. ૧ ગુરુ.

રાસાલુબ્ધક—૪ પાદ. ૧૧, ૧૫, ૧૨, ૧૫. માત્રા.

૧-૨ ૮ ગણ, ૧ લઘુ ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧૧

૨-૩ ૮ ગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. — ૧૫

૩-૩ ૮ ગણ — ૧૨

૪-૩ ૮ ગણ લઘુ, ગુરુ. — ૧૫

૨ જો વેષ્ટક—માત્ર ૧૮૯ કુલ

૧ ૫ ગણ ૨ ત ગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૬ ૮ ગણ, ૨ ગુરુ, ૭ ૮ ગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧ ૫ ગણ, ૨ ૮ ગણ, ૧ ત ગણ, ૧ ચ ગણ, ૧ ગુરુ, ૯ ૮ ગણ ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૪ ૮ ગણ, ૨ ગુરુ, ૨ ૮ ગણ, ૧ ચ ગણ, ૩ ગુરુવાળા ૮ ગણ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ.

રાસાનંદિતક—૪ પાદ. ૧૨, ૧૨, ૧૧, ૧૦ માત્રા.

૧-૨-૨ ૮ ગણ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ

૩-૨ ૮ ગણ, ૧ લઘુ ૧ ગુરુ.

૪-૨ ૮ ગણ, ૧ ગુરુ.

૨૧ લો નારાચક—૩૦, ૨૭, ૨૭, ૪૦ માત્રા–કુલ ૧૨૪.

૧–૯ ગુરુ લઘુ રૂપ ચ ગણ, ૧ ન ગણ,

૨–૮ ચ ગણ, ૧ ન ગણ.

૩–૮ ચ ગણ, ૧ ન ગણ.

૪–૧૦ ચ ગણ, ૧ ન ગણ, ૧ ચ ગણ, ૨ ગુરુ.

સોપાનક—૪ પાદ ૧૬ અક્ષર. ૨૨–૨૨–૨૨–૨૨ માત્ર.

બે લઘુવાળા. ૫ ટગણ અને ૧ ગુરુ.

ચિત્રલેખા—૪ પાદ, ૨૬–૨૬–૩૦–૨૭ માત્રા.

૧–૨—૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ તગણ, ૨ ટગણ, ૨ લઘુ,
૧ ગુરુ. ૨૬–૨૬.

૩—૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ તગણ, ૩ ટગણ, ૨ લઘુ,
૧ ગુરુ–૩૦

૪—૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ તગણ, ૨ ટગણ, ૧ ચગણ.
૧ ગુરુ–૨૭.

કુસુમલતા—૪ પાદ, ૧૬–૧૮–૧૬–૧૮

૧–૩—૬ લઘુ માત્રા {૧૨ગણને | ૮ લઘુમાં એકાદ ગુરુ
૨–૪—૮ લઘુ માત્રા {૧૫ગણ | હોય તો પણ ચાલશે

[૪ લઘુ, ૧ ગુરુ ૨ લઘુ] (ઔપચ્છંદસિકછંદ)

ભુજંગપરિરિંગિત—૪ પાદ. ૧૨–૧૪, ૧૨–૧૪

૧–૩—૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ–૧૨–૧૨,

૨–૪—૧ પગણ ૧ ટગણ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ ૧૪–૧૪

ખિઘતક—(વંશપત્રપતિત) ૪–પાદ ૧૭ અક્ષર, ૧૦મે યતિ.
અંત્યઅક્ષરમાં યમક.

૧ ભગણ, ૧ રગણ, ૧ નગણ, ૧ભગણ, ૧ન ગણ ૧ લઘુ ૧ ગુરુ.

૨ લો. લલિતક—૪ પાદ, ૧૯, ૧૯, ૧૯, ૧૭.

૧–૨–૩ ૪ ટગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ=૧૯.

૪—૧ ટગણ, ૨ તગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૧૭

કિસલયમાલા—૪ પાદ. ૨૭, ૨૭, ૨૭, ૨૭, માત્રા.
૫ ટ ગણ, ૧ જગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૨૭.

સુમુખ—૪ પાદ, ૧૩, ૧૩, ૧૩, ૧૩. માત્રા.
૧—૨ લઘુવાળા ચગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૧૩
૨—૨ તગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧૩
૩—૧ પગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ ૧ ગુરુ. ૧૩
૪—૨ ચગણ, ૧ ટગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ. ૧૩

વિદ્યુદ્વિલસિત—૪ પાદ, ૮, ૮, ૮, ૮.
૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ=૮.

૩ જો વેષ્ટક—૭૬ માત્રા. ૩૫, ૪૧,
૨ તગણ, ૪ ટગણ, ૧ તગણ, ૧ ટગણ,
૪ તગણ ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ,
૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૨ ગુરુ.

રત્નમાલા—૪ પાદ, ૩૨, ૩૨, ૩૨, ૩૨. માત્રા.
૧—૧ ટગણ, ૨ ગુરુ, ચાર વખત–૩૨
૧-૨-૩—૭ ટગણ, ૨ ગુરુ=૩૨.

૧ ક્ષિપ્તક—૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬.
૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૧ ગુરુ.

૨ જો. ક્ષિપ્તક— ૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬, (રથોદ્ધતા)
૧ રગણ, ૧ નગણ, ૧ રગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ.

દીપક—૪ પાદ, ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬, માત્રા
યમકમય પહેલો ક્ષિપ્તક તેજ દીપક. મંડિલ પણ નામ છે.

ચિત્રાક્ષરા—૪ પાદ, યમકવાળા. ૨૪, ૨૬, ૨૬, ૨૪.
૧-૪—૫ ટગણ, ૨ ગુરુ.
૨-૩—૬ ટગણ, ૧ ગુરુ.

૨ જો તારાચક—

૧૧ ચગણ, ૧ ગુરુ, ૧૪ ચગણ, ૧ નગણ ૧૬ ચગણ,
૧ ટગણ, ૩ ચગણ.

નન્દિતક— ૪ પાદ. ૧૦, ૧૦, ૧૦, ૧૦,
૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૨ લઘુ, ૧ ગુરુ, ૧ ગરુ.

ભાસુરક—સારાયતિ, અને અનુપ્રાસવાળો છંદ—૧૦૪ માત્રા.
૧ તગણ, ૧ પગણ. ૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ તગણ. ૧ ટગણ,
૧ તગણ, ૧ ટગણ, ૧ ગરુ, ૧ પગણ, ૨ ટગણ, ૧ ગુરુ,
૧૨ ટગણ

૩ જો નારાચક— ૨૧૮ માત્રા.
૧૩ ચગણ, ૧ નગણ, ૯ ચગણ, ૧ નગણ, ૩૦ ચગણ,
૧ ગુરુ. ૧૮ ચગણ.

૨ જો લલિતક—૪ પાદ. ૨૧, ૨૧, ૨૧, ૨૧,
૧ ચગણ, ૪ ટગણ, ૧ ગુરુ,

વાનવાસિકા—૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬.
૪ ટગણ, ૯ મી ૧૨ મી લઘુ દરેકમાં.

અપરાન્તિકા—૪ પાદ. ૧૬, ૧૬, ૧૬, ૧૬,
૮ માત્રા, ૧. રગણ, ૧ લઘુ, ૧ ગુરુ.

કોષ.

આમાં કેટલાક દેશ્ય શબ્દો વધારે છે.

अक्खाणय ના૦ન૦ વાર્તા आख्यानक

अडयड्डण ના૦ન૦ અડવું,અટકવું.

अड्ड વિ૦ આડું.

अणय ન૦ અનીતિ अनय

अणुमग्ग ન૦ પાછળ પાછળ જવું. अनुमार्ग.

अविगिच्छ વિ૦ દવા ન થાય તેવું अचिकित्स्य.

उत्तिविडि ના૦ ઉતરવડ.

उल्लुट्ट વિ૦ ઉલી ગયેલું.

एगच्छत्तआ ના૦ સામ્રાજ્ય एकच्छत्रता.

ओप्पिअ વિ૦ ઓપેલ, ઉજાળેલ

ओलग्गा ना० सेवा [ઓલગડી]
कश्मल नान्य० પાણીનો મેલ.
कंसार न० લાપસી, કંસાર.
कुक्क न० કુતરો.
कुक्की ना० કુતરી.
फोट्ट } न० ઢિલ્લો.
कुट्ट }
खंच् धा० રોકાવું, ખંચાવું.
खद्ध वि० ઘણું.
खेआलुअ वि० નબળું.
खोट्टी ना० દાસી.
खोसल वि० બહાર નીકળેલા દાંતવાળું.
गुलिया ना० ગોળી, गोलिका
गोस न० સવાર.
चिक्खल न० કાદવ.
टक्करी ना० ધક્કા ધક્કી, ટકોરો.
टार न० ટારડો ઘોડો.
टारत्त नान्य० ટારડાપણું.
तरी [स] ना० હોડી.
तालपूट [स] नान्य० ઝેર.
तिसिय वि० तृषातुर तृषित
थाणय नान्य० ચોકીનું થાણું.

दिअ न० બ્રાહ્મણ द्विज.
दिरअ न० હાથી द्विरद्
निरारम्भं [स] क्रि० वि० મહેનત વિના.
पउर वि० ઘણું प्रचुर.
पत्थिव न० રાજા पार्थिव.
पचड्ढ् धा० પીઢવું
पमत्त वि० પ્રમાદી प्रमत्त
पाउक्खालय नान्य० પાયખાનું पायुक्षालन
मघव न० ઈન્દ્ર मघवन्
मामि અવ્ય સખિનું આમંત્રણ
माहण न० બ્રાહ્મણ
रुस् धा० રોષ કરવો रुष्
रोअ धा० રુચવું रुच्
वितह वि० જુઠું वितथ
सब्भाव न० ખરીવાત सद्भाव
समोसर् धा० ખસવું समू+अप+सृ
सहियय वि० સમજુ सहृदय
हरिय वि० લીલું हरित

[બ્રાહ્મણ પછી ૧૨ મા કોષમાં નીચે પ્રમાણે વાંચો.]

૮૯, ૯૦, મ નો ૨

चम्भचेर नान्य० બ્રહ્મચર્ય.
दसार न० વસુદેવ વિગેરે દશ યાદવો. दशार्ह
धारी ना० ધાઈમાતા धात्री.

૯૭, ૯૮ નો ૯૯-૯૯

कोहली } ना० કોહળી कोहण्डी
कोहण्ड }
सोउमल्ल नान्य० સુંવાળપ सौकुमार्य.

पमत्तस्स सव्वओ भयं, अप्पमत्तस्स न कुत्तो वि भयं.
किं वा सच्चमसच्चं पचक्खमसचवाइणो ?
दुह–जलहि–निवडियाणं धुवं पवहणं सुवयणं पि.
नन्नहा संतभासिअं. अविगिच्छो मुसा–दोसो.
पचक्खे वि य दिट्ठे जुत्ताजुत्तं वियारिज्जा.
महाकज्जे वि अज्जो वि वितहं न वाहरे.
तुरया वि परिस्संता अडवडणं काउमारद्धा.
सो कोहाडओ अट्ठो आवडिओ.
एवं चिन्तयन्ती अणुमग्गेणेव चलिआ हं.
फोडेइ विरालो लोलयाए सारं वि उत्तिरिविडिं.
उल्लुहं च नलवणं हरियं जायं.
निव–मउडोप्पिय–पय–णहो चक्कवट्टी तित्थ–यरं पणमइ.
करेउ देवो पसायं मम ओलग्गाए.
ता करेऊण कंसारं तालपुटसंजुयं चेगं विस–मोयगं गोसे उवणेमि एयाणं.
कुक्केहि कुक्कीहि य वुक्कअंते.
दिज्जंति कवाडाइं, कोट्टावरि भडा ठविज्जन्ति.
ता गच्छ तुरियं तुरियं, तुरयं मा खंच, मुच मुक्कलयं.
अइ सिक्खिओ वि न मुअइ अणयं टारव्व टारत्तं.
खद्धे भवदुक्खजले तरइ विणा नेव सुगुरुतरिं.
"भयाणया अडवि" त्ति निवट्टाइं थाणयाइं

जाव राया पवड्ढइ, ताव कहेहि किंचि अक्खाणयं.
ठाइ चेव एसो पाउक्खालम्मि रयणीए.
रयणीए पाउक्खालय–निमित्तमुट्ठिओ.
निय–पियरं भणसु, तुमं मोकलइ जेण सिग्घं पि.
पुरत्थिमाओ वा दिसाओ आगओ अहं ‡अंसि.
वोद्दह–द्दहम्मि पडिआ. हयं नाणं किया–हीणं.
हुं निल्लज्ज ! समोसर. हु साहसु सब्भावं.
ऊ किं मए भणियं ? ऊ कह मुणिआ अहयं ?
अज्ज म्मि हासिआ मामि ! तेण. रुसिउं सक्कं.
मूसइरे गाम–चिक्खिल्लो. न मरं.
जं जं ते रोइत्था, तं तं करेमि. सा उन्दिरं हम्मइ.
हासाविओ जणो सामलीए. देविंदो इणमब्बवी.
सव्वाण वि पत्थिवाण एस मही. तेण लहेज्ज.
अह णे हियएण हसइ मारुअ–तणओ.
अप्पहियं कायव्वं. अहो धम्मेगच्छत्तया !
उवज्जन्ते कइ–हियय–सायरे कव्व–रयणाइं.
लोगस्सुज्जोयगरा जिणा वन्दिआ.
जं किंचि मज्झ विणय–परिहीणं–
सुहुमं वा बायरं वा, तुब्भे जाणह, अहं न याणामि.
सिरसा मणसा मत्थएण वन्दामि.
हं हियो होज्ज, तुमं सुवे होज्ज, सा अहुणा होज्ज,
नव कल्लाणं होज्ज, पुव्वम्मि काले कंस–निवो होज्ज.

मणसि काउं गुलियं खाइ.
पुच्छिसु समण–माहणा. वारमई नयरी होत्था.
कम्मुणा बंभणो होइ, कम्मुणा होइ खत्तिओ.
चउवीसं वि जिणवरा तित्थयरा मे पसीयन्तु ।
ताला जाअति गुणा जाला ते स–हिएहिं घेप्पन्ति ।
रवि–किरणाणुग्गहिआइं हुंति क–मलाइं कमलाइं ॥
रे! खेआलुअ ! खोसल ! इमाण खोट्टीण मज्झमावडिओ।
छुट्टिस्ससि कह व तुमं अकुट्टिओ टक्कराहि फुडं ॥
झल्लरि–पउरे गामे इल्ल–पुलिंदाण सुव्वए सद्दो ।
तह सज्जिज्जइ चिच्ची सुहेण जह बोलए तुंगी ॥
गुरु–लहुअ–पयत्थाणं तग्गुणमुल्लं हवइ सव्वेसिं ।
छुहिअ–तिसिआण भोज्जं जल–पाणं तं अमुल्लं खु ॥
अत्थालोअण–तरला इयर–कईणं भमन्ति बुद्धीओ ।
अत्थच्चेअ निरारम्भमेन्ति हिअअं कईन्दाणं ॥
भोच्चा सयलं पिच्छिं, विज्जं वुज्झा, अणण्णय–गामि–
चइऊण, तवं काउं सन्ती पत्तो सिवं परमं ॥

परिसिट्ठं–१

मङ्गलं

नमो विणय-पणय-सुरिंद-विंद-वन्दिय-कमार-विदाणं अरहंताणं.
नमो परिसुद्ध-नाण-दंसण-समिद्धाणं सिद्धाणं.
नमो जिण-पणीया-ऽऽयार-विहि-वियक्खणाणं आयरियाणं.
नमो सीस-गण-परम-सुय-संपय-ऽज्झावयाणं उवज्झायाणं.
नमो सिद्धि-वसहि-गमण-कारण-जोग-साहगाणं साहूणं.

जय ! जंतु-कप्प-पायव ! चन्दा-ऽऽयव ! राग-पंकय-वणस्स ।
सयल-मुणि-गाम-गामणी ! तिलोअ-चूडा-मणि ! नमो ते ॥१॥

कल्लाण-कन्दं पढमं जिणिंदं, संतिं तओ नेमिजिणं मुणिंदं, ।
पासं पयासं सु-गुणिक्क-ठाणं भत्तीइ वन्दे सिरी-वद्धमाणं ॥१॥

अपार-संसार-समुद्द-पारं पत्ता सिवं दिन्तु सु-इक्क-ठाणं ।
सव्वे जिणिंदा सुरविंद-वंदा कल्लाण-वल्लीण विसाल-कंदा ॥२॥

निव्वाण-मग्गे वर-जाण-कप्पं पणासिया-ऽसेस-कुवाइ-दप्पं ।
मयं जिणाणं सरणं बुहाणं नमामि णिच्चं ति-जगप्पहाणं ॥३॥

कुन्दिन्दु-गो-क्खीर-तुसार-वन्ना सरोज हत्था कमले णिसन्ना ।
वाएसिरी पुत्थय-वग्ग-हत्था सुहाय सा अम्ह सया पसत्था ॥४॥

जेण विणा लोगस्स वि ववहारो सव्वहा ण णिव्वडइ ।
तस्स भुवणेक्कगुरुणो णमो अणेगन्तवायस्स ॥ १ ॥

प रि सि ट्ठं–२

पाइय–भासा–गुणाइं

अह पाइआहिं भासाहिं संसयं बहुलं आरिसं तं तं ।
अवहरमाणं सिरि–वद्धमाण–सामिं नमंसामो ॥ १ ॥
सयलाओ इमं वाया विसंति, एत्तो य णेंति वायाओ; ।
एंति समुद्दं चिय, णेंति सायराओ चिय जलाइं. ॥ २
अमियं पाउअ–कव्वं पढिउं सोउं च जे ण जाणंति ।
कामस्स तत्त–तत्तिं कुणंति, ते कह ण लज्जंति ? ॥३॥
उम्मिल्लइ लायण्णं पययं–च्छायाए सक्कय–पयाणं ।
सक्कय–सक्कारुक्करिसणेण पययस्स वि पहावो ॥ ४ ॥
णवमत्थ–दंसणं संनिवेस–सिसिराओ बंध–रिद्धिओ ।
अविरलमिणमो आ–भुवण–बंधमिह णवर पययम्मि ॥५॥
हरिस–विसेसो वियसावयो य मउलावयो य अच्छीण ।
इह बहि–हुत्तो अंतो–मुहो य हिययस्स विप्फुरइ ॥ ६ ॥
परुसो सक्कय–बन्धो, पाउअ–बंधो वि होइ सुउमारो, ।
पुरिस–महिलाणं जेत्तिअमिहंतरं तेत्तिअमिमाणं ॥ ७ ॥
सक्कय–कव्वस्सऽत्थं जेण न याणंति मंद–बुद्धीया ।
सव्वाण वि सुह–बोहं तेणेमं पाययं रइयं ॥ ८ ॥
गुढ–ऽत्थ–देसि–रहिअं सुललिय–वन्नेहिं विरइयं रम्मं ।
पायय–कव्वं लोए कस्स न हिययं सुहावेइ ? ॥ ९ ॥

उद्दीउ सक्कय-कव्वं सक्कय-कव्वं च निम्मियं जेण ।
वंस-हरं व पलित्तं तडयडतट्टत्तणं कुणइ ॥ १० ॥

पाइय-कव्वम्मि रसो जो जायइ तह व छेय-भणिएहिं ।
उययस्स उ वासिय-सीयलस्स तित्तिं न वच्चामो ॥ ११ ॥

ललिए महुर-क्खरए जुवई-जण-वल्लहे स-सिंगारे ।
संते पाइय-कव्वे को सक्कइ सक्कयं पढिउं ॥ १२ ॥

प रि सि ट्ठं-३

गाहा-सत्तसईए गाहाओ.

मरगय-सूई-विद्धं मोत्तियं पिअइ आयय-ग्गीवो ।
मोरो पाउस-याले तणग्ग-लग्गं उअअ-बिन्दुं ॥ १ ॥

अलिअ-कुविअंपि कय-मंतुअं व मं जेसु सुहय ! अणुणेन्तो ।
ताण दिअहाण हरणे रुआमि, ण उणो अहं कुविआ ॥ २ ॥

झंझा-वाउत्तिण-घर-विवर-पलोट्टंत-सलिल-धाराहिं ।
कुड्ड-लिहिओहि-दिअहं रक्खइ अज्जा कर-यलेहिं ॥ ३ ॥

"अज्जं गओ"त्ति, "अज्जं गओ" त्ति, "अज्जं गओ"त्ति गणिरीए ।
पढमच्चिअ दिअहद्धे कुड्डो रेहाहिं चित्तलिओ ॥ ४ ॥

तह मेहागम-संसिअं-आगमणाणं पईण मुद्धाओ ।
मग्गमवलोयमाणीआ णिअंइ पाउसिय-देईआओ ॥ ५ ॥

सो णत्थि एत्थ गामे, जो एयं महमहंत-लायण्णं ।
तरुणाण हियय-लूडिं परिसक्कंतिं निवारेइ ॥ ६ ॥

परिसिट्ठं–४

सुभासिआइं

अणागयमपस्संता पेच्चुपन्न–गवेसगा ।
ते पच्छा परितप्पंति खीणे आउम्मि जोव्वणे ॥ १ ॥
धन्ना बहिरंधरआ तच्चिय जीअंति माणुसे लोए ।
ण सुणंति खल–वयणं खलाण अद्धि न पेक्खन्ति ॥ २ ॥
नाराय ! निरक्खर ! लोहवन्त ! दोमुहे ! य तु-झ किं भणिमो?।
गुञ्जाए समं कणगं तोलन्तो कह न लज्जेसि ? ॥ ३ ॥
उण्हो त्ति समधिज्जई दाहेण सरोरूहाण हेमंतो ।
चरिएहि णज्जइ जणो संगोवंतो वि अप्पाणं ॥ ४ ॥
अलमेव विच्छुआणं, मुहमेव अहीणं, तह य मंदसे ।
दिट्ठि-''विसं, पिसुणाणं सव्वं, सव्वस्स भय–जणयं ॥ ५ ॥
गब्भ–प्पभिइमौवीचि–सलिल–च्छेए सरं व सूसंतं ।
अणुसमयं मरमाणे, जीयंति जणो कहं भणइ ? ॥ ६ ॥
सव्वो परोवयारं करेइ निय–कज्ज–सिद्धेणाऽभिरओ ।
निरविक्खो निय–कज्जे परोवयारी हवइ धन्नो ॥ ७ ॥
हंसाण सरेहिं सिरी सारिज्जइ अह सराण हंसेहिं ।
अण्णोण्णं चिअ एए अप्पाण ''णवर गरुअंति ॥ ८ ॥
पत्थरेणाहओ कीवो पत्थरं डक्कुमिच्छइ ।
मिगारिओ सरं पप्प सरुप्पत्तिं विमग्गइ ॥ ९ ॥

धन्नाण वि ते धन्ना पुरिसा निस्सीम–सत्ति–संजुत्ता ।
जे विसम–संकडेसु वि पडिआ वि चयंति णो धम्मं ॥१०॥

सयणो, दुज्जणो, विदूसिओ, छेहडिओ तहा, ।
गेहिलो, विम्हिरो, भीरू सक्खो णूणं ण किज्जए ॥ ११ ॥

वट्टंति वसे णो जस्स इंदियाइ कसाय–वग्गो य ।
निच्छयओ अन्नाणी नाणा–सत्थे सुणंतो वि ॥ १२ ॥

वणिआणं वणिज्जम्मि, माहणाणं मुहम्मि य, ।
खत्तियाणं सिरी खग्गे, कारूणं सिप्प–कम्मसु ॥१३॥

विहलं जो अवलंबइ, आवइ–पडिअं च जो समुद्धरइ ।
सरणागयं च रक्खइ तिसु तेसु अलंकिया पुहवी ॥ १४ ॥

जं आरुग्गमुदग्गमपडिहयं आणेसरत्तं फुडं,
रूवं अप्पडिरूवमुज्जलतरा कित्ती, धणं, जुव्वणं ।

दीहं आउ, अवंचणा परिअणो, पुत्ता सु–पुण्णाऽऽसया,
तं सव्वं सचराचरम्मि विजए नूणं दयाए फलं ॥१६॥

प रि सि ट्ठं–५

उवएसा

बहुं सुणेइ कन्नेहिं, बहुं अच्छिहिं पिच्छइ ।
न य दिट्ठं सूयं सव्वं भिक्खू अक्खाउमरिहइ ॥ १ ॥

पयासियव्वं न परस्स छिद्दं कम्मं करिज्जा न कया विरुद्धं ।
मित्तेण तुल्लं च गणिज्ज खुद्दं, जेणं भविज्जा तुह जीव ! भद्दं॥२

रोगेहि सोगेहि न जाव देहं पीडिज्जए वाहि–सहस्स–गेहं ।
तावुज्जया धम्मपहे रमेह बुहा ! मुहा मा दियहे गमेह ॥३॥

जया उदिण्णो नणु कोऽवि वाही तया पणट्ठा मणसो समाही।
तीए विणा धम्म-मई वसिज्जा चित्ते कहं दुक्ख-भरं तरिज्जा ॥४॥

विरत्त–चित्तस्स सया वि सुक्खं, रागाणुरत्तस्स सईव–दुक्खं ।
एवं मुणित्ता परमं हि तत्तं नीराग-मग्गम्मि धरेह चित्तं ॥५॥

भासिज्जए नेव असच्च-भासा न किज्जए भोग–सुहे पिवासा ।
खंडिज्जए नेव परस्स आसा धम्मो य कित्ती इय सप्पयासा ॥

आणं गुरूणं सिरसा वहिस्सं, सुत्तत्थ–सिक्खं विउलं लहिस्सं ।
कोहं विरोहं सयलं चइस्सं, कया अहं मद्दवमायरिस्सं ? ॥७॥

परोपहासं न कहिंपि कुज्जा लहुत्तणं जेण जणो लहिज्जा ।
परस्स दोसेसु मणं न दिज्जा, धीमं नरो धम्म-धुरं धरेज्जा ॥८॥

दव्वाणुरूवं विरइज्ज वेसं, कुज्जा न अन्नस्स घरे पवेसं ।
साहूणऽसाहूण तहा विसेसं जाणिज्ज, जंपिज्ज न दोस–लेसं ॥

धीरेणवि मरियव्वं, काउरिसेणवि अवस्स मरियव्वं ।
दुण्हं पि हु मरियव्वे, वरं खु धीरत्तणे मरिउं ॥ १० ॥

सीलेणवि मरियव्वं, निस्सीलेण वि अवस्स मरियव्वं ।
दुण्हं पि हु मरियव्वे, वरं खु सीलत्तणे मरिउं ॥ ११ ॥

परिसिट्ठं–६

विविह–छन्दाणि.

सिरि–अजिअ–संति–जिण–थुई

अजिअं जिअ–सव्व–भयं संतिं च पसंत–सव्व–गेय–पावं ।
जय–गुरू संति–गुणकरे दोवि जिणवरे पणिवयामि ॥ १ ॥ गाहा
ववगय–मंगुले–भावे ते हं विउल–तव–निम्मल–सहावे ।
निरुवम–महप्पभावे थोसामि सुदिट्ठ–सब्भावे ॥ २ ॥ गाहा
सव्व–दुक्ख–प्पसंतीणं सव्व–पाव–प्पसंतीणं ।
सया अजिअ–संतीणं नमो अजिअ–संतिणं ॥ ३ ॥ सिलोगो
अजिअ ! जिण ! सुह–प्पवत्तणं तव पुरिसुत्तम ! नाम–कित्तणं ।
तह य धिइ–मइ–प्पवत्तणं तव य जिणुत्तम ! संति ! कित्तणं ॥४॥
मागहिआ ॥
पुरिसा ! जइ दुक्ख–वारणं जइ य विमग्गह सुक्ख–कारणं ।
अजिअं संतिं च भावओ अभयकरे सरणं पवज्जहा ॥६॥ मागहिआ

सिरि–अजिअ–जिण–थुई

अरइ–रइ–तिमिर–विरहिअमुवरय–जर–मरणं
सुर–असुर–गरुल–भुयग–वइ–पयय–पणिवइअं ।
अजिअमहमविअ सुनय–नय–निउणमभय–करं
सरणमुवसरिअ भुवि–दिवि–ज–महिअं सययमुवणमे ॥७॥ संगययं
सावत्थि-पुव्व-पत्थिवं च वर-हत्थि-मत्थय-पसत्थ-विच्छिन्न-संथियं ।
थिर–सरिच्छ–वच्छं मय–गल–लीलायमाण–वर–गन्ध–हत्थि–
पत्थाण–पत्थियं संथवारिहं ।

हत्थि–हैत्थ–बाहु–धंतं–कणग–रुअँग–निरुवहय–पिंजरं
पवर–लक्खणोवचिअ–सोम–चारु–रूवं।
सुइ–सुह–मणाभिराम–परम–रमणिज्ज–वर–देव–दुंदुहि–
निनाय–महुरयर–सुह–गिरं ॥ ९ ॥ वेड्ढओ ॥
अजिअं जिआरि–गणं जिअ–सव्व–भयं भवोह–रिउं।
पणमामि अहं पयओ पावं पसमेउ मे भयवं ॥१०॥ रासालुद्धओ
इक्खाग ! विदेह–नरीसर ! नर–वसहा ! मुणि–वसहा !
नव–सारय–ससि–सकलाणण ! विगय–तमा ! विहुअ–रया !
अजिउत्तम ! तेअ–गुणेहिं, महा–मुणि ! अमिअ–वला ! विउल–कुला !
पणमामि ते भव–भय–मूरण ! जग–सरणा ! मम सरणं ॥१३॥ चित्तलेहा

सिरि–संति–जिण–थुई

देव–दाणविंद–चन्द–सूर–वंद ! हट्ठ–तुट्ठ–जिट्ठ–परम–
लट्ठ–रूव ! धंत–रूप्प–पट्ट–सेय–सुद्ध–निद्ध–धवल–
दंत–पंति ! संति ! सत्ति–कित्ति–मुत्ति–जुत्ति–गुत्ति–पवर !
दित्त–तेअ–वंद ! धेय ! सव्व–लोअ–भाविअ–प्पभाव ! णेअ !
पइस मे समाहिं ॥ १४ ॥ नारायओ ॥

सिरि–अजिअ–जिण–थुई

विमल–ससि–कला–ऽइरेअ–सोमं
वितिमिर सूर–करा–ऽइरेअ–तेअं
ति–असं–वइ–गणा–ऽइरेअ–रूवं
धरणि–धर–प्पवरा–ऽइरेअ–सारं ॥ १५ ॥ कुसुम–लया ॥

सत्ते अ सया अजिअं सारीरे य बले सया अजिअं ।
तव-संजमे य अजिअं एस थुणामि जिणं अजिअं ॥ १६ ॥
भुअग-परि-रंगिअं [जुम्मं]

सिरि-संति-जिण-थुई

सोम-गुणेहिँ पावइ न तं नव-सरय-ससी
तेअ-गुणेहिँ पावइ न तं नव-सरय-रवी ।
रूव-गुणेहिँ पावइ न तं ति-अस-गण-वई
सार-गुणेहिँ पावइ न तं धरणि-धर-वई ॥१७॥खिज्जिअयं॥
तित्थ-वर-पवत्तयं तम-रय-रहिअं
धीर-जण-थुअ-ऽच्चिअं चुअ-कलि-कलुसं
संति-सुह-प्पवत्तयं ति-गरेण-पयओ
संतिमहं महा-मुणि-सरणमुवणमे ॥ १८ ॥ ललिअयं ॥

सिरि-अजिअ-जिण-थुई

विणओणय-सिर-रइय-ऽञ्जलि-रिसि-गण-संथुअं थिमिअं
विबुहा-ऽहिव-धण-वइ-नर-वइ-थुअ-महिअ-ऽच्चिअं बहुसो।
अइ-रुग्गय-सरय-दिवा-यर-समहिअ-स-प्पभं तवसा
गयणंगण-वियरण-समुइअ-चारण-वंदिअं सिरसा ॥१९॥
॥ किसलय-माला ॥
असुर-गरुल-परिवन्दिअं किन्नरोरगे-नमंसिअं ।
देव-कोडि-सय-संथुअं समण-संघ-परिवन्दिअं ॥२०॥ सुमुहं॥
अभयं अणहं अरयं अरुयं
अजियं अजिअं पयओ पणमे॥२१॥विज्जु-विलसिअं[चित्तसं]

सिरि-संति-जिण-थुई

आगया वर-विमाण-दिव्व-कणग-रह-तुरय-पहकर-सएहिं हुलिअं।
ससंभमोअरण-क्खुभिअ-लुलिअ-चल-कुण्डलं गय-तिरीड-
सोहंत-मउलि-माला ॥ २२ ॥ वेड्ढओ ॥

जं सुर संघा सा-ऽसुर-संघा वेर-विउत्ता भत्ति-सु-जुत्ता
आयर-भूसिअ-संभम-पिंडिअ-सुट्ठु-सु-विम्हिअ-सव्व-बलोघा।

उत्तम कंचण रयण-परूविअ-भासुर-भूसण-भासुरिअंगा
गाय-समोणय-भत्ति-वसाऽऽगय-पंजलि-पेसिय-सीस-पणामा ॥२३॥
रयण-माला ॥

वंदिऊण थोऊण तो जिणं ति-गुणमेव य पुणो पयाहिणं।
पणमिऊण य जिणं सुराऽसुरा पमुईआ स-भवणाइँ तो गया ॥२४॥
खित्तयं.

तं महा-मुणिमहं पि पंजली राग-दोस-भय-मोह-वज्जियं।
देव-दाणव-नरिंद-वंदियं संतिमुत्तमं महातवं-नमे ॥ २५ ॥
॥ खित्तयं ॥

सिरि-अजिअ-जिण-थुई

अंम्बर-ऽन्तर-विआरणिआहिं ललिअ-हंस-वहू-गामिणिआहिं
पीण-सोणि-थण-सालिणिआहिं सकल-कमल-दल-लोअणिआहिं ॥२६
॥ दीवयं ॥

पीण-निरन्तर-थण-भर-विणमिअ-गाय-लयाहिं
मणि-कंचण-पसिढिल-मेहल-सोहिअ-सोणि-तडाहिं

वर-खिंखिणि[६४]-नेउर-सतिलय[६५]-वलय-विभूसणिआहिं
रइ-कर[६६]-चउर-मणो-हर-सुंदर-दंसणिआहिं ॥ २७ ॥ चित्तक्खरा ॥
देव-सुन्दरीहिं पाय-वंदिआहिं, वंदिआ य जस्स ते सुविक्कमा[६७] कमा ।
अप्पणो निडालएहिं[६८] मंडणोड्डण[६९]-प्पगारएहिं केहिं केहिं वि ।
अवंग[७०] तिलय-पत्त-लेह-नामएहिं[७१] चिल्लएहिं[७२] संगयं गयाहिं[७३]
भत्ति-सन्निविट्ठ[७४]-वंदणा-गयाहिं हुंति ते वंदिआ पुणो पुणो २८॥नारायओ

तमहं जिण चंदं अजिअं जिअ-मोहं ।
धुअ[७५]-सव्व-किलेसं पयओ पणमामि ॥२९॥नंदिअयं॥[कलावयं॥

सिरि-संति-जिण-थुई

थुअ-वंदिअस्सा[७६] रिसि-गण-देव-गणेहिं
तो देव-वहूहिं पयओ पणमिअस्सा
जस्स-जगुत्तम-सासणयस्सा
भत्ति-वसागय पिंडिअयाहिं[७७] ।
देव-वरऽच्छरस्सा बहुयाहिं
सुर-वर-रइ-गुण-पंडिअयाहिं[७८] ॥ ३० ॥ भासुरयं ॥

वंस-सद्द-तंति[७९]-ताल-मेलिए तिउक्खराऽभिराम[८०]-सद्द-मीसए कएअ
सुइ-समाण-णेय-सुद्ध-सज्ज-गीय-पाय-जाल-घंटिआहिं
वलय-मेहला-कलाव-नेउरा-ऽभिराम-सद्द-मीसए कएअ
देव-नट्टिआहिं हाव-भाव-विब्भम-प्पगारएहिं नच्चि ऊण अंग-हारएहिं

वंदिया य जस्स ते सुविक्कमा कमा,

तयं ति-लोय-सव्व-सत्त-संति-कारयं

पसंत-सव्व-पाव-दोसमेस हं नमामि संतिमुत्तमं जिणं ॥३१॥

॥ नारायओ ॥

दोण्हं थुई

छत्त-चामर-पडाग-जुव-जव-मंडिआ

झय-वर-मगर-तुरय-सिरि-वच्छ-सुलंच्छणा

दीव-समुद्द-मंदर-दिसाऽऽगय-सोहिआ

सत्थिअ-वसह-सीह-रह-चक्क-वरंकिआ ॥ ३२ ॥ ललियय

जो पढइ जो अ निसुणइ उभओकालं पि अजिअ-संति-थयं

न हु हुंति तस्स रोगा पुव्वुप्पन्ना विणासंति ॥ ३९ ॥ गाहा ॥

जइ इच्छह परम-पयं अहवा कित्तिं सु-वित्थडं भुवणे ।

ता ते-लुक्कुद्धरणे जिण-वयणे आयरं कुणह ॥ ४० ॥ गाहा ॥

प रि सि ट्ठं-७

चोर-ग्गहण-सत्थ-कुसलो

" तता हं हट्ठ-माणसो रण्णो चलणेसु पणमिऊण निग्गओ राय-कुलाओ । चिन्तिअं च मया सत्थ-निद्दिट्ठेहिं उवाएहिं—

" पाएण दुट्ठ-पुरिस-तक्करा पाणा-ऽऽगार-जूयं-सालासु कुलं-रियावण-पंडँग-परिवायँग-ऽवैसह-रत्तंवर-वेट्टे-कोट्टेय-दासी-घर-आरामु-ज्जाण-सेभा-पर्वासु सुण्ण-देउल-विहारेसु संसिआ अच्छंति । तत्थ य

चोरा उम्मत्त-परिवायग-नाणाविह-लिंगि-वेस-परिच्छण्णा, बंभण-वेस-धारिणो विवर–सिप्प-कुसला य विगंय-विसरूवयाए य भमंति "।

ततो अहं एआइं ठाणाइं अप्पणा चार-पुरिसेहिं य मग्गावेमि चारावेमि। चारावेऊण य उवाय-कुसलो निग्गओ। निहिंडिऊण इक्कओ चेव अहं एक्कस्स नव-हरिय-पल्लव-बहुसाह-सीअल-च्छायस्स सहयार-पायवस्स हेट्ठा निविट्ठो दुब्बल-मइल-वत्थो चोर-ग्गहणोवायं चिन्तयन्तो अच्छामि।

नवरि य धाउ-रत्त-वत्थ-परिहिओ एग-साडिआ–उत्तरासंगो संख-खंडिअ-वद्ध-परिकैरो तिदंड-कुंडिओलंइअ-वाम-हत्थ-खंध-पएसो गणेत्तिआ-वावड-दाहिण-करो नव-रइय-केस-मंसुकम्मो किं वि मुण-मुणायंतो तं चेव सहयार-पायव-च्छायमुवगतो परिव्वायओ।

विवित्ते-भूमि-भागे ति–दंडं अवलंवेऊण अंब-पल्लव-साहं भंजिऊण य उवविट्ठो।

पेच्छामि य णं पदीह-रूढ-नासं उक्कुडिय[२६]-सिरा-ऽऽवेढिअ-चलणं उब्बद्ध[२७]-पिंडिआ-दीह-जंघं।

आसंकिअं च मे· हिययं तं दट्ठूण—"तक्कर-जण-पाव-कम्म-सूयगाइ च से इमाइ जारिसयाइं लिंगाइं दीसंति, नूणमेस चोरो पाव-कारि"त्ति.

परिसिट्ठं-८

छ बाल-मित्ताणि ।

(हरिसीह–वराह–गोमुह–तमंतग–मरुभूइणो, चारुदत्तो य)

कयाइं च कोमुईया-चाउमासिणीए कोऊहल्लेण जिण-पुप्फाऽऽ-हरण-निमित्तं निग्गओ मि सवयंसो अंग-मन्दिरं उज्जाणं। तत्थ चेइय-महिमा वट्टए । आणा-कर-दारय-पुप्फ-चय-कुमार-सहिओ य पाद-चारेण पस्सामि उववैणाणि रमणीयाणि पस्सवैणाणि य । वण-राईओ मेह-निउंरंब-भूआओ सउँण-गण-महुर-भासिणीओ । दंसण-लोलुयाए दूरम्मि गया रुक्ख-गुंच्छ-लया-गहणं पसंन्न-स-लिल-वाहिणी-सोंहिणि-धवल-वालुयं रयत-वालुयं नाम नदी-तीरं पत्तामो.

गहियाणि पुप्फाणि इच्छियाणि, विसज्जिया दास-चेडा-"वच्चह अंग-मन्दिरे उज्जाणे, आयतण-समोवे पडिवोलेह" त्ति ते गया.

अहमवि सवयंसो नदी-तीरे ठितो.

मरु-भूई उइण्णो भणइ-"उयरह, कीस विलंबह ?" त्ति.

गो-मुहेण भणिओ-"तुमं न जाणसि कारणं" ।

सो भणइ–"किं ति[१३] णं ?" ।

गो-मुहेण भणियं–"तिगिच्छगा वण्णन्ति,–"अद्धाणं[१४] परिक्कमिय ण सहसा जलमवरियव्वं; दुवे किर पाय-तल-संसियाओ[१५] सिरा[१६]

उड्ढ-गामिणीओ गीवं पा[१७]उणिय भि[१८]ज्जन्ते, तत्थ दुवे नेत्त-गामिणीओ, तासिं रक्खणट्ठा उसिणाभितत्त[१९]-सरीरेण नावयरिव्वं जलं, अवतरन्तो वा विरुद्धयाए खु[२०]ज्जत्तं, बधिरत्तं, अंधत्तं वा पाविज्ज" त्ति ।

एएण कारणेण वीसमंतेण उयरियव्वं"ति ।

ततो भणइ मरु-भूई-"बहु-कुँडुम्बिओ गोमुहो, उयरह, धोवह पाए"त्ति ।

ततो अम्हे पक्खालिय-चलणा कीलिउं पवत्ता । एग-देस-हरित-संसियैाणि पउमाणि गहेऊण पत्ताणि य, स-च्छन्द-मइ-वियप्पिय-पत्तै-छिज्जेहिं रमिमो ।

ततो अण्णं नई-सोत्तं अइगया मो, गिहोयं गो-मुहेण पउम-पत्तमब्भन्तरयं पाणिपुडाभोगँ-संठियं, निक्खित्तं सोएँ, दिण्ण एत्थ जुत्त-पैमाणा सिकैया; वच्चइ य नावा विव सिग्घं ।

मरु-भूइएण वि पउम-पत्तं गहियं; छूढा बहु-सिकया, भारेण य निब्बुड्डा तस्स कमल-पत्त-नावा, हसिओ वयंसेहिं ।

" ततो लद्धोवाएण अन्नं कमल-पत्तं निक्खित्तं, सोत-सिग्घे-याए य जिओ गो-मुहो । न पावइ मरु-भूई पउम-पत्त-नावं. अइवयंतो दूरं गतो । पहरिसेण वाहरति सो णे—

" एह एह सिग्घं, दच्छह अच्छरियं " त्ति

ततो मया भणियं-" सुन्दर ! साहसु केरिसयं " ति ।

ततो भणइ-" चारु-सामि ! मे न दिट्ठ-पुव्वं, जइ त्थ [२३]दट्ठु-कामा, इहमागया दच्छिहि " त्ति ।

ततो ताणि आयरेण पस्सिमो ।

ततो हरि-सीहो भणति—"का एत्थ चिन्ता? जइ पुण कोइ पुरिसो एयं तीर-जायं रुक्खमारुहिय साहाओ साहं संकमंतो लया-मउयेए पुलिणं अवइण्णो, पुणो पायव चेव आरूढो" त्ति ।

ततो गो-मुहेण भणियं वियारेऊण—"न एयं जुज्जइ, जई ... ण्णो होन्तो, ततो हत्थ पाय-संघट्टणों परिसंडिएण

ततो भणिओ गो-मुद्देण-" न एत्थ अच्छरियं, धुवं एएण उँवलंतर-विणिग्गयं पायव-मूलं दिट्ठं होहिति, ततो से बुद्धी उपण्णा-"एँवं-कोमलेण कहं भिण्णो पासाणो ?" त्ति।

अहवा, मराली पिछैंकाणि चारिंती दिट्ठा होज्ज, ततो बहुत्तयाए विम्हिओ।

अथवा, झिल्लिगी-रवं निसुय डहँरियाए "एँवं-महंतो सद्दो ?" त्ति अच्छेरं मण्णए।"

ततो पुच्छिओ मया-" एत्तो अनंतरं होज ? त्ति"।

सो भणइ-"जं अच्छेराणं पि अच्छेरं, एवं किं मे विचारणं? दच्छिहिह" त्ति।

तस्स य बहु-माणेण गया मो तं पएसं।

दाएइ य मरु-भूतिओ सोय-सलिल-परिक्खित्तं अचन्त-सुहुम-सिकया-पुलिणं पावरणंतर-विणिग्गयमिव जावय-रस-पंडुरं जुवति-पओहरं।

ततो गो-मुहेण भणिओ-" पुलिण-खंडे किं अच्छरियं ? संति एरिसाणि उदग-परिणद्धाणि" त्ति।

ततो भणति-" जमेत्थ अच्छेरं, तं पस्सह" त्ति-

पयाणि दंसेइ दुवे।

ततो भणिओ-" जइ एयाणि अच्छेरयं, ततो अम्हे जाओ पय-वीहीओ, ताओ अच्छेरग-सयाणि" त्ति।

ततो भणति-" एयाणि साणुबंधाणि बहूणि पयाणि, इमाणि पुण वोच्छिण्णे-मग्गाणि" त्ति

ततो ताणि आयरेण परिसमो।

ततो हरि-सीहो भणति—"का एत्थ चिन्ता? जइ पुण कोइ पुरिसो एयं तीर-जायं रुक्खमारुहिय साहाओ साहं संकमंतो लया-मउयाए पुलिणं अवइण्णो, पुणो पायवं चेव आरूढो" त्ति।

ततो गो-मुहेण भणियं वियारेऊग—"न एयं जुज्जइ, जइ पायवाओ अवइण्णो होन्तो, ततो हत्थ-पाय-संघट्टणा परिसडिएण तरुण-जरढ-परिणएण पत्त-पुप्फ-फलेण पुलिणं सलिलं च अफुण्णं होन्तं"।

ततो भणिओ हरि-सीहेण—"कस्स उ इमाणि पयाणि?" त्ति।

ततो भणियं गो-मुहेण—"आगास-गामिस्स पयाणि" त्ति।

ततो भणियं हरि-सीहेण—"किं देवस्स? रक्खसस्स? चारण-समणस्स? † रिद्धि-मतो रिसिस्स?"

भणिय गो-मुहेण—"देवा किर चउरंगुल-भूमिं न छिवन्ति; रक्खसा महा-बोन्दी, तेसिं मह-प्पमाणाणि पदाणि; पिसायाणि जल-बहुल-पदेस-भीरूणि, ण वियरंति इमम्मि पदेसे; रिसी तव-सोसिअ-सरीरा, तेसिं किसयाए मज्झ-देणुण्णयाणि होन्ति, चारणा दगे-तीरे जलचर-सत्त- परित्तासं परिहरता न संचरन्ति"।

भणियं हरि-सीहेण—"जइ न एएसिं पदाणि, कस्स णं इमाणि पयाणि?" त्ति।

गो-मुहेण भणिअं—"विज्जा-हरस्स" त्ति।

हरि-सीहेण भणियं—" जइ पुण, विज्जाहरी होज्ज ? "

ततो भणियं **गो-मुहेण**—" पुरिसा सत्तवंतो † उच्छाह-गामिणो, तेसिं हियय-गरुयाए पुरओ पयाणि पीलियाणि भवंति, इत्थीणं पुण कलत्त-गुरुयताए पण्हियासु उविद्धाणि भवंति, तेण कारणेण ण इमाणि विज्जाहरीए " ।

पुणो भणति **गो-मुहो**—"**चारु-सामि !** तस्स विज्जाहरस्स भारा अत्थि" ।

पुच्छिओ **हरि-सीहेण**—" किं पव्वओ सो ? जेण भारो होज्ज ? उदाहु-सज्ज-जुव्वणा पायवो ? अउ-पुव्ववैराही छिद्दे आसाइओ अरी होज्ज ? " ।

भणियं **गो-मुहेण**—"जइ गिरि-सिहरं होज्ज, तओ गुरुययाए णिमग्गाणि पदाणि होज्ज; जइ पायवो होज्जा, ततो मही-यल-पत्ताहिं साहाहिं बहु-निक्खेवो होज्जा; न य अरो रम्मं अवकासमाणिज्जति "।

ततो भणियं **हरि-सीहेण**-" जइ वि हु एत्तो एकतरं पि कारणं ण होइ, को हु से भारो अत्थि ? " त्ति ।

भणियं **गो-मुहेण**—" अम्मयं " त्ति ।

हरि-सीहेण भणियं-" न जुज्जइ " एस भारो " त्ति, विज्जा-हरोओ वि आगासगामिणीउ " त्ति ।

भणियं **गो-मुहेण**—" सा धरणी-गोयरी पिया तस्स, त्ति ततो तीए सह रमणीयाणि थाणाणि संचरति " ।

भणियं **हरि-सीहेण**—" जइ से पिआ, कीस णं विज्जाओ न गाहेइ ? " त्ति ।

भणियं च **गो–मुहेण**–"मैच्छरी सव्वैहिंसंकिय-कामो–" मा साहीण–विज्जा स-च्छंद-गमणा होहिति " त्ति न गाहेइ णं विज्जाओ " ।

भणियं **हरि–सीहेण**–" एयं पुण कहं जाणसि ? " अम्मगा से अत्थि अ-विज्जाहरी य " त्ति ? " ।

भणइ **गो–मुहो**–" इत्थीओ अधो–काय–गुरुईओ, पैणय–ग्गहण–दैच्छो य वाम–हत्थो, ततो एयं–किंचि उँविद्धं–वाम–पादं "।

हरि–सीहेण–भणियं " जइ इत्थी–सहिओ, कीस णेण इमं ओवैइऊण मुक्कपरिभुत्ता ? "

गो–मुहो भणइ–" इमं पुलिणं आलोक–रमणीयं सलिल–परिक्खेवं पायवंधकारेण य हरिय–मणि–वेईयालंबण–परिक्खेवमिव पैंत्तेणं चिन्तियं–" अज्जोग्गं रत्तोए अविकिर्ण्णमप्पयाए " अवस्सं तेण आसैण्णेण होयव्वं, रमणीओ अयं पएसो दुक्खं परिचइउं; मग्गेज्जइ से वीहो " त्ति ।

दिट्ठाणि य अण्णत्थ अवगासे चत्तारि पदाणि, दंसियाणि से ।

विभत्ताणि **गो–मुहेण**–" इमाणि इत्थि–पयाणि खिखिणि–मुह–निचडियाणि पर्ण्हत्थ–णूपुर–किंचि–बिंबाणि य दीसंति, इमाणि विभत्ताणि पुरिसस्स " त्ति ।

ततो तं मिहुण–पय–पंतिं अणुसज्जमाणा **गो–मुह**–वयण–विम्हिया वच्चामो । दिट्ठो य णेहिं कुसुमिओ सत्ति–वैण्णो पायवो भमर-भरिओ अंजर्ण–धाउँ–कुम्मासो इव रयय–पव्वओ सरय–काल–सस्सिरीओ ।

भणियं च गो-मुहेण-" चारु-सामि ! इमं पत्ताए सत्ति-
ण्णं तीए इत्थीए इमीए साहाए गुंलुको पिच्छिओ, अपावंतीए
पिओ पणइओ " ।

मया भणिओ-" किह एयं ?" ति ।

भणति-" इमाणि से पयाणि मुक्क-पण्हियाणि गुलुकं कंखंतीए,
त्ति । विज्जा-हरो य वरोरोहो, गहिओ णेण अयत्तेण गुलुको, जम्हा
से अभिण्ण-लेहाणि पदाणि पुलिणे दीसंति । सो य दाणिं अणेण
भत्तुणा ण दिन्नो तीसे । न य चिर-काल-वइक्कंतो लक्खिज्जइ,
जेणेत्थ पयैरं-भंजण-पवत्ता अज्ज वि खीरं मुयंति पुप्फ-विंट " त्ति ।

ततो भणिओ हरि-सीहेण-" गो-मुह ! जुज्जइ कारणं
अचिर-भग्गस्स थवैगस्स, ण उ- "तीसे अम्मगाए ण दिण्णो त्ति " ।
कहं पियाए पणइओ न दाहिति ?"

भणियं गो-मुहेण-" कामो पणंयै-लोलो, तीए य मण्णे ण
किंचि पणइय-पुव्वो, ततो णं रमते जायणा-लोलं पस्समाणो । सा
वि, णं सव्वओ परीइ " देहि मे पिय ! " त्ति जायमाणी । एयाणि-
तस्स पयाणि तीसे पय-परिक्खित्ताणि दीसंति ।

चारु--सामि ! सा तस्स विज्जा-हरस्स अविज्जा-हरी कुविआ
पडिहैयै-पणय " त्ति ।

हरि-सीहेण भणिओ-" एयं किह जाणसि ? " त्ति ।

भणइ गो-मुहो-" एयाणि तीसे पदाणि कोह-समुत्थाणि
विणिक्खित्ताणि, इमाणि य विज्जा-हरस्स अणुधावमाणस्स; तं एसा
विकिट्ठ-पय-संचारा पय-पद्धती तीसे य पंथं रुंद्धंतस्स, ओसक्किय-

वूसमण[98]–पीलिएण[99] य पंथो रुद्धो; इमं च सा अइगया सहास–निरुद्धं[100] गय–पच्चागया वाणी (?)।

अण्णं च मया चारु-सामि ! सुट्ठु भणियं–" सा अम्मगा अविज्जा–हरि " त्ति, एयाणि से पदाणि गय–पच्चागयाणि; जइ विज्जा–हरी होंती, कुदिया आगासेण वच्चंती.

दिण्णो य से तेण कोह–समुत्थाणे सत्ति–वण्ण–गुलुक्को, सो य णाए गहेऊण तस्सेव उरे पुंफ्फोटिओ; समं च कोहोण अंवेकिण्णो, पडिओ य से पाएसु, एस से दासए–तीसे पद–समीवे मउड–गंठि–निपीलिओ[103] सिकया–संचओ, सा य सकुमाल–कोपआ, जं च लहुं से पसण्ण, त्ति लक्खिज्जइ; जओ से अडंताणं पुलिणे अहिलिहियाणि[104] वि य पयाणि दीसंति पद–पज्जाअ।

चारु-सामि ! तीसे सक्करीअ पाओ परिक्खित्तो विज्जा–हरं पस्समाणीअ। सा च " वेयणा–परिगय " त्ति तेण संभमेण[10] से उक्खित्तो[107] चरणो, तीअ वि य वेयणा–गुरुययाए अंसेऽवलंविओ, एव दीसए—

अम्मगाय एगं पद, दुवे विज्जा–हरस्स त्ति,
ततो णेण अवणीया सा सरुहिरा सक्करा "।

भणिओ हरि-सीहेण–" जइ पुण केणइ अलेत्तग–रस–सम्भोईयो अंवेद्धूढ ? त्ति "।

गो-मुहो मणति–" कडुओ अलत्तग–रसो, न तत्थ मच्छि-

आओ नीलिंति, विस्सं[111] मधुरं मंस–निस्संद[112]–सज्ज[113]–क्खय[114]–सोणियं, ततो महुर–कवलयमिव एसा सक्करा गहिया मच्छिगाहिं।

चारु-सामि! तेण विज्जा–हरेण सा उक्खित्ता अम्मगा बाहूहिं"

हरि-सीहेण–"किह जाणसि?" त्ति।

भणियं च **गो-मुहेण**–"वोच्छिण्णाणि एयाणि पयाणि इत्थीए, पुरिस–पयाणि दीसंति त्ति।

किं च, **चारु-सामि!** एस मम बुद्धी–

"जो एसो अम्हं पुरओ भमर–गुंजमाण–कुसुम–लया–परिक्खित्तो सम–भूमि–भाग–ट्ठिओ आवासो विव सिरीए लया–घरओ; एत्थ तेण विज्जा–हरेण स–जुवइएण भवियव्वं"

इदेव ट्ठिया भवामु, "न जुज्जेए रहो–गतो[115] दट्ठुं" त्ति।

"ठिआमो" त्ति।

तओ य कस्सइ कालस्स लया–घराओ बहुवण्ण–पिंछाऽऽच्छादितो मयूरो निग्गतो सह सह–चारिणीए वण–परिचय–णिस्संको।

ततो भणियं **गो-मुहेण**–"**चारु-सामि!** न एत्थ लया–हरए विज्जा–हरो"।

भणिओ **हरि-सीहेण**–"एत्तियं वेलं "सदुतोउ" त्ति बोतूण, भणसि–"नत्थि" त्ति?"।

ततो भणति–"एस मोरो निव्वियारो निक्खंतो। जइ मणुस्सो एत्थ होन्तो, ततो भयत्थयोए स–वियारो णेंतो"।

ततो हं **गो-मुह**–वयणं पमाणं करेन्तो गतो लया–हरं स–वयंसो। पस्सामि य तत्थ मंदर[117]मणीयं कुसुम[118]–सत्थरं अचिर–काल–भुत्तयाए अब्भुंखे–सत्तमिव (?)।

ततो भणियं **गो-मुहेण**–"अचिर–काल–निक्खंतो इओ विज्जाहरो, एयाणि से दीसंति तस्स पत्थियस्स पदाणि, अवस्सं खु तेण इहाऽऽगंतव्वं, इमं से पादच–खंध–लग्गं दीचि[120]–चम्म[121]–कोस–रयणं खग्गं, एएसिं [123]कुंजे अवस्स निवत्तियव्वं"।

तं च पद–पद्धतिं निज्झायंतो **गो-मुहो** भणइ–"**चारु-सामि !** महंते हु संसेए वत्तए सो विज्जाहरो, अवि णाम न जीवेज्ज" त्ति।

पुच्छिओ मया **गो-मुहो**–"कहं ति ?"।

भणति–"एयाणि किण्ण पस्सह अदीसमाण–निग्गमाणि[125] आगास–उप्पयणेण [126]ऊसियसिकयाणि अवराणि दुवे पयाणि ?

सो नूणं विज्जा–हरो एस पाडिओ, एस से अक्खित्त-पाडियस्स सरीर–बिंब–दंसण[127]–कओ अवगासो; दोण्ह वि मग्ग–सूयगो य सिकया–विक्खेवो दीसए इओ पकड्ढिओ। इमाणि इत्थि–पदाणि [128]उवयंताणि दीसंति"

ततो साणुकंपा अणुवयामु कड्ढणि[129]-मग्गं।

दिट्ठाणि य पकिण्णाणि[130] भूसणाणि, मारुयाऽऽकंपियं सब्भा[131]-वोच्छेओ य इव पीयकं[132] खोमं[133]।

ततो भणति **गो-मुहो**–"अहो ! **चारु-सामि !** सो विज्जा–

हरो पच्छा अवरेण अरिणा समासाइओ विसेसेंथो। सा य भारिया से अविज्जाहरी असमत्था पईकोरे धरणि-गोयरएणं भावेणं " ति।

भणिओ य मया मरु-भूइओ-"गेण्हसु एयाणि खोम-भूसणाणि, एयं च चम्म-रयणं खग्गं, जहिं दच्छीहामो, तहिं से अप्पिसामो" त्ति।

पत्थिया मो केंट्टुणिं अणुसज्जंता। अण्णत्थ सेंळइ-कोट्टरे दिट्ठा लग्गा मुद्देजा।

भणिओ गो-मुहेण हरि-सीहो-"अग्घायसु" त्ति।

ततो तेण अग्घाइआ-" थिर-गंधा य ते, आयव-तत्ता य णीहारि " त्ति।

गो-मुहेण भणियं-"चारु-सामि! इमे केस-वत्थत्थिइणो गंधा दीहाउणो समुप्पण्णस्स, इमे य मुद्दया सुगंधा सिणिद्धा अणु-वेल्लियमूला य, तेण कारणेण सो विज्जा-हरो दीहाऊ उत्तमो य, अणेण रायाहिसेओ पावियव्वो; तं अणुमग्गामु णं"।

ततो अम्हे पत्थिया। दिट्ठो य विज्जा-हरो कयंब-पायव-संसिओ पंचहिं ओयसेहिं खीलेहिं विद्धो पंचहिं इंदियत्थेहिं अंतरोयों,-एक्को मउड-संधिम्मि, दो दोसु हत्थेसु, दो दोसु पाएसु। तस्स य दुक्खं दट्ठूण अत्तणो मे दुक्खं जायं।

प रि सि ट्ठं–९

आरिसं पाययं

[दढ–पइण्णो केवली]

"[1]से णं भन्ते ! [2]अम्मडे देवे [3]ताओ देव–लोगाओ आउ–क्खएणं भव–क्खएणं ठिइ–क्खएणं अणंतरं चयं चइत्ता कहिं गच्छिहिति ? कहिं उववज्जिहिति ?"

"गोयमा ! महाविदेहे वासे जाइं कुलाइं भवन्ति अड्ढाइं दित्ताइं वित्ताइं विच्छिण्ण–विउल–भवण–सयणा–ऽऽसण–जाण–वाहणाइं बहु–धण–जायरूव–रययाइं आओग-पओग-संपउत्ताइं विच्छड्डिअ-पउर-भत्त-पाणाइं बहु-दासी-दास-गो-महिस-गवेल-प्पभूयाइं बहु-जणस्स अपरिभूयाइं। तह-प्पगारेसु कुलेसु पुमत्ताए पच्चायाहिति।

[4] तए णं तस्स दारगस्स गब्भत्थस्स चेव समाणस्स अम्मा-पिईणं धम्मे दढापइण्णा भविस्सइ।

से णं तत्थ णवण्हं मासाणं बहु-पडिपुण्णाणं अद्धट्ठमाण-राइं-दियाणं वीइक्कंताणं सुकुमाल-पाणि-पाए अहीण-पडिपुण्ण-पंचिंदिय-सरीरे लक्खेण-वंजेण-गुणोववेए माणुम्माण-प्पमाण-पडिपुण्ण-सुजाय-सव्वंग-सुंदरंगे ससि-सोमा ऽऽकारे कंते पिय-दंसणे सु-रूवे दारए पयाहिति।

तएणं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो पढमे दिवसे [18]ठिइ-वडियं काहिंति, बिइय-दिवसे चंद-सूर-दंसणियं काहिंति, छट्ठे दिवसे जागरियं काहिंति, एक्कारसमे दिवसे वीइक्कंते णिव्वित्ते असुइ-जाय-कम्म-

करणे, संपत्ते बारसाहे : दिवसे अम्मा-पियरो इमं एआरूवं गोणं = गुण-निप्फण्णं नाम-धेज्जं काहिंति:—

" जम्हा णं अम्हं इमंसि दारगंसि गब्भत्थंसि चेव समाणंसि धम्मे दढ-पइण्णा, तं होउ णं अम्हं दारए दढ-पइण्णे णामेणं " ।

तए णं तस्स दारगस्स अम्मा-पियरो णाम-धेज्जं करेहिंति " दढ-पइण्णे " त्ति ।

पंच-धाई-परिग्गहिए, हत्था हत्थं संहरिज्जमाणे, उवणच्चिज्जमाणे, उवलालिज्जमाणे, उवगूहिज्जमाणे, अवयासिज्जमाणे, परिवंदिज्जमाणे, परिचुंबिज्जमाणे, पैरंगिज्जमाणे निव्वाघायं परिवड्ढिहिइ

तं दढ-पइण्णं दारगं अम्मा-पियरो सौइरेग-ऽट्ठ-वासजातगं जाणित्ता सोभणंसि तिहि-करण-णक्खत्त-मुहुत्तंसि कला-ऽऽयरियस्स उवणेहिंति

तए णं से कला-ऽऽयरिए तं दढ-पइण्णं दारगं लेहाऽऽइयाओ गणिय-प्पहाणाओ सउणी-रुय-पज्जवसाणाओ बावत्तरि-कलाओ सुत्तत्तो य अत्थत्तो य करणत्तो य सेहाविहिति सिक्खाविहिति; । तं जहा—

" लेहं, गणियं, रूवं, णट्टं, गीयं, वाइयं, सर-गयं, पुक्खरं-गयं सम-तालं, जूयं, जण-वायं, पासकं, अट्ठा-वैयं, पोरे-कैच्चं, दगमट्टियं, अण्ण-विहिं, पाण-विहिं, विलेवण-विहिं, सयण-विहिं, अज्जं, [24] पहेलियं, [25] मागहियं, [26] गाहं, [27] गीइयं, सिलोयं, हिरण्णजुत्तिं, सुवण्णजुत्तिं, गंध-जुत्तिं, आभरण-विहिं, तरुणी-पडिकम्मं, इत्थि–लक्खणं, पुरिस-लक्खणं, हय-लक्खणं, गय-लक्खणं, गोणं-लक्खणं, कुक्कुड-लक्खणं,

चक्क-लक्खणं, छत्त-लक्खणं, चम्म-लक्खणं, दंड-लक्खणं, असि-लक्खणं, मणि-लक्खणं, काकणि-लक्खणं, वत्थु-विज्जं, खंधार-माणं, वत्थु-निवेसणं, वूहं, पडिवूहं, चारं, पडिचारं, चक्क-वूहं, गरुल-वूहं, सगड-वूहं, जुद्धं, निजुद्धं, जुद्धाऽतिजुद्धं, मुट्ठि-जुद्धं, बाहु-जुद्धं, लया-जुद्धं, ईसत्थं, छरुप्पवायं, धणु-व्वेयं, हिरण्ण-पागं, सुवण्ण-पागं, वट्ट-खेडं, सुत्ताऽऽखेडं, णालियाऽऽखेडं, पत्त-च्छेज्जं, कडव-च्छेज्जं, सज्जीवं, निज्जीवं, सउण-रुतं" इति बावत्तरि-कला सेहावित्ति। सिक्खावेत्ता अम्मा पिईणं उवणेहिति।

तए णं तस्स दढ-पइण्णस्स दारगस्स अम्मा-पियरो तं कला-ऽऽयरियं विपुलेणं असण-पाण-खाइम-साइमेण वत्थ-गंध-मल्ला-ऽलंकारेणं य सक्कारेहिंति सम्माणेहिंति। सक्कारेत्ता सम्माणेत्ता विपुलं जीविया-ऽरिहं पीइ-दाणं दलइस्सइ। विपुलं जीविया-ऽरिहं पीइ-दाणं दलइत्ता पडिविसज्जेहिंति।

तए णं से दढ-पइण्णे दारए बावत्तरि-कला-पंडिए नवंग-सुत्त-पडिबोहिए अट्ठारस-देसी-भासा-विसारए गीय-रइ-गंधव्व-नट्ट-कुसले हय-जोही गय-जोही रह-जोही बाहु-जोही बाहु-प्पमद्दी वियाल-चारी साहसिए अलंभोग-समत्थे यावि भविस्सइ

तए णं दढ-पइण्णं दारगं अम्मा-पियरो बावत्तरि-कला-पंडियं नवंग-सुत्त-पडिबोहियं अट्ठारस-देसी-भासा-विसारयं गीय-रइ-गंधव्व-णट्ट-कुसलं हय-जोहिं गय-जोहिं रह-जोहिं बाहु-जोहिं बाहु-प्पमद्दिं वियाल-चारिं साहसिअं अलंभोग-समत्थं वियाणित्ता विउलेहिं अण्ण-

भोगेहिं पाण-भोगेहिं लेण-भोगेहिं वत्थ-भोगेहिं सयण-भोगेहिं काम-भोगेहिं उवणिमंतेहिंति ।

तए णं से दढ-पइण्णे दारए तेहिं विउलेहिं अण्ण भोगेहिं पाण-भोगेहिं, लेण-भोगेहिं वत्थ-भोगेहिं सयण-भोगेहिं काम-भोगेहिं णो [५७]सज्जिहिति णो [५८]रज्जिहिति णो [५९]गिज्झिहिति णो [६०]अज्झोववज्जिहिति ।

से जहा णामए-उप्पले इ वा, पउमे इ वा, कुसुमे इ वा, नलिणे इ वा, सुभगे इ वा, सुगंधे इ वा, पोंडरिए इ वा, महा-पोंडरिए इ वा, सयपत्ते इ वा, सहस्स-पत्ते इ वा, सय-सहस्स-पत्ते इ वा, पंके जाए जले संवुड्ढे णोवलिप्पइ पंक-रयेण णोवलिप्पइ जल-रयेण, एवमेव दढ-पइण्णे विदारए कामेहिं जाए, भोगेहिं संवुड्ढे णोवलिप्पिहिति काम-रयेणं, णोवलिप्पिहिति भोग-रएणं, णोवलिप्पिहिति मित्त-णाइ-णियग-सयण-संबंधि-परिजणेणं ।

से णं तहारूवाणं थेराण अंतिए केवलं बोहिं बुज्झिहिति ।

केवल-बोहिं बुज्झित्ता अगाराओ अणगारियं पव्वइहिति ।

से णं भविस्सइ अणगारे भगवंते ईरियी-समिए भासा-समिए एसणा-समिए आदाण-भंड-[६५]मत्त-निक्खेवणा-समिए उच्चार-[६६]पासवण-[६७]खेल-[६८]सिंघाण-[६९]जल्ल-[७०]परिट्ठावणिया-समिए मण-गुत्ते वय-गुत्ते काय-गुत्ते गुत्ते गुत्त-बंभयारी ।

तस्स णं भगवंतस्स एतेणं विहारेणं विहरमाणस्स अणंते अणुत्तरे [७४]णिव्वाघाए [७५]निरावरणे [७६]कसिणे पडिपुण्णे केवल-वर-णाण-दंसणे समुप्पज्जिहिति ।

तए णं से दढ-पइण्णे केवली बहूइं वासाइं केवलि-परियागं पाउणिहिति।

केवलि-परियागं पाउणित्ता मासियाए संलेहणाए अप्पाणं झूसित्ता सट्ठिं भत्ताइं अणसणाए च्छेएत्ता जस्सं-ट्ठाए कीरइ।

णग्गे-भावे मुंड-भावे अ-ण्हाणए अ-दंतवणए केसलोए बंभ-चेर-वासे अ-च्छत्तगं अणोवाहणकं भूमि-सेज्जा फलह-सेज्जा कट्ठ-सेज्जा पर-घर-पवेसो लद्धा-ऽवलद्धं परेहिं हिलणाओ परिखिंसणाओ णिंदणाओ गरहणाओ तालणाओ तज्जणाओ परिभवणाओ पव्वहणाओ उच्चावया गामे-कंटका बावीसं परिसहोवसग्गा अहियासिज्जंति।

तमट्ठमाराहित्ता चरिमेहिं उस्सास-णिस्सासेहिं सिज्झिहिति बुज्झिहिति मुच्चिहिति परिणिव्वाहिति सव्व-दुक्खाणमंतं करेहिति" त्ति

प रि सि ट्ठं—१०

साहुणो महाप्पाणाओ

संसार-भउव्विग्गा, भीआ, जम्मण-जर-मरण-करण-गंभीर-दुक्ख-पक्खुब्भिअ-पउर-सलिलं संजोग-विओग-वीची-चिन्ता-पसंग-पसरिअ-वह-बन्ध-महल्ले-विउल-कल्लोल-कलुण-विलविअ-लोभ-कलकलन्त-बोल-बहुलं अवमाणण-फेण-तिव्व-खिंसण-पुलंपुल-प्पभूअ-रोग-वेअण-परिभव-विणिवाय-फरुस-धरिसणा-समावडिअ-कढिण-कम्म-पत्थर-तरंग-रंगंत-निच्च-मच्चु-भय-तोय-पट्ठं कसाय-पायाल-संकुलं भव-सय-सहस्स-कलुस-जल-संचयं पति-भयं अपरिमिअ-महिच्छ-कलुस-म-

ति-वाउ-वेग-उद्धुमेमाणदग-रय-रयंधयार-वर-फेण-पउर-आसा-पिवास-धवलं मोह-महावत्ते-भोग-भममाण-गुप्पमाणुच्छलन्त-पच्चोणिवत्त-पाणिअ-पमाय-चंड-वहु-दुट्ठ-सावय-समाहय-उद्धायमाण-पब्भार-घोर-कंदिय-महा-रवरवंत-भेरव-रवं अण्णाण-भमंत-मच्छ-परिहत्थ-अणिहुन्तिन्दिय-महा-मगर-तुरिय-चरिय-खोखुब्भमाण-नच्चंत-चवलय-चंचल-चलंत-घुम्मंत-जल-समूहं अरति-भय-विसाय-सोग मिच्छत्त- सेल-संकडं अणाइ-संताण-कम्म-वंधण-किलेस-चिक्खिल्ल सु-दुत्तारं अमर-नर-तिरिय-निरय-गइ-गमण-कुटिल-परिवत्त-विउल वेलं चउरंतं-महंत-अणवदग्गं रुद्दं संसार-सागरं भीम-दरिसणिज्जं तरंति धीई-धणिअ-निप्पकंपेण तुरिय-चवलं संवर-वेरग्ग-तुंग-कूवय-सुसंपउत्तेणं णाण-सिअ-विमलमूसिएणं सम्मत्त-विसुद्ध-लद्ध-णिज्जामए णं धीरा, संजम-पोएण सील कलिआ पसत्थ-ज्झाण-तव-वाय पणोल्लिय-पहाविएणं-उज्जम-ववसाय-गहिय-णिज्जरण-जयण-उवओग-णाण-दंसण-विसुद्ध-वय-भंड-भरिय-सारा, जिण-वर-वयणोवदिट्ठ-मग्गेणं अकुडिलेण सिद्धि-महा-पट्टणा-ऽभिमुहा, समण-वर-सत्थवाहा, सु-सुइ-सु-संभास-सु-पण्ह-सासा, गामे गामे एगं रायं णगरे णगरे पंच रायं दूइज्जन्ता, जिइंदिया, णिब्भया, गय-भया, सचित्ता-ऽचित्त-मिस्सिएसु दव्वेसु विरागयं गया, संजया, विरया, मुत्ता, लहुआ, णिरवकंखा, साहू, णिहुआ चरंति धम्मं ।

પરિશિષ્ટ ૧૧ મું.

નળ – દમયંતી.

૧. **ભીમક નરદેવની દમયંતી** નામે સુંદરી હંસ પાસેથી પ્રશંસા સુણીને મનથી નળરાયને વરી.

૨. સ્વયંવરની મોટી સભામાં સુર–નરાદિકને તજી **નળ** નૃપ તણે કંઠે તેણે વ્હાલથી વરમાળા સજી.

૩. દિવ્યાંગના–સમ–દીપની–**દમયંતીથી નળ**–ભૂપને ગુણ–રૂપને શોભાવતા શુભ–તનય–તનયા સાંપડ્યા.

૪. સુર–પુર–સમાન–મન[1]–ભાવતાં બહુ–સરસ–સુખ ભોગવ્યાં, વળી યશ પ્રસરાવતાં પુણ્ય–શ્લોક બની પ્રજાને પાળી.

૫. અરે ! **નળ** સુજ્ઞ થઇ નિજ–બંધુ–પુષ્કરથી જુગટું રમ્યો.

૬. જેને શિર–પર દુર્દશા ફરે, અવળું જ સૂઝે.

૭. પુષ્કર–કર નિજ–રાજ્ય ગયું, સંતાન[2] મોસાળે પળ્યા.

૮. **દમયંતી–નળ** એકેક–વસ્ત્રે નગર છોડી નીકળ્યા.

૯. સુકુમાર–પગમાં શૂળ–કાંટા–કાંકરા બહુ જ વાગ્યા.
ટેકરા[3] ચઢતાં ઉતરતાં અતિ આકરો થાક લાગ્યો.
ત્રણ દિનના ઉપવાસ થયા, આંખો ઘણી ઊંડી ગઇ,
મુખ–કાંતિ ફીકી[4] પડી, તનમાં તાકાત[5] ના રહી.

૧૦. ત્યાં ભૂ–પરે બેઠેલ ઘણા પક્ષી દૂરથી દીઠા,
ક્ષુધાની શાંતિ કરવા નૃપ તે પર વસ્ત્ર પાથરે[6],
વસ્ત્ર લઇ ખગ ઉડી જતાં દંપતી એકજ પટ ધરતાં.

૧૧. આવું દુર્ભાગ્ય દેખીને **નળ**ની મતિ સ્થિર રહી નહીં.

૧૨. દુઃખોથી બચવા, પિયર પળવા, **દમયંતીને** બહુ કહ્યું,
પણ પ્રાણથી અળગી થવાનું ગુણવંતીને નવ ગમ્યું.

૧૩. રાનમાં બહુ હેરાન[૭] થઇ, રજની થતાં ઉંઘી ગયા.

૧૪. અર્ધ-રાતે અર્ધ-પટ ફાડી, દયા છોડી, **નળ** ગયો.

૧૫. સતી જાગી, પતિ નવ દીઠા, બેભાન[૮] થઇ નીચે પડી.

૧૬. "ઓ નાથ! ઓ જીવન! ક્યાં ગયા?"

૧૭. એમ નળને શોધતી વિકળ થઇ અજગર-મુખે આવી પડી.

૧૮. દુઃખે વલવલતી વૈદર્ભીને વ્યાધે યુક્તિથી ઉગારી.

૧૯. જ્યમ ત્યમ કરી નિજ-માશીને ત્યાં ગઇ, સુખ દુઃખે કંઇ દીન રહી.

૨૦. કુળ-ગુરુ **સુદેવની** શોધથી સલુણી[૯] પિયર પહોંચી સહી[૧૦].

પરિશિષ્ટ ૧૨ મું.

ગુજરાતી ભાષામાં ઉતરી આવેલા કેટલાક દેશ્ય પ્રાકૃત શબ્દો.

अ

अगोहलि ના૦ અધોળ કરવું, ન્હાવું

अट्टमट्ट ન૦ ક્યારો

अणिआ, अणी — ના૦ અણી, ધાર

अत्ता ના૦ માતા, સખી, સાસૂ

अत्थग्घ, अत्थाह — વિ૦ બહુ ઉંડું

अद्धर વિ૦ ઉંચે, છૂપું

अप्प ન૦ આપા, બાપ

आवल्लय, आउल्लय — ના૦-પ૦ આવલાં, કારીગરના હથીયારો.

अवालुआ ના૦ આવાળુ

आ

आउट्टि વિ૦ સાડાત્રણ

आडअत्तिअ ન૦ ભોઇ (આડતીઓ ?)

आरोग्ग् ધા૦ આરોગવું.

आवुत्त ન૦ બનેવી

आसीवय ન૦ દરજી

आहेण ના૦-પ૦ આણું

उ

उक्कलिअ વિ૦ ઉકળેલું

उअक्किअ વિ૦ ઓકેલું, વમેલું.

उंड વિ૦ ઉંડું

उडल ન૦ મધ્યે-વચ્ચે (ખોળે

उवी ના૦ કુંડી.

उक्कुरुड ન૦ ઉકરડો.

उक्केल् ધા૦ ઉકેલવું, ઉખેળવું

उक्कोल ન૦ ઉકળાટ, ઘામ.

उज्जगिर ન૦ ઉજાગરો

उज्जड વિ૦ ઉજડ, વેરાન

उडिद ન૦ અડદ

उड्ड — ન૦ ઓડજાતિ; વિ૦ ખોદનાર.

उड्डिआ ના૦ ઓઢવાની ચાદર

उत्तार ન૦ ઉતારો

उत्तावल ના૦-પ૦ ઉતાવળ.

उत्तरिविडी, उत्तिवडा — ના૦ ઉતરેવડ.

उत्थल्ला ना० ઉત્થલો
उत्थल्ला-पत्थला ना० ઉત્થલપાત્થલ
उद्देही ना० ઉધઇ
उद्धि ना० ઉધ (ગાડીનો)
उप्पाइण ना॰न्य० ઉત્કંઠા (ઉપાસણ)
उप्पालिअ, उप्पुणिअ } वि० ઉપણેલુ, ઝાટકેલુ.
उम्माडिअ ना॰न्य० ઉખાડીયુ.
उल्ल वि० ઉલટાવેલું
उल्लद्दिय वि० લાદેલું, (ભાર)
उल्ली ना० ચૂલો (ઓલો)
उल्हविअ वि० ઓલવેલુ
उल्हा धा० ઓલાવું.
उस्सिंघिय वि० સુંઘેલુ

ए

एत्तोय અવ્યo અહિંથી.

ओ

ओक्किअ वि० ઓકેલુ
ओड्डण, ओढण } ना॰न्य० ઓઢણું
ओत्थार न० ઉત્સાહ
ओप्प { न० ઓપ, ચળકાટ, वि० ઓપ ચડાવેલું
ओरंप् धा० પાતળું કરવું. (રંધાથી)
ओलग्गा ना० સેવા (ઓલગડી)
ओल्हव् धा० ઓલવવું
ओल्ली ना० ઊલ (જીભ ઉપરની)
ओस न० બરફ, હિમ.
ओसन्नं અવ્યo પ્રાયઃ, ઘણું કરીને.
ओसरिआ ना० ઓશરી.
ओहाण ना॰न्य० અવધાન, ધ્યાન, સ્મરણ

क

कओहुत्त અવ્યo ક્યાંથી ?
कडुल, कंटोल, चकुड } न० કંકોડા, કંટોલો.
कसार न० કંસાર, લાપશી
कसारी ना० તે નામનું જીવડું.
कच्छद्दा, कच्छोटी } ना० લંગોટી, કચ્છોટી.
कच्चर न० કચરો
कट्टारी ना० કટાર, છુરી
कडमड न० ना॰न्य० કંટાળો, કણમણ
कडच्छु ना० કડછી
कडिल्लआ ना०, कडिल्ल ना॰न्य० } કેડી.

कणिस ના૦ન૦ ૧ કણસલું, ૨ કણસલાનો છેડો

कसर ન૦ ના૦ન૦ કોઇ પણ એક જાતનો રોગ

काय / काव / कावड ન૦ કાવડ

काहल्ली ના૦ કડાઇ, કહલી

कुंचिगा / कोंचिगा ના૦ કુંચી.

कुक्क / कुत्त ન૦ કુતરો.

कुत्त ના૦ન૦ ધ્જારો.

कुल्लड ન૦ કુલડો, લોટકો.

कुल्लुरी ના૦ કુલેર.

कुहणी ના૦ કોણી.

कोइली ના૦ / कोअल्ल ના૦ન૦ કોયલો

कोड्डिअ વિ૦ રમતીયાળ (કોડામણું)

कोत्थल / कोत्थ ન૦ કોઠી, કોથળો

कोलिअ ન૦ કોળી

कोल्हुअ / कोल्हुग ન૦ ૧ શિયાળ, કોહલો ૨ ચિચોડો, ચરખો

ख

खंखर ન૦ ખાખરાનું ઝાડ.

खंजर ન૦ સુકું ઝાડ.

खंडिआ ના૦ ખાંડી (૨૦મણ)

खपणय ના૦ન૦ ખાંપણ, વસ્ત્ર

खक्खर ન૦ ખાખરો (ખાવાનો)

खट्ट ના૦ન૦ કઢી (ખાટીયું) વિ૦ ખાટું

खट्टिक्क ન૦ ખાટકી

खडक्की ના૦ બારી, ખડકી

खडिअ ન૦ ખડિઓ

खडी / खडिआ ના૦ ખડી, ધોળી માટી

खत्त ના૦ન૦ ખાતર (ચોરે પાડેલું)

खद्ध વિ૦ ૧ ખાધું, ૨ ઘણું.

खारिक्क ના૦ન૦ ખારેક

खिल्ल ન૦ ખીલની ફોડકી.

खलइअ વિ૦ ખાલી

खलभल् ધા૦ ખળભળવું,

खल्ल ના૦ ખાલ, ચામડી

खस् / खिस् ધા૦ ખસવું

खाल ના૦ ના૦ન૦ ખાળ, મોરી

खिच्च ना० } खिच्चड नान्य० } खिच्चडी ना० } ખિચડો, ખિચડુ, ખીચડી

खुट / खुंटअ } ના૦ નાન્ય૦ } ખુંટી, ખુંટો
खुंटी ના૦

खुट्ट વિ૦ ખુટી ગયેલુ

खुल्लासय ના૦ ખલાસી

खुल्लय નાન્ય૦ ખોમો, ૨ પાદડાનો પડો

खेह ના૦ નાન્ય૦ રજ, ધૂળ

खोड ના૦ સૂકુ લાકડુ (ઘાચીની ઘાણીનું ખોડ ?)

खोल ના૦ } ૧ નાનુ ગધેડુ, ખોલકુ ૨ ખોળો, ૩ ખોળ

ग

गज ના૦ { ઘાસની ગજી, અનાજનો ગજ

गडली / गडरी } ના૦ ગડેરી, શેરડીના માદળીયા

गधिअ ના૦ ગાવી

गज्जर ના૦ ગાજર

गड्डिआ ના૦ ગાડડી

गडवड ના૦ ગડબડ

गड्डरिआ ના૦ ગાડર, ઘેટી.

गड्डरी ના૦ બકરી

गड्डु નાન્ય૦ ગાડુ

गड्डी ના૦ ગાડી

गढ ના૦ કિલો

गणेत्तिआ ના૦ જપમાળા

गल्लमसूरिआ ના૦ ઓશીકું (ગાલમસોરિયુ)

गवत्त નાન્ય૦ ઘાસ (મરાઠીમા)

गवर ના૦ ગવાર (શાક)

गवार / गमार } વિ૦ ગામડિઓ, ગમાર

गहिल्ल વિ૦ ઘેલુ, ગાડુ

गागर ના૦ ઘાઘરો

गागरी / गायरी } ના૦ ગાગર (પાણી ભરવાની)

गिड्डिआ / गेड्डी } ના૦ ગેડી (દડે રમવાની)

गुदवडग નાન્ય૦ ગુંદવડુ (ખાવાનુ)

गुंफण નાન્ય૦ / गोफणी ના૦ } ગોફણ

घ

घघलिअ વિ૦ ઘઘલાવેલુ, ઠપકો અપાયેલુ

घचिअ ના૦ ઘાચી

घग्घरं } ના૦પુ૦ ઘાઘરો / ન૦ ઘોઘરો (અવાજ)

घरिल्ली ના૦ ઘરવાલી

घरोइली / घरोली } ના૦ ગિરોળી

घाण ન૦ ઘાણી

घारण ના૦પુ૦ મૂર્છા

घारिया ના૦ ઘારી (માવા–મેંદાની)

घास ના૦પુ૦ ઘાસ

घुट ન૦ ઘુંટડો

घेउर / घेवर } ન૦ના૦પુ૦ઘેબર (મીઠાઇ)

घोल ના૦પુ૦ ઘોળવું. દહીં.

घोलवड ના૦પુ૦ ઘોલવડુ દહીંવડું

च

चउरय ન૦ ચોરો (બેસવાનો)

चउरी ના૦ ચોરી (પરણવાની)

चंग વિ૦ સુંદર, સારૂં.

चडपड् ધા૦ ચડભડવું (તકરાર)

चट् / चट्टुह् } ધા૦ ચાટવું

चट्टुअ ન૦ ચાટવો

चड्ड ના૦પુ૦ ચાડુ (દીવો મૂકવાનું)

चउत्तरिआ ના૦ ચડઉતર બોલાચાલી

चप्पडग ના૦પુ૦ } ચાપડો, (ચોપડી મૂકવા) ૨ બે લાકડા જોડવાનો

चलवलण ના૦પુ૦ ચળવળ

चवलय / चवल / चावक } ન૦ ચોખા

चास ન૦ ચાસ (ખેતરમાં લીટા)

चिणोट्ठी ના૦ ચણોઠી

चिप्प् ધા૦ ચાંપવુ, દાબવું.

चिल्हय ન૦ ચીલો (ગાડાનો)

चुरिम ન૦ / चूरिम ના૦પુ૦ } ચૂરમું

चुल्लि / चुल्ली } ના૦ ચૂલો

चोक्ख વિ૦ ચોકખું

चोट्टी ના૦ ચોટલી

छ

छइल्ल વિ૦ ચતુર, છેલછબિલો

छट् ધા૦ છાંટવું

छट ન૦ છાંટો

छगण / छाण } ના૦પુ૦ છાણુ

छाणी ના૦ છાણું

छप्पत्तिआ ના૦ ચપટી. રોટલી (ચપાટિકા)

छग्गडी ના૦ ચામડી

छल्ली ના૦ છાલ

छाणण નાન્ય૦ છાણવું, ગળવુ

छायणी / छायणिआ ના૦ છાવણી

छाली / छालिआ ના૦ છાળી, બકરી

छासी ના૦ છાશ

छिंटो ના૦ છીંડી

छिक्क નાન્ય૦ / छिक्का ના૦ છીંક

छिण्णाली ના૦ છિનાળ (ખરાબ સ્ત્રી)

छिछर નાન્ય૦ ખાખોચિયું, છીંછરૂં

छिद्दडय નાન્ય૦ શિખંડ (દહીંનો)

छुद्द વિ૦ છોટું, નાનું

छुत्ति ના૦ છૂત, (અપવિત્ર)

छेंडी ના૦ છીંડી

छोकरी ના૦ છોકરી

छोडअ વિ૦ નાનું, છોટું

छोडि ના૦ નાની છોકરી

छोड् ધા૦ છોડવું

ज

जगडणा ના૦ જગડો

जड् ધા૦ જડવું.

जद्दर ન૦ નાન્ય૦ વસ્ત્ર (જાદર કાંચળી પરણતી કન્યાને પહેરાવે છે)

जन्ना ના૦ / जाणण નાન્ય૦ જાન (લગનની)

जालवणी ના૦ જાળવણ, સાચવણ

जीण નાન્ય૦ જીન (ઘોડા પર નાંખવાનું)

जुआरि / जोवारि ના૦ જાર

जेक्कार ન૦ જયજયકાર, જેજેકાર

जेमणय વિ૦ જમણું (બાજુ)

जोअण નાન્ય૦ આંખ, જોવાનું

जोहार ન૦ પ્રણામ

जोड् ધા૦ જોડવું, સાંધવું

झ

झखर નાન્ય૦ ઝાંખરૂં

झंटी ના૦ ઝંટીઆ

झडप्प અવ્ય૦ ઉતાવળ

झडप નાન્ય૦ ઉતાવળ

झडी ના૦ વરસાદની ઝડી

झामल ન૦ ઝામરો (રોગ)

झुंपडा ના૦ ઝુંપડી

झुंवणग नान्य० ઝુમણું (દાગીનો)

झुल्लण नान्य० ना० ઝુલણા છંદ

झोडप्प न० ચણા વગેરેનું શાક (તેનો-વઘાર-ઝોર)

ट

टउआ ना० ટૌકો (બોલાવવું)

टंक न० १ ટાંકું (પાણીનું) ૨ ટાંકણું, (ઘંટી ટાંકવા વગેરેનું)

टक्कर न० } ઠોકર
टक्करा ना० }

टट्टइआ ना० ટટ્ટી, પડદો

टलवल् धा० ટળવળવું

टलिय वि० ટળેલો (ગયેલો)

टहरिय वि० કાનની ટહરો ચડાવેલું

टिंबरु ना० ટીંબરૂ

टिक्क नान्य० } ટીકો, તિલક
टिप्पी ना० } ટીપકી

टुंट वि० ઠુંઠું

टुंबिय न० ઠુંબો (મેણું)

टोपिआ ना० ટોપી

टोल नान्य० ટોળું

ठ

ठठ्ठार न० ઠક્ ઠક્ કરનાર, કંસારો

ठिक्करिआ ना० ઠીકરી

ठुंठ न० नान्य० ઝાડનું ઠુંઠું

ड

डंक न० ડંખ

डगा ना० ડાંગ, લાકડી.

डगमग् धा० ડગમગવું

डग्गल न० ડાગળો, ઉપલો માળ, દાદરો

डल्ल नान्य० ડાલુ ટોપલી

डव्व } न० { ડાબો (હાથ)
डाव } वि० { ડાબું

डुंगर न० પર્વત

डुंड नान्य० } શીવેલું કપડું (ડાંડીયું)
डिंडि ना० }

डुज्जय नान्य० ડૂચો

डोअ } न० ડોયો (પાણી ભરવાને)
डोव }

डोर न० દોરો

डोल न० ડોળો (આંખનો)

ढ

ढक्कण नान्य० ઢાંકણું

ढंकणी ना० ઢાંકણી

ढल् धा० ઢળવું, નમવું.

ढाल् धा० ઢાળવું. (સોનું વિગેરે)

टिक्कू धा० ग्राजवुं (ढींक मारतां)
टिल्ल वि० ढीलुं
ढुक्क् धा० ढुकवुं. हाजर थवुं
ढेंका ना० ढीकवा (कुवानो)
ढोल्ल न० १ ढोल, २ प्रिय पति

ण [न]

णक्क न० नाक
णत्था ना० नाथ
णसा ना० नस, नाडी
णहरणी ना० नेरणी
णाणक नान्य० नाणुं
णीक्कल वि० नक्कर
णिघट्ट नान्य० लपटावुं (गाढ)
णिक्करिस वि० नक्कर, निर्दय
णिरंगी ना० घुंघट
णीरण नान्य० घास, निरण
णीसरणी ना० निसरणी
णिसा } णिस्सा } ना० वाटवानो पथ्थर, निसाह
णेत्तत्थि न० नेस्ति वाणियो
णोक्ख वि० नोखुं
णोलच्छा ना० नाळचुं

त

तंबक्क नान्य० त्रंबाळुं, त्रांबे नामे वाजुं
तक्क न० त्राक
तरिया ना० दूधनी तर
तरट्ट वि० तरडो, करडो
तलहट्टिआ ना० तळेटी
तल्लाविल्ली ना० तालावेली
तवणी ना० तवी
तिंतिणी ना० तितालीपणुं, बडबडाट
तिड्ड न० तीड
तुक्खार न० उत्तम जातनो घोडो
तुप्प नान्य० घी (मराठीमां)
तेड् धा० बोलाववा जवुं तेडवा जवुं
तोडर नान्य० फूलनो तोरो

थ

थइआ ना० थेली, कोथळी
थक्क न० थाक
थाघ न० } थाघा ना० } पाणीनो ताग
थड } थुड } न० १ झाडनुं थड. २ समूह.

थर न० १ तर, २ मलाइ

थरथर / थरत्थर् / थरहर् — धा० थरथरवुं

थल्लिया ना० थाळी (छालीयुं)

थाणय नान्य० थाणुं (चोकीनुं)

थिग्गल नान्य० थिगडुं

थोहर न० नान्य० थोर

द

दतवण / दंतवण्ण — नान्य० दातण

दताल न० नान्य० दंताळ, दंताळी

दडवड अव्य० जल्दी, दडदड

दत्थर न० दस्तर, रूमाल, हाथनुं कपडुं

दवर / दोर — न० दोरो

दवरिआ / दोरी — ना० दोरी

दहित्थर न० दहींथरूं

दाढिआ ना० दाढी

दाणि ना० दाणु, जकात

दामण / दावण — नान्य० डामणु (पगे बांधवानुं)

दुद्धिअ नान्य० दुधिनुं शाक

घ

घग्गीकअ वि० घगाव्युं, घगावेलुं

धड नान्य० गळानी नीचेनुं शरीर

धडहडिय नान्य० धडधडाट

धणिआ / धणी — ना० धणीआणी, पत्नी

धाव न० वेग, धो

धसक्क न० ध्रासको

धाडअ न० धाडपाडु

धाहा ना० धाह, पोकार

धाहिअ वि० दोडेलुं

प

पइत्त वि० पधडेलुं, मोकलेलुं

पंति ना० पांथी (माथानी)

पंसुलिआ ना० पांसळी

पक्क वि० पाको, होंशियार

पक्कल वि० समर्थ, पाकेल, पाकट

पक्खर नान्य० / पक्खरा ना० — पाखर, घोडानुं बख्तर

पगय नान्य० पग

पट्टइल / पट्टइल्ल — न० पटेल

पट्टुआ ना० पाटु

पडाली ना० पडाळी (छापरानी)·

पड्डग न० પાડો

पड्डिया
पाडी } ના૦ પાડી

पत्ताण् ધા૦ પતાવટ કરવી

पत्थारी ના૦ પથારી

पद्दर વિ૦ પાધરૂં

पप्पीअ ન૦ બપૈયો

पल्लसु ના૦ પળશી, સેવા(ખુશામત)

पाडोस ન૦ પાડોશી

पाम् ધા૦ પામવું

पारिट्ठी ના૦ ઘણા વખતથી વિયાયેલી ભેંસ (પારોઠ)

पारी ના૦ દુધ દોહવાનું વાસણ

पाली ના૦ ધાન્યમાપવાની પાલી

पास નાન્ય૦ મિશ્રણ, પાસ બેસવો

पिच्चिअ વિ૦ પેચેલું

पिट्ट નાન્ય૦ પેટ

पीढी ના૦ પિઢીયું (મકાનનું)

पुंखण નાન્ય૦ પોંખણું

पुंजय ન૦ નાન્ય૦ પૂંજો-કચરો

पुट्टल ન૦ નાન્ય૦ પોટલું

पुट्टलिआ ના૦ પોટલી

पुडपुडी ના૦ પપૂડી

पुप्फुस નાન્ય૦ ફેફસું

पुप्फा
पुप्फिआ
पुप्फी } ના૦ ફોઈ

पूवली ના૦ પૂરી, પોળી

पूणी ના૦ રૂની પૂણી

पेट
पेट्ट } નાન્ય૦ પેટ

पेडाल ન૦ પટારો

पेलु ના૦ રૂનો પોલ

पोच्च વિ૦ પોચું

पोट्टल નાન્ય૦ પોટલું

पोट्टलिगा
पोट्टलिआ } ના૦ પોટલી

पोत्त નાન્ય૦ કપડું

पोत्तिआ
पोत्ती } ના૦ ધોતીયું, ચોતડી

पोलिआ ના૦ પૂરી

पोली ના૦ પોળ

पोल्ल વિ૦ પોલું

फ

फड्ड
फड्डु } ન૦ નાન્ય૦ ફાડીયું

फालिय નાન્ય૦ ફાળીયું

फिणिआ ના૦ ફેણી-સારો

फुका ના૦ ફૂંક

फुग्ग-फुग्ग નાન્ય૦ ફગફગતું

फुप्फुस નાન્ય૦ ફેફસું

फोंफा ના૦ ફુંફાડો

ब

वइल्ल न० } બેલ
वल्लद्द न० } બળદ

वन्दिर નાન્ય૦ બંદર (વહાણનું)

वप्पीह न० બપૈયો

वप्पुड वि० બાપડું

वरुअ નાન્ય૦ બરૂ (કલમ માટેનુ)

वाइआ ના૦ ૧ બાઇ, ૨ મા

विग्गाइ ના૦ બગાઇ

वीडी ના૦ પાનની બીડી

वीडग નાન્ય૦ પાનનું બીડુ

वोंदी ના૦ શરીર

वुंवा ના૦ } બૂમ
वुवु न० } બૂમ

वुक्का ના૦ બૂકડો

वोकड } न० બોકડો, બકરો
वोक्कड } न० બોકડો, બકરો

वोट्ट् धा० બોટવું

वोड वि० બોડકું. બોડું

वोलग નાન્ય બોળવું તે, ડુબાવવુ.

भ

भइल वि० થયેલું

भडण નાન્ય૦ ભાંડવું (ગાળો દેવી)

भडक्क न० આડંબર, ભપકો

भत्थ न० ના૦ ભાથું (બાણનુ)

भल्लोड न० નાન્ય૦ ભાલુ, બાણ, ભાલોડું

भाड न० નાન્ય૦ મોટો ચૂલો

भिट्ट् धा० ભેટવુ

भिट्टण નાન્ય૦ ભેટણુ

भिड्ड } धा० ભીડવુ
भीड्ड } धा० ભીડવુ

भित्तर } નાન્ય૦ અંદર, ભીતર.
भीत्तर } નાન્ય૦ અંદર, ભીતર.

भिसण નાન્ય૦ ભીસવુ તે

भुगल નાન્ય૦ ભૂંગળ

भुड न० સુઅર, ભૂંડ

भुक्खिअ वि० ભૂખ્યુ

भोल् धा० ભોળવાવુ

भोलव् धा० ભોળવવુ

भोल वि० ભોળું

म

मक्कुण न० માંકડ

मंगस न० નોળીઓ (મરાઠીમા)

मड् ધા૦ માંડવું, રચવું
मक्कोड ન૦ મકોડો
मड्डु વિ૦ માડું, ઓચ્છું
मढिअ વિ૦ મઢેલું
मत्तवाल વિ૦ મત્તવાલું, મદવાળું,
मम्मी
मामी } ના૦ મામી
मामा
मलय ન૦ માલપૂઓ
मल्ह् ધા૦ મહાલવું
मडर વિ૦ મહરો, અસમર્થ
मल्ल ન૦ મહેલો (ઘરોનો સમૂહ)
माण् ધા૦ માણવું, લ્હેર કરવી
माम ન૦ મામો
माल ન૦ માળો (મેડીનો)
मासिआ ના૦ માશી
मिट्ट् ધા૦ મટવું
मिट्ठु વિ૦ મીઠું
मुकल વિ૦ મોકળું
मुट्टिम
मोट्टिम } ના૦ ન૦ મોટાઇ
मुच्भ
मोच्भ } ન૦ મોભ (ઘરનો)
मुरिअ વિ૦ મોરેલું, ભાંગેલું

मुरक्कि ના૦ મરકી (મીઠાઈ)
मूड
मूढ } ન૦ મૂડો (નાળીએરનું માપ)
मेडअ ન૦ મેડો, મજલો
मोकल्
मोक्कल् } ધા૦ મોકલવું

र

रंढुअ ના૦ન્ય૦ રાંઢવું, દોરડું
रड् ધા૦ રડવું, આળોટવું.
रप्फ ન૦ રાફડો
रब्बा ના૦ રાબ
रवय ન૦ રવૈયો
रसिआ ના૦ રસી, પરૂ
रह् ધા૦ રહેવું
रिंगणी ના૦ રીંગણીનો છોડ
रोट्टिआ
रुट्टिआ } ના૦ રોટલી
रेल्लि ના૦ રેલ, પ્રવાહ
रोज्झ ન૦ રોઝ, (પશુ)
रोट ન૦ લોટ, આટો
रोट्टग ન૦ રોટલો
रोल ન૦ ઝગડો, કાગારોલ
रोव ન૦ રોપો

ल

लल्लक ન૦ લલકાર
लइअ વિ૦ લગાડેલું, પહેરેલું
लंचा ના૦ લાંચ
लक्कुड ના-પુ૦ લાકડી
लड्डुअ ના-પુ૦ લાડુ
लत्ता ના૦ લાત
लद् ધા૦ લાદવું, ભાર ભરવો
लद्दी ના૦ લાદવું
लींड ના-પુ૦ લીંડું, લાદ
लप्पसिआ ના૦ લાપશી
लल्लि ના૦ ખુશામત, લલોપતો
लाग ન૦ લાગો, કર
लिंडिआ ના૦ લીંડી
लिंबोहली ના૦ લીંબોળી
लिल्लर વિ૦ ભીનું, લીલું
लिसय વિ૦ લીસું
लुंटग વિ૦ લોંઠું, દુર્જન
लुंची ના૦ ઉંબી, ડુંડી
लोढ् ધા૦ લોઢવું. (કપાસ લોઢવો)

व

वइ ના૦ વદી (પખવાડીયું)
वइंगण ના-પુ૦ વેંગણ, રીંગણું,
वंक ન૦ વાંક, કલંક
वंठ ન૦ વાંઢો
वक्खार ન૦ વખાર
वगडा ના૦ વાડ
वट्ट ન૦ ના-પુ૦ વાટકો
वट्ट ન૦ બટો, ટલંક, ધાટી કઢી
वट्टा ના૦ વાટ, રસ્તો
वट्टि / वट्टी } ના૦ વાટ, દીવેટ
वट्टिअ વિ૦ વાટેલું
वडी ના૦ વડી [ખાવાની]
वड्ड વિ૦ મોટું, વડેરૂં
वड्डिल વિ૦ વડિલ, મોટેરૂં
वद्दल ના-પુ૦ વાદળ
वरंडिआ ના૦ વંડી
वल्ल ન૦ વાલ
ववण ન૦ ના-પુ૦ રૂ, વણ
वहिआ ના૦ વહી (ખાતાવહી)
वहिल्ल વિ૦ વહેલું
वहोल ન૦ વહેળો (પાણીનો)
वाउल्लय ન૦ ના-પુ૦ બાવલું
वाणिज्ज ન૦ વાણિયો
वायण ના-પુ૦ વાયણા (જમણ)
वायार ન૦ વાયરો

वाइलार વિ૦ વાલેસરી
विअर ન૦ વિયડો (પાણીનો)
विआलिरु નાન્ય૦ વાળુ (સાંજનું)
विजण ન૦ વિંજણો
विंद्र ધા૦ વીંટવું
विटलिआ ના૦ વીંટલો (કપડાનો)
विंटीआ ના૦ વીંટી
विक्खोड् ધા૦ વખોડવું, નિંદવું
वच्च નાન્ય૦ વચ્ચે
विच्छोय } ન૦ વિયોગ
विप्छोह }
विटाल् ધા૦ વટલાવવું
विट्टाल ન૦ વટાળ, આભડછિટ
विहाण નાન્ય૦ વહાણું (સવાર)
वणण } નાન્ય૦ વણવું
वुणण }
वेगल વિ૦ વેગળું, છેટું
वेण्ण વિ૦ આક્રમણથી ઘેરાયેલ (સુવાવડીની વેણ?)
वोज्झ ન૦ બોજો, ભાર.

स

सकेल्लिअ વિ૦ સંકેલેલું
सगरिआ ના૦ સાંગરી
सढी ના૦ સાંઢણી
सज्ज् ધા૦ સજવું, તૈયાર થવું
सफर નાન્ય૦ મુસાફરી
सरभरा ના૦ સરભર (ખાતું)
सवार નાન્ય૦ પ્રાતઃકાળ
सावय ન૦ સાવો (જંતુ)
सिई } ના૦ સીડી
सिड्ढी }
सिंगा ના૦ શિંગ
सिंचाण ન૦ સિંચાણો (પક્ષી)
सवणी } ના૦ સોય
सिव्विणा }
सीसम ન૦ નાન્ય૦ સીસમનું ઝાડ
सुंघ् ધા૦ સુંઘવું
सुचल नान्य० સંચળ
सुक्काणय નાન્ય૦ સુકાન (વહાણનું

ह

हंसल } ન૦ હાંસડી
हांसल }
हक्क् ધા૦ હાંકવું
हडप्प } ન૦ હડફો (પૈસા નાંખવાનો)
हडप्फ }
हड्हड ન૦ પ્રેમ (હાડોહાડ)
हडाहड વિ૦ અત્યન્ત ઘણું
हड्ड નાન્ય૦ હાડકું, હાડ
हत्थियार નાન્ય૦ હથિયાર
हत्थोडी ના૦ હથોડી
हत्थलेव ન૦ હથેવાળો
हल्ल् ધા૦ હાલવું, કંપવું
हसोहिसा ના૦ સ્પર્ધા, હિંસોહિંસ
हुड्ड ના૦ ન૦ હોડ
होल ન૦ હોલો

પરિશિષ્ટ ૧૩ મું.

સંસ્કૃત ધાતુઓના વિકલ્પે દેશ્ય પ્રાકૃત આદેશો.

कथ् [कह्] वज्जर, पज्जर, उप्पाल्, पिसुण्, संघ्, बोल्ल्, चव , जंप्, सीस् , साह् , કહેવું. णिव्वर् [દુઃખ કહેવું]

जुगुप्स् [जुउच्छ्] झुण्, दुगुच्छ्, दुगुञ्छ् સૂગ ચડાવવી.

पा[पिअ] पिज्ज्, डल्ल ,पट्ट्, घोट्ट् પીવું.

+**स्था**ठा, थक्क्, चिट्ठ्, निरप्प् , **उत्**+ उट्ठ्, उक्कुक्कुर.

क्री किण्, **वि**+, विक्के, विक्किण्

ली **नि** +, णिलीअ, णिलुक्क्, णिरिग्घ्, लुक्क्, लिक्क , ल्हिक्क्, છુપાવવું.

स्मर् [सर] झर्. झूर्, भर्,भल्, लढ्, विम्हर्, सुमर्, पयर, पम्हुह्, યાદ કરવું.

+**वि**+, पम्हुस्, विम्हर्, वीसर् ભૂલવું.

हृ **वि**+**आ**+[वाहर्] कोक्क्, क्रुक्क्, पोक्क् બોલવું.

सृ **प्र**+, [पसर्] पयर्ल्, उवेल्ल् महमह् [ગંધ ફેલાવવી] ફેલાવું

नि+, [नीसर्] णीहर्, नील्, धाड्, वरहाड्ड् નીકળવું.

मुच् [मुअ] छड्ड्, अवहेड्, मेल्ल्, उस्सिक्क , रेअव् , णिल्लुञ्छ्, धंसाड्, णिव्वल् [દુઃખથી છુટવું] છુટવું.

वञ्च् [वञ्च्]वेहव् , वेलव् , जूरव् , उमच्छ् છેતરવું.

रच् [रय]उग्गह , अवह , विडवि , રચવું.

सम्+**आ**, उवहत्थ्, सारव्, समार्, केलाय्. સુધારવું.

राज् [राय] अग्घ् , छज्ज्, सह्, रीर् , रेह् . શોભવું.

मस्ज् [मज्ज] आउड्ड्, णिउड्ड्, बुड्ड्, खुप्प् ડૂબવું.

मृज् [मज्ज्]उग्घुस , लुञ्छ् , पुञ्छ् , पुंस्, फुस् , पुस्, लुह् , हुल्, रोसाण् , [રોહાણુ વાળવું] સાફ કરવું.

भञ्ज वेमय् , मुसुमूर्, मूर. सूर्, सूड, विर्, पविरञ्ज् , करञ्ज्, नीरञ्ज् ભાંગવું,

+**युज्** जुञ्ज् , जुज्ज , जुप्प् જોડવું.

+**भुज्** भुञ्ज् ,जिम् ,जेम् ,कम्म् ,अण्ह्, समाण, चम पड्ड् ખાવું.

+ આ નિશાની વાળા ધાતુઓના આદેશો નિત્ય સમજવા.

लस उत्+, ऊसल, ऊसुम्भ, णिल्लस, पुलआअ, गुञ्जोल्ल, आरोअ ઉલ્લાસ પામવો.

+ग्रह वल, गेण्ह, हर, पङ्ग, निरुवार, अहिपच्चुअ ગ્રહણ કરવું.

बुभुक्ष बुहुक्ख, ભૂખ્યા થવું णीवर्

वीज वोज्ज

+ध्या झा ધ્યાન કરવું, णिज्झा જોવું.

+गै गा ગાવું

+ध्मा उद्+उद्धुमा વગાડવું.

+धा श्रद्+सद्दह શ્રદ્ધા રાખવી.

वा उद्+उव्वा, ओरुम्मा, वसुआ

वज्ज, सच्चव्, देक्ख, ओअक्ख, अवक्खु, अवअक्ख, पुलोअ, पुलअ, निअ, अवआस, पास, જોવું.

स्पृश फास, फंस, फरिस, छिव्, छिहु, आलुङ्ख, आलिह, સ્પર્શ કરવો.

पिष [पीस्] णिवह, णिरिणास, णिरिणज्ज, रोञ्च, चड्ड, દળવું.

भष भुक्क् ભસવું

७[कृषि] कड्ढ, साअड्ढ, अञ्च, अणच्छ, [illegible] ખેડવું

मण्डु चिंच, चिंचअ, चिंचिल्ल, रीड, टिविडिक्क, मांडवुं.

तुड तोड, तुट्ट, खुट्ट, खुड, उक्खुड, उल्लुक, णिलुक्क, लुक्क, उल्लूर, तोडवुं.

+घूर्ण घुल, घोल, घुम्म, पहल्ल.

छिद् [छिद्] दुहाव, णिच्छल्ल, णिज्झोड, णिव्वर, णिल्लूर, लूर, छेदवुं आ+ओअन्द, उद्दाल

+मृद् मल, मढ, परिहट्ट, खड्ड, चड्ड, मड्ड, पन्नाड मर्दन करवुं.

घट् वि+सं+, विअट्ट, विलोट्ट, फंस विरुद्ध होवुं.

तन् तड, तड्ड, तड्डव, विरल्ल, विस्तारवुं

क्षिप्-[खिव्]गलत्थ,अड्डक्ख,सोल्ल, पेल्ल, णोल्ल, छुह, हुल, परी, घत्त, फेंकवुं. उत्+, गुलगुञ्छ, उत्थङ्घ, अल्लत्थ, उब्भुत्त, उस्सिक्क, हक्खुव. उछाळवुं. आ+णीरव [आक्षेप करवो]

स्वप् [सुअ]कमवस, लिस,लोट्ट,सुवुं.

दीप् प्र+ [पलीव] तेअव, सन्दुम, सन्धुक्क, अब्भुत्त सळगाववुं.

लभ उप+,झङ्क, पचार, वेलव, [उवालम्भ] ठपको आपवो.

क्रम् आ+, ओहाव, उत्थार, छुन्द, हुमलो करवो.

भ्रम् टिरिटिल्ल,ढुण्ढुल्ल, ढण्ढल्ल, चक्कम्म, भम्मड, भमड, भमाड, तलअण्ट, झण्ट, झम्प, भुम, गुम, फुम, फुस, ढुम, ढुस, परी, पर, भमवुं.

गम् अई, अइच्छ, अणुवज्ज, अणुज्जस, उक्कुस,अक्कुस,पच्चड्ड, पच्छन्द, णिम्मह, णी, णीण, णीलुक्क, पदअ, रंभ, परिअल्ल, वोल, परिअल, णिरिणास, णिवह, अवसेह, अवहर, जवुं. आ+,अहिपच्चुअ, आववुं. सम्+,अल्लिअ मळवुं. अभि+आ+,उम्मत्य सामे आववुं. प्रति+आ+,पलोट्ट पाछा वळवुं [पच्चागच्छ]

रम् संखुड्ड, खेड्ड, उब्भाव, किलिकिञ्च, कोट्टुम, मोट्टाय, णीसर, वेल्ल, रमवुं.

पूर अग्घाड, अग्घव, उद्धुमा, अङ्गुम, अहिरेम पूरवुं.

+क्षर खिर, झर, पज्झर, पच्चड, णिच्चल, णिट्टुअ, ळरवुं, खरवुं

भ्रंश [भंस] फिड, फिट्ट, फुड,फुट्ट, चुक्क, भुल्ल भ्रष्ट थवुं.

नश [निस्स] णिरणास,णिवह,अवसेह, पडिसा,सेह,अवहर नाश पामवो,

दृश निअच्छ,पेच्छ,अवयच्छ,अवयज्झ

वज्ज, सव्वव्, देक्ख, ओअक्ख, अवक्ख्, अवअक्ख, पुलोअ, पुलअ, निअ, अवआस, पास, જોવું.

स्पृश फास, फस, फरिस, छिव्, छिह, आलुङ्ख, आलिह, સ્પર્શ કરવો.

पिष [पीस्] णिवह, णिरिणास, णिरिणज्ज, रोञ्च, चङ्ग, દળવું.

भष भुक्क् ભસવુ

कृष [करिस्] कड्ढ, साअड्ढ, अञ्च, अणच्छ, अयञ्छ, आइञ्छ ખેડવું.
अक्खोड [તલવાર કાઢવી]

गवेष ढुण्ढुल्ल, दण्ढोल, गमेस, घत्त, શોધવું.

श्लिष [सिलेस] सामग्ग, अवयास, परिअन्त, ચોંટવું.

काङ्क्ष आह, अहिलङ्घ, अहिलङ्ख, वच्च, वम्फ, मह, सिह, विलुम्प ઇચ્છવું.

ईक्ष प्रति+, [पडिक्ख्] सामय, विहोर, विरमाल રાહ જોવી.

तक्ष तच्छ, चच्छ, रम्प, रम्फ, છોલવું.

त्रस डर, वोज्ज, वज्ज, त्रास આપવો.

+अस परि+, पलोट्ट, पल्लट्ट, पल्हत्थ ફેંકવું.+नि+णिम्, णुम् મૂકવું

लस उत्+, ऊसल, ऊसुम्भ, णिल्लस, पुलआअ, गुञ्जोल्ल, आरोअ ઉલ્લાસ પામવો.

+ग्रह वल, गेण्ह, हर, पङ्ग, निरुवार, अहिपच्चुअ ગ્રહણ કરવું.

बुभुक्ष बुहुक्ख, ભૂખ્યા થવુ. णीरव्

वीज वोज्ज

+ध्या झा. ધ્યાન કરવું,णिज्झा જોવું.

+गै गा ગાવુ

+ध्मा उद्+उद्धुमा વગાડવું.

+धा श्रद्+सद्दह શ્રદ્ધા રાખવી.

वा उद्+,उव्वा, ओरुम्मा, वसुआ)

द्रा नि+,[निद्दा] ओहीर, उङ्घ,

+घ्र आ+, अग्घा, आइग्घ

स्ना [ण्हा] अब्भुत्त

+स्त्या सम्+, सखा.

+म्लै [मिला] वा, पव्वाय.

+मा निर्+, निम्माण, निम्मव.

क्षि [झि] णिज्झर

+भी बीह, भा,भी,

+ली आ+, अल्ली.
वि+, विरा, विलीं,

रु [रुव] रुञ्ज, रुंट.

श्रु [सुण] हण.

धू [धुण] धुव.

भू हो, हुव, हव, णिव्वड [જુદા પડવું, સ્પષ્ટ થવું] प+हुप्प [સમર્થ થવું.]हु[પણ થાય છે.]

कृ [यद] कुण કરવું. णिआइ [કાણી આંખે જોવું.] णिद्दुह [સ્થિર કરવું] संदाण [ટેકા લેવા] वावम्फ [મહેનત કરવી] णिव्वोल [ક્રોધ કરી હોઠ ફફડાવવા] पयल्ल [ઢીલું કરવું, લટકવું] णीलुञ्छ [પાડવું, છાંટવું] कम्म [હજામત કરવી.] गुलल [ખુશામત કરવી.]
जागृ [जागर] जग्ग.
वृ वि+आ+, [वावर] वाअड्ढ;
वृ सम्+, [संवर] साहर, साहट्ट.
दृ आ+, [आदर] सणाम.
हृ प्र+, [पहर] सार.
तॄ अव+, [ओअर] ओह, ओरस.
शक [सक्] चय, तर, तीर, पार.
+थक्क थक्क.
+श्लाघ सलह
खच [खच्] वेअड्ड
पच सोल्ल, पउल.
सिच [सिञ] सिंच, सिंप.
प्रच्छ [पच्छ्] पुच्छ.
गर्ज [गज्ज्] बुक्क ગાજવું, ढिक्क [બળદનું ગાજવું.]
पुञ्ज आरोल, वमाल.
लस्ज [लज्ज्] जीह.
तिज [तिअ] ओसुक्क.
व्रज अनु+, [अणुवच्च] पडिअग्ग
अर्ज [अज्ज्] विढव
भुज [भुञ्ज्] उप+, कम्मव.
घट गड, सम्+, संगल.
स्फुट मुर [મોં ઉઘાડીને હસવું.]
वृत् वि+, [विवट्ट] ढंस
+क्वथ [कढ] अट्ट.
ग्रन्थ गण्ठ.
मन्थ घुसल, विरोल.
+ह्लाद् अवअच्छ.
सद् नि+, णुमज्ज.
स्पन्द [फंद्] चुलुचुल.
पद् निर्+[निपज्ज] निव्वल
+शद् झड, पक्खोड
क्रन्द् आ+, णिहर, [अक्कन्द]
खिद् [खिज्ज्] जूर, विसुर.
रुध [रुंध] उत्यङ्घ.
षेध नि+, हक्क.
क्रुध [कुज्झ] जूर.
+जन् जा, जम्म.
+तृप थिप्प.
सृप उप+, अल्लिअ. [उवसप्प्]
तप सम्+, झंख. [संतप्प्]
आप वि+, ओअग्ग, सम्+, समाण
वेप [आयम्ब] आयज्झ.

लप वि+झंख, वहवड.
+लिप लिम्प.
गुप विर्, णड.
+क्ऌप अवहाव. [પ્રેરક]
लुभ [लुब्भ] सभाव.
क्षुभ [खुब्भ] खउर्, पड्डुह.
रभ आ+आरम्भ, आढव.
+जृम्भ जम्भा, वि+विअम्भ
नम् निसुढ (ભારથી નમવું)
श्रम् वि [वीराम्] णिव्वा.
शम् पडिसा, परिसाम् .
+त्वर तुवर, जअड. [तूर, तुर]
+छल उत्+, उत्थल्ल,
गल वि+थिप्प, णिट्टुह.
दल विसट्ट.
चल वम्फ.
+काश अव+, ओवास
दिश सम्+, अप्पाह
विश प्र+, रिअ.
+विज् उद्+उव्विव्
+मृश } प्र+, म्हुस.
+मुष }
म्रक्ष [मक्ख्] चोप्पड.
कस वि+कोआस, वोसट्ट.

हस गुञ्ज.
स्रंस ल्हस, डिम्भ.
श्वस निः+,झंख. [नीसस]
भास भिस
ग्रस घिस
गाह अव+,ओवाह
रुह आ+,चड, वलग्ग.
मुह गुम्म, गुम्मड.
दह अहिऊल, आलुङ्ख.
+छिद् छिन्द.
+भिद् भिन्द्
+युध जुज्झ
+बुध बुज्झ.
+गृध गिज्झ.
+क्रुध कुज्झ
+सिध सिज्झ,
+मुह मुज्झ.
+रुध रुन्ध, रुम्भ् , रुज्झ,
+सद् घड
+पत् पड
+क्वथ कढ
+वर्ध वड्ढ.
+वेष्ट वेढ सम्+,संवेल्ल
सृज सिर.

[ખાસ સ્વરાન્ત સિવાયના દરેક શબ્દો વ્યંજનાન્ત સમજવાના છે. આ [-] ચિહ્ન સમજી લેવાનું છે.]

પરિશિષ્ટ ૧૪ મું.

ટિપ્પણ

૧.

૧. ચરણ કમળ. ૨. સમૃદ્ધ. ૩. રચેલા. ૪. વાહન જેવું. ૫. ગર્વ. ૬. મચકુન્દનું ફૂલ. ૭. બરફ. ૮. બેઠેલી. ૯. અનેકાન્તવાદનું.

૨.

૧. ખીલે છે. ૨. લાવણ્ય. ૩. પ્રાકૃત. ૪. સંસ્કૃતના સંસ્કારની ખુબી. ૫. નવીન અર્થ દર્શન. ૬. રચનાસૌન્દર્ય. ૭. આ [અવ્ય૦] ૮. સૃષ્ટિની રચનાથી માંડીને. ૯. વિકસાવનાર–પ્રફુલ્લ કરનાર. ૧૦. મીંચાવનાર. ૧૧. બહિર્મુખ–બહાર જણાતો. ૧૨. અંદર રહેલો. ૧૩. વિસ્તરે છે. ૧૪. કઠોર. ૧૫. છોડો. ૧૬. સળગાવેલું. ૧૭. ખૂબીદાર ઉક્તિઓ–કહેવતો. ૧૮. દંડકથી વાસિત. ૧૯. સંસ્કૃત.

૩.

૧. વીંધાયેલું. ૨. લાંબી ડોકવાળો. ૩. કોપ કરનારી. ૪. મનાવતો. ૫. સ્મરણમાં. ૬. વરોળીયાવડે છાપરાના ઘાસ વગરનું થયેલું ૭. પડતી. ૮. ઝુંપડીની ભીંત. ૯. પરદેશથી આવવાની મુદ્દતનો દિવસ. ૧૦. સૂચવેલ. ૧૧. જોઈ રહે છે. ૧૨. પ્રવાસી ૧૩. સ્ત્રીઓ. ૧૪. મઘમઘતું–ફેલાતું. ૧૫. લૂંટારી. ૧૬. આમતેમ ઘુમતી.

૪.

૧. થંઈ ગયેલું. ૨. પશ્ચાત્તપ કરે છે. ૩ ઋદ્ધિ. ૪. રાજવું. ૫. અભણ. ૬. લોખંડનું. ૭. બે મોઢાવાળું–ચાડીયું. ૮. સાબિત કરી શકાય છે. ૯. આંકડો. ૧૦. અનાદી. ૧૧. બે આંખો. ૧૨. ચાડીયો. ૧૩. નિરંતર. ૧૪. સાધનામાં મચેલો. ૧૫. નિરપેક્ષ–નિઃસ્વાર્થી. ૧૬. વધારાય છે. ૧૭. કેવળ. ૧૮. હલકી જાતનો–

તુચ્છ સ્વભાવનો. ૧૯. રખડાઉ. ૨૦. ઘેલો. ૨૧. કારીગર. ૨૨. દુઃખી. ૨૩. ઉંચા પ્રકારનું. ૨૪. આજ્ઞા માન્યપણું. ૨૫. વિશ્વ–જગત.

૫.

૧. કહેવાને. ૨. હાથ નીચેના માણસોને. ૩. સાવચેત–જાગ્રત. ૪. ઉત્પન્ન થયો. ૫. કોમળતા. ૬. બુદ્ધિમાન. ૭. બાયલો–કાયર.

૬.

૧. રોગ. ૨ ગયેલો છે. ૩. અમંગળ ભાવ જેથી. ૪. પામો. ૫. નાશ પામ્યા છે. ૬. ગરુડ–સુપર્ણકુમાર ભવનપતિના દેવો. ૭. ભૂમિમાં ઉત્પન્ન થયેલ અને સ્વર્ગમાં ઉત્પન્ન થયેલ. ૮. વિસ્તારવાળું. ૯. સારા આકારવાળું. ૧૦. જેવું. ૧૧. છાતી. ૧૨. છટાથી ચાલતો. ૧૩. પ્રસ્થાન–પ્રયાણ. ૧૪. પ્રયાણ જેનું. ૧૫. સ્તુતિ કરવા યોગ્ય. ૧૬. સૂંઢ. ૧૭. ધમેલું. ૧૮. કાંતિવાળું. ૧૯. આઘાત વગરનું. ૨૦. શ્રુતિ–કાનને સુખ આપનાર. ૨૧. દુંદુભિ–નામનું દેવોનું વાજીંત્ર. ૨૨. શબ્દ. ૨૩. ભવના સમૂહના રિપુ–શત્રુ. ૨૪. ઐક્ષ્વાક–ઈક્ષ્વાકુ વંશના. ૨૫. નાશ પામેલ છે–રજ–કર્મમળ જેનો. ૨૬. નાશ કરનાર. ૨૭. વન્દ્ય–વંદન કરવા યોગ્ય. ૨૮. ધમેલું. ૨૯. ધ્યાન કરવા યોગ્ય–ધ્યેય. ૩૦. જ્ઞેય–જાણવા યોગ્ય. ૩૧. અતિરેક–વધારો. ૩૨. અંધકાર વગરનો–દિવસનો. ૩૩. ત્રિદશ–દેવ. ૩૪. સૌમ્ય–શાંત. ૩૫. ચ્યુત–નાશ પામેલ છે. ૩૬. ત્રિકરણ–મન–વચન–કાયા. ૩૭. વિનયવડે નમેલ. ૩૮. સ્થિર. ૩૯. ૧. દેવ. ૨. પંડિતો. ૪૦. તરતનો ઉગેલો શરદનો સૂર્ય. ૪૧. કાંતિ સહિત–સપ્રભ. ૪૨. ઉરગ–નાગકુમાર ભવનપતિના દેવો. ૪૩. અનઘ–પાપરહિત. ૪૪. સમૂહ. ૪૫. જલ્દી–ઉતાવળથી. ૪૬. ઉતાવળથી ઉતરવા વડે. ૪૭. લટકતા. ૪૮. મુકુટ. ૪૯. વૈર વગરના. ૫૦. પરોવેલા–(જડતર કરેલા) ૫૧. દેદીપ્યમાન અંગવાળા. ૫૨. ગાત્ર–અવયવો. ૫૩. નમેલા. ૫૪. હાથ જોડવા વડે. ૫૫. દક્ષિણા આપેલ. ૫૬. ખુશી થયેલા. ૫૭. આકાશના મધ્ય ભાગમાં. ૫૮. મોટું.

૫૯. કેડની નીચેનો એક ભાગ. પેડુ. ૬૦. સ્તન. ૬૧. શોભનારી. ૬૨. કંદોરો. ૬૩. કેડ નીચેનો પેડુ પાસેનો એક ભાગ. ૬૪. ઘુઘરી. ૬૫. ચૂડીઓ. ૬૬. રતિ-ઉત્પન્ન કરનાર. ૬૭. સારા પરાક્રમી. ૬૮. લલાટ. ૬૯. કેવા કેવા દાગીના પહેરવાની ખુબીદાર રચનાના પ્રકારો વડે. ૭૦-૭૧-૭૨-આંખના ખૂણાના પત્ર લેખ નામની રચનાઓ વડે. ૭૩. એકઠી મળેલી અથવા સંગત અંગોવાળી. ૭૪. ભક્તિના ભરાવા વડે. ૭૫. નાશ કર્યો છે. ૭૬. જાસ્ય-મોક્ષ આપનાર. ૭૭. એકઠી મળેલી. ૭૮. પંડિતાઓ. ૭૯. વીણા. ૮૦. ત્રિપુષ્કર નામનું વાજીંત્ર. ૮૧. જાલ-પગનુ એક જાતનું આભૂષણ. ૮૨. દેવ નર્તકીઓ વડે. ૮૩. હાવ મુખના અભિનયો અને ભાવ = મનના ભાવ પ્રમાણે અભિનય. ૮૪. વિલાસ. ૮૫. અંગોની શૃંગારિક વિક્ષેપ ચેષ્ટાઓ. ૮૬. પતાકા, અને યુપ-થાંભલો. ૮૭. શ્રીવત્સ. ૮૮. સ્વસ્તિક.

૭.

૧. લતાવેલી. ૨. ઘણું કરીને. ૩. ચોરો. ૪. દારૂનું પીઠું. ૫. જુગટું રમવાનો અખાડો. ૬. કંદોઇ-હલવાઇની દુકાન. ૭. પાવર્ઇ-આઓ. ૮. પરિવ્રાજક-તાપસ. ૯. મઠ. ૧૦. બોદ્ધોનું સ્થાન ૧૧. કોટડી-કોઠો. ૧૨. સભા-મેળાવડો. ૧૩. પાણીની પરબ. ૧૪. આશ્રિત થઇને રહેલા. ૧૫. સાધુ વેષધારી. ૧૬. વિકૃત અને વિ-સ્વરૂપપણે. ૧૭. વિચારીને. ૧૮. આંખો. ૧૯. સાંધા વગરનું એક શાટકનું-એક પનાવાળું-ઉત્તરાસંગ-ખેસ. (એકપટો-દુપટો નહીં) ૨૦. કેડે બાંધવાનું. ૨૧. લટકતું. ૨૨. માળા. ૨૩. કેશકર્મ-મંસુકર્મ-માથાના વાળ અને દાઢી મૂછના વાળ સમારવા. ૨૪. ગણગણતો. ૨૫. એકાંત. ૨૬. ઉપસી આવેલી. ૨૭. બાંધેલી.

૮.

૧. ચતુર્માસની પૂનેમ. ૨. બગીચા. ૩. ઝરણાં. ૪. સમૂહ. ૫. પક્ષિના સમૂહ વડે મધુર બોલનારી. ૬. લાલચ. ૭. છોડવા.

૮. ઘાટું જંગલ. ૯. શુદ્ધ. ૧૦. ફીણુ સહિત. ૧૧. ધોળી–રેતીવાળું. ૧૨. રાહ જોવી. ૧૩. કિમિતિ તત્–તે શું? ૧૪. રસ્તો. ૧૫. સાથે સંબંધ ધરાવતી. ૧૬. નાડીઓ. ૧૭. ડોક સુધી પહોંચીને. ૧૮. જુદી પડે છે. ૧૯. તપી ગયેલ. ૨૦. કુબડાપણું. ૨૧. બહુ કુટુંબ-વાળો–અર્થાત્ વ્હેમી. ૨૨. લીલા રંગનાં ૨૩. પત્ર–છેદ્ય નામની કળા–કળાયુક્ત રીતે પાંદડા કાપીને કંઇક બનાવટો કરવી. ૨૪. સ્રોત–પ્રવાહ. ૨૫, અંદરનો ભાગ. ૨૬. હાથના પડીયાના–આભોગ–વિ-સ્તારના આકારનું રહેઠું. ૨૭. પ્રવાહમાં. ૨૮. માપસર. ૨૯ રેતી. ૩૦. નાંખી. ૩૧. પ્રવાહની શિઘ્રતા વડે ૩૨. વહ્યે જતીની પાછળ પાછળ. ૩૩. પહેલાં કદી ન જોયેલું. ૩૪. જોવાની ઇચ્છાવાળા. ૩૫. પત્થરની વચમાંથી. ૩૬. આવા કોમલવડે ! ૩૭. બચ્ચાં. ૩૮. તરંગોનો શબ્દ. ૩૯. ખીકથી. ૪૦. આવો મોટો ! ૪૧. બીજું કાંઇપણ. ૪૨. વીંટાયેલું. ૪૩. રેતીવાળો કિનારો. ૪૪. કપડાની અંદર. ૪૫. અળતાના રસ વડે. ૪૬. પીળાશ પડતા રંગનું. ૪૭. જુવાન સ્ત્રીનું સ્તન. ૪૮. પાણીથી વીંટાયેલા. ૪૯. પગલાંઓની હારો. ૫૦. આપણા પગલાં હાર તુલ્યા વગરના ૫૧. અટકી ગયેલા માર્ગ-વાળા. ૫૨. કીનારા પર ઉગેલા. ૫૩. સુંવાળપ. ૫૪. સંઘટ્ટનથી–અથડામણીથી. ૫૫. સડી ગયેલ. ૫૬. જુના. ૫૭. પાકી ગયેલા. ૫૮. મોટા શરીરવાળા. ૫૯. કુબડાપણા વડે. ૬૦. વચ્ચમાં ઉંચા. ૬૧. જળાશયને કિનારે. ૬૨. પ્રાણીઓ. पीलियाणि = પીડિત = દબાયેલ. ૬૩. પાછલા ભાગની. ૬૪. દબાયેલા. ૬૫. અથવા. ૬૭. પ્રથમના અપરાધી. ૪૮. પકડેલો. ૬૯. કોઇપણ એક. ૭૦. પાછળ પાછળ ચાલનારી સ્ત્રી. ૭૧. જમીન પર જન્મેલી માનવ સ્ત્રી. ૭૨. અદેખો. ૭૩. ચારે તરફથી અભિશંકા રાખવાવાળો. ૭૪. સ્વાધીન–વિદ્યા = વિદ્યા જેને સ્વાધીન કરી હોય તેવી. ૭૫. પ્રેમ. ૭૬. આતુર. ૭૭. ઉડી ગયેલો. ૭૮. ઉતરીને ભોગવ્યા વિના આ તેણે કેમ છોડી દીધું ? ૭૯. મણિવેદિકા=મણિમય ઓટલો. ૮૦. આવી પહોંચેલાવડે.

૮૧. નાનું અને સાંકડું હોવાથી. ૮૨. નજીક. ૮૩-૮૪. ઢીલા પડેલા ઝાંઝરના કાંઈક પ્રતિબિંબોવાળા. ૮૫. સપ્તપર્ણનું ઝાડ. ૮૬-૮૭. અંજનધાતુ=કાળો સુરમો અને કુલ્માષ=અડદ જેવો. ૮૮. ગુચ્છો. ૮૯. સારી રીતે ઉંચો હોવાથી લઈ શકે તેવો. ૯૦. બાણ. ૯૧. સ્તબક=ગુચ્છો. ૯૨. પ્રેમમાં લાલચું. ૯૩. ફરે છે. ૯૪. જેણીનો પ્રેમ ધવાયો છે. ૯૫ ઉતાવળથી જેમ જેમ છુટા છવાયા ફેંકેલા-પાડેલા. ૯૬. વિકૃષ્ટ-આડાઅવળા. ૯૭. પાછા ફરવું. ૯૮. વીસામો. ૯૯. પીડિત. ૧૦૦. હસતાં હસતાં રોકેલો. ૧૦૧. અકળાવીને ફોડયો. ૧૦૨. ઘેરાઈ ગયો. ૧૦૩ દબાયેલો. ૧૦૪. ચિત્રેલા.-કોરાઈ ગયેલા ૧૦૫. કાંકરી.૧૦૬. ઉતાવળ વડે.૧૦૭. ઉંચે ઉપાડયો. ૧૦૮.અળતો-મેંદી.૧૦૯.ખોળેલી. ૧૧૦. ખરડાયેલી. ૧૧૧. વૃષ્યં (?) બળ આપનારૂં. ૧૧૨. ઝરણું-ટપકવું. ૧૧૩. તરતજ. ૧૧૪. ધા. ૧૧૫. એકાંતમાં રહેલો. ૧૧૬. ભયાર્થતા-બીકવડે. ૧૧૭. , ૧૧૮. ફુલની પથારી. ૧૧૯. ૧૨૦. દીવ્ય. ૧૨૧. મ્યાન. ૧૨૨. કાજે-માટે. ૧૨૩. કષ્ટમાં. ૧૨૪. अपि નામ-ખરેખર. ૧૨૫. અદશ્ય છે કયાંકથી આવવાની શરૂઆત જેની. ૧૨૬. ઉચ્છાળેલી. ૧૨૭. શરીરની આકૃતિઓ કરેલ. ૧૨૮. નીચે પડતાં. ૧૨૯. ઘસડવાનો માર્ગ. ૧૩૦. વેરાયેલા. ૧૩૧. ૧૩૨. પીળું. ૧૩૩. રેશમી વસ્ત્ર. ૧૩૪. વિશ્વાસમાં પડેલો. ૧૩૫. ઉપાય કરવામાં. ૧૩૬. ઘસડવાનો લીંટો. ૧૩૭. સલ્લકીનું ઝાડ. ૧૩૮. વાળ. ૧૩૯. સુંઘી જો. ૧૪૦. ચારે તરફ સુગંધ ફેલાઈ જતાં. ૧૪૧. વસ્ત્ર વિગેરે પદાર્થો. ૧૪૨. જેના મૂળ કપાયેલા નથી. ૧૪૩. કદંબનાં ઝાડે બાંધેલો. ૧૪૪. લોઢાના. ૧૪૫. અંતરાત્મા.

૯.

૧. હવે. ૨. શરીર છોડીને અથવા ચ્યવન ચ્યવીને. ૩. આઢય=સમૃદ્ધ. ૪. દીપતાં. ૫. ધનવાળાં. ૬. રાચરચીલાથી સમૃદ્ધ. ૭. ઉદારતાપૂર્વક દેવાય છે. ૮. ઉંટ. ૯. પુરુષપણે. ૧૦. જન્મ લેશે.

પ્રત્યાખ્યાનનિષ્પત્તિ ૧૧. સંપૂર્ણ પુરા થયે ૧૨ સાડાઆઠ ૧૩. લક્ષણ=છત્ર, ચામર વિગેરે આકારો ૧૪. વ્યંજન=તલ, મસ વિગેરે ૧૫. માન=માપ ૧૬ ઉન્માન=ઉંચાઈ ૧૭. પ્રમાણ=તોલ. ૧૮. સ્થિતિ-પતિતતા=રીવાજ મુજબ પુત્ર જન્મોત્સવ ૧૯. ગૌણ=ગુણ-પ્રમાણે. ૨૦ એક હાથમાંથી બીજા હાથમાં સંચાર કરાતો ૨૧. નચાવાતો ૨૨. છાતી મર્મો ચંપાતો ૨૩ નિર્ભય કરાતો ૨૪ ચલાવાતો-પા પગલી ચલાવાતો ૨૫ વ્યાઘાત વગર સુખેસુખે ૨૬ કાંઈક વધારે ૨૭ ગણિત વિગેરે ૨૮. પક્ષિઓના શબ્દ ઉપરથી નિમિત્ત જાણવાની કળા સુધીની કળાઓ ૨૯ પ્રયોગથી ૩૦ પુષ્કર નામનું વાજીંત્ર [સમતાલ-તાલના સમ સ્થાનપર આવી જવાની કળા] ૩૧ અષ્ટાપદ=શેતરંજનો ખેલ ૩૨ એક જાતની કળા ૩૩ આર્યા ૭૬ ૩૪. પ્રહેલિકા=ગૂઢ સમસ્યા ૩૫ માગધિકા ૭૬ ૩૬ ગાથા ૭૬ ૩૭ ગીતિ ૭૬ ૩૮. બગીચાના લક્ષણો ૩૯. વાસ્તુ શાસ્ત્ર ૪૦ લશ્કરી છાવણી ૪૧ વસ્તુઓ ગોઠવતા આવડવી ૪૨ દુશ્મનોની સામે છુપાચરોની ગોઠવણ ૪૩ કુસ્તી ૪૪ બાણવિદ્યા. ૪૫. તલવારની મૂઠ પકડી પટા ખેલવાની કળા ૪૬. હિરણ્ય-પાક=સોનું રૂપું બનાવવાની કળા ૪૭-૪૮-૪૯ આ ત્રણેય જુદીજુદી રમતો છે ૫૦. એક જાતની કળા છે ૫૧ ખાદિમ=મેવા વિગેરે ૫૨ સાદિમ-સ્વાદિમ-મુખવાસ. ૫૩ નવ અંગ-આંખો કાન નાકના બે છિદ્ર, જીભ, ચામડી અને મન એ નવ અંગ-જે બાળપણના સુતેલા હતા, તે જુવાનીમાં જાગ્રત થાય છે ૫૪ અંધારી રાત્રે પણ નિર્ભયપણે ફરનાર ૫૫ પર્વતપર પત્થરના પાકા મકાનના હવા ખાવા જવું ને ત્યાં સંતોષ માનવો ૫૬. આનંદનું આપનારું ૫૭ આગમતા થવું ૫૮ ગર્વિત થવું ૫૯ ગૂઢ પદ. ૬૦ તન્મય ચિત્ત કરાવવું ૬૧ ઉદંડ=કાગડો કનગી (છ નાકાને ગોખાવનાર અન્ય છે) ૬૨ સુંદર. ૬૩ ઇર્યા સમિતિ મુજબ ચાલતા ન ચલાતા ૩॥ હાથ નજર રાખી અહિંસક ભાવના ઉપયોગથી ચાલવું ૬૪.

માત્રક-શકોરૂં-કુંડી. ૬૫. ઝાડો. ૬૬. પેશાબ. ૬૭. શ્લેષ્મ-લળખા. ૬૮. નાકની લીંટ. ૬૯. પરસેવો. ૭૦. એ વિગેરે ફેંકી દેવામાં પણ ઉત્તમ પ્રકારની રીત ભાત રાખવી, તે. ૭૧. સંયમી. ૭૨. બ્રહ્મચર્યનું રક્ષણ કરનાર. ૭૩. સર્વોત્તમ. ૭૪. વ્યાઘાત વગરનું ક્યાંય ન અટકે એવું. ૭૫. આવરણ વગરનું. ૭૬. પૂર્ણ=કૃત્સ્ન. ૭૭. કેવલી-પર્યાય. ૭૮. પાલન કરશે. ૭૯. એક માસની સંલેખના; શરીરના ત્યાગની અંતિમ આરાધના. ૮૦. યુક્ત=ભાવિત કરીને. ૮૧, છેદીને. ૮૨. યશોયિતા=યશસ્વીપણું. ૮૩. નગ્નપણું. ૮૪. પગમાં જોડા વગર. ૮૫. ચીજ મળી-ન મળી. ૮૬. હિલના=જન્મ સંબંધી અયોગ્ય વાત, પરિખિંસના=જાહેર નિંદા. ૮૭. પીડાઓ. ૮૮. અત્યન્ત ભારે. ૮૯. ઇન્દ્રિયોની મુશ્કેલીઓ. ૯૦. સહન કરશે=તેમાંથી પસાર થશે.

૧૦.

૧. મહાપ્રાણવાળા-મહાત્માઓ ૨. સાધનો. ૩. ખળભળેલ. ૪. તરંગ. ૫.લાંબા. ૬. નિરંતર. ૭. ઉત્પન્ન થયેલ. ૮. તિરસ્કાર. ૯. બાંધેલા.૧૦. કઠિન કર્મરૂપ પાષાણવડે કરીને તરંગો વડે ઉચ્છળતું,૧૧. મોટી મોટી ઇચ્છાઓવાળા લોકો. ૧૨. ઉત્પન્ન થતું. ૧૩. ઉદકરજના વેગ વડે અંધકાર. ૧૪. મહા આવર્ત-ચક્રાવો. ૧૫. વ્યાકુળ થતું. ૧૬. प्रत्यचनिपतत्=નીચે પડતું. ૧૭. અથડાયેલું. ૧૭. ઉચ્છળતા. ૧૮. સમહ. ૧૯. મોટા મોટા શબ્દોના અવાજેથી ભયંકર શબ્દ છે જેનો. ૨૦. ચતુર-હોંશિયાર. ૨૧. નિરાંત વગરની-ચંચળ. ૨૨. ખૂબ ખળભળતો. ૨૩. શૈલ-પર્વત વડે ગુંચવણવાળા માર્ગોવાળો. ૨૪. પરંપરા. ૨૫ પરિવર્ત-ગમનાગમન. ૨૬. ચાર પ્રકારનું, અથવા ચાર દિશાઓ જેના છેડા છે, એવો. ૨૭, અનન્ત. ૨૮. અત્યન્ત. ૨૯. સ્થિર. ૩૦. ઉંચા થાંભલા વડે યુક્ત. ૩૧. જ્ઞાનરૂપી વિમળશઢ જેના ઉપર ચઢાવેલો છે. ૩૨. ખલાસી. ૩૩. પોત-વહાણ. ૩૪.

પ્રેરિત. ૩૫. ખૂબ દોડતાં. ૩૬. નિર્જરણ–કર્મનો નાશ. ૩૭. સારા પ્રશ્નો, અને સારી આશા કે શિક્ષાવાળા. ૩૮. રહેતા. ૩૯. હલકા–કોઇપણ જાતના માનસિક બોજા વગરના. ૪૦. निभृता–નિખાલસ.

(અહીં સાધુઓને માટે એકના એક વિશેષણો વારંવાર આવે છે, પરંતુ જુદી જુદી જાતના વર્ણનની દૃષ્ટિથી જુદા જુદા આવે છે.

૧૧.

१. पुण्ण–सिलोअ. २. माउ–सालं. ३. टक्कर. ४. पण्डुरा. ५. सत्ति. ६. प+आ+थरइ=पाथरइ. ७. भिब्भल. ८. णिच्चेअणा. ९. सलायण्णा=सलावण्या. ९ पियर=पितृगृह=पिय=हरं. १०. सच्चं हि.

જીવન-વિકાસ

અને

વિશ્વાવલોકન

ભાગ ૧ લો:   ખંડ ૧ લો:   પુસ્તક ૧ લું:

આર્ય સંસ્કૃતિ અને. જૈનધર્મના બંધારણનું
સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ પ્રતિપાદન કરનાર
અને જીવનના પ્રશ્નો વિષે ગંભીર વિચાર
ચલાવનાર મનન કરવા લાયક ગ્રંથ

રૂ. ૨—૮—૦